

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช: กลวิธีการเล่าเรื่องกับ
การสร้างภาพลักษณ์

นางสาวมารศรี สอทิพย์

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2551

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

HISTORICAL NARRATIVES OF KING NARESUAN THE GREAT:
NARRATIVE TECHNIQUES AND IMAGE CREATION

Miss Marasri Sorthip

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Thai

Department of Thai

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic year 2008

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช: กลวิธีการเล่าเรื่องกับการสร้างภาพลักษณ์

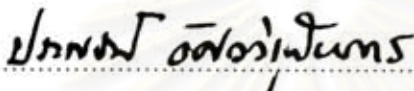
โดย นางสาวมารศรี สอทิพย์

สาขาวิชา ภาษาไทย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก รองศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา

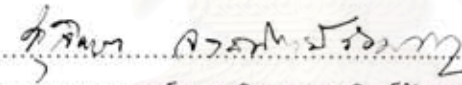
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม อาจารย์ ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางกุล

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาคุษฎีบัณฑิต

.....คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัครวิรุฬหการ)

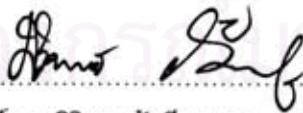
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

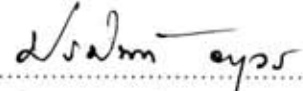
.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต)

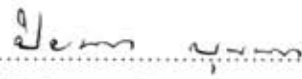
.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
(อาจารย์ ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางกุล)

.....กรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ณ กลาง)

.....กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ศิริพร ปักดีมาสุข)

.....กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ปรมินท์ จารูร)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ปิยนาด บุนนาค)

มารศรี สอททิพย์: เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช: กลวิธีการเล่าเรื่องกับการสร้างภาพลักษณ์. (HISTORICAL NARRATIVES OF KING NARESUAN THE GREAT: NARRATIVE TECHNIQUES AND IMAGE CREATION)
 อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รศ.ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
 ร่วม: อ.ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางกุล, 327 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีการเล่าเรื่องของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ประเภทต่างๆ เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กับการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชอันสัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทย

กลวิธีการเล่าเรื่องที่ใช้ในการนำเสนอภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความหลากหลายได้แก่ การสร้างความขัดแย้งเพื่อนำเสนอแก่นเรื่อง การสร้างตัวละคร การสร้างฉาก การนำเสนอมุมมองในการเล่าเรื่อง การใช้คำเรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช การใช้ความเปรียบ และการตั้งชื่อเรื่อง

ผลการวิจัยพบว่า ภาพลักษณ์หลักของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ในด้านบุญบารมี และเป็นผู้มีเมตตา ส่วนภาพลักษณ์เสริมแตกต่างกันไปตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทยในยุคสมัยของการประพันธ์

บริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทยที่ส่งผลต่อการประกอบสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้แก่ การชำระพระราชพงศาวดาร วาทกรรมชาตินิยม ความขัดแย้งทางความคิดทางการเมืองในสังคมไทย คติความเชื่อทางศาสนา แนวคิดเรื่องการสร้างวีรบุรุษ และวัฒนธรรมวรรณศิลป์

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชนำเสนอภาพลักษณ์ของพระองค์ดังนี้ ในเรื่องเล่าประเภทพระราชพงศาวดาร ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชคือ ผู้มีบุญบารมี ผู้มีเมตตา เรื่องเล่าประเภทบทประพันธ์ร้อยกรองเน้นภาพลักษณ์ผู้ปราบยุคเข็ญ ผู้ทรงธรรมและผู้สร้างชาติให้ชาติของตนยิ่งใหญ่เหนือชาติอื่นๆ เรื่องเล่าประเภทความเรียงเน้นภาพลักษณ์วีรบุรุษผู้ปราบยุคเข็ญ เรื่องเล่าประเภทนวนิยายอิงประวัติศาสตร์เน้นภาพลักษณ์ผู้เสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อความสงบสุขของส่วนรวม เรื่องเล่าประเภทหนังสือการ์ตูนเน้นภาพลักษณ์ของวีรบุรุษผู้กล้าหาญและผู้เสียสละ เรื่องเล่าประเภทละครนำเสนอภาพลักษณ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในลักษณะสัญลักษณ์ของการสร้างความรักชาติและความสามัคคี โดยให้คนเอาเยี่ยงอย่างพระองค์ เรื่องเล่าประเภทภาพยนตร์ผสมผสานภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชตามแบบพระราชพงศาวดาร และนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ อาจจะกล่าวได้ว่าเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทุกประเภทล้วนนำเสนอภาพลักษณ์หลักของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ที่จะอยู่ในใจของคนไทยตลอดไป

ภาควิชา ภาษาไทย ลายมือชื่อนี้สิต **มารศรี สอททิพย์**
 สาขาวิชา ภาษาไทย ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก **สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา**
 ปีการศึกษา 2551 ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม **น้ำผึ้ง ปัทมะกลางกุล**

4780908822: MAJOR THAI

KEYWORDS: HISTORICAL NARRATIVES/ KING NARESUAN THE GREAT/

NARRATIVE TECHNIQUES/ IMAGE CREATION

MARASRI SORTHIP: HISTORICAL NARRATIVES OF KING NARESUAN THE GREAT: NARRATIVE TECHNIQUES AND IMAGE CREATION. ADVISOR: ASSOC.PROF.SUCHITRA CHONGSTITVATANA, Ph.D., CO-ADVISER: NAMPHUENG PADAMALANGULA, Ph.D., 327 pp.

This thesis is an attempt to study the relationship between the narrative techniques of various types of historical narratives about King Naresuan the Great and the image creation of this King in relation to Thai social and cultural contexts.

There are varieties of techniques used to present the image of King Naresuan the Great in the narratives, These techniques are the techniques of constructing conflicts to present the themes of the stories, the creation of the characters, the creation of the scenes, the use of points of view, the use of words in calling King Naresuan the Great, the use of metaphors, and the titles given to the narratives.

According to the research, the character of King Naresuan the Great represents an image of a great King in terms of merit, virtue and compassion with different complementary images according to the social and cultural contexts of the periods of composition.

The social and cultural contexts which have effects on the image creation of King Naresuan the Great are the revise of historical chronicles, the nationalist discourse, the conflicts of political ideas in Thai society, the religious attitudes and beliefs, the concepts of heroes and the literary convention.

The image of King Naresuan the Great in the historical narratives could be classified as followings: In the royal chronicles, the image of King Naresuan the Great is that of the King with merit, virtue and compassion. In the verse narratives, the image of a virtuous hero who fights against unrighteousness and the hero who creates the nation to be greater than other countries are underlined. In the essays, the image of King Naresuan the Great is highlighted as a hero who saves the nation from the crisis, while the narratives in the form of historical fictions emphasize the image of a warrior sacrificing his personal happiness for the happiness of his people. The narratives in the category of cartoons present King Naresuan the Great as a brave and dedicated hero, while his image in the plays has been used to signify nationalism and to inspire social unity. The narratives in the form of the movies construct the images of King Naresuan the Great by integrating his images in the royal chronicles and the historical novels. Thus, it could be maintained that all historical narratives about King Naresuan the Great present him as a great hero who will remain in Thai people's hearts.

Department : Thai

Student's Signature : *Marasri Sorthip*

Field of Study : Thai

Advisor's Signature : *S. Chongstitvatana*

Academic Year : 2008

Co-Advisor's Signature : *N. Padamalangula*

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงลงได้เนื่องจากความเมตตาของ รองศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา จงสถิตยวัฒนา และอาจารย์ ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางกุล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ให้ความรู้และความคิดอันมีคุณค่าและมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวิจัย ตลอดจนคำแนะนำและตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.ปิยนถ บุนนาค รองศาสตราจารย์ ดร.ชลดา เรืองรักษลิขิต ศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ณ ถลาง อาจารย์ ดร.ศิริพร ภัคดีผาสุข และอาจารย์ ดร.ปรมินทร์ จารูวร คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่กรุณาตรวจแก้ไขและเสนอแนะข้อความรู้อันมีคุณค่า ตลอดจนคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และคณาจารย์สาขาวิชาการสอนภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรทุกคนที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ต่าง ๆ แก่ผู้วิจัยมาเป็นลำดับ

ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์วิไลวรรณ สมโสภณ รองศาสตราจารย์จักรกฤษณ์ ดวงพัตรา อาจารย์ ดร.สรตี ปรีชาปัญญากุล และคณาจารย์สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่เสียสละรับภาระงานแทนในระหว่างที่ผู้วิจัยลาศึกษาต่อ ขอขอบคุณทุนพัฒนาอาจารย์สาขาขาดแคลน UDC มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่ให้โอกาสและทุนในการศึกษาต่อจนสำเร็จการศึกษา

ขอขอบคุณอาจารย์พัชรินทร์ บุรณะกร อาจารย์สุภักดิ์ มหาวรากร อาจารย์สุวัฒนา วรรณรังษี อาจารย์ชนกพร อังศุวิริยะ อาจารย์รัชนีญญา กลิ่นน้ำหอม อาจารย์อาทิตย์ ชีรวณิชย์กุล อาจารย์อภิรักษ์ณ์ เกษมผลกุล อาจารย์สุภาพร มากแจ้ง อาจารย์ดวงกมล สนวนทอง อาจารย์นิธอร พรอำไพสกุล อาจารย์นันทกา สุธรรมประเสริฐ และเพื่อนนิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาภาษาไทย ที่ให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงลงด้วยดี เพราะครอบครัวที่มีส่วนช่วยเหลือและให้กำลังใจเสมอมา ผู้วิจัยขออุทิศคุณงามความดีทั้งหมดถวายแด่ “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช”

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญแผนภูมิ.....	ณ
สารบัญภาพ.....	ด
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
1.3 สมมติฐานของการวิจัย.....	5
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	6
1.5 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	8
1.6 วิธีดำเนินการวิจัย.....	9
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	10
2 แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	11
2.1 แนวคิดและทฤษฎี.....	11
2.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องเล่า.....	11
2.1.1.1 ความหมายของคำว่า เรื่องเล่า เรื่องเล่าทาง ประวัติศาสตร์ และเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช.....	11
2.1.1.2 องค์ประกอบของเรื่องเล่า.....	15
2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างภาพลักษณ์.....	18
2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องวีรบุรุษ.....	21
2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	27
2.2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช.....	28
2.2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการสร้างภาพลักษณ์.....	30
2.2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวกับเรื่องเล่าของวีรบุรุษ.....	32

2.2.3.1	เรื่องเล่าเกี่ยวกับวีรบุรุษในตำนาน.....	32
2.2.3.2	เรื่องเล่าเกี่ยวกับวีรบุรุษในเรื่องเล่าอื่นๆ.....	36
2.2.4	งานวิจัยที่เกี่ยวกับวรรณกรรมยอพระเกียรติ.....	38
2.2.5	งานวิจัยที่เกี่ยวกับนวนิยายอิงประวัติศาสตร์.....	42
3	กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เป็นวรรณกรรมร้อยแก้วและร้อยกรอง.....	47
3.1	กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดาร	48
3.1.1	ภูมิหลังของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดาร.....	50
3.1.1.1	พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์	51
3.1.1.2	พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม).....	52
3.1.1.3	พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์.....	52
3.1.1.4	คำให้การชาวกรุงเก่า.....	53
3.1.1.5	คำให้การขุนหลวงหาวัด.....	54
3.1.1.6	พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระราชหัตถเลขา.....	55
3.1.1.7	พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด).....	55
3.1.2	การสร้างความขัดแย้งเพื่อนำเสนอแก่นเรื่อง.....	55
3.1.3	การใช้เหตุอัศจรรย์เพื่อสร้างตัวละครให้สูงส่ง ยิ่งใหญ่.....	60
3.1.3.1	แผ่นดินไหว.....	61
3.1.3.2	พระอาทิตย์ทรงกลด.....	62
3.1.3.3	การปรากฏของพระบรมสารีริกธาตุ.....	64
3.1.3.4	การเชื่อมโยงกับสัตว์ที่มีลักษณะแปลกประหลาด.....	66
3.1.3.5	ร่มเงาและเศวตฉัตร.....	68
3.1.3.6	เทพยดาบันดาลตามที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชตรัสขอ.....	69

3.1.4 การนำเสนอมุมมองในการเล่าเรื่อง.....	71
3.1.5 การใช้คำเรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช.....	74
3.1.6 การใช้ความเปรียบ.....	75
3.2 กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทบทประพันธ์ร้อยกรอง	82
3.2.1 ภูมิหลังของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทบทประพันธ์ร้อยกรอง.....	82
3.2.1.1 ลิลิตตะเลงพ่าย.....	82
3.2.1.2 โคลงภาพพระราชพงศาวดาร.....	82
3.2.1.3 ลิลิตนเรศวร.....	86
3.2.1.4 สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย.....	87
3.2.2 การสร้างความขัดแย้งเพื่อนำเสนอแก่นเรื่อง.....	88
3.2.2.1 ความขัดแย้งภายนอก.....	88
3.2.2.2 ความขัดแย้งภายใน.....	89
3.2.3 การสร้างตัวละคร.....	90
3.2.3.1 สมเด็จพระนเรศวรมหาราช.....	91
3.2.3.2 พระมหาอุปราช.....	97
3.2.3.3 พระนางสุพรรณกัลยา.....	102
3.2.3.4 สมเด็จพระมหาธรรมราชา.....	104
3.2.3.5 พระยาจันจันตุ เจ้าเมืองเชียงใหม่ ลักไวทำมู และพระยาละแวก.....	105
3.2.4 การสร้างฉาก.....	106
3.2.5 การนำเสนอมุมมองในการเล่าเรื่อง.....	107
3.2.6 การใช้คำเรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช.....	109
3.2.7 การใช้ความเปรียบ.....	111
3.2.8 การตั้งชื่อเรื่อง.....	113
3.3 กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทความเรียง.....	114
3.3.1 ภูมิหลังของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทความเรียง.....	115
3.3.1.1 ไทยรบพม่า.....	115

3.3.1.2	พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช.....	116
3.3.1.3	กฤษฎาภินิหารอันดบังมิได้.....	118
3.3.2	การสร้างความขัดแย้งเพื่อนำเสนอแก่นเรื่อง.....	119
3.3.3	การสร้างตัวละคร.....	119
3.3.3.1	สมเด็จพระนเรศวรมหาราช.....	119
3.3.3.2	พระมหาอุปราช เจ้าเชียงใหม่ และข้าศึกศัตรูเมือง ต่าง ๆ.....	122
3.3.4	การนำเสนอมุมมองในการเล่าเรื่อง.....	122
3.3.5	การใช้คำเรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช.....	131
3.3.6	การตั้งชื่อเรื่อง.....	131
3.4	กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระ นเรศวรมหาราชประเภทนวนิยายอิงประวัติศาสตร์	132
3.4.1	ภูมิหลังของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระ นเรศวรมหาราชประเภทนวนิยายอิงประวัติศาสตร์.....	133
3.4.1.1	มหาราชโสด.....	133
3.4.1.2	อริราชา.....	133
3.4.2	การสร้างความขัดแย้งเพื่อนำเสนอแก่นเรื่อง.....	135
3.4.2.1	ความขัดแย้งภายนอก.....	135
3.4.2.2	ความขัดแย้งภายใน.....	135
3.4.3	การสร้างตัวละคร.....	137
3.4.3.1	สมเด็จพระนเรศวรมหาราช.....	137
3.4.3.2	เจ้าหญิงศุภยาลักษณ์.....	141
3.4.3.3	พระนางสุพรรณกัลยา.....	143
3.4.3.4	พระวิสุทธิกษัตริย์.....	144
3.4.3.5	ศรีจันทร์.....	144
3.4.4	การสร้างฉาก.....	145
3.4.5	การนำเสนอมุมมองในการเล่าเรื่อง.....	146
3.4.6	การใช้คำเรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช.....	148
3.4.7	การตั้งชื่อเรื่อง.....	149
3.5	กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระ นเรศวรมหาราชประเภทหนังสือการ์ตูน.....	152

3.5.1	ภูมิหลังของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทหนังสือการ์ตูน.....	154
3.5.1.1	การ์ตูนเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช.....	154
3.5.1.2	การ์ตูนเรื่อง มหาเทพยภูแผ่นดิน.....	157
3.5.2	การสร้างความขัดแย้งเพื่อนำเสนอแก่นเรื่อง.....	161
3.5.3	การสร้างตัวละคร.....	163
3.5.3.1	สมเด็จพระนเรศวรมหาราช.....	163
3.5.3.2	ม้าพิชิตปรกาการ.....	169
3.5.3.3	นั้ดจันหน่อง.....	171
3.5.4	การนำเสนอมุมมองในการเล่าเรื่อง.....	172
3.5.5	การใช้คำเรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช.....	173
3.5.6	การตั้งชื่อเรื่อง.....	173
4	กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เป็นการแสดง.....	181
4.1	กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทละคร.....	181
4.1.1	ภูมิหลังของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทละคร.....	182
4.1.1.1	บทละครเรื่อง พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ.....	182
4.1.1.2	บทละครเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช.....	182
4.1.1.3	ละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช.....	183
4.1.2	การสร้างความขัดแย้งเพื่อนำเสนอแก่นเรื่อง.....	184
4.1.2.1	ความขัดแย้งภายนอก.....	184
4.1.2.2	ความขัดแย้งภายใน.....	186
4.1.3	การสร้างตัวละคร.....	191
4.1.3.1	สมเด็จพระนเรศวรมหาราช.....	191
4.1.3.2	พระนางสุพรรณกัลยา.....	198
4.1.3.3	สำเภา และมณีจัน.....	200
4.1.3.4	สนมจัน พระชญา และมัทกะเลง.....	202

4.1.3.5 สุวรรณฉัตร และมังกะยอชวา.....	204
4.1.4 การสร้างฉาก.....	205
4.1.5 การนำเสนอมุมมองในการเล่าเรื่อง.....	207
4.1.6 การใช้คำเรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช.....	209
4.1.7 การตั้งชื่อเรื่อง.....	210
4.1 กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทภาพยนตร์.....	211
4.2.1 ภูมิหลังของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทภาพยนตร์.....	211
4.2.2.1 ภาพยนตร์เรื่อง มหาราชดำ.....	211
4.2.2.2 ภาพยนตร์เรื่อง ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช.....	214
4.2.2 การสร้างความขัดแย้งเพื่อนำเสนอแก่นเรื่อง.....	215
4.2.2.1 ความขัดแย้งภายนอก.....	215
4.2.2.2 ความขัดแย้งภายใน.....	217
4.2.3 การสร้างตัวละคร.....	221
4.2.3.1 สมเด็จพระนเรศวรมหาราช.....	221
4.2.3.2 พระมหาอุปราช.....	223
4.2.3.3 ผู้ช่วยเหลือในภาพยนตร์เรื่อง มหาราชดำ.....	223
4.2.3.4 ผู้ช่วยเหลือในภาพยนตร์เรื่อง ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช.....	226
4.2.4 การสร้างฉาก.....	232
4.2.5 การนำเสนอมุมมองในการเล่าเรื่อง.....	241
4.2.6 การใช้คำเรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช.....	242
4.2.7 การตั้งชื่อเรื่อง.....	242
5 บริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทยที่สัมพันธ์กับเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช	246
5.1 บริบททางสังคมที่สัมพันธ์กับการเมือง.....	248
5.1.1 การชำระพระราชพงศาวดาร: การสืบสานภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ในอุดมคติ.....	249
5.1.2 วาทกรรมชาตินิยม: ภาพลักษณ์ของผู้สร้างชาติ.....	257

5.1.3 ความขัดแย้งทางความคิดทางการเมืองในสังคมไทย: ภาพลักษณ์ของผู้สร้างความสามัคคีของคนในชาติ.....	266
5.2 บริบททางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับคติความเชื่อทางศาสนาและ วัฒนธรรมวรรณศิลป์.....	268
5.2.1 คติความเชื่อทางศาสนา	268
5.2.1.1 ผู้มีบุญญาธิการ.....	270
5.2.1.2 ผู้มีบารมี.....	273
5.2.1.3 ผู้ทรงธรรม.....	277
5.2.2 แนวคิดเรื่องการสร้างวีรบุรุษ	281
5.2.2.1 วีรบุรุษแบบวีรมหาราช.....	284
5.2.2.2 วีรบุรุษแบบมนุษยย์ปฤถษน.....	288
5.2.3 วัฒนธรรมวรรณศิลป์.....	290
5.2.3.1 การสร้างวรรณกรรมยอพระเกียรติ.....	290
1) ลักษณะคำประพันธ์.....	290
2) การยอพระเกียรติ.....	291
5.2.3.2 การสร้างอารมณ์สะท้อนใจ.....	297
1) อัทฤตรส: ภาพลักษณ์ของผู้มีบุญบารมี.....	297
2) วีรรสเสริมด้วยอัทฤตรส: ภาพลักษณ์ของผู้ปราบ ยุคเข็ญ.....	300
3) กรุณารส: ภาพลักษณ์ของผู้เสียสละ.....	302
6 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	306
6.1 สรุปผลการวิจัย	306
6.1.1 กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช.....	306
6.1.1.1 กลวิธีการเล่าเรื่องที่เป็นลักษณะร่วมกันของเรื่องเล่า ทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช	307
6.1.1.2 กลวิธีการเล่าเรื่องที่เป็นลักษณะต่างกันของเรื่องเล่า ทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช	307
6.1.2 ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่สัมพันธ์กับ บริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทย.....	310

บทที่

๓

หน้า

6.1.2.1	บริบททางสังคมที่สัมพันธ์กับการเมือง.....	310
6.1.2.2	บริบททางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับคติความเชื่อทาง ศาสนาและวัฒนธรรมวรรณศิลป์.....	310
6.2	อภิปรายผลการวิจัย	312
6.2.1	เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กับการสร้างสรรค์วรรณคดี.....	312
6.2.2	เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กับการยกพระเกียรติ.....	312
6.2.3	การสร้างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในเรื่องเล่าทาง ประวัติศาสตร์ให้เป็นวีรบุรุษ.....	313
6.2.4	การสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช.....	314
6.3	ข้อเสนอแนะ	315
	รายการอ้างอิง	316
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	327

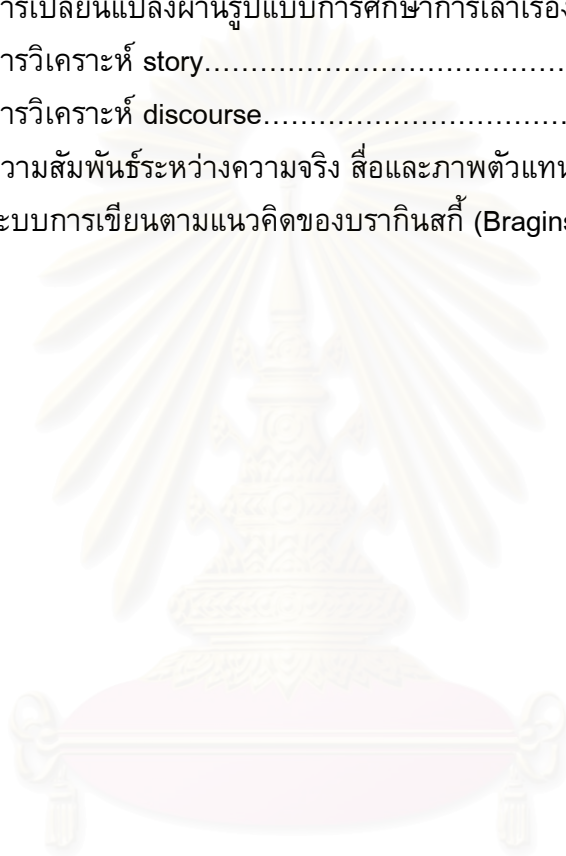
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แสดงการเลือกเหตุการณ์มาสร้างเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดาร.....	58
2	แสดงการเลือกเหตุการณ์มาสร้างเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทบทประพันธ์ร้อยกรอง.....	89
3	แสดงการเลือกเหตุการณ์มาสร้างเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทความเรียง.....	119
4	แสดงการเลือกเหตุการณ์มาสร้างเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทนวนิยายอิงประวัติศาสตร์.....	136
5	แสดงการเลือกเหตุการณ์มาสร้างเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทหนังสือการ์ตูน.....	163
6	แสดงการเปรียบเทียบเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดารกับประเภทหนังสือการ์ตูน.....	176
7	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีการเล่าเรื่องกับการสร้างภาพลักษณ์ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เป็นวรรณกรรมร้อยแก้วและร้อยกรอง.....	179
8	แสดงการเลือกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์มาสร้างเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทละคร.....	191
9	แสดงการเลือกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์มาสร้างเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทภาพยนตร์.....	220
10	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีการเล่าเรื่องกับการสร้างภาพลักษณ์ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เป็นการแสดง.....	244
11	แสดงการเปรียบเทียบโครงสร้างชีวิตของวีรบุรุษในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทต่างๆ.....	284
12	แสดงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมอันสัมพันธ์กับการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช.....	304

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่		หน้า
1	แสดงการเปลี่ยนแปลงผ่านรูปแบบการศึกษาการเล่าเรื่อง.....	14
2	แสดงการวิเคราะห์ story.....	16
3	แสดงการวิเคราะห์ discourse.....	17
4	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความจริง สื่อและภาพตัวแทน.....	19
5	แสดงระบบการเขียนตามแนวคิดของบรากินสกี (Braginsky)	268

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แสดงสมเด็จพระนเรศวรทรงปีนข้ามแม่น้ำสะโตงในโคลงภาพพระราชพงศาวดาร.....	95
2	แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชตีทัพหน้าพระมหาอุปราชา หงสาวดีในโคลงภาพพระราชพงศาวดาร.....	96
3	แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชาในโคลงภาพพระราชพงศาวดาร.....	96
4	แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จไปตีเมืองหงสาวดีในโคลงภาพพระราชพงศาวดาร.....	96
5	แสดงทูตเชียงใหม่เฝ้าถวายราชบรรณาการ ในโคลงภาพพระราชพงศาวดาร...	108
6	แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทำศึกเมืองคังในการ์ตูนเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช.....	155
7	แสดงการทำสงครามยุทธหัตถีในการ์ตูนเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช.....	157
8	แสดงการชนไก่ระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชาในการ์ตูนเรื่อง มหาภาพักษ์กู้แผ่นดิน.....	158
9	แสดงการเผาเรือนเหมันต์ ในการ์ตูนเรื่อง มหาภาพักษ์กู้แผ่นดิน.....	164
10	แสดงกล่อช้างป่าของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในการ์ตูนเรื่อง มหาภาพักษ์กู้แผ่นดิน.....	165
11	แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงใช้กลย้อนภูเขา ในการ์ตูนเรื่อง มหาภาพักษ์กู้แผ่นดิน.....	166
12	แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชปราบโจรสลัด ในการ์ตูนเรื่อง มหาภาพักษ์กู้แผ่นดิน.....	167
13	แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้รับม้าพิชิตปรากฏ ในการ์ตูนเรื่อง มหาภาพักษ์กู้แผ่นดิน.....	169
14	แสดงม้าพิชิตปรากฏกระโดดข้ามหุบเขา ในการ์ตูนเรื่อง มหาภาพักษ์กู้แผ่นดิน...	170
15	แสดงนัดจันทน์ร่วมทำศึกที่เมืองคัง ในการ์ตูนเรื่อง มหาภาพักษ์กู้แผ่นดิน.....	171

ภาพที่	หน้า
16	แสดงความจงรักภักดีของประชาชนต่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในการ์ตูนเรื่อง มหาเทพกู้แผ่นดิน..... 172
17	แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงประลองดาบกับมังกะยอชวา ในละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช..... 185
18	แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทำขานไก่อกับมังกะยอชวาในละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช..... 185
19	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระนางสุพรรณกัลยา ในละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช..... 190
20	แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประกาศอิสรภาพ ในละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช..... 194
21	แสดงการยื้อนรำลึกเหตุการณ์ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชถูกดูแคลนว่าเป็นเชลยใน ละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช..... 194
22	แสดงการยื้อนรำลึกเหตุการณ์ในอดีตที่พระนางสุพรรณกัลยามาเป็นตัวประกันที่หงสาวดี ในละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช..... 199
23	แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา ในละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช..... 206
24	แสดงการทำยุทธหัตถี แล้วพระมหาอุปราชาขาดคอช้าง ในภาพยนตร์เรื่อง มหาราชดำ..... 212
25	แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชยิงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง ในภาพยนตร์เรื่อง มหาราชดำ..... 212
26	แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประกาศอิสรภาพ ในภาพยนตร์เรื่อง มหาราชดำ..... 213
27	แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชปล้นค่ายพม่า โดยการคาบดาบปืนค่าย ในภาพยนตร์เรื่องมหาราชดำ..... 213
28	แสดงกรุงศรีอยุธยาตกเป็นเมืองขึ้นของหงสาวดี ในภาพยนตร์เรื่อง มหาราชดำ..... 232

ภาพที่	หน้า
29	แสดงกรุงศรีอยุธยาตกเป็นเมืองขึ้นของหงสาวดี ในภาพยนตร์เรื่อง <i>ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช</i> 232
30	แสดงเมืองกรุงศรีอยุธยาถูกปืนใหญ่ของฝ่ายหงสาวดีจำนวนมากตั้งเรียงรายระดมยิงเข้าไปในเมือง ในภาพยนตร์เรื่อง <i>ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช</i> 233
31	สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงนำกองทัพเข้าโจมตีเมืองคัง ในภาพยนตร์เรื่อง <i>ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช</i> 235
32	แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครง ในภาพยนตร์เรื่อง <i>ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช</i> 237
33	แสดงเหล่าทหารกล้าของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชต่อสู้กับข้าศึกศัตรูที่ช่องเขาขาด ในภาพยนตร์เรื่อง <i>ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช</i> 239
34	แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงยิงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง ในภาพยนตร์เรื่อง <i>ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช</i> 240
35	แสดงพระตำหนักของพระเจ้าหงสาวดีไหว่ คราวที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จมาเข้าเฝ้า ในภาพยนตร์เรื่อง <i>ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช</i> 242

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสังคมไทย เรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์จัดเป็นเรื่องเล่า (narrative) ประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญและน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง นอกจากเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์จะนำเสนอประวัติของบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์แล้ว ยังได้นำเสนอวีรกรรม ความกล้าหาญ การทำสงคราม การกอบกู้เอกราชของชาติเพื่อปกป้องรักษาแผ่นดินไทยให้คงอยู่ จวบจนกระทั่งรุ่นลูกรุ่นหลาน

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เป็นการผสมผสานระหว่างข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์กับจินตนาการของผู้ประพันธ์ เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่ ตราตรึงอยู่ในจิตใจของผู้อ่านเสมอมา อีกทั้งยังทำให้ผู้อ่านได้รับรู้วีรกรรมอันยิ่งใหญ่ของผู้ที่ปกป้องบ้านเมือง ดังที่ *ประคอง เจริญจิตรกรรม* กล่าวถึงนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ไว้ว่า เป็นงานเขียนที่ “มุ่งสร้างให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ความคิดนี้กร่วมกับตัวละครและร่วมกับเหตุการณ์ในท้องเรื่อง ตลอดจนร่วมกับความคิดเห็นของผู้ประพันธ์”¹

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์นอกจากมุ่งบันทึกเรื่องราวและเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ โดยมีเค้าโครงมาจากเหตุการณ์จริงทางประวัติศาสตร์แล้ว ยังได้บันทึกอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ของผู้คนที่สัมผัสเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์เหล่านั้นไว้ด้วย อันเป็นลักษณะสำคัญของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ประการหนึ่ง ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ ผู้ประพันธ์ได้ใช้จินตนาการในการสร้างเรื่อง เพื่อมุ่งให้เกิดความประเทืองอารมณ์มากกว่าที่จะเสนอข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์คือ การนำเนื้อเรื่องตอนใดตอนหนึ่งในประวัติศาสตร์ หรือบุคคลจริงในประวัติศาสตร์มาสร้างเป็นเรื่องราว โดยอาศัยจินตนาการของผู้ประพันธ์เพื่อสร้างความสมจริง เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ทำให้ผู้อ่านมีอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดร่วมกับตัวละครและเหตุการณ์ในเรื่อง

---

¹ประคอง เจริญจิตรกรรม, การศึกษานวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยระหว่าง พ.ศ.2490-2525 (โครงการวิจัยเสริมหลักสูตร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 3.

เมื่อกล่าวถึงเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เรามักจะนึกถึงเรื่องราวการทำสงคราม การก่อกบฏ การปกป้องบ้านเมือง และการขยายดินแดน สำหรับในประวัติศาสตร์ไทยมีวีรบุรุษที่ได้รับการยกย่องและกล่าวขานหลายท่าน เช่นพระร่วง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระเจ้าตากสินมหาราช ท้าวฮุ่งท้าวเจือง ฯลฯ

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้รับการยกย่องว่าเป็นวีรบุรุษคนสำคัญในประวัติศาสตร์ของชาติไทย พระองค์ได้ประกอบวีรกรรมที่ยิ่งใหญ่ยากที่จะหาผู้ใดเสมอเหมือนได้ คือการกอบกู้เอกราชของชาติไทย เรื่องราวของพระองค์ได้รับการบันทึกและเล่าขานมาทุกยุคทุกสมัยในหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นพระราชพงศาวดาร วรรณคดีของพระเกียรติ สารคดีชีวประวัติ นวนิยาย เรื่องสั้น บทละครและอีกมากมาย ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาเฉพาะกรณีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นสำคัญ เนื่องจากพระองค์เป็นวีรบุรุษที่ได้รับการยกย่องและขนานนามในด้านความเก่งกล้าสามารถในการรบ โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่ประทับใจคนไทยทุกคน คือการทำสงครามยุทธหัตถี อันเป็นเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ตราตรึงอยู่ในจิตใจของคนไทยเสมอมา

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้รับการถ่ายทอดในหลากหลายรูปแบบ สืบเนื่องกันมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพระองค์ได้รับการบันทึกผ่านพระราชพงศาวดาร จวบจนกระทั่งได้มีกวีนำเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาสร้างสรรค์เป็นวรรณคดีของพระเกียรติ หรือตัดตอนเหตุการณ์ตอนใดตอนหนึ่งที่มีความสำคัญมาสร้างเป็นบทละคร แม้กระทั่งในสมัยปัจจุบันเรื่องราวของพระองค์ก็ยังได้นำมาสร้างสรรค์ในรูปแบบของนวนิยาย ละคร ภาพยนตร์ หนังสือการ์ตูน

การศึกษาเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา มีผู้วิจัยสนใจศึกษาเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์โดยแบ่งตามช่วงเวลาของเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ การศึกษาเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ตามองค์ประกอบของนวนิยาย การศึกษาในฐานะวรรณคดีของพระเกียรติ หรือการศึกษาตามแนวทางคติชนวิทยา ซึ่งเป็นการศึกษาจากกลุ่มข้อมูลใดข้อมูลหนึ่งเป็นหลัก เช่น บทความเรื่อง “พระร่วง: ตัวอย่างศึกษาเรื่องการรับรู้เชิงประวัติศาสตร์ของสังคมท้องถิ่น” ของ ชิตา สาระยา (2529) บทความเรื่อง “พระร่วง: วีรบุรุษในประวัติศาสตร์และวีรบุรุษทางวัฒนธรรม” ของ สุภัญญา สุจนายา (2542) บทความเรื่อง “ความเป็นมาของผู้ปกครอง: จากตำนานไทย-ไทถึงไตรภูมิพระร่วง” ของ ประคอง นิมมานเหมินท์ (2543) บทความเรื่อง “เลงดอน: วีรบุรุษสมัยปรัมปราแห่งอาณาจักรอหะหมยยุคต้น” ของ รชนี เลิศเสียมใส (2543) งานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เป็นการศึกษาโดยเน้นที่วีรบุรุษผู้ใดผู้หนึ่ง หรือของวีรบุรุษของชนชาติใดชาติ

หนึ่ง โดยเน้นกลุ่มข้อมูลที่เป็นตำนานวีรบุรุษเป็นสำคัญ และใช้วิธีการศึกษาทางคติชนวิทยาเป็นหลัก งานวิจัยเกี่ยวกับตำนานวีรบุรุษมิได้เน้นประเด็นการสร้างภาพลักษณ์ของวีรบุรุษแต่อย่างใด

งานวิจัยเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ผ่านมาเช่น ชลดา ศิริวิทย์เจริญ (2519) การศึกษาลิลิตตะเลงพ่ายในแนวสุนทรียศาสตร์ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในแง่วรรณศิลป์ บำหยัน อิ่มสำราญ (2548) สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจากวีรบุรุษราชสำนักสู่วีรบุรุษราชาชาตินิยม เป็นการศึกษาเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะวีรบุรุษแบบต่างๆ และ เฉลิมพล แซ่กิ้น (2550) พระนเรศวร: วาทกรรมจากอดีตที่แปรเปลี่ยนไปสู่วาทกรรมเชิงสัญลักษณ์แห่งกองทัพภักไทย เป็นการศึกษาตามทฤษฎีวาทกรรม ผู้วิจัยเห็นว่างานวิจัยเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่กล่าวมาข้างต้นเน้นการศึกษาในประเด็นใดประเด็นหนึ่ง แต่ยังไม่มีการศึกษาวิธีการเล่าเรื่องกับการสร้างภาพลักษณ์อย่างละเอียด

การศึกษาเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่กล่าวมาข้างต้นเป็นการศึกษาในแง่มุมของรัฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์และวรรณคดี เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชยังสามารถนำมาศึกษาได้อีกหลายแง่มุม เนื่องจากเรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชซึ่งเป็นวีรบุรุษที่ก่อกองทัพของชาติไทย ได้นำมาถ่ายทอดเป็นเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ในหลากหลายรูปแบบ เรื่องราวของพระองค์ท่านยังได้รับการเล่าขานและผลิตซ้ำเสมอมา จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งว่าเรื่องเล่าที่ปรากฏต่างยุค ต่างสมัย ต่างประเภทกันน่าจะมีการประกอบสร้างภาพลักษณ์ที่หลากหลาย ถึงแม้เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะปรากฏในวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ของไทยที่ต่างช่วงเวลา ต่างรูปแบบกัน แต่เรื่องเล่าเกี่ยวกับวีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชยังได้นำมาเล่าขานด้วยกลวิธีการเล่าเรื่องที่น่าสนใจซึ่งเป็นประเด็นที่ยังไม่มีผู้ใดศึกษาค้นคว้า

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในวรรณกรรมต่างประเภทกัน น่าจะมีกลวิธีการเล่าเรื่องที่แตกต่างกัน จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ผู้วิจัยพบว่า พระราชพงศาวดารใช้เหตุอัศจรรย์มาสร้างให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบุญบารมี บทประพันธ์ร้อยกรองและความเรียงได้กล่าวว่าพระองค์ท่านเป็นผู้มีบุญอวดตารลงมาเกิด และเป็นผู้ช่วยปราบยุคเข็ญ ตามคติความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ได้กล่าวถึง พระวิษณุผู้ส่งวนโลก (หริ) หรือผู้กู้โลกไว้ว่า เมื่อบาปกรรมมีหนาแน่นในโลกเมื่อใด ทรงอวดตารมาช่วยสงเคราะห์เสียครั้งหนึ่ง เพื่อดับเข็ญให้เย็นในโลกทั้งสาม หนังสือพระเป็นเจ้าของพราหมณ์ พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวว่า “พระนารายณ์ หน้าที่ผู้ส่งวนโลกหรือโปรดสัตว์ให้พ้นทุกข์ อัน

เป็นผลแห่งอภุศลกรรมหรือความประพฤติพาลแห่งมนุษย์นั้นไซ้ พระนารายณ์จำเป็นต้องเสด็จ
อวตารลงมาดับความร้อนให้เย็น”² สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงเปรียบเสมือนพระนารายณ์
ผู้กู้โลกที่จะมาช่วยดับความทุกข์ให้มีแต่ความสุขเกษม

อย่างไรก็ดี ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภท
พระราชพงศาวดารใช้เหตุอัศจรรย์ต่าง ๆ ในการเล่าเรื่อง เพื่อให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจ* ใน
ความเป็นผู้มีบุญบารมีของพระองค์ กล่าวคือ นำเสน่ออัทภูตรส** เป็นหลักแล้วเสริมด้วยวีรรส***
ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทบทประพันธ์ร้อยกรอง
นำเสนอภาพลักษณ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นนักรบผู้ยิ่งใหญ่ โดยเน้นวีรรสเป็นสำคัญ
ดังเช่นลิลิตตะเลงพ่าย และ โคลงภาพพระราชพงศาวดาร ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับ
สมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทนวนิยายอิงประวัติศาสตร์นำเสนอว่าสมเด็จพระนเรศวร
มหาราชเป็นมนุษย์ธรรมดาสามัญที่มีทั้งอารมณ์โศก อารมณ์รักและความกล้าหาญควบคู่กันไป
พระองค์ต้องเลือกเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อความสุขของบ้านเมืองเป็นหลัก เรื่องเล่าทาง
ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแต่ละประเภท จึงมีจุดเน้นในการเล่าที่แตกต่าง
กันไปตามขนบของการเล่าเรื่อง

นอกจากนั้น ผู้วิจัยพบว่าการสร้างตัวละครในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระ
นเรศวรมหาราชมีความน่าสนใจ ตัวอย่างเช่น ลิลิตตะเลงพ่าย ผู้นิพนธ์ได้สร้างสมเด็จพระ
มหาอุปราชขึ้นมาเพื่อเทียบเคียงกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช นวนิยายเรื่อง *มหาราชโสด*

²พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระเป็นเจ้าของพราหมณ์ (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงาน
ฌาปนกิจศพ นายปลาดิน ภิษฐานนท์ วัดโสมนัสวิหาร 28 เมษายน 2517), หน้า 9.

* อารมณ์สะเทือนใจ “เป็นปฏิกิริยาทางอารมณ์ในใจของผู้อ่านที่เกิดขึ้นเป็นการตอบสนองเมื่อได้รับรู้
อารมณ์ในวรรณกรรม จนเกิดความเข้าใจและตระหนักรู้ในสังขรณ์ของชีวิตที่รับรู้จากเรื่อง ซึ่งเกิดขึ้นจากการที่
มีอะไรมากระทบใจ” ดูเพิ่มเติมใน เสฐียรโกเศศ, การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์ (กรุงเทพมหานคร:
ราชบัณฑิตยสถาน, 2546), หน้า 26.

** อัทภูตรส “เป็นปฏิกิริยาทางอารมณ์ที่เกิดจากการรับรู้ภาวะน่าพิศวง ซึ่งอาจเกิดจากการเห็นสิ่งที่
เป็นทิพย์ เช่น เทวดา วิมาน สวรรค์ ฯลฯ การได้ยินเสียงทิพย์ เช่น พรจากเทพเจ้า เสียงดนตรีจากคนธรรพ์
 ฯลฯ การไปเที่ยวในสถานที่งดงาม นารีธรรม์ เช่น อุทยาน วิหาร ป่าเขาลำเนาไพร ฯลฯ การเห็นอกินหาร การ
ได้รับสิ่งที่ปรารถนา” ดูเพิ่มเติมใน กุสุมา รัชชมนี, การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดี
สันสกฤต, พิมพ์ครั้งที่ 2 (ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549), หน้า 188.

*** วีรรส “เป็นปฏิกิริยาทางอารมณ์ที่เกิดจากการรับรู้ความมุ่งมั่น (อุตสาหะ) ในการต่อสู้ของวีรบุรุษ
อาจเป็นความอุตสาหะในการเสียสละ การปฏิบัติหน้าที่ (ธรรมะ) หรือการสู้รบก็ได้ เพราะต่างก็เป็นการต่อสู้เพื่อ
แลกกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง” ดูเพิ่มเติมใน กุสุมา รัชชมนี, การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดี
สันสกฤต, หน้า 161.

ผู้ประพันธ์เพิ่มตัวละครเจ้าหญิงศุภยาลักษณ์ เพื่อให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเสียดสละความสุขส่วนตัวเพื่อความสุขของบ้านเมือง การสร้างตัวละครขึ้นมาเทียบเคียงและการเพิ่มตัวละครอื่นๆ เป็นกลวิธีสร้างภาพลักษณ์ให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่

นอกจากกลวิธีการเล่าเรื่องจะเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแล้ว บริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทยในยุคสมัยที่ประพันธ์มีความสัมพันธ์กับการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเช่นกัน จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นพบว่า บริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทยส่งผลต่อการสร้างภาพลักษณ์ของพระองค์ เช่น บทละครเรื่อง *พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ* ของ *หลวงวิจิตรวาทการ* ได้สอดแทรกอุดมการณ์เรื่องชาตินิยมไว้อย่างชัดเจน บทละครเรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ของ *สมภพ จันทรประภา* นำเสนอความขัดแย้งระหว่างคนไทยด้วยกันเอง เนื้อหาดังกล่าวสอดคล้องกับเหตุการณ์บ้านเมืองในขณะนั้น เนื่องจากช่วงเวลาที่ตั้งเกิดความขัดแย้งทางความคิดเรื่องการเมืองในสังคมไทย จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่าบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในสมัยที่ประพันธ์ส่งผลต่อการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

จากที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ปรากฏในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ต่างประเภท ต่างสมัยกัน ยังคงภาพลักษณ์หลักของพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ในด้านบุญบารมี ดังนั้นการศึกษากลวิธีการเล่าเรื่องและบริบททางสังคมวัฒนธรรมจึงสัมพันธ์กับการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งเป็นประเด็นที่จะได้ศึกษาค้นคว้าอย่างละเอียดต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 ศึกษาวิธีการเล่าเรื่องของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ประเภทต่างๆ เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
- 1.2.2 ศึกษาการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชผ่านกลวิธีการเล่าเรื่องที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทย

1.3 สมมติฐานของการวิจัย

กลวิธีการเล่าเรื่องที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทยสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ประเภทต่างๆ

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่แล้วมาศึกษา เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่นำมาใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาจัดเรียงตามลำดับเวลาที่แต่งหรือพิมพ์เผยแพร่ง่ายละเอียด

1.4.1 เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เป็นวรรณกรรมร้อยแก้วและร้อยกรอง แบ่งเป็น 5 ประเภทคือ

1.4.1.1 พระราชพงศาวดาร

- 1) พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์
  - 2) พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)
  - 3) พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระพนรัตน์
- หรือฉบับหมอบรัดเล
- 4) คำให้การชาวกรุงเก่า
  - 5) คำให้การขุนหลวงหาวัด
  - 6) พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระราชหัตถเลขา
  - 7) พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงษ์ (จาด)

1.4.1.2 บทประพันธ์ร้อยกรอง

- 1) ลิลิตตะเลงพ่าย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงพระนิพนธ์ เมื่อ พ.ศ.2375
- 2) โคลงภาพพระราชพงศาวดาร พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และกวีอื่นๆ จัดพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเพื่อประกอบภาพพระราชพงศาวดารที่ใช้ประดับพระเมรุมาศ ณ ท้องสนามหลวง
- 3) ลิลิตนเรศวร ของ ชุมพร แสนเสนา แต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2496 พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเพื่อเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายชุมพร แสนเสนา พ.ศ.2517
- 4) สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย ของ พระเทพรัตนกวี (ก.ธรรมวร) พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเป็นอนุสรณ์งานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี พ.ศ.2525

1.4.1.3 ความเรียง

- 1) *ไทยรบพม่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงพระนิพนธ์*
เมื่อ พ.ศ.2471
- 2) *พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงพระนิพนธ์ พิมพ์พระราชทานในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พ.ศ.2493*
- 3) *กฤษฎาภินิหารอันบดบังมิได้ ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช แต่ง*
ประมาณ พ.ศ.2518-2519

1.4.1.4 นวนิยายอิงประวัติศาสตร์

- 1) *มหาราชโสด ของ ประชา พูนวิวัฒน์ พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรก*
พ.ศ.2514
- 2) *อิริราชา ของ ทมยันตี ตีพิมพ์เป็นตอนๆ ในนิตยสารสกุลไทย*
พ.ศ.2546

1.4.1.5 หนังสือการ์ตูน

- 1) *การ์ตูนเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สำนักพิมพ์ อี.คิว.พลัส*
พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรก พ.ศ.2547
- 2) *การ์ตูนเรื่อง มหากาพย์กู่แผ่นดิน สำนักพิมพ์ คลื่นทิพย์ พิมพ์เผยแพร่*
ครั้งแรก พ.ศ.2549

1.4.2 เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เป็นการแสดง แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

1.4.2.1 ละคร

- 1) *บทละครเรื่อง พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ ของหลวงวิจิตรวาทการ*
แต่งให้นักเรียนศิลปากรแผนกนาฏดุริยางค์ แสดงในงานฉลองพระพุทธสิหิงห์ พ.ศ.2477
- 2) *บทละครเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ของ สมภพ จันทระประภา*
แต่งทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ แสดงโดยคณะละคร
อาสาสมัครในพระบรมราชานุปถัมภ์ ณ โรงละครแห่งชาติ พ.ศ.2515
- 3) *ละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ปริชญ์*
วัฒนวีร์และอาภา รัตนพันธ์ เป็นผู้กำกับการแสดง

1.4.2.2 ภาพยนตร์

- 1) ภาพยนตร์เรื่อง *มหาราชดำ ทรง ศรีเชื้อ* เป็นผู้กำกับการแสดง
- 2) ภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ภาค 1* องค์ประกันหงสา และภาค 2 ประกาศอิสรภาพ *ม.จ.ชาติเฉลิม ยุคล* เป็นผู้กำกับการแสดง

1.5 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1.5.1 เรื่องเล่า (narrative) หมายถึง “a telling of some true or fictitious event or connected sequence of events, recounted by a narrator to a narrate.”³ การเล่าเหตุการณ์จริงหรือเหตุการณ์ที่แต่งขึ้น หรือการเล่าเหตุการณ์ที่เชื่อมร้อยเป็นลำดับ โดยเป็นการเล่าจากผู้เล่า เรื่องสู่ผู้ฟัง

1.5.2 เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ (historical narrative) *อลัน มันสโลว์ (Alun Munslow)* อธิบายว่า ประวัติศาสตร์ หมายถึง “That narrative representation intend to provide a coherent and ordered body of explanations and meanings about the past produced by the historian”⁴ การนำเสนอเรื่องเล่าที่มีเจตนาให้ปะติดปะต่อและเรียงลำดับการอธิบาย และการสร้างความหมายเกี่ยวกับอดีตที่ถูกสร้างขึ้นโดยนักประวัติศาสตร์ ในที่นี้เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ หมายถึงการเล่าเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในอดีตที่นักประวัติศาสตร์สร้างขึ้น ผสมผสานกับจินตนาการของผู้แต่ง

1.5.3 เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช หมายถึง เรื่องเล่าที่มีสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นตัวเอกของเรื่อง เรื่องเล่าดังกล่าวมีรูปแบบต่างกัน มีทั้งที่เป็นวรรณกรรมร้อยแก้วและร้อยกรอง ได้แก่ พระราชพงศาวดาร บทประพันธ์ร้อยกรอง ความเรียง นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ หนังสือการ์ตูน และเรื่องเล่าที่เป็นการแสดง ได้แก่ ละคร และภาพยนตร์

1.5.4 กลวิธีการเล่าเรื่อง (narrative techniques) ตามความหมายของ *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ – ไทย* กลวิธี หมายถึง “กรรมวิธีที่ทำให้ได้ผลเรียบร้อยงดงาม ซึ่งรวมทั้งฝีมือและความรู้ความชำนาญ ... กลวิธีจะเป็นการอธิบายว่าทำ “อย่างไร” มากกว่าที่จะอธิบายว่า

³ Chris Baldick, *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms* (New York: Oxford University Press, 2004), p. 165.

⁴ Alun Munslow, *Narrative and History* (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2007), p. 137.

ทำ “อะไร”⁵ คริส บัลดิค (Chris Baldick) อธิบายคำว่า กลวิธีการเล่าเรื่อง (narrative techniques) ว่า

A narrative will consist of a set of events (the story) recounted in a process of narration (or discourse), in which the events are selected and arranged in a particular order (the plot) .... thus narrative techniques is the method of telling stories.⁶

เรื่องเล่าประกอบด้วยชุดของเหตุการณ์หรือเนื้อเรื่อง (the story) ที่ถูกเล่าในกระบวนการของการเล่าเรื่อง (discourse) โดยเหตุการณ์ได้ถูกเลือกสรรและเรียบเรียงในลำดับเฉพาะ อันประกอบเป็นโครงเรื่อง (the plot) ... ดังนั้น กลวิธีการเล่าเรื่อง จึงหมายถึง วิธีการเล่าเรื่อง

1.5.5 การสร้างภาพลักษณ์ (image creation) ตามความหมายของพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ - ไทย ภาพลักษณ์ หมายถึง “การสร้างลักษณะหรือท่าทีของบุคคลหรือขององค์กรที่ปรากฏแก่ตาหรือความรู้สึกนึกคิดของสาธารณชน”⁷ การสร้างภาพลักษณ์ในที่นี้ใช้ในความหมายเดียวกับคำว่า representation หมายถึง “the production of the meaning of the concepts in our minds through language.”⁸ การสร้างภาพลักษณ์จึงเป็นผลผลิตทางความหมายของระบบคิดในใจของมนุษย์ผ่านตัวภาษา

1.6 วิธีดำเนินการวิจัย

1.6.1 ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

1.6.2 เก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

พระนเรศวรมหาราช

⁵ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ - ไทย, (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2545), หน้า 430.

⁶ Chris Baldick, **The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms**, p. 165.

⁷ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ - ไทย, หน้า 430.

⁸ Stuart Hall, **Representation: Cultural Representations and Signifying Practices Conception** (London: Sage, 2003), p. 17.

1.6.3 วิเคราะห์ข้อมูล

1.6.3.1 วิเคราะห์กลวิธีการเล่าเรื่องทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

1.6.3.2 วิเคราะห์การสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

1.6.3.3 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีการเล่าเรื่องกับการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทย

1.6.4 สรุปผลการวิเคราะห์และเรียบเรียงผลการวิจัย

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.7.1 ทำให้เข้าใจความสัมพันธ์ของกลวิธีการเล่าเรื่องกับการสร้างภาพลักษณ์ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์

1.7.2 เป็นแนวทางการศึกษาการสร้างภาพลักษณ์ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ประยุกต์แนวคิดและทฤษฎีเพื่อนำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องเล่า แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างภาพลักษณ์ และแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องวีรบุรุษ ส่วนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผู้วิจัยจะนำเสนอให้เห็นแนวทางในการศึกษาที่ผ่านมา ในบทนี้ผู้วิจัยแบ่งเป็น 2 ประเด็นคือ

- 2.1 แนวคิดและทฤษฎี
- 2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดและทฤษฎี

การวิจัย เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช: กลวิธีการเล่าเรื่องกับการสร้างภาพลักษณ์ ผู้วิจัยได้ประยุกต์แนวคิดต่างๆ มาใช้เป็นแนวทางในการวิจัยดังนี้

- 2.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องเล่า (narrative)
- 2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างภาพลักษณ์ (image creation)
- 2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องวีรบุรุษ (hero)

2.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องเล่า (narrative)

2.1.1.1 ความหมายของคำว่า “เรื่องเล่า เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ และเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช”

คริส บัลดิค อธิบายคำว่า เรื่องเล่า (narrative) ว่า “a telling of some true or fictitious event or connected sequence of events, recounted by a narrator to a narratee.”¹ การเล่าเหตุการณ์จริงหรือเหตุการณ์ที่แต่งขึ้น หรือการเล่าเหตุการณ์ที่เชื่อมร้อยเป็นลำดับ โดยเป็นการเล่าจากผู้เล่าเรื่องสู่ผู้ฟัง

อลัน มันทโลว์ อธิบายคำว่า เรื่องเล่า (narrative) ว่า “the communication (telling recounting) of a sequence of happenings or events by establishing a meaningful

---

¹Chris Baldick, **The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms** (New York: Oxford University Press, 2004), p. 165.

connection between them.”² การสื่อสารโดยการเล่าหรือบรรยายลำดับของสิ่งที่เกิดขึ้นหรือเหตุการณ์โดยการสร้างความหมายเชื่อมโยงระหว่างกัน

วิลเลียม ฮาร์มอน (William Harmon) และ ฮิวจ์ ฮอลแมน (Hugh Holman) อธิบายคำว่า เรื่องเล่า (narrative) ว่า “An account of event; anything that is narrated.”³ เรื่องเล่าคือเรื่องราวของเหตุการณ์ หรือเรื่องเล่า หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ถูกเล่า วิลเลียม ฮาร์มอน และ ฮิวจ์ ฮอลแมน อธิบายเพิ่มเติมว่า เรื่องเล่ามีอยู่ 2 แบบ

There are two forms: simple narrative, which recites events chronologically, as in a newspaper account; and narrative with plot, which is less often chronological and more often arranged according to a principle determined by the nature of the plot and the type of story intended⁴

เรื่องเล่าแบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ เรื่องเล่าแบบง่ายที่เล่าเหตุการณ์เรียงลำดับของเวลา เช่น รายงานในหนังสือพิมพ์ และเรื่องเล่าที่มีโครงเรื่อง ซึ่งมักจะไม่ได้เรียงลำดับเหตุการณ์ตามลำดับเวลา แต่มักจะจัดเรียงเหตุการณ์ตามกฎเกณฑ์ของโครงเรื่องและประเภทของเรื่อง

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายคำว่า เรื่องเล่า (narrative) หมายถึง “งานเขียนที่มีเนื้อหาเป็นเรื่องราวหรือเหตุการณ์ อาจแต่งเป็นร้อยแก้ว หรือบทร้อยกรอง เป็นเหตุการณ์เกิดขึ้นจริงหรือเป็นเรื่องแต่งขึ้น หรือเป็นผลสืบเนื่องจากเหตุการณ์นั้นๆ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือเหตุการณ์ประเภทใดๆ ก็ได้ที่นำมาบรรยายให้ทราบ”⁵

² Alun Munslow, **Narrative and History** (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2007), p. 138.

³ William Harmon and Hugh Holman, **A Handbook to Literature** (New Jersey: Prentice Hall, 2003), p. 328.

⁴ Ibid, p. 328.

⁵ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย** (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2545), หน้า 278.

จากคำอธิบายเรื่องคำว่า “เรื่องเล่า” ที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสรุปว่า “เรื่องเล่า” หมายถึง การเล่าเหตุการณ์ที่ร้อยเรียงเรื่องราวเข้าด้วยกัน โดยเป็นการเล่าจากผู้เล่าเรื่องสู่ผู้ฟัง

“เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์” อลัน มันสโลว์อธิบายว่า ประวัติศาสตร์ หมายถึง “That narrative representation intend to provide a coherent and ordered body of explanations and meanings about the past produced by the historian”⁶ การนำเสนอเรื่องเล่าที่มีเจตนาให้ปะติดปะต่อและเรียงลำดับการอธิบาย และการสร้างความหมายเกี่ยวกับอดีตที่ถูกสร้างขึ้นโดยนักประวัติศาสตร์ ในที่นี้เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ หมายถึงการเล่าเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในอดีตที่นักประวัติศาสตร์สร้างขึ้น ผสมผสานกับจินตนาการของผู้แต่ง

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช หมายถึง เรื่องเล่าที่มีสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นตัวเอกของเรื่อง เรื่องเล่าดังกล่าวมีรูปแบบต่างกัน มีทั้งที่เป็นวรรณกรรมร้อยแก้วและร้อยกรอง ได้แก่ พระราชนิพนธ์พงศาวดาร บทประพันธ์ร้อยกรอง ความเรียง นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ หนังสือการ์ตูน และเรื่องเล่าที่เป็นการแสดง ได้แก่ ละคร และภาพยนตร์

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นเรื่องเล่าที่มีความน่าสนใจ เนื่องจากมีผู้นำเรื่องราวของพระองค์มาเล่าในหลากหลายรูปแบบ ในยุคแรกเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระองค์เขียนในรูปแบบของพระราชนิพนธ์พงศาวดาร ในยุคปัจจุบันมีผู้นำเรื่องเล่าของพระองค์มาเขียนเป็นหนังสือการ์ตูน เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงมีพัฒนาการและเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการเล่าเรื่อง การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องเล่ามีพัฒนาการมาเป็นลำดับ เรื่องเล่าในยุคแรกตามแนวคิดของ อริสโตเติล (Aristotle) เป็นการเล่ามหากาพย์และบทละคร อริสโตเติล เสนอความคิดเกี่ยวกับเรื่องเล่าไว้ว่า

Epic and tragic poetry, comedy too, dithyrambic poetry, and most music composed for the flute and the lyre, can all be described in general terms as forms of imitation or representation. However, they differ from one another in three respects: either in using different media for the representation, or in representing different things, or in representing them in entirely different ways.⁷

⁶ Alun Munslow, **Narrative and History** (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2007), p. 137.

⁷ Aristotle, **Classical Literary Criticism** (London: Penguin Books, 1965), p. 31.

มหากาพย์ วรรณคดีที่เป็นโศกนาฏกรรม และ
 สุขนาฏกรรม การขับลำนำบุชาเทพเจ้า และดนตรีที่แต่งเพื่อ
 บรรเลงด้วยขลุ่ยและพิณ ล้วนเป็นการเลียนแบบทั้งสิ้น การ
 เลียนแบบประกอบด้วย 3 ประการคือ ใช้สื่อที่แตกต่างกันเพื่อ
 แสดงให้เห็น แสดงความแตกต่างของสิ่งนั้น และแสดงให้เห็น
 ด้วยวิธีการที่ต่างอย่างครบครัน กล่าวอย่างสรุป การเลียนแบบ
 ประกอบด้วย รูปแบบ เนื้อหา และลีลา

พัฒนาการของวรรณคดีในยุคแรกเป็นการเลียนแบบ ส่วนแนวทางการวิเคราะห์
 วรรณคดีเป็นการประเมินค่า ความซาบซึ้งใจ ยุคปัจจุบันแนวโน้มการเล่าเรื่องมิใช่การสะท้อน
 ความจริงหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แต่เป็นการประกอบสร้างความหมาย เมื่อเปรียบเทียบการเล่า
 เรื่องในอดีตกับปัจจุบันพบว่า มีการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการศึกษาการเล่าเรื่อง ดังแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิ 1 แสดงการเปลี่ยนแปลงผ่านรูปแบบการศึกษา การเล่าเรื่อง⁸

เรื่องเล่าในอดีต	เรื่องเล่าในปัจจุบัน
มองการสะท้อนความจริงในโลกภายนอก	มองการประกอบสร้าง ของเรื่อง
เพื่อความซาบซึ้ง	→ เพื่อทำความเข้าใจ

- ก. การเปลี่ยนจุดเน้นของการเล่าเรื่อง จากเดิมเรื่องเล่าเป็นการ
 สะท้อนความจริง มาเป็นการประกอบสร้างความหมาย
 ข. เป้าหมายของการศึกษาเปลี่ยนจากการเน้นความซาบซึ้ง มา
 เป็นการให้ความสำคัญกับความเข้าใจ หรือความเข้าใจกับการ
 สร้างความหมายในตัว

ดังนั้นเรื่องเล่าได้พัฒนาการมาจากการเล่าเรื่องที่เลียนแบบหรือสะท้อนความจริง
 มาเป็นการประกอบสร้างความหมายของเรื่องเล่า เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระ

⁸ นพพร ประชากุล, “การอภิปรายเชิงวิชาการนิเทศศาสตร์กับทิศทางการศึกษาเรื่องเล่าสมัยใหม่”
 ใน สุนทรียศาสตร์: การศึกษาสื่อสารการแสดงและสื่อจินตคดี. ถิรพันธ์ อนุวัชรวิวงศ์และคณะ,
 บรรณาธิการ (โครงการพัฒนาองค์ความรู้นิเทศศาสตร์ตะวันออก ภาควิชาวาริชวิทยาและสื่อสารการแสดงร่วมกับ
 โครงการสื่อสันติภาพ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า 250.

นเรศวรมหาราชพัฒนาการเล่าเรื่องมาจากพระราชพงศาวดาร ที่ต้องการเล่าเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะของพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ มาสู่เรื่องเล่าประเภทอื่นที่นำเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาประกอบสร้างความหมายเรื่องความรักและความสามัคคีของคนในชาติ ดังที่ได้กล่าวถึงต่อไป

2.1.1.2 องค์ประกอบของเรื่องเล่า

นพพร ประชากุล อธิบายองค์ประกอบของเรื่องเล่า ไว้ว่า

เนื้อเรื่อง คือ story จะมีเรื่องของตัวละคร การกระทำ สถานที่ เวลา เมื่อเราอ่านนวนิยายเรื่องหนึ่งจบลง หรือดูหนังเรื่องหนึ่งจบลง เราจำได้ว่าใครทำอะไรต่อกัน ผลเป็นอย่างไร เรื่องดำเนินอยู่ในสถานที่แบบไหน นี่คือนเนื้อเรื่อง แต่เนื้อเรื่องที่ว่านี้ถูกนำเสนอให้เรารับรู้อย่างไร อันนั้นจะเป็นอีกชั้นหนึ่ง เนื้อเรื่องนี้ถูกนำเสนอให้เรารับรู้ผ่านสิ่งเราเรียกว่าการเล่าเรื่อง หรือที่เรียกว่า narration⁹

ต่าง ๆ ดังนี้

ซิลลาร์ (Sillar) เสนอว่า การพิจารณาเรื่องเล่า ต้องพิจารณาองค์ประกอบ

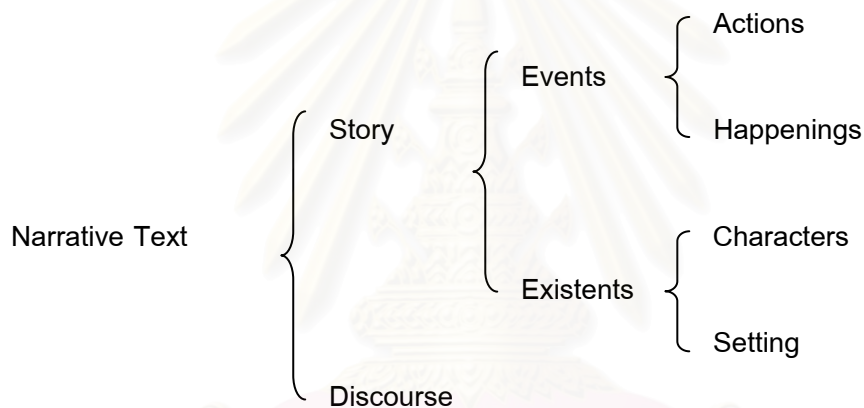
- 1) แก่นเรื่อง (theme) คือสาระสำคัญที่สุดของเรื่องที่ต้องการนำเสนอ
- 2) โครงสร้างของเรื่อง (structure) คือ การดำเนินเรื่อง เหตุการณ์ตั้งแต่ต้นไปจนจบ
- 3) ตัวละคร (character) คือ ตัวแทนบุคคลในเรื่องที่จะถ่ายทอดความหมายของเนื้อหา
- 4) จุดพลิกผันของเรื่อง (peripeteia) คือจุดการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ของเรื่องหรือตัวละครที่เกิดขึ้น
- 5) น้ำเสียงของผู้เล่า (narrative voice) หรือมุมมองที่ใช้ในการเล่าเรื่อง
- 6) รูปแบบ (style) ที่ประกอบกันขึ้นในการเล่าเรื่อง เช่น การใช้

⁹นพพร ประชากุล, “การอภิปรายเชิงวิชาการนิเทศศาสตร์กับทิศทางการศึกษาเรื่องเล่าสมัยใหม่” ใน สุนทรียศาสตร์: การศึกษาสื่อสารการแสดงและสื่อจินตคติ, หน้า 252.

คำไวยากรณ์ของเรื่อง ลักษณะการใช้ภาพ¹⁰

ซีมัวร์ แซทแมน (Seymour Chatman) อธิบายการศึกษาตามแนว narrative คือ “On this view literary theory is the study of the nature of literature. It is not concerned with the evaluation or description of any particular literary work for its own sake.....point out, an ‘organon or methods’.”¹¹ การวิเคราะห์งานเพื่อให้รู้ว่าวรรณคดีสร้างขึ้นมาอย่างไร ใช้เทคนิคอะไร มีวิธีการแสดงออกอย่างไร ไม่ได้เน้นการประเมินค่าวรรณคดี แต่เน้นกลวิธีการสร้างงานมากกว่า ดังแผนภูมิข้างล่างนี้

แผนภูมิ 2 แสดงการวิเคราะห์ story¹²

Structuralist theory argues that each narrative has two parts: a story (*histoire*), the content or chain of events (actions, happenings), plus what may be called the existents (characters, items of setting); and a discourse (discourse), that is, the expression, the means by which the content is communicated. In simple terms, the story is the *what* in a narrative that is depicted, discourse the *how*.¹³

¹⁰ Sillar, M. O. **Message meaning and culture: Approaches to communication criticism** (New York: Harper Collins Publisher, 1991).

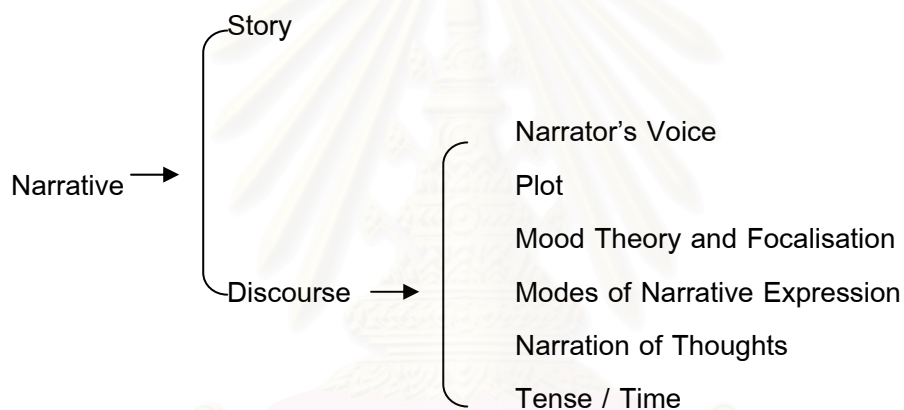
¹¹ Seymour Chatman, **Story and Discourse** (Ithaca: Cornell University Press, 1993), p.18.

¹² Ibid, p. 19.

¹³ Ibid, p. 19.

ตามทฤษฎีโครงสร้างนิยม เรื่องเล่าประกอบด้วย 2 ส่วน ส่วนแรก คือ story ซึ่งเป็นเนื้อหาหรือการร้อยเรียงของเหตุการณ์ทั้งส่วนของการกระทำและสิ่งที่เกิดขึ้น รวมทั้งสิ่งที่ดำรงอยู่ในตัวบทอันได้แก่ ตัวละคร และฉาก ส่วนที่ 2 คือ discourse ซึ่งได้แก่ การแสดงออกหรือกลวิธีการสื่อสารเนื้อหา อาจกล่าวโดยสรุปว่า story คือ อะไรที่เล่าและบรรยายในเรื่องเล่า ส่วน discourse คือ เล่าอย่างไร

แผนภูมิ 3 แสดงการวิเคราะห์ discourse¹⁴

การวิเคราะห์เรื่องเล่า (narrative) ประกอบด้วย story และ discourse ส่วน discourse ประกอบด้วย น้ำเสียงของผู้เล่า โครงสร้างเรื่อง ทฤษฎีสภาวะด้านอารมณ์และมุมมองในการเล่าเรื่อง รูปแบบการแสดงออกของเรื่องเล่า การเล่าความคิด และเวลา

การศึกษาเรื่องเล่า (narrative) จึงเป็นการศึกษา story และ discourse เพื่อกลับไปตอบคำถามว่าวรรณคดีคืออะไร เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นเรื่องเล่าที่มีการร้อยเรียงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เข้าด้วยกัน เนื้อเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประกอบด้วยเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในสมัยของพระองค์ ตัวละครสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและตัวละครอื่นๆ ผู้เล่าเรื่องใช้กลวิธีการเล่าเรื่องที่หลากหลายในการเล่าเรื่องทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จากแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องเล่าที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยนำไปประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์กลวิธีการ

¹⁴ Alun Munslow, **Narrative and History** (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2007), p. 21.

เล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์แต่ละประเภท เช่น การสร้างความขัดแย้งเพื่อนำเสนอแก่นเรื่อง การวิเคราะห์ตัวละคร การสร้างฉาก มุมมองในการเล่าเรื่อง เป็นต้น ดังรายละเอียดที่จะกล่าวถึงในบทที่ 3 และ 4 ต่อไป

2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างภาพลักษณ์ (image creation)

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ - ไทย อธิบายคำว่า ภาพลักษณ์ หมายถึง “การสร้างลักษณะหรือท่าทีของบุคคลหรือขององค์กรที่ปรากฏแก่ตา หรือความรู้สึกนึกคิดของสาธารณชน”¹⁵

เสนาะ เจริญพร อธิบายคำว่า ภาพลักษณ์ ไว้ว่า

ภาพลักษณ์ที่นำเสนอผ่านวรรณกรรม สร้างขึ้นจากการคัดเลือก ประูแต่ง ช้บเน้นคุณลักษณะบางอย่างจากความเป็นจริงตามคติความเชื่อและค่านิยมบางประการ รายละเอียดต่างๆ ที่ปรากฏในภาพลักษณ์หนึ่งๆ จึงร่วมกันทำหน้าที่สื่อความหมาย และคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่งในเชิงสังคม-วัฒนธรรมเกี่ยวกับสิ่งนั้นๆ¹⁶

สจิวต์ ฮอลล์ (Stuart Hall) อธิบายคำว่า ภาพลักษณ์ (representation) ไว้ว่า

Representation is the production of the meaning of the concepts in our minds through language. It is the link between concepts and language which enables us to refer to either the ‘real’ world of objects, people or events, or indeed to imaginary worlds of fictional objects, people and events.¹⁷

¹⁵ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน 2545), หน้า 218.

¹⁶เสนาะ เจริญพร, ผู้หญิงกับสังคมในวรรณกรรมไทยยุคฟองสบู่ (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2548), หน้า 299.

¹⁷Stuart Hall, **Representation: Cultural Representations and Signifying Practices Conception** (London: Sage, 2003c), p. 17.

การสร้างภาพลักษณ์เป็นผลผลิตทางความหมายของระบบคิดในใจของมนุษย์ผ่านตัวภาษา โดยการเชื่อมโยงระหว่างระบบคิดกับภาษา มนุษย์สามารถอ้างอิงถึงโลกแห่งความจริงของวัตถุ ผู้คนและเหตุการณ์ต่างๆ รวมถึงโลกแห่งจินตนาการที่มีแต่วัตถุ ผู้คนและเหตุการณ์ที่ปรุงแต่งขึ้น

การสร้างภาพลักษณ์นอกจากจะตรงกับคำว่า representation แล้ว ยังมีคำอื่นๆ ที่ใช้ตรงกัน เช่น ภาพตัวแทน ภาพเสนอ ภาพแทน เป็นต้น

ไมเคิล โอ ซอจเนสซี (Michael O'Shaughnessy) และ เจน สเตดเลอร์ (Jane Stadler) ได้เสนอแผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่างความจริง / ภาพต้นแบบและภาพตัวแทน ดังนี้

แผนภูมิ 4 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความจริง สื่อและภาพตัวแทน¹⁸

จากแผนภูมิข้างต้น สรรพสิ่งและความเป็นจริงต่างๆ ถูกนำเสนอผ่านสื่อ สื่อมีบทบาทในการสร้างภาพของสรรพสิ่งเหล่านี้ด้วยวิธีการต่างๆ ได้แก่ การนำเสนอ การประกอบสร้าง และการตีความ ในที่สุดภาพหรือตัวบทก็จะแปรเปลี่ยนไปจากสรรพสิ่งที่เป็นต้นแบบ

นอกจากนั้น สจิวต์ ฮอลส์ ได้เสนอทฤษฎีภาพตัวแทนว่า มีวิธีการสร้างความหมายผ่านภาษาไว้ 3 ประการ คือ

¹⁸Michael O'Shaughnessy and Jane Stadler, **Media and Society: An Introduction** (Victoria: Oxford University Press, 2005), p. 90.

- ก. วิธีการสะท้อนความจริง (reflective approach) คือ การที่ความหมายนั้นอยู่เบื้องหลังวัตถุ ผู้คน ความคิด หรือเหตุการณ์ในโลกความเป็นจริง ภาษาทำหน้าที่เป็นกระจกสะท้อนความหมายที่แท้จริงที่ดำรงอยู่ในโลก
- ข. วิธีการตั้งใจให้เป็นจริง (intentional approach) วิธีการนี้เป็นการใช้ภาษาหรือข้อความให้เป็นไปตามที่ผู้ส่งสารต้องการและแปลหรือถอดความผิดแผกไปไม่ได้
- ค. วิธีการประกอบสร้างความจริง (constructionist approach) วิธีการนี้เชื่อว่า ไม่มีสิ่งหรือผู้ใช้ภาษาคนใด สามารถตรึงความหมายของภาษาให้หยุดนิ่งตายตัวได้ สิ่งต่างๆ นั้นไม่ได้มีความหมายอย่างที่เป็น มนุษย์เป็นคนประกอบสร้างความหมายโดยใช้ระบบภาพตัวแทนที่รวมระบบความคิดและสัญญาะต่าง ๆ ร่วมกัน¹⁹

กาญจนา แก้วเทพ กล่าวถึงการศึกษการสร้างภาพลักษณ์ไว้ว่า

เริ่มต้นมาจากการศึกษาเรื่อง “ภาพ” ตามหลักภาษาศาสตร์เดิมนั้นเชื่อในทฤษฎีแบบภาพสะท้อน (reflectionism) ที่ว่า ความจริงเคยมีอยู่/มีอยู่แล้ว และภาพ/การสื่อสารก็คือกระจกส่องให้เราเห็นความจริงนั้น ... แต่ทฤษฎีเรื่องภาพตัวแทนเชื่อว่าความจริงไม่ได้ดำรงอยู่ แต่ขึ้นอยู่กับ การประกอบสร้างขึ้นมาโดยคนและสังคม เช่น ในกรณีของภาพตัวแทนโสเภณีในละครโทรทัศน์นั้นมักจะถูกประกอบสร้างให้เป็นภาพแบบฉบับ (typical) ของผู้หญิงที่แต่งตัวจัดจ้าน แต่งหน้าฉูดฉาด พูดจาไม่ไผ่เราะหู และเป็นผู้หญิงที่ไม่ดีของสังคม²⁰

จากความคิดเรื่องการสร้างภาพลักษณ์ของ ไมเคิล โอ ซอร์เจเนสซี เจน สเตดเลอร์ สจีวิต ฮอลล์ เสนาะ เจริญพร และกาญจนา แก้วเทพ ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษาเรื่องภาพลักษณ์มิได้จำกัดขอบเขตอยู่ที่ภาพหรือตัวอักษรเท่านั้น ตัวบท (text) ที่ผ่านสื่อทุกชนิดสามารถนำมา

¹⁹ Ibid, pp. 24-25. ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Stuart Hall, **Representation: Cultural Representations and Signifying Practices** Conception, pp. 24-25.

²⁰ กาญจนา แก้วเทพ, **สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา** (กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, 2551), หน้า 687.

วิเคราะห์ภาพลักษณ์ได้ ดังนั้นในการศึกษาเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผู้วิจัยได้นำบทละคร ละคร และภาพยนตร์มาใช้เป็นตัวบทในการศึกษาด้วย นอกจากนี้ภาพลักษณ์ยังเป็นการสร้างความหมายผ่านตัวภาษา ภาพลักษณ์มิใช่ภาพสะท้อน (reflection) ที่แสดงความจริง ภาพลักษณ์เป็นการประกอบสร้าง (construct) โลกแห่งความจริงเพื่อสื่อสารสำคัญของเรื่อง

2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องวีรบุรุษ (hero)

ในเบื้องต้นผู้วิจัยจะกล่าวถึงความหมายของคำว่า วีรบุรุษ (hero) ซึ่งมีผู้อธิบายไว้ว่า

เกอร์ทรูด โจบส์ (Gertrude Jobs) อธิบายคำว่า วีรบุรุษ (hero) ว่า ในแวดวงวีรบุรุษมักหมายถึงผู้สืบเชื้อสายมาจากเทพเจ้า “In modern usage a hero is understood to be one distinguished for bold enterprise, courage, fortitude.”²¹ แต่ในปัจจุบันวีรบุรุษ หมายถึงผู้กล้าหาญ ผู้เข้มแข็งที่ปฏิบัติภารกิจสำคัญที่ยากลำบาก

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายคำว่า วีรบุรุษไว้ว่า “ตัวละครสำคัญชายในวรรณกรรมคลาสสิก ตำนาน หรือเรื่องปรัมปรา มีลักษณะกล้าหาญ เข้มแข็ง ฉลาดหลักแหลม มีเทพเจ้าคอยให้ความช่วยเหลือและโดยทั่วไปเชื่อกันว่ามีเชื้อสายมาจากเทพเจ้า”²²

นิธิ เอียวศรีวงศ์ อธิบายคำว่า วีรบุรุษ ไว้ว่า

บุคคลที่ได้รับยกย่องว่าเป็นผู้มีคุณประโยชน์อันยิ่งใหญ่ให้แก่สังคม การกระทำของวีรบุรุษอาจไม่เพียงแต่เล่าขานกันในยุคสมัยของวีรบุรุษ แต่ยังสืบเนื่องตลอดมาทุกกาลสมัย トラบเท่าที่สังคมยังยกย่องวีรบุรุษนั้น ผู้ที่ได้รับยกย่องว่าเป็นวีรบุรุษจะต้องเป็นคนพิเศษ กระทำในสิ่งที่ยิ่งใหญ่ซึ่งคนทั่วไปกระทำไม่ได้ยาก²³

²¹Gertrude Jobs, *Dictionary of Mythology Folklore and Symbol* (New York: The Scarecrow Press Inc., 1962), p. 762.

²²ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ - ไทย, หน้า 208.

²³นิธิ เอียวศรีวงศ์, การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2536).

สุกัญญา สัจฉายา ได้อธิบายวีรบุรุษไว้ใน 2 ลักษณะ คือวีรบุรุษในประวัติศาสตร์ และวีรบุรุษทางวัฒนธรรม วีรบุรุษในประวัติศาสตร์มีชื่อเสียงและมีประวัติบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ พงศาวดาร สามารถระบุได้ว่ามีชีวิตอยู่ในช่วงสมัยใด มักกล่าวขานถึงวีรกรรมด้านต่างๆ โดยเฉพาะในเรื่องของการศึกสงคราม การขยายดินแดน เช่น พ่อขุนรามคำแหงมหาราช สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระเจ้าตากสินมหาราช พระยาพิชัยดาบหัก ฯลฯ อีกลักษณะหนึ่งเป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรม ผู้วางรากฐานวัฒนธรรมบางด้านแก่ชุมชน เช่น สอนให้รู้จักใช้ไฟ รู้จักปลูกข้าว รู้จักทอผ้า รู้จักการฟ้อนรำ การดนตรี สอนความคิดความเชื่อบางอย่าง หรือนำกลุ่มชนมาสร้างเมือง ฯลฯ วีรบุรุษลักษณะนี้ไม่มีชื่อปรากฏในประวัติศาสตร์ แต่มีชื่ออยู่ในตำนาน (myth) พงศาวดาร นิทานประจำถิ่น (Legend) หรือในพิธีกรรมบางอย่าง ไม่สามารถระบุยุคสมัยได้แน่ชัด ได้แต่ประมาณอย่างคร่าวๆ ว่าน่าจะอยู่ในยุคสมัยใดสมัยหนึ่ง มักมีประวัติชีวิตโลดโผน เต็มไปด้วยอิทธิปาฏิหาริย์จนกลายเป็นกึ่งเทพกึ่งมนุษย์ เช่น ขุนเจือง พระเจ้าพรหม ท้าวอุ๋ทอง พระร่วง ฯลฯ²⁴

คำว่า วีรบุรุษ ในงานวิจัยฉบับนี้หมายถึง บุคคลที่มีความยิ่งใหญ่ในด้านใดด้านหนึ่ง หรือมีการตัดสินใจที่ยิ่งใหญ่ หรือมีการกระทำที่ยิ่งใหญ่ จนได้รับการยกย่อง

ลอร์ด แรกแลน (Lord Raglan) ศึกษาโครงสร้างชีวิตของวีรบุรุษในเทพปกรณัมกรีก ได้เขียนบทความเรื่อง “The Hero of Tradition” ซึ่งกึ่งแก้ว อัฒถากร ได้แปลและเรียบเรียงเป็นบทความเรื่อง “แนวคิดจากวีรบุรุษในวัฒนธรรมประเพณี” ลอร์ด แรกแลน ได้ศึกษาเรื่องราวชีวิตเทพปกรณัมกรีกจำนวน 17 คน และได้สรุปโครงสร้างชีวิตที่มักมีเหตุการณ์ตรงกันเกือบทุกเรื่องจำนวน 22 เหตุการณ์ ดังนี้

1. มารดาเป็นเจ้าหญิงพรหมจารีย์
2. บิดาเป็นกษัตริย์
3. มักเป็นญาติใกล้ชิดของมารดา
4. สภาวะแห่งการมาปฏิสนธิแปลกกว่าธรรมดา และ
5. ถูกกล่าวขวัญว่าเป็นลูกของเทพยดา
6. เมื่อเกิดมักถูกบิดาหรือบุคคลอื่นพยายามปองร้ายชีวิต
7. ถูกพาหนีไปอย่างลึกลับ
8. มีผู้รับเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมในแดนไกล
9. ไม่มีคำบอกเล่าเกี่ยวกับวัยเด็ก แต่

²⁴ สุกัญญา สัจฉายา. “พระร่วง: วีรบุรุษในประวัติศาสตร์และวีรบุรุษทางวัฒนธรรม” ใน วารสารภาษาและวรรณคดีไทย. 16 (ธันวาคม 2542): 203.

10. เมื่อถึงวัยหนุ่ม จะกลับไปบ้านเกิดเมืองนอน หรือไปสู่
แว่นแคว้นที่จะครอบครองในอนาคต
11. หลังจากที่มิชชันนารีต่อพระราชินี หรือยักร์ มังกร
หรือสัตว์ร้าย
12. แต่งงานกับเจ้าหญิง ซึ่งเป็นธิดาของผู้ที่ครองแว่นแคว้น
อยู่ก่อน และ
13. สถาปนาเป็นพระราชินี
14. ปกครองเมืองอย่างไม่มีเหตุการณ์สำคัญอยู่ระยะหนึ่ง และ
15. ออกกฎหมาย แต่
16. ต่อมาทำให้เทพเจ้าพิโรธ และเสื่อมความศรัทธา
ประชาชน จึง
17. ถูกโค่นจากบัลลังก์และถูกขับไล่จากเมือง
18. ตายอย่างลึกลับ
19. มักจะบ่นยอดเขา
20. ลูก ถ้ามี ไม่ได้สืบสันตติวงศ์
21. ไม่มีการฝังศพ แต่ถึงกระนั้น
22. มีอนุสาวรีย์ที่สักการะหนึ่งหรือมากกว่าหนึ่งแห่ง²⁵

วีรบุรุษในเทพปกรณัมกรีกกล่าวถึง โครงสร้างชีวิตของวีรบุรุษตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นจนกระทั่งถึงวาระสุดท้าย นอกจากนี้วีรบุรุษต้องเป็นบุคคลพิเศษทั้งในด้านสติปัญญาและความสามารถในการสู้รบ จนได้รับการยกย่องเชิดชู

ส่วน *ลิตธา ฟินิจูวอล* ศึกษาหาบุรุษและวีรบุรุษในวรรณคดีสูงสุดวีรกรรม ผลการศึกษาพบว่าวีรบุรุษในวรรณกรรมประเภทมหากาพย์มีลักษณะพิเศษ ดังนี้

1. เป็นบุคคลที่ปรากฏจริงในประวัติศาสตร์ มีความยิ่งใหญ่โดดเด่น
2. เป็นกึ่งมนุษย์กึ่งเทพ ซึ่งชะตากรรมของกลุ่มชนหรือมวลมนุษย์แขวนอยู่กับตัวเอกนี้
3. มีความยิ่งใหญ่ในความคิด สติปัญญา และภูมิรู้ที่ลึกซึ้งหายาก

²⁵ กิ่งแก้ว อรรถการ, *คติชนวิทยา* (กรุงเทพมหานคร: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2519).

4. มีพลังสูง ทั้งพลังกาย พลังอาวุธ พลังจิตที่เข้มแข็งหนักแน่น มั่นคง มีความเต็มใจและพากเพียรมีความอดทนต่อความชั่วร้าย เอาชนะความเจ็บปวดรวดร้าวทางกายและทางใจ บางครั้งตัวเองต้องเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่ว่าจะเลือกทางใดก็จะได้รับความเจ็บปวดขมขื่น
5. มีปฏิบัติการที่ยิ่งใหญ่ เช่น การต่อสู้ การเผชิญอันตราย การตกอยู่ในภาวะคับขันจนตรอกอย่างถึงที่สุด การเสียเปรียบ เสียโอกาส การเผชิญต่อการทรยศหักหลัง เสียเกียรติเสียหน้า บางครั้งถึงกับต้องยอมเสียชีวิตเพื่อรักษาเกียรติ ผลงานจากการปฏิบัติการอาจจะยิ่งใหญ่ถึงขั้นการสร้างเมือง สร้างแดนดิน ถิ่นแคว้นและประเทศชาติ
6. แสดงคุณธรรมบริสุทธิ์ มีอุดมคติรักษาความจริง มีความเป็นนักบุญยอมตายเพื่อความถูกต้อง ยุติธรรม
7. ตัวเอกในวรรณกรรมเน้นความพิเศษเหนือมนุษย์ในด้านความงาม รูปร่างสูงสง่าน่าเกรงขาม มีเสน่ห์เป็นที่หลงใหล เลื่องลือ ถ้าตัวเอกเป็นสตรีจะมีความงามบริสุทธิ์ดุจเทพธิดา อ่อนหวานอ่อนโยน ในบางเรื่องความงามของตัวเอกก่อให้เกิดการแย่งชิง การวิวาทและสงคราม
8. ตัวเอกเป็นนักบุญมักจะบำเพ็ญคุณธรรมที่ยิ่งใหญ่ยากที่บุคคลธรรมดาจะสามารถทำได้²⁶

ผู้สืบทอด ศรีเชียว และคณะ กล่าวว่า วีรบุรุษแบบลัทธิตัวอิน มีความกล้าหาญในการยุทธ์ มีน้ำใจต่อศัตรูผู้พ่ายแพ้ มีอุเบกขาญาณในการชกมวย มีจิตใจกว้างและร่าเริง มีความสุขภาพอ่อนน้อมถ่อมตนในการสมาคม มีความน่าเชื่อถือและจงรักภักดี มีความเมตตาปราณีต่อคนยากไร้และเจ็บป่วย นอกจากนี้ยังต้องมีความอ่อนโยนละมุนละไมยินดีรับใช้สตรีเพศอีกด้วย การที่อินทรีหนุ่มทุกคนต้องปวารณาตนเป็นทาสรับใช้ของเจ้านายสตรี โดยเข้าประลองยุทธ์ และทำ

²⁶สิทธา พิณจิวาดล, “ขอยศธรรมิกราชใหม่หากาพย์ของยุโรป” ใน วรรณกรรม-ศิลปะสุดดี, (ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จัดพิมพ์เนื่องในการสัมมนาทางวิชาการ “ขอยศธรรมิกราช” ในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์สมบัติครบ 50 ปี 6-7 กรกฎาคม 2538).

สงครามเพื่อเกียรติยศของเธอ ผักไผ่หาความรู้และฝึกฝนตนเพื่อให้เป็นที่ถูกใจเธอ ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายหญิงและอัศวินนี้เรียกว่า ความรักอันสูงส่ง²⁷

กุสุมา รัชมนณี ได้กล่าวถึงเรื่องราวของวีรบุรุษในเทพปกรณัมตะวันออกไว้เช่นกัน ว่า

การต่อสู้ของวีรบุรุษเป็นการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับเป้าหมายของชีวิต (ปुरुชาณะ) อันได้แก่ ธรรมะ อรรถะ กามะ และโมกษะ วีรบุรุษควรต่อสู้เพื่อธำรงหน้าที่ (ธรรมะ) ที่ได้รับมอบหมาย เช่น เป็นกษัตริย์ก็ต้องดูแลทุกข์สุขของประชาชน ควรต่อสู้เพื่อรักษาชื่อเสียง ทรัพย์สินสมบัติ (อรรถะ) มิให้ผู้ใดมาช่วงชิงไปได้ บางครั้งอาจต่อสู้เพื่อความรัก(กามะ) ให้สตรีเห็นฝีมือและตกลงปลงใจหรือต่อสู้เพื่อความหลุดพ้น (โมกษะ) เพื่อความสุขนิรันดร²⁸

นอกจากนั้นในสังคมญี่ปุ่นได้ยกย่องให้ชามูไรเป็นแบบฉบับของวีรบุรุษของญี่ปุ่น กล่าวคือชามูไรเป็นวีรบุรุษยอดนักรบ มีความเข้มแข็ง กล้าหาญ เสียสละเพื่อส่วนรวม อุทิศตัวจงรักภักดีต่อประเทศชาติ เสาวรส มิตรปิยานุรักษ์ กล่าวถึงวีรบุรุษของญี่ปุ่นไว้ว่า “ในสังคมของญี่ปุ่นประชาชนจะให้ความเคารพและยกย่องชามูไรเป็นวีรบุรุษของประเทศชาติ จึงมีกฎว่าชาวบ้านทั่วไปนั้นเมื่อเห็นชามูไรต้องแสดงความเคารพ ไม่เช่นนั้นจะถูกลงโทษด้วยการตัดศีรษะ”²⁹

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁷ ผู้สตี ศรีเขียว และคณะ, ประวัติวรรณคดีเยอรมันเบื้องต้น (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2528).

²⁸ กุสุมา รัชมนณี, “วรรณกรรมสุดดีของอินเดียและตะวันออกกลาง” ใน วรรณกรรม-ศิลปะสุดดี. (ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จัดพิมพ์เนื่องในการสัมมนาทางวิชาการ “ยอยศธรรมิกราช” ในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์สมบัติครบ 50 ปี 6-7 กรกฎาคม 2538), หน้า 119.

²⁹ เสาวรส มิตรปิยานุรักษ์, “นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นของเจมส์ คลาเวลล์: การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับประวัติศาสตร์,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539).

พัชรี วราศรัย กล่าวถึงวีรบุรุษแบบจอมยุทธของจีน ไว้ว่า

วรรณกรรมกำลังภายในของจีนได้แบ่งจอมยุทธเป็น
ฝ่ายบู๊และฝ่ายบู้ จอมยุทธฝ่ายบู๊ มีความรู้ มีสติปัญญา
ล้าเลิศเกินมนุษย์ ส่วนจอมยุทธฝ่ายบู้ มีสติปัญญาที่เฉลียวฉลาด
มีความห่วงใยต่อประชาชนเพื่อนมนุษย์ที่ถูกกดขี่ข่มเหง มีวิชา
รู้เวทมนตร์คาถา และมีวิชาทางการรบ มีกำลังปราบปรามข้าศึก
ศัตรู³⁰

ใน ดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน (*Motif Index of Folk Literature*) ของ สตีธ ทอมป์สัน
(*Stith Thompson*) ซึ่งรวบรวมนิทานพื้นบ้านทั่วโลกและได้แบ่งหมวดอนุภาควีรบุรุษ (Heroes) ไว้
ในหมวด Z คือ หมวดอนุภาคเบ็ดเตล็ด เริ่มตั้งแต่ Z200-Z299

Z200. Heroes. (วีรบุรุษ)

Z210. Brothers as heroes. (วีรบุรุษเป็นพี่น้องกัน)

Z210.0.1 Warriors identically equipped. (brothers)

(เหล่านักรบอาจจะเป็นพี่น้องถูกจัดให้มีลักษณะเหมือนกัน)

Z210.1 Lodge-boy and Thrown-Away as joint adventures.

(เด็กถูกฝากและทอดทิ้งได้เข้าร่วมกับเหล่านักผจญภัย)

Z211. Dreadnaughts. Brothers deliberately seek dangers
they have been warned against. Triumph. (ความน่าเกรง
ขาม พี่น้องที่ชอบเสี่ยงภัย โลดโผน ต่อมาได้รับชัยชนะ)

Z215. Hero "Son of seven mothers". (วีรบุรุษที่มีแม่ทั้ง
เจ็ดคน)

Z216. Supernatural origin of hero: magic conception. (การ
กำเนิดที่ผิดธรรมชาติของวีรบุรุษ)

Z221. Eldest brother as hero. (วีรบุรุษที่เป็นพี่คนโต)

Z230. Extraordinary exploits of hero. (วีรบุรุษมีความสามารถ
เหนือมนุษย์ธรรมดา)

³⁰พัชรี วราศรัย, "นวนิยายที่เสนอภาพสังคมชาวจีนในเมืองไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
สาขาวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537).

- Z231. Boyish exploits of hero. (วีรบุรุษเป็นเด็กที่มีความกล้าหาญเกินตัว)
- Z235. Hero with extraordinary animal companions. (วีรบุรุษมีเพื่อนเป็นสัตว์วิเศษ)
- Z251. Boy hero. (วีรบุรุษที่เป็นเด็ก)
- Z252. Hero at first nameless. (วีรบุรุษที่ไม่เป็นที่รู้จัก)
- Z253. Fool as hero. (วีรบุรุษที่เป็นคนโง่)
- Z254. Destined hero. (วีรบุรุษที่ถูกโชคชะตากำหนดขึ้นมา)
- Z255. Hero born out of wedlock. (วีรบุรุษเกิดนอกสมรส)
- Z257. Beardless hero. (วีรบุรุษที่ไม่มีหนวด)
- Z261. Giant heroes. (วีรบุรุษที่เป็นยักษ์)
- Z292. Death of hero. (ความตายของวีรบุรุษ)
- Z293. Return of the hero. (การฟื้นกลับคืนของวีรบุรุษ)³¹

จากแนวคิดเรื่องวีรบุรุษทั้งวีรบุรุษในประวัติศาสตร์ วีรบุรุษในเทพปกรณัม วีรบุรุษในวรรณคดีมหากาพย์ วีรบุรุษแบบลัทธิตัวอิน วีรบุรุษแบบจอมยุทธ์ของจีน และอนุภาคของวีรบุรุษใน ดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน ผู้วิจัยพบว่า วีรบุรุษมีลักษณะร่วมกันประการสำคัญคือ ความสามารถที่เหนือคนธรรมดาทั่วไป เพื่อให้บรรลุเป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่ง แล้วนำความสงบสุขมาสู่บ้านเมืองและประชาชน ความเป็นวีรบุรุษดังกล่าวสอดคล้องกับภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ปรากฏในเรื่องเล่าประเภทต่างๆ กล่าวคือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบุญบารมีเหนือคนธรรมดาทั่วไป นอกจากนั้นพระองค์ยังมีความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะกู้ชาติเพื่อสร้างบ้านเมืองให้มีความสงบสุข ไม่ต้องตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าอีกต่อไป

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษา เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช: กลวิธีการเล่าเรื่องกับการสร้างภาพลักษณ์ นั้น ผู้วิจัยแบ่งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็น 5 ประเด็นคือ

- 2.2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
- 2.2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการสร้างภาพลักษณ์
- 2.2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวกับเรื่องเล่าของวีรบุรุษ

³¹ Stith Thompson. **Motif-Index of Folk-Literature**. Vol.5. (Bloomington: Indiana University Press, 1989), pp. 564-565.

2.2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวกับวรรณกรรมยอพระเกียรติ

2.2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวกับนวนิยายอิงประวัติศาสตร์

2.2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช วิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาลิลิตตะเลงพ่ายในแนวสุนทรียศาสตร์ ของ ชลดา ศิริวิทย์เจริญ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชผู้ทรงประกอบวีรกรรมอันยิ่งใหญ่ ทรงกระทำมหายุทธหัตถ์และมีชัยชนะเหนือศัตรูอย่างองอาจ เป็นนักรบผู้กล้า ขณะเดียวกันก็ทรงเป็นนักปกครองที่ทรงมีเมตตาธรรม และมีพระจริยาวัตรที่งดงามยิ่ง³²

บทความเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช : จากวีรบุรุษราชสำนักสู่วีรบุรุษราชาชาตินิยมของ บาทยัน อิมสาราญ วีรบุรุษที่นำมาเป็นกรณีศึกษาคือสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ปรากฏในวรรณกรรมต่างยุคสมัย จำนวน 6 เรื่อง ผลการศึกษาพบว่าที่ผ่านมานั้น มีความพยายามที่จะให้ความหมายความเป็นวีรบุรุษของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช 3 ลักษณะ ได้แก่ วีรบุรุษราชสำนัก วีรบุรุษชาตินิยม และวีรบุรุษราชาชาตินิยม³³

วิทยานิพนธ์เรื่อง การสื่อสารการเมืองของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ของ กฤษณะ นาคประสงค์ ผลการศึกษาพบว่า สถานการณ์ และข้อจำกัดทางการเมือง ทั้งภายในและภายนอกกรุงศรีอยุธยา ส่งผลให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงต้องใช้การสื่อสารในการตอบโต้สถานการณ์ และข้อจำกัดทางการเมืองเหล่านั้น โดยรูปแบบของการสื่อสารทางการเมืองที่พระองค์ทรงใช้ ได้แก่ การสื่อสารเพื่อการจัดการ การสื่อสารโน้มน้าวใจ การสื่อสารเพื่อประชาสัมพันธ์ การสื่อสารในเชิงสัญลักษณ์ (สัญลักษณ์) เป็นต้น โดยรูปแบบที่พบมากที่สุด คือ รูปแบบการสื่อสารโน้มน้าวใจ โดยใช้จุดจูงใจในความ "เด็ดเดี่ยว" ของพระองค์ และผลของการสื่อสารการเมือง ทำให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงสามารถกอบกู้เอกราช รักษาไว้ซึ่งพระราชอำนาจ และมีพระราชอาณาเขตกว้างใหญ่ รวมทั้งทำนุบำรุง พื้นฟูกรุงศรีอยุธยาให้เจริญรุ่งเรืองดังเดิม³⁴

³²ชลดา ศิริวิทย์เจริญ, "การศึกษาลิลิตตะเลงพ่ายในแนวสุนทรียศาสตร์," (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519).

³³บาทยัน อิมสาราญ, *วิพากษ์วรรณกรรม* (กรุงเทพมหานคร: ตุลาาราลึก, 2548).

³⁴กฤษณะ นาคประสงค์, "การสื่อสารการเมืองของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช," (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาวาทวิทยา คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546).

วิทยานิพนธ์เรื่องพระนเรศวร: วาทกรรมจากอดีตที่แปรเปลี่ยนไปสู่วาทกรรมเชิงสัญลักษณ์แห่งกองทัพบกไทย ของ เฉลิมพล แซ่กิ้น ผลการศึกษาพบว่า เรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชนั้นได้ถูกปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย โดยผู้ที่ครอบครองอำนาจการปกครองหรือชนชั้นนำจะเป็นผู้กำหนดและสอดแทรกคตินิยมเข้าไปในเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในลักษณะที่ตนปรารถนา ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้มีมาตั้งแต่อดีตจวบจนถึงยุคสมัยที่กองทัพบกขึ้นมากุมอำนาจการปกครองประเทศและแม้แต่ในยุคปัจจุบัน³⁵

บทความเรื่อง คติธรรมนิยมการสดุดีพระเกียรติและถวายราชสักการะสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในพระบรมราชจักรีวงศ์ ของ ดินาร์ บุญธรรม เป็นการศึกษานบราชประเพณีในพระบรมราชจักรีวงศ์ในการที่พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แสดงถึงการสืบทอดความรู้ในความเป็นวีรบุรุษตลอดจนพระวีรกรรมอันห้าวหาญของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาจากสมัยกรุงศรีอยุธยา นอกจากนี้พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ยังสืบทอดคตินิยมในการบูชาสักการะสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะ “พระเทพบิดร” หรือเทพารักษ์ผู้คุ้มครองรักษาประเทศชาติและพระราชวงศ์³⁶

งานวิจัยเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ผ่านมา ได้ศึกษาเรื่อง ลิลิตตะเลงพ่าย ซึ่งเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในแง่มุมของสุนทรียศาสตร์ หลังจากนั้นได้มีการนำเรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในวรรณกรรมต่างยุคกันมาศึกษาในประเด็นของความ เป็นวีรบุรุษ และการศึกษาสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในแง่มุมของวาทกรรมและประวัติศาสตร์ ผู้วิจัยเห็นว่ายังไม่มีผู้ใดศึกษาเรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในประเด็นของความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีการเล่าเรื่องกับการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาอย่างละเอียดต่อไป

สถาบันนวัตกรรมการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³⁵ เฉลิมพล แซ่กิ้น, “พระนเรศวร: วาทกรรมจากอดีตที่แปรเปลี่ยนไปสู่วาทกรรมเชิงสัญลักษณ์แห่งกองทัพบกไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550).

³⁶ ดินาร์ บุญธรรม, “คติธรรมนิยมการสดุดีพระเกียรติและถวายราชสักการะสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในพระบรมราชจักรีวงศ์” ใน วารสารไทยศึกษา. วารสารณ จิวชัยศักดิ์, บรรณาธิการ 4 (กุมภาพันธ์ - กรกฎาคม 2551): 71-96.

2.2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการสร้างภาพลักษณ์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างภาพลักษณ์เริ่มต้นมาจากการศึกษาในสาขาประวัติศาสตร์ โดยใช้มุมมองทางประวัติศาสตร์ ตัวอย่างเช่น

ภาพลักษณ์ท้าวสุรนารีในประวัติศาสตร์ไทย ของ สายพิน แก้วงามประเสริฐ ผลการศึกษาพบว่า ภาพลักษณ์ของคุณหญิงโมในปัจจุบันอยู่ในฐานะ “วีรสตรี” แห่งชาติ โดยมีอนุสาวรีย์เป็นหลักฐานที่ยืนยันความชอบธรรมของฐานะนี้ ตลอดจนการผลิตซ้ำของงานเขียนที่กล่าวถึงวีรกรรมของคุณหญิงโม โดยเฉพาะงานเขียนหรือพระนิพนธ์ที่ให้ความสำคัญกับบทบาทการต่อสู้ที่นำโดยคุณหญิงโมเป็นพิเศษ ซึ่งการผลิตซ้ำของงานเขียนเหล่านี้มีเงื่อนไขขึ้นอยู่กับบริบททางการเมืองที่รัฐต้องการใช้ประโยชน์จากวีรกรรมของคุณหญิงโม³⁷

ภาพลักษณ์ปรีดี พนมยงค์ กับการเมืองไทย พ.ศ.2475-2526 ของ มรกต เจวจินดา ผลการศึกษาพบว่า นายปรีดี พนมยงค์ ผู้นำคณะราษฎรสายพลเรือนมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงการปกครองวันที่ 24 มิถุนายน 2475 เป็นผู้นำทางการเมืองที่ถูกสร้างเรื่องราวในลักษณะตำนานทางการเมืองที่แตกต่างไปจากผู้นำทางการเมืองคนอื่น ๆ ในสังคมการเมืองไทย กล่าวคือ นับตั้งแต่ นายปรีดีเข้ามามีบทบาททางการเมืองในปี 2475 จนแม้ภายหลังจากที่นายปรีดีหมดอำนาจทางการเมืองในปี 2490 แล้ว เรื่องราวของนายปรีดีได้รับการนำมาสร้างสองรูปแบบ คือ ภาพลักษณ์ด้านบวกและภาพลักษณ์ด้านลบ โดยภาพลักษณ์ทั้งสองแบบถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองในลักษณะต่าง ๆ ตลอดมา กระบวนการสร้างภาพลักษณ์นายปรีดี พนมยงค์ ที่เกิดขึ้นในสังคมการเมืองไทยสมัยใหม่มีความหมายต่อสังคมการเมืองไทยในฐานะสัญลักษณ์ของการต่อสู้ทางการเมือง ระหว่างกลุ่มเผด็จการทหารและกลุ่มอนุรักษนิยม-กษัตริย์นิยม กับกลุ่มเสรีนิยมในสังคมไทย³⁸

การศึกษาภาพลักษณ์ในทางประวัติศาสตร์ เพื่อดูการสร้างคามหมายให้กับบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์และบริบททางการเมืองมีความสำคัญต่อการสร้างภาพลักษณ์ของบุคคลเหล่านั้น ส่วนการศึกษาการสร้างภาพลักษณ์ในแง่มุมมองของวรรณกรรมได้แก่ วิทยานิพนธ์เรื่อง ภาพเสนอผู้หญิงในวรรณกรรมไทยช่วงทศวรรษ 2530: วิเคราะห์ความโยงใยกับประเด็นทางสังคม ของเสนาะ เจริญพร วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาภาพเสนอผู้หญิงในวรรณกรรมไทยช่วง

³⁷ สายพิน แก้วงามประเสริฐ, “ภาพลักษณ์ท้าวสุรนารีในประวัติศาสตร์ไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537).

³⁸ มรกต เจวจินดา, “ภาพลักษณ์ปรีดี พนมยงค์ กับการเมืองไทย พ.ศ.2475-2526,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537).

ทศวรรษ 2530 ว่าสื่อไหนอะไรบ้าง เกี่ยวโยงอย่างไรกับประเด็นทางสังคมอื่นๆ ได้แก่ ครอบครัว ชนชั้น หน้าที่การงาน พื้นที่ นักเลง การเมืองสาธารณะ ชาติพันธุ์ ร่างกาย และเพศวิถี อีกทั้ง กระแสความ “ก้าวหน้า” ของผู้หญิงที่ปรากฏนี้มีข้อจำกัดและข้อขัดแย้งในตนเองอย่างไร และการเสนอภาพดังกล่าวเชื่อมโยงกับวาทกรรมและปฏิบัติการทางสังคมอื่นๆ อย่างไร ผลการศึกษาพบว่า ภาพเสนอผู้หญิงในวรรณกรรมไทยช่วงทศวรรษ 2530 มีทั้งด้านที่ประกอบสร้างให้ผู้หญิง ก้าวหน้าทัดเทียมกับผู้ชายในพื้นที่ต่างๆ แต่ขณะเดียวกันก็ถูกคาดหวังให้เป็นเมีย แม่ และลูกสาว ที่ดีตามความเชื่อแบบปิตาธิปไตย และเมื่อพิจารณาต่อไปในกรอบของวาทกรรมก็พบว่า แรงจุดตั้งหลักนั้นมาจากปากของปิตาธิปไตย ความย้อนแย้งในตัวเองเช่นนี้จึงเป็นสภาวะเดียวกันกับ สังคมไทยโดยรวมในทศวรรษ 2530 ในแง่ที่พยายามแสดงออกถึงความมีโลกทัศน์อันก้าวหน้าตาม โลกสมัยใหม่ แต่พร้อมกันนั้น สังคมไทยก็ยังเต็มไปด้วยคติความเชื่อที่หล่อเลี้ยงด้วยอุดมการณ์ อำนาจนิยมที่ฝังรากลึกมายาวนาน³⁹

บทความเรื่อง *บทอาศรัยวาทเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ: ภาพของพระราชินีในอุดมคติ* ของ ธาณิรัตน์ จตุตะศรี ผลการศึกษาพบว่า บทอาศรัยวาทได้สะท้อนให้เห็นภาพสตรีผู้เป็นพระบรมราชินีนาถในอุดมคติ คือสตรีผู้ก่อปรด้วยเมตตาอันเชื่อมโยงกับความ เป็นแม่ และสตรีผู้ก่อปรด้วยปัญญา ซึ่งปัญญาที่ได้รับการย้ำเน้นก็คือปัญญาในการรักษาภูมิ ปัญญาของชาติ และปัญญาในการดับทุกข์เข็ญของมวลชน การแสดงอุดมคติดังกล่าวในบทเฉลิม พระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ แสดงให้เห็นว่าการเป็นพระบรมราชินีนาถนั้น มิได้หมายถึงความเป็นพระอัครมเหสีของพระมหากษัตริย์เท่านั้น แต่ยังต้องก่อปรด้วยคุณสมบัติ อันสูงส่งทางด้านการกระทำและด้านจิตใจอีกด้วย⁴⁰

ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมไทย ของ วันชนะ ทองคำเกา ผลการศึกษาพบว่า ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาไม่ใช่ภาพสะท้อนของสมเด็จพระ มหาธรรมราชาที่เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ แต่ถูกสร้างขึ้นด้วยกลวิธีทางวรรณศิลป์และความคิด ทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมในยุคสมัยของการประพันธ์ กลวิธีการเล่าเรื่องที่ใช้นำเสนอ ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาให้แตกต่างกันได้แก่ การสร้างโครงเรื่องเพื่อนำเสนอ แก่นเรื่อง กลวิธีการสร้างตัวละคร การเลือกใช้ผู้เล่าและมุมมองของการเล่าเรื่องที่ต่างกัน และการ ใช้ฉากเป็นพื้นที่ของการเล่าเรื่อง ความคิดทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการ ประกอบสร้างตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาได้แก่ วาทกรรมชาตินิยม ความแตกต่างด้าน

³⁹ เสนาะ เจริญพร, “ภาพเสนอผู้หญิงในวรรณกรรมไทยช่วงทศวรรษ 2530: วิเคราะห์ความโยงใยกับ ประเด็นทางสังคม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาการพัฒนาศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2546).

⁴⁰ ธาณิรัตน์ จตุตะศรี “บทอาศรัยวาทเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ: ภาพของ พระราชินีในอุดมคติ” ใน *วารสารภาษาและวรรณคดีไทย* 21 (ธันวาคม 2547): 1-26.

โลกทัศน์เกี่ยวกับพม่า การเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์เรื่องวีรบุรุษ วาทกรรมการเมืองในวิกฤติ 14 ตุลา 2516 และพฤษภาทมิฬ วาทกรรมประวัติศาสตร์กระแสรอง และอิทธิพลของมโนทัศน์เรื่องพ่อของแผ่นดิน⁴¹

ผู้วิจัยศึกษาเรื่องการสร้างภาพลักษณ์และภาพตัวแทนในประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของคนอื่นๆ พบว่า การศึกษาเรื่องการสร้างภาพลักษณ์เน้นการศึกษาในประเด็นใดประเด็นหนึ่ง เช่น การศึกษาเชิงกลวิธี การศึกษาเชิงการสร้างภาพลักษณ์ แต่ยังไม่มีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีการเล่าเรื่องกับการสร้างภาพลักษณ์ ในงานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยเน้นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธี บริบททางสังคมและวัฒนธรรม กับการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

2.2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวกับเรื่องเล่าของวีรบุรุษ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าของวีรบุรุษ แบ่งเป็น 2 ประเด็นคือ เรื่องเล่าเกี่ยวกับวีรบุรุษในตำนาน และเรื่องเล่าเกี่ยวกับวีรบุรุษในเรื่องเล่าประเภทอื่นๆ

2.2.3.1 เรื่องเล่าเกี่ยวกับวีรบุรุษในตำนาน

การศึกษาเกี่ยวกับตำนานวีรบุรุษที่ผ่านมาเป็นการศึกษาวีรบุรุษคนใดคนหนึ่งอย่างละเอียดเช่น ขุนบรม พระร่วง ท้าวบาเจือง เลงดอน ในแง่มุมของนักประวัติศาสตร์ นักวรรณกรรม ดังตัวอย่าง

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องขุนบรม” ของ ยุวรี อภิรักษ์ภูสิทธิ์ ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมเรื่องขุนบรมฉบับวิจัยนี้มีลักษณะการเขียนเชิงตำนาน โดยแต่งเป็นคำประพันธ์ร้อยกรองท้องถื่นอีสาน เขียนลงใบลานด้วยตัวอักษรไทยน้อยสมัยที่แต่งนั้นควรอยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 21 ถึง 23 พระภิกษุหรือฆราวาสที่เคยบวชเรียนแล้วเป็นผู้แต่ง วรรณกรรมเรื่องขุนบรมพยายามอธิบายข้อเท็จจริงที่ปรากฏในสังคม เรื่องน้ำเต้าปุงเป็นการพยายามอธิบายที่มาของมนุษยชาติและเผ่าพันธุ์ ซึ่งทำให้มีผลคือ ความสงบเรียบร้อยในหมู่ประชาชนในภูมิภาคแถบนี้⁴²

⁴¹วันชนะ ทองคำเภา, “ภาพตัวแทนของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในวรรณกรรมไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550).

⁴²ยุวรี อภิรักษ์ภูสิทธิ์, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องขุนบรม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527).

บทความเรื่อง “พระร่วง: ตัวอย่างศึกษาเรื่องการเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ของสังคมท้องถิ่น” ของ ธิดา สาระยา ผลการศึกษาพบว่า การสร้างความรับรู้เกี่ยวกับพระร่วงที่สัมพันธ์กับกลุ่มบุคคลต่างระดับ คือ ที่มีความรู้หนังสือหรือสามารถกำหนดให้มีการบันทึกเรื่องนี้เป็นลายลักษณ์ได้ อันเป็นกลุ่มชนในระดับบนของสังคม กับกลุ่มที่ส่งต่อเรื่องราวด้วยจารีตบอกเล่า มีข้อแตกต่างกันอยู่ในรายละเอียดปลีกย่อย แต่การยอมรับพระร่วงในฐานะทั้งวีรบุรุษทางวัฒนธรรมและบุคคลในประวัติศาสตร์มีอยู่ในขอบเขตที่กว้างทั้งในแนวตั้งและแนวนอน ถือได้ว่าการรับรู้เชิงประวัติศาสตร์ เกิดขึ้นในสังคมระดับท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับศูนย์กลางอำนาจแห่งใดแห่งหนึ่ง ไม่ว่าจะป็นสุโขทัย อโยธยา ฯลฯ⁴³

วิทยานิพนธ์เรื่อง “มหากาพย์เรื่องท้าวบาเจือง: การศึกษาเชิงวิเคราะห์” ของ ประคอง นิมมานเหมินท์ ผลการศึกษาพบว่า เรื่องพญาเจืองในวรรณคดีเรื่องนี้ มีความคล้ายคลึงกับวรรณกรรมเกี่ยวกับพญาเจืองสำนวนอื่นในประเด็นสำคัญคือ พญาเจืองรบชนะพวกแกว ได้เป็นกษัตริย์เมืองเงินยาง และสิ้นพระชนม์ในการรบที่ยู่นนาน ส่วนที่เป็นบทประพันธ์ดั้งเดิมสะท้อนให้เห็นสังคมล้านช้างในสมัยผู้แต่ง มีลักษณะเป็นสังคมกสิกรรม มีกษัตริย์ ราชวงศ์และขุนนางเป็นชนชั้นปกครอง ไพร่และทาสเป็นชนชั้นที่ถูกปกครอง แม้ว่าจะรับแนวคิดบางประการจากพุทธศาสนา แต่ความเชื่อในเทพผู้สร้างและวิญญาณบรรพบุรุษยังมีอิทธิพลอยู่มาก วรรณคดีเรื่องนี้มีความยิ่งใหญ่ในด้านเนื้อหา และดีเด่นในด้านวรรณศิลป์ ถือได้ว่าเป็นวรรณคดีที่สำคัญยิ่งในภูมิภาคนี้⁴⁴

วิทยานิพนธ์เรื่อง “คติความเชื่อเรื่องพระร่วงในงานเขียนประวัติศาสตร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 6 (พ.ศ.2325-2468)” ของ สมศรี ชัยวุฒิขยา ผลการศึกษาพบว่า ในแต่ละยุคแต่ละสมัยมีลักษณะการเขียน หรือการอธิบายเพื่อแสดงความสำนึกในอดีตร่วมกัน แต่เมื่อพิจารณาเนื้อหาการเขียนและการอธิบายดังกล่าวของแต่ละบุคคลและแต่ละสมัยจะพบว่าในเนื้อหาเรื่องเดียวกันของงานเขียนเหล่านี้ มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันไป ขึ้นกับภาวะแวดล้อมและสถานะของผู้เขียนงานนั้นๆ ลักษณะเช่นนี้ส่งผลต่อสาระของคติความเชื่อ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการเขียนและอธิบายดังกล่าวด้วย ดังเช่นกรณีคติความเชื่อเรื่องพระร่วง ภาวะที่เกิดความเปลี่ยนแปลงจากอิทธิพลตะวันตก ความเปลี่ยนแปลงทางภูมิปัญญา ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ได้ส่งผลต่อทัศนะและเนื้อหาสาระการเขียนประวัติศาสตร์ในสมัย

⁴³ธิดา สาระยา, ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, 2529).

⁴⁴ประคอง นิมมานเหมินท์, “มหากาพย์เรื่องท้าวบาเจือง: การศึกษาเชิงวิเคราะห์,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530).

รัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะแนวคิดเกี่ยวกับรัฐและกษัตริย์ ที่ปรากฏในคติความเชื่อเรื่องพระร่วง ซึ่งมีการเขียนและการอธิบายอย่างสืบเนื่องในสมัยรัตนโกสินทร์ด้วย⁴⁵

บทความเรื่อง “พระร่วง: วีรบุรุษในประวัติศาสตร์และวีรบุรุษทางวัฒนธรรม” ของ สุกัญญา สุจฉายา ผลการศึกษาพบว่า พระร่วงเป็นทั้งวีรบุรุษในประวัติศาสตร์ (historic hero) และ วีรบุรุษทางวัฒนธรรม (culture hero) ของคนไทย ในเชิงประวัติศาสตร์พระร่วงเป็นพระนามที่ใช้เรียกพระมหากษัตริย์ของอาณาจักรสุโขทัยโดยมิได้ระบุเฉพาะเจาะจง เรื่องของพระร่วงเป็นที่ปรากฏในตำนาน พงศาวดารต่างๆ ได้เค้าที่มาเป็น 3 แนว คือ แนวแรก พระร่วงเป็นพระมหากษัตริย์ครองเมืองสุโขทัย มีแม่เป็นคนพื้นเมืองเดิม (นางนาคหรือนางผีเสื้อ) แนวที่ 2 พระร่วงเป็นเชื้อสายพระมหากษัตริย์ขอม ต่อมาได้เป็นใหญ่ในหมู่ไทยเมืองได้ และแนวที่ 3 พระร่วงเป็นชาวละโว้ แข็งข้อกับขอมซึ่งเป็นผู้ปกครองแล้วหนีขึ้นไปเป็นใหญ่ที่เมืองสุโขทัย นอกจากนี้แล้ว เรื่องพระร่วงยังปรากฏอยู่ในนิทานชาวบ้านที่แพร่หลายอยู่ในเขตจังหวัดสุโขทัย กำแพงเพชร อุตรดิตถ์ พิษณุโลก และตาก โดยพระร่วงจะมีลักษณะเป็นวีรบุรุษในวัฒนธรรม มีสถานที่ พืช และสัตว์ที่เกี่ยวข้อง มือกนิหารและเป็นที่ยอมรับ ถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ ในสมัยรัตนโกสินทร์พระร่วงเป็นภาพลักษณ์ของผู้นำในอุดมคติ จากการปกครองแบบพ่อปกครองลูก ควบคู่กับบทบาทในเชิงสั่งสอนธรรมะและค่านิยมซึ่งจะเป็นรูปธรรมชัดเจนจากพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน⁴⁶

บทความเรื่อง “เลงดอน: วีรบุรุษสมัยปรีมปราแห่งอาณาจักรอาหมยุคต้น” ของ รณิ เลิศเลื่อมใส ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “เลงดอน” ที่เชื่อว่าเป็นสัญลักษณ์ของลัทธิบูชาธรรมชาติ และบรรพชนอันเป็นลัทธิความเชื่อดั้งเดิมของไทยใหญ่ โดยใช้หลักฐานจากเอกสารภาษาไทย โดยตรงมากที่สุดเท่าที่จะหาได้ และได้ข้อเสนอนิยามใหม่ๆ หลายประการเกี่ยวกับเขตวัฒนธรรมไทยใหญ่ ที่กินเวลาระหว่างพุทธศตวรรษที่ 18-22 อันกินแดนตั้งแต่ลุ่มน้ำพรหมบุตร แดนต้นแม่น้ำอิรวดี จนถึงฝั่งตะวันตกของลุ่มน้ำสาละวิน รวมทั้งได้ศึกษาความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของกลุ่มไทยใหญ่ที่โยงโยหิบบิยวัฒนธรรมกันไปมา และสืบสาวไปถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงแตกสลายถึงสายใยที่เชื่อมโยงเขตวัฒนธรรมไทยใหญ่ อันเน้นหนักที่การเปลี่ยนแปลงลัทธิความเชื่อจากดั้งเดิมสู่ศาสนาพุทธและฮินดู ในขณะที่สืบสวนได้รวบรวมหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการอ้างอิงถึงเลงดอน

⁴⁵ สมศรี ชัยวนิชยา, “คติความเชื่อเรื่องพระร่วงในงานเขียนประวัติศาสตร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 6 (พ.ศ.2325-2468),” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536).

⁴⁶ สุกัญญา สุจฉายา, “พระร่วง : วีรบุรุษในประวัติศาสตร์และวีรบุรุษทางวัฒนธรรม” ใน วารสารภาษาไทย และวรรณคดีไทย 16 (ธันวาคม 2542): 212-216.

ไว้มากมาย ไม่ว่าจะเป็นด้านภาษาศาสตร์ หรือเอกสารทางประวัติศาสตร์ วรรณคดี เอกสาร พิธีกรรม⁴⁷

นอกจากการศึกษาตำนานวีรบุรุษเฉพาะบุคคลแล้ว ยังมีการศึกษาตำนานวีรบุรุษ ในแง่มุมมองที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อทางสังคม ผู้วิจัยเห็นว่าคติความเชื่อทางสังคมและศาสนา ส่งผลต่อการเขียนเรื่องราวในตำนานของไทย ดังตัวอย่างเช่น

บทความเรื่อง “ความเป็นมาของผู้ปกครอง: จากตำนานไทย-ไท ถึงไตรภูมิพระร่วง” ของ ประคอง นิมมานเหมินท์ บทความเรื่องนี้มุ่งศึกษาเรื่องราวความเป็นมาของผู้ปกครองจาก วรรณกรรมที่แสดงความคิดเห็นแบบดั้งเดิมของคนไทย-ไท และจากวรรณกรรมไทยที่ได้รับ อิทธิพลของพุทธศาสนา ผลการศึกษาสรุปได้ว่าแนวความคิดเรื่องความเป็นมาของผู้ปกครองมีความสัมพันธ์กับคติความเชื่อในสังคม เรื่องราวความเป็นมาของผู้ปกครองส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กับเรื่องราวความเป็นมาของมนุษย์ ตามคติความเชื่อดั้งเดิมผู้ปกครองเป็นผู้ที่ ผีฟ้าหรือเทพเจ้าส่งลงมาปกครองมนุษย์ มักมีลักษณะเป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรมด้วย ส่วน ผู้ปกครองตามแนวคิดทางพุทธศาสนาเกิดจากการคัดเลือกของมนุษย์เองเพื่อขจัดความขัดแย้งใน การทำมาหากิน เมื่อมนุษย์อยู่ในสังคมใหญ่ขึ้น อย่างไรก็ดี วรรณกรรมที่แสดงความคิดเห็น ความ เชื่อทั้ง 2 แบบ เสนอทัศนะตรงกันว่า ผู้ปกครองที่ดีจะต้องดูแลทุกข์สุขของประชาชน ต้องมี คุณธรรม โดยเฉพาะตามแนวคิดทางพุทธศาสนา ผู้ปกครองต้องมีศีล ยึดมั่นในทศพิธราชธรรม⁴⁸

วิทยานิพนธ์เรื่อง “ความขัดแย้งและความประนีประนอมในตำนานปรัมปราไทย” ของ ประมินทร์ จารุวรรณ ได้นำตำนานวีรบุรุษมาเป็นข้อมูลประเภทหนึ่งของการศึกษาด้วย ผลการศึกษาสรุปได้ว่า เรื่องราวของตำนานวีรบุรุษมักเริ่มต้นโดยการกล่าวถึงชาติกำเนิดของ วีรบุรุษว่ามีความแตกต่างจากคนธรรมดา โดยอาจจะสืบเชื้อสายมาจากฟ้าโดยตรงหรือฟ้าส่งให้ลง มาปกครองเมืองมนุษย์ สืบเชื้อสายมาจากกษัตริย์หรือขุนนางเมืองต่าง ๆ ทั้งยังอาจเป็นนางใน ดอกบัว หรือสืบเชื้อสายมาจากมนุษย์กับนางนาค ผีเสื้อ เทพธิดา ฯลฯ วีรบุรุษมีคุณลักษณะพิเศษ ต่างจากคนธรรมดา อาจเป็นเรื่องของการมีรูปงาม มีความสามารถในการรบ มีวาจาสิทธิ์ เป็นต้น นอกจากนี้วีรบุรุษยังมีของคู่บุญบารมี เช่น ช้างเผือก ดาบ หรือของวิเศษอื่นๆ ซึ่งวีรบุรุษจะได้ ใช้ คุณลักษณะพิเศษของตนและของคู่บุญบารมีในการแสดงความสามารถหรือวีรกรรมของตนให้เป็น

⁴⁷ รัตน์ เลิศเลื่อมใส, “เลงดอน: วีรบุรุษสมัยปรัมปราแห่งอาณาจักรอหมยุดตัน” ใน การศึกษา ประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท, สรัสวดี อ๋องสกุล และ โยชัยิก มาชูฮารา, บรรณาธิการ (ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2002), หน้า 299-331.

⁴⁸ ประคอง นิมมานเหมินท์, “ความเป็นมาของผู้ปกครอง: จากตำนานไทย-ไทถึงไตรภูมิพระร่วง” ใน วารสารภาษาและวรรณคดีไทย 17 (ธันวาคม 2543): 63-75.

ที่ประจักษ์ ไม่ว่าจะเป็นการรบ การปกครอง การใช้สติปัญญาอันเฉียบแหลมในการแก้ไข ปัญหา ฯลฯ หลังจากที่วีรบุรุษได้แสดงความสามารถและวีรกรรมแล้วก็จะไปสร้างบ้านแปงเมือง ของตนขึ้นหรือได้ไปครองเมืองต่าง ๆ⁴⁹

จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับวีรบุรุษในตำนาน ผู้วิจัยเห็นว่าเรื่องเล่าในตำนาน เป็นประเด็นที่มีการศึกษากันอย่างกว้างขวาง ทำให้เห็นแง่มุมของวีรบุรุษแต่ละคนอย่างละเอียด นอกจากนั้นการวิจัยเกี่ยวกับวีรบุรุษในตำนานแสดงให้เห็นว่า การสร้างวีรบุรุษมีความสัมพันธ์กับ คติความเชื่อทางศาสนาอย่างชัดเจน

2.2.3.2 เรื่องเล่าเกี่ยวกับวีรบุรุษในเรื่องเล่าอื่น ๆ

เรื่องเล่าเกี่ยวกับวีรบุรุษไม่ได้เล่าในตำนานเท่านั้น ปัจจุบันมีการขยายขอบเขต เรื่องเล่าของวีรบุรุษในรูปแบบอื่น ๆ เช่น การศึกษาเรื่องวีรบุรุษในภาพยนตร์ นิทานเกม คอมพิวเตอร์ หนังสือการ์ตูนญี่ปุ่น ข่าวสารของหนังสือพิมพ์ เป็นต้น ดังตัวอย่าง

The Power of Myth ของ โจเซฟ แคมป์เบล (Joseph Campbell) ศึกษา ภาพยนตร์เรื่อง *Star War* บทประพันธ์ของ จอร์จ ลูคัส (George Lucas) ผลการศึกษาพบว่า ลุค สกายวอล์คเกอร์ (Luke Skywalker) ซึ่งเป็นตัวเอกของเรื่อง ได้ปฏิเสธรระบบอำนาจที่ครอบงำ ทำลายและนำไปสู่การต่อสู้ในที่สุด ในฐานะวีรบุรุษเขาได้เผชิญหน้ากับการทดสอบหลายครั้ง เมื่อ เขาได้รับชัยชนะทำให้สังคมส่วนรวมได้รับผลประโยชน์⁵⁰

นิทานในเกมคอมพิวเตอร์: การสืบสานและสร้างสรรค์ ของ กิจจา รัตนการุญย์ ผลการศึกษาพบว่า ตัวเอกแบบวีรบุรุษในเกมนิทานสวมบทบาทเป็นสัญลักษณ์ที่มีการสืบสานและ สร้างสรรค์ วงจรวิถีชีวิตของวีรบุรุษเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงภาวะการเจริญเติบโตและ เปลี่ยนแปลงของตัววีรบุรุษ นอกจากนี้สัญลักษณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับวีรบุรุษยังได้รวมไปถึงพลัง อำนาจวิเศษที่ส่งเสริมให้ตัวเอกเป็นวีรบุรุษอย่างแท้จริง โดยที่พลังอำนาจวิเศษจะประกอบไปด้วย พลังจากอาวุธวิเศษ พลังจากเวทมนตร์คาถาและพลังจากของวิเศษ⁵¹

⁴⁹ ปรมิษฐ์ จารูวร, “ความขัดแย้งและการประนีประนอมในตำนานปรัมปราไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548).

⁵⁰ Joseph Campbell. *The Power of Myth* (New York: Anchor Books, 1991), p. 179.

⁵¹ กิจจา รัตนการุญย์, “นิทานในเกมคอมพิวเตอร์: การสืบสานและสร้างสรรค์,” (วิทยานิพนธ์ ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547).

การนำเสนอลักษณะวีรบุรุษในหนังสือการ์ตูนญี่ปุ่นในประเทศไทย (พ.ศ.2536-2540) ของ ภัทรหทัย มังคะदानะรา ผลการศึกษาพบว่า โดยภาพรวมวีรบุรุษจะมีคุณธรรมที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะของวีรบุรุษตั้งแต่ชีวิตในวัยเด็กจนถึงวัยผู้ใหญ่ ได้รับการฝึกฝนจนมีความสามารถในด้านต่างๆ เพิ่มขึ้น ได้ผจญภัยและพบอุปสรรคต่างๆ นานา ได้กลับเข้าสู่สังคมช่วยเหลือสังคม เพื่อนมนุษย์ และประเทศชาติ จนได้รับการยกย่องชมเชยว่า เป็นผู้ที่มีความสามารถเหนือผู้อื่น ลักษณะของวีรบุรุษจะเน้นความสามารถในเชิงกีฬา เชิงการต่อสู้ จากความมุ่งมั่น มานะพยายาม ฝึกฝนตนเอง และเสาะแสวงหาความรู้ แม้จะมีคุณลักษณะทั้งด้านดีและไม่ดี แต่ได้ปรับปรุงตนเองและแสดงออกถึงความเป็นผู้มีคุณธรรม⁵²

ภาพวีรบุรุษที่ถูกประกอบสร้างผ่านกระบวนการข่าวสารของหนังสือพิมพ์ประชา นิยม ของ ธรรมนูญต์ คูสมิทธิ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการประกอบสร้างภาพลักษณ์วีรบุรุษของ หนังสือพิมพ์ประชานิยม วิเคราะห์เนื้อหาจากนำเสนอข่าววีรบุรุษ 4 กรณีศึกษา คือ ร.ต.อ.ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ ภราดร ศรีชาพันธุ์ ชูวิทย์ กมลวิศิษฎ์ และปาณรวัฐ กิตติกรเจริญ ผลการวิจัย พบว่า การประกอบสร้างภาพวีรบุรุษของหนังสือพิมพ์ประชานิยมมีการจำแนกคุณสมบัติของ วีรบุรุษแต่ละประเภท โดยสื่อเลือกนำเสนอประเด็นที่มีความสอดคล้องและสนับสนุนคุณสมบัติของ วีรบุรุษที่สื่อประกอบสร้าง กระบวนการประกอบสร้างภาพวีรบุรุษของหนังสือพิมพ์ประชานิยมมี ลักษณะคล้ายกันทั้ง 4 ฉบับประกอบด้วย ประการแรกหนังสือพิมพ์มีกรอบแนวคิดเกี่ยวกับวีรบุรุษ และนำบุคคลที่คัดเลือกมาลงกรอบความเป็นวีรบุรุษของหนังสือพิมพ์ ประการที่ 2 นำเสนอโดยให้ ความสำคัญกับบุคลิกของวีรบุรุษและผลงานของวีรบุรุษ และประการสุดท้ายนำเสนอข่าวให้ สอดคล้องกับช่วงเวลาและเหตุการณ์⁵³

จากการศึกษาวีรบุรุษในเรื่องเล่าอื่นๆ ผู้วิจัยเห็นว่าเรื่องเล่าเกี่ยวกับวีรบุรุษมี จุดเน้นที่แตกต่างกัน กล่าวคือ วีรบุรุษในนิทานเกมคอมพิวเตอร์เน้นพลังอำนาจพิเศษ วีรบุรุษใน หนังสือการ์ตูนและภาพยนตร์เน้นการต่อสู้ ความมุ่งมั่น การผจญภัย การเสาะแสวงหา วีรบุรุษ ในหนังสือพิมพ์ได้ขยายขอบเขตความหมายของคำว่า “วีรบุรุษ” คือคนดัง หากใครเป็นคนดังก็ สามารถเป็นวีรบุรุษได้

⁵² ภัทรหทัย มังคะदानะรา, “การนำเสนอลักษณะวีรบุรุษในหนังสือการ์ตูนญี่ปุ่นในประเทศไทย (พ.ศ.2536-2540),” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2541).

⁵³ ธรรมนูญต์ คูสมิทธิ, “ภาพวีรบุรุษที่ถูกประกอบสร้างผ่านกระบวนการข่าวสารของหนังสือพิมพ์ประชานิยม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2547).

2.2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมย่อพระเกียรติ

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ส่วนหนึ่งเป็นวรรณกรรมย่อพระเกียรติ การศึกษาวรรณกรรมย่อพระเกียรติมีทั้งการศึกษาวรรณกรรมย่อพระเกียรติในภาพรวม และการศึกษาวรรณกรรมย่อพระเกียรติเฉพาะช่วงเวลา และวรรณกรรมย่อพระเกียรติเฉพาะบุคคล ดังตัวอย่าง

การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมย่อพระเกียรติ ของ เสาวณิต วิงวอน มุ่งศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมย่อพระเกียรติของไทยสมัยต่างๆ เพื่อชี้ให้เห็นลักษณะของวรรณกรรมย่อพระเกียรติในด้านภาษา แนวคิดเกี่ยวกับองค์พระมหากษัตริย์ ความสำคัญทางวรรณคดีและความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ โดยเลือกวรรณกรรมย่อพระเกียรติเฉพาะที่เป็นร้อยกรองทั้งที่ตีพิมพ์แล้วและต้นฉบับตัวเขียนที่ยังไม่เคยตีพิมพ์มาก่อน ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมย่อพระเกียรติเป็นวรรณกรรมหนึ่งที่สรรเสริญพระมหากษัตริย์ วรรณกรรมย่อพระเกียรติของไทยเรื่องแรกแต่งในสมัยอยุธยาประมาณ พ.ศ.2071 -2058 และปรากฏวรรณกรรมย่อพระเกียรติเป็นระยะเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน วรรณกรรมย่อพระเกียรติมีองค์ประกอบ 3 ส่วนคือ ประณามพจน์ เนื้อเรื่อง และสรุป เนื้อเรื่องเป็นส่วนสำคัญที่สุดเพราะแสดงให้เห็นพระเกียรติคุณอันได้แก่พระคุณสมบัติพระราชกรณียกิจ สภาพบ้านเมือง ซึ่งสวยงามและสงบสุข พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะและทรงใช้ธรรมะทางพระพุทธศาสนาในการปกครอง วรรณกรรมย่อพระเกียรติใช้ภาษาไพเราะงดงามเพื่อให้ผู้อ่านซาบซึ้งและเห็นความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ วรรณกรรมย่อพระเกียรติมีวิวัฒนาการทั้งด้านคำประพันธ์ เนื้อหา และแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ กล่าวคือ ก่อนที่วรรณกรรมย่อพระเกียรติจะได้รับอิทธิพลจากทางตะวันตก วรรณกรรมย่อพระเกียรติแสดงให้เห็นคุณสมบัติของพระมหากษัตริย์เป็นหลัก และเน้นเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในสมัยนั้นๆ สมัยต่อมาจะเน้นพระราชประวัติและมีการสรรเสริญพระราชวงศ์ที่มีบทบาทควบคุมกันด้วย ด้านแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในระยะแรกๆ ผู้แต่งกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ในฐานะเทวราชาที่เสด็จพระราชสมภพมาจากสวรรค์โดยตรง ต่อมาทรงเป็นสมมติเทพ จนกระทั่งปัจจุบันผู้แต่งชี้ให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์คือมนุษย์ธรรมดาที่สูงส่งด้วยคุณความดียากเกินคนทั่วไปจะกระทำได้นอกจากนั้นยังเห็นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมย่อพระเกียรติกับประวัติศาสตร์ ดังนั้นนอกจากจะมีคุณค่าทางวรรณคดีแล้ว วรรณกรรมย่อพระเกียรติยังมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และสังคมวิทยาอีกด้วย⁵⁴

⁵⁴ เสาวณิต วิงวอน, "การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมย่อพระเกียรติ," (วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530).

หนังสือเรื่อง *วรรณคดียอพระเกียรติ* ของ *ยุพร แสงทักษิณ* กล่าวถึงภาพรวมของวรรณคดียอพระเกียรติในเชิงประวัติตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงรัตนโกสินทร์ รวมทั้งพิจารณาคคุณค่าของวรรณคดียอพระเกียรติประเภทนี้ 3 ด้าน คือ ด้านพระบุคลิกภาพของพระมหากษัตริย์ไทย ด้านประวัติศาสตร์และพงศาวดาร และด้านวรรณศิลป์ โดยอธิบายตามลำดับเวลาที่แต่งวรรณคดี ผลการศึกษาพบว่า วรรณคดียอพระเกียรติเป็นศิลปะที่แสดงเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมไทยได้เด่นชัดที่สุดด้านหนึ่ง คือ แสดงถึงความเป็นชาติที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และทรงเป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจของพสกนิกรทั้งมวล โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระมหากษัตริย์พระองค์ที่กวีได้แต่งบทกวีสรรเสริญพระเกียรติย่อมมีพระราชกรณียกิจ พระราชจริยวัตร ที่ประทับใจกวีเป็นพิเศษ การถ่ายทอดความรู้สึกดังกล่าวจึงเป็นไปอย่างเกิดทุนยกย่องในพระเกียรติคุณแห่งกษัตริย์พระองค์นั้นๆ ด้วยกลวิธีต่างๆ กัน⁵⁵

งานวิจัยที่ศึกษาวรรณกรรมยอพระเกียรติเฉพาะช่วงเวลาได้แก่ *วิเคราะห์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ.2325-2411* ของ *กาญจนา ธรรมเมธี* ศึกษาในด้านประวัติ ที่มา พัฒนาการทางด้านเนื้อหา รูปแบบ แนวการเขียน ประดิษฐ์การ คุณลักษณะ และคำศัพท์ที่กวีนำมาสรรเสริญพระมหากษัตริย์ สุนทรียภาพ และคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ผลการศึกษาพบว่า สิ่งที่เป็นแรงบันดาลใจให้กวีเขียนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรตินั้น เนื่องมาจากความศรัทธาอันเป็นผลของค่านิยม ความเชื่อ และความชื่นชมในพระจริยวัตรของพระมหากษัตริย์ที่กวีสรรเสริญ กวีได้เนื้อเรื่องและรายละเอียดมาจากพงศาวดารบ้าง รวมทั้งจากที่ได้พบเห็นและรับรู้เนื้อเรื่องด้วยเป็นความร่วมมือกับพระมหากษัตริย์พระองค์นั้นบ้าง กวีจึงใช้ภาษาที่เป็นสื่อแสดงออกในรูปที่มีการลำดับเรื่องจนถึงจุดสุดยอดของเรื่อง และบางเรื่องก็เขียนในแบบบันทึกเหตุการณ์ ดังนั้น วรรณกรรมประเภทนี้จึงมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์มาก ในการเฉลิมพระเกียรติจะเลือกสิ่งที่น่าสนใจมาเสนอแก่ผู้อ่าน แสดงความเชื่อและค่านิยมของคนในสมัยนั้นเด่นชัด คือ การเทิดทูนพระมหากษัตริย์ในฐานะสมมุติเทพ อันเป็นคติที่คนไทยได้รับจากขอม คำศัพท์ที่ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์จึงมีชื่อเทพเจ้าของพราหมณ์เป็นจำนวนมาก และบางครั้งก็ใช้ธรรมชาติมากล่าวเปรียบเทียบกับ⁵⁶

งานวิจัยที่ศึกษาวรรณกรรมยอพระเกียรติเฉพาะบุคคลได้แก่ *วิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ของ ชงชัย ดิษฐ์โส* มุ่งวิเคราะห์วรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

⁵⁵ ยุพร แสงทักษิณ, *วรรณคดียอพระเกียรติ* (กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2537).

⁵⁶ กาญจนา ธรรมเมธี, "วิเคราะห์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นพ.ศ.2325-2411," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2519).

ภูมิพลอดุลยเดช จำนวน 19 เรื่อง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบ เนื้อหา และศิลปะการใช้ภาษา รวมทั้งลักษณะของการสืบทอดจารีตนิยมจากวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติในอดีต ตลอดจนศึกษาลักษณะการปรับเปลี่ยนของวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติด้วย ผลการศึกษาสรุปได้ว่าวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติมีลักษณะการผสมผสานอย่างลงตัวระหว่างการสืบทอดจารีตนิยมกับการปรับเปลี่ยน เพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัยและความนิยมในวงวรรณกรรมไทย ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของสังคม⁵⁷

ส่วนการศึกษาวรรณกรรมยอพระเกียรติเฉพาะประเด็นใดประเด็นหนึ่ง ที่ผ่านมาเป็น การศึกษาคติเรื่องพุทธราชา เทวราชา และธรรมราชาในวรรณกรรมยอพระเกียรติ ดังรายละเอียด

บทความเรื่อง คติเรื่องพุทธราชาในวรรณคดีไทย ของ ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต ผลการศึกษา พบว่า คติเรื่องพุทธราชามีปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยซึ่งเป็นผลงานด้านวรรณศิลป์ของสังคมไทย มาตั้งแต่สมัยสุโขทัยแล้ว คตินี้ได้ดำรงมั่นเรื่อยมาและมีปรากฏในวรรณคดีไทยสืบทอดมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ข้อสำคัญก็คือคตินี้เป็นความเชื่อของคนไทยในสังคมที่ปรากฏหลักฐานมาตั้งแต่ สมัยโบราณแล้ว อย่างไรก็ตาม การถือคติพุทธราชาปะปนกันไปกับคติธรรมราชาและเทวราชามี ปรากฏให้เห็นทั้งในสังคมของไทยและในวรรณคดีไทย⁵⁸

บทความเรื่อง เทวราชาและธรรมราชาในวรรณกรรมยอพระเกียรติ ของ เสาวณิต วิงวอน ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมยอพระเกียรติทุกเรื่องแสดงให้เห็นธรรมในองค์พระมหากษัตริย์ใน ทำนองเดียวกัน กล่าวได้ว่ามีราชธรรมเสมอกันทุกพระองค์ ที่น่าสังเกตคือแม้ความเป็นเทวราชา จะเปลี่ยนแปลงไปบ้างเมื่อเวลาผ่านไปแต่ความเป็นธรรมราชา ไม่เปลี่ยนแปลงเลยตั้งแต่สมัย สุโขทัยจนถึงปัจจุบัน บ่งถึงธรรมอันเป็นสัจจะและเป็นอำนาจในการปกครองอย่างแท้จริง⁵⁹

⁵⁷ ธงชัย ดิษโส, “การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, 2547).

⁵⁸ ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต, “คติเรื่องพุทธราชาในวรรณคดีไทย” ใน *วรรณกรรม-ศิลปะสดุดี* (ภาควิชา วรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จัดพิมพ์เนื่องในการสัมมนาทางวิชาการ “ยอยศ ธรรมิกราช” ในโอกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์สมบัติครบ 50 ปี 6-7 กรกฎาคม 2538).

⁵⁹ เสาวณิต วิงวอน, “เทวราชาและธรรมราชาในวรรณกรรมยอพระเกียรติ” ใน *วรรณกรรม-ศิลปะ สดุดี* (ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จัดพิมพ์เนื่องในการสัมมนาทาง วิชาการ “ยอยศธรรมิกราช” ในโอกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์สมบัติครบ 50 ปี 6-7 กรกฎาคม 2538).

วิทยานิพนธ์เรื่อง การวิเคราะห์ลักษณะความเป็น “ธรรมราชา” ของกษัตริย์ในวรรณคดีไทย สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2325-2394) ของ ฉวีรินทร์ โพธิ์ศิริ ผลการศึกษาพบว่า คุณสมบัติของพระมหากษัตริย์ที่มีลักษณะความเป็นธรรมราชายุคนนี้ประกอบด้วยหลักแห่ง ทศพิธราชธรรม ได้แก่ การให้ ความซื่อตรง ความอ่อนโยน ความมุ่งมั่นประกอบกิจ ความเที่ยง ธรรม เป็นประเด็นสำคัญ คุณลักษณะเหล่านี้มีคุณสมบัติที่เชื่อมโยงและครอบคลุมหลักธรรมอื่นๆ ในทศพิธราชธรรม นอกจากนี้ยังประกอบด้วยหลักธรรมจักรวรรดิวัตร คือการอนุเคราะห์ เกื้อกูล คนภายในและคนภายนอกราชสำนักให้มีความสุขเป็นส่วนใหญ่ คุณลักษณะของหลักธรรม จักรวรรดิวัตรนี้ ยังมีคุณสมบัติเกี่ยวข้องกับหลักแห่งทศพิธราชธรรมอีกด้วย ลักษณะความเป็น ธรรมราชาของกษัตริย์ในวรรณคดีไทยนี้เกิดจากปัจจัยทางด้านค่านิยมเกี่ยวกับความเป็นธรรม ราชตามแนวทางพุทธศาสนา และตามแนววิถีไทย ปัจจัยทางด้านพระบรมราชาบายเกี่ยวกับการ ปกครองของพระมหากษัตริย์ทางด้านศาสนจักรและการปกครองข้าราชการและประชาชน ปัจจัย จากแรงบันดาลใจของกวีที่เกิดจากความเลื่อมใส ศรัทธาต่อสถาบันพระมหากษัตริย์⁶⁰

บทความเรื่อง ภาพพระมหากษัตริย์ไทยจากวรรณคดียอพระเกียรติ ของ ประคอง นิมมานเหมินท์ เลือกรับศึกษาจากวรรณคดียอพระเกียรติเฉพาะบางสมัยเท่านั้น ได้แก่วรรณคดี ยอพระเกียรติพระมหากษัตริย์ 5 พระองค์ คือ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ สมเด็จพระเจ้า ปราสาททอง สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน วรรณคดียอพระเกียรติพระมหากษัตริย์ 5 พระองค์ สะท้อนให้เห็นภาพของพระมหากษัตริย์ใน 5 สมัย ในลักษณะทั้งที่คล้ายคลึงและแตกต่างกัน ส่วนที่คล้ายคลึงกัน คือ ทรงเป็นผู้มีบุญญาบารมี ทรงศรัทธาและคำจุนพระพุทธรูป และทรง พระเมตตาต่อคนทั้งปวง ส่วนที่แตกต่างกัน มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของสังคม⁶¹

นอกจากการศึกษาวรรณกรรมยอพระเกียรติของไทยแล้ว ยังมีผู้สนใจศึกษาวรรณกรรมยอ พระเกียรติของชาติต่างๆ เช่น บทความเรื่อง ยอยศธรรมมิกราชแบบจีน ของ วิโรจน์ ตั้งวาณิชย์ ผลการศึกษาพบว่า “ขงจื้อ” เป็นเจ้าลัทธิความคิดแห่งคุณธรรม โดยเฉพาะตำรา “เมิ่งจื้อ” เป็นหนึ่งใน 4 ตำรา ที่จอหงวนต้องสอบผ่าน ซึ่งตลอดเล่มได้วางคติธรรมแห่งธรรมมิกราชไว้อย่างเป็น รูปธรรม เป็นคำสอนหนาในลักษณะปุจฉา วิสัชนา เมิ่งจื้อเสนอการปกครองด้วยคุณธรรม คือ อำนาจรัฐที่เป็นธรรม อย่างน้อยที่สุดผู้ปกครองต้องดูแลให้ประชาชนเลี้ยงชีพคนเป็น ปลงศพคน

⁶⁰ฉวีรินทร์ โพธิ์ศิริ, “การวิเคราะห์ลักษณะความเป็น “ธรรมราชา” ของกษัตริย์ในวรรณคดีไทยสมัย รัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2325-2394),” (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะ ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2542).

⁶¹ประคอง นิมมานเหมินท์, “ภาพพระมหากษัตริย์ไทยจากวรรณคดียอพระเกียรติ” ใน วารสารภาษา และวรรณคดีไทย 16 (ธันวาคม 2542): 1-25.

ตายได้อย่างไม่อัศจรรย์ แล้วค่อยเสริมด้วยคุณธรรมนานัปการในหลายๆ ด้าน ส่วนทรราชนั้นทุกคนมีสิทธิอันชอบธรรมที่จะเข่นฆ่าให้สิ้นเสี้ยนหนามแผ่นดิน การกระทำเช่นนี้มีอีกชื่อว่า ปลงพระชนม์ หนังสือ 4 ตำราของขงจื้อ อ่านแล้วนอกจากได้ปรัชญาทางคุณธรรม ยังเป็นการเสพรสวรรณศิลป์ไปในตัว⁶²

บทความเรื่อง *ยอยศธรรมิกราชในมหากาพย์ของยุโรป* ของ สิทธา พินิจภูวดล ศึกษา มหาบุรุษและวีรบุรุษในวรรณคดีสุดดีวีรกรรมนั้นได้มาจากแหล่งต่างๆ เช่น สงคราม การเมือง วิทยาศาสตร์ วรรณคดีและศิลปะ ปรัชญา เศรษฐกิจและสังคม ศาสนา-การกุศล มโนธรรมแห่งความเป็นชาติ ลีลาการแต่งมหากาพย์มีลักษณะคล้ายกันคือ ใช้การบรรยายเล่าเรื่อง ใช้การขยายความ ใช้ความมหัศจรรย์ ลักษณะภาษาของมหากาพย์เป็นภาษาระดับสูง มีความเป็นผู้ดี เครื่องจักรรยามารยาท สุภาพอ่อนโยนเลือกกาลเทศะอย่างเหมาะสม⁶³

การศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมยอพระเกียรติที่ผ่านมามีหลากหลายแง่มุม ทั้งการศึกษา วรรณกรรมยอพระเกียรติของไทยและวรรณกรรมยอพระเกียรติของต่างชาติ ผู้วิจัยเห็นว่า ลักษณะร่วมกันประการหนึ่งของวรรณกรรมยอพระเกียรติทุก ๆ ชาติ คือ การยกย่องเชิดชูพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้มีบุญบารมี ผู้เมตตาคำจูนศาสนา นอกจากนั้นพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมยอพระเกียรติยังเป็นทั้งผู้นำทางโลกและผู้นำทางธรรม

2.2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวกับนวนิยายอิงประวัติศาสตร์

งานวิจัยเกี่ยวกับนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ มีผู้วิจัยไว้หลากหลายประเด็น ดังตัวอย่าง

การศึกษานวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยระหว่าง พ.ศ.2490-2525 ของ *ประคอง เจริญจิตรกรรม* ศึกษาเนื้อหา และกลวิธีการประพันธ์ที่ปรากฏในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ ที่ตีพิมพ์ระหว่าง พ.ศ.2490-2525 เพื่อศึกษาลักษณะเฉพาะตัวของงานเขียนนวนิยายประเภทนี้ ผลการวิจัยพบว่า นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวในสมัยอยุธยา และ

⁶²วิโรจน์ ตั้งวาณิชย์, “ยอยศธรรมิกราชแบบจีน” ใน *วรรณกรรม-ศิลปะสุดดี* (ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จัดพิมพ์เนื่องในการสัมมนาทางวิชาการ “ยอยศธรรมิกราช” ในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์สมบัติครบ 50 ปี 6-7 กรกฎาคม 2538).

⁶³สิทธา พินิจภูวดล, “ยอยศธรรมิกราชในมหากาพย์ของยุโรป” ใน *วรรณกรรม-ศิลปะสุดดี* (ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จัดพิมพ์เนื่องในการสัมมนาทางวิชาการ “ยอยศธรรมิกราช” ในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์สมบัติครบ 50 ปี 6-7 กรกฎาคม 2538).

เหตุการณ์ที่มีผู้แตงนำมาเป็นฉากของเรื่องมากที่สุดได้แก่เหตุการณ์การเสียดกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 เนื้อเรื่องและแนวคิดที่ปรากฏส่วนใหญ่เป็นการเชิดชูวีรกรรมของวีรกษัตริย์และวีรชนที่ทำความกล้าหาญเพื่อปกป้องชาติบ้านเมือง ยอมเสียสละเพื่อชาติโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ลักษณะเด่นของนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ในช่วงนี้คือ การเน้นความเป็นส่วนรวมมากกว่าความเป็นปัจเจกชน การเสนอความคิดเกี่ยวกับการทำงานเพื่อส่วนรวมโดยไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทน การแสดงให้เห็นปัญหาของการล้มเหลวในการปกครองต้องเสียบ้านเสียเมือง และบทบาทของสตรีมิใช่การเป็นแม่ศรีเรือนเท่านั้น สตรีมีความเห็นของตัวเอง มีความกล้าหาญเท่าเทียมบุรุษ⁶⁴

การศึกษาเชิงวิเคราะห์นวนิยายอิงประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์ ของ สุภิญญา ยงศิริ ศึกษานวนิยายประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงเหตุการณ์ประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์ จำนวน 9 เรื่อง เรียงตามลำดับรัชสมัยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสมัยรัชกาลปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่า ผู้แตงนวนิยายอิงประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์สร้างโครงเรื่อง เนื้อเรื่อง สร้างตัวละคร ใช้ฉาก และมีศิลปะการใช้ภาษา เพื่อเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ในด้านต่างๆ นอกจากนั้นนวนิยายอิงประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์ได้สร้างโครงเรื่อง เนื้อเรื่อง สร้างตัวละคร ใช้ฉาก เพื่อแสดงให้เห็นภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย⁶⁵

วิเคราะห์นวนิยายอิงประวัติศาสตร์การเสียดกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ของ อภิรักษ์ ชัยปัญหา ศึกษานวนิยายอิงประวัติศาสตร์การเสียดกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 จำนวน 10 เรื่อง เพื่อให้เห็นพัฒนาการ หน้าที่และความสำคัญของนวนิยายอิงประวัติศาสตร์การเสียดกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ที่ส่งผลต่อสังคมและวงวรรณกรรมไทย ผลการวิจัยพบว่า การนำข้อมูลประวัติศาสตร์มาใช้ในการประพันธ์เป็นการผสมระหว่างการศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์กับจินตนาการของผู้แตง กลวิธีการประพันธ์ต่างๆ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสมจริงกับความบันเทิง หน้าที่และความสำคัญของนวนิยายอิงประวัติศาสตร์กลุ่มนี้มีทั้งด้านสุนทรียภาพ ด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะการปลุกจิตสำนึกแห่งความเป็นไทย และด้านความบันเทิง คือการให้ความรู้เชิงประวัติศาสตร์แก่ผู้อ่านผ่านสื่อบันเทิงประเภทนวนิยาย⁶⁶

⁶⁴ ประคอง เจริญจิตรกรรม, การศึกษานวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยระหว่าง พ.ศ.2490-2525 (โครงการวิจัยเสริมหลักสูตร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527).

⁶⁵ สุภิญญา ยงศิริ, "การศึกษาเชิงวิเคราะห์นวนิยายอิงประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545).

⁶⁶ อภิรักษ์ ชัยปัญหา, "วิเคราะห์นวนิยายอิงประวัติศาสตร์การเสียดกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545).

วิเคราะห์นวนิยายอิงประวัติศาสตร์เรื่องฟ้าใหม่ ของ รัชนิกร แทนทอง ศึกษาในด้านองค์ประกอบของนวนิยายและความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า นวนิยายอิงประวัติศาสตร์เรื่องนี้ใช้ข้อมูลประวัติศาสตร์ที่มีการจดบันทึกไว้เป็นโครงเรื่องและฉากของเรื่อง ผู้แต่งใช้ตัวละครเป็นผู้ดำเนินเรื่องเพื่อสะท้อนภาพเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ ในด้านกลวิธีการเล่าเรื่องมีความน่าสนใจ ชวนติดตาม ใช้บทสนทนาสลับกับการบรรยายการดำเนินเรื่อง ผู้แต่งนำเสนอเรื่องตามลำดับปฏิทิน มีการใช้ภาษาสำนวนไพเราะ มีลีลาเฉพาะตัว ผู้แต่งได้แสดงทรรศนะต่อเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่นำมาใช้เป็นฉากของเรื่องด้วย แก่นเรื่องเป็นการแสดงวีรกรรมของวีรบุรุษผู้กอบกู้เอกราชของชาติไทย อันเป็นการแสดงความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสน์ กษัตริย์ นอกจากนี้ผู้แต่งยังได้สอดแทรกเกร็ดความรู้ต่างๆ อันถือเป็นเบื้องหลังประวัติศาสตร์ด้วย⁶⁷

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ ผู้วิจัยเห็นว่า ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาจากเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ คือการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวสามารถนำมาสร้างสรรค์เป็นนวนิยายได้อย่างหลากหลาย การศึกษานวนิยายอิงประวัติศาสตร์เน้นการศึกษาคุณค่าของนวนิยาย ซึ่งสะท้อนความคิด ความเชื่อ สังคมและวัฒนธรรมในนวนิยาย

นอกจากนั้น ยังมีผู้นำพระราชพงศาวดารมาศึกษาในแง่มุมของวรรณกรรม ในบทความเรื่องประวัติศาสตร์นิพนธ์กับโฉมหน้าบันเทิงคดีร้อยแก้วยุคแรกในสมัยรัตนโกสินทร์ ของ อีรวาด์ ไตลังคะ ศึกษาเรื่องเล่าในพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ผลการศึกษาพบว่าเป็นการเขียนบันเทิงคดีร้อยแก้วที่ซ่อนตัวอยู่ในรูปของพงศาวดาร นอกจากนี้ยังได้อธิบายลักษณะของประวัติศาสตร์นิพนธ์กับบันเทิงคดีประวัติศาสตร์ว่ามีความคล้ายคลึงกันตามแนวคิดของ เฮย์เดน ไวต์ (Hayden White)⁶⁸

จากที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นการศึกษาวิจัยวรรณกรรมประเภทตำนาน และวรรณกรรมยอพระเกียรติ และนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าและความสำคัญต่อการวิจัยในแวดวงวรรณกรรมไทย แต่ที่ผ่านมามีผู้วิจัยเฉพาะในส่วนที่เป็นเรื่องพัฒนาการของวรรณกรรมประวัติศาสตร์ในแต่ละยุคแต่ละสมัย ลักษณะของวรรณกรรมยอพระ

⁶⁷รัชนิกร แทนทอง, "วิเคราะห์นวนิยายอิงประวัติศาสตร์เรื่องฟ้าใหม่," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2539).

⁶⁸อีรวาด์ ไตลังคะ, "ประวัติศาสตร์นิพนธ์กับโฉมหน้าบันเทิงคดีร้อยแก้วยุคแรกในสมัยรัตนโกสินทร์" ใน วารสารภาษาและหนังสือ ฉบับวรรณกรรมกับประวัติศาสตร์. พิเศษฐู แสงทอง, บรรณาธิการ

เกียรติ องค์ประกอบของนวนิยายอิงประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์กับสังคม แต่ยังไม่มีความได้ศึกษาประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีการเล่าเรื่องกับการสร้างภาพลักษณ์ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์

ดังนั้นกลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับการสร้างภาพลักษณ์ จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจนำมาศึกษาว่า เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ที่ต่างยุคต่างสมัยกัน แต่เล่าเรื่องของวีรบุรุษคนเดียวกัน น่าจะมีกลวิธีการเล่าเรื่อง เช่น การสร้างความขัดแย้ง การสร้างตัวละคร การนำเสนอมุมมองในการเล่าเรื่อง แตกต่างกันตามประเภทของเรื่องเล่า นอกจากนี้เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ยกย่องเชิดชูพระองค์ในด้านต่างๆ ซึ่งก็คือการสร้างภาพลักษณ์ อีกทั้งเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพระองค์ยังมีความสัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทย ที่สร้างภาพลักษณ์ของพระองค์อย่างหลากหลายจนได้รับการเล่าขานต่อกันมาทุกยุคทุกสมัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่เป็นวรรณกรรมร้อยแก้วและร้อยกรอง

ในบทนี้ผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษา กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เป็นวรรณกรรมร้อยแก้วและร้อยกรอง ผู้วิจัยจะนำเสนอกลวิธีต่างๆ ที่เรื่องเล่าแต่ละประเภทเลือกใช้เพื่อสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยผู้วิจัยนำแนวการวิเคราะห์บางส่วนมาจากศาสตร์แห่งการเล่าเรื่อง (narratology) *มีเก้ บาล (Miek Bal)* อธิบายศาสตร์แห่งการเล่าเรื่อง (narratology) ว่า “narratology is the theory of narratives, narrative texts, images, spectacles, event; cultural artifacts that ‘tell a story’. Such a theory helps to understand, analyse, and evaluate narratives.”¹ ศาสตร์แห่งการเล่าเรื่องเป็นทฤษฎีที่ช่วยในการทำความเข้าใจ วิเคราะห์และประเมินค่าเรื่องเล่าหลากหลายประเภท ซึ่งครอบคลุมทั้งเรื่องเล่าที่เป็นลายลักษณ์อักษรและเรื่องเล่าที่ไม่ใช่ลายลักษณ์อักษร ซึ่งคงจะหมายถึง ภาพ เหตุการณ์ การแสดง หรือวัตถุทางวัฒนธรรม ลักษณะต่างๆ ที่บอกเล่าเรื่องราว ส่วน *วิลเลียม ฮาร์มอน และ ฮิวจ์ ฮอลแมน* ได้อธิบายคำว่า เรื่องเล่า (narrative) ว่า “An account in prose or verse of an actual or fictional event or a sequence of such events; anything that is narrated.”² เรื่องร้อยแก้วหรือร้อยกรองที่เป็นเหตุการณ์จริงหรือเรื่องที่แต่งขึ้น หรือหมายถึงชุดของเหตุการณ์เหล่านั้น เรื่องเล่าจึงหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ถูกล่า

ส่วนคำว่า *ตัวบท (text)* ในที่นี้จะใช้ในความหมายที่ *คริส บัลดิค* อธิบาย *ตัวบท (text)* ว่า “the actual wording of a written work, as distinct from a reader’s (or theatrical director’s) interpretation of its story, theme, subtext etc.”³ *ตัวบท* หมายถึง ถ้อยคำที่ปรากฏในงานเขียน ที่มีได้รวมการตีความของผู้อ่าน เกี่ยวกับเรื่องราว แนวคิด หรือตัวบทย่อยอื่นๆ เกี่ยวกับงานเขียนนั้น ส่วน *มีเก้ บาล* อธิบายคำว่า *ตัวบทเรื่องเล่า (narrative text)* ว่า “a text in which an agent relates (tells) a story in a particular medium, such as language,

---

¹Mieke Bal, **Narratology: Introduction to the theory of narrative** (Toronto: University of Toronto Press,1997), p. 3.

²William Harmon and Hugh Holman, **A Handbook to Literature**, 9th ed (New Jersey: Prentice Hall, 2003), p. 328.

³Chris Baldick, **Literary Terms** (New York: Oxford University Press, 2004), p. 257.

imagery, sound, buildings, or a combination thereof.”⁴ ตัวบทนี้มีผู้เล่าเรื่อง เล่าเรื่องราวผ่านสื่อบางอย่าง เช่น ภาษา ภาพ เสียง สิ่งก่อสร้าง หรือการประกอบของสิ่งต่างๆ เหล่านี้

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จัดเป็นตัวบทประเภทหนึ่ง เนื่องจากเรื่องเล่าดังกล่าวมีทั้งที่เป็นวรรณกรรมร้อยแก้วและร้อยกรอง และที่เป็นการแสดง เรื่องเล่าที่นำมาใช้ในการศึกษา เพื่อดูการประกอบสร้างเรื่อง (construction) และการสร้างความหมาย กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าถูกนำมาใช้เพื่อสร้างความหมายให้กับตัวบทนั้นๆ ดังนั้นการเลือกที่จะเล่าหรือไม่เล่า หรือเพิ่มเติมรายละเอียด หรือตัดตอนเหตุการณ์บางอย่างจึงส่งผลต่อการสร้างความหมายของเรื่อง ในที่นี้ก็คือการสร้างภาพลักษณ์นั่นเอง

นอกจากผู้วิจัยจะนำแนวคิดศาสตร์แห่งการเล่าเรื่องบางส่วนมาใช้ในการวิเคราะห์เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์แล้ว ผู้วิจัยได้นำความรู้เกี่ยวกับวรรณคดีโบราณมาช่วยในการศึกษาวิเคราะห์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เนื่องจากเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความหลากหลาย เช่น พระราชพงศาวดาร บทประพันธ์ร้อยกรอง ความเรียง นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ หนังสือการ์ตูน เป็นต้น ผู้วิจัยจึงนำเสนอข้อมูลโดยแยกตามประเภท และเรียงลำดับตามระยะเวลาในการประพันธ์ เพื่อพิจารณาว่าเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ต่างประเภทกัน ใช้กลวิธีการเล่าเรื่องแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประเภทพระราชพงศาวดาร

3.2 กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประเภทบทประพันธ์ร้อยกรอง

3.3 กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประเภทความเรียง

3.4 กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประเภทนวนิยายอิงประวัติศาสตร์

3.5 กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประเภทหนังสือการ์ตูน

⁴Mieke Bal, **Narratology: Introduction to the theory of narrative**, p. 5.

3.1 กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประเภทพระราชพงศาวดาร

พระราชพงศาวดาร หมายถึง “เรื่องราวของเหตุการณ์เกี่ยวกับประเทศชาติหรือพระมหากษัตริย์ ผู้เป็นประมุขของประเทศชาตินั้น”⁵ คำว่า พระราชพงศาวดาร มาจากคำว่า พงศ์ รวมกับคำว่าอวตาร พระราชพงศาวดารจึงเป็นเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ที่อวตารแบ่งภาคลงมาเกิด

นาฏวิภา ชลิตานนท์ อธิบายลักษณะและการนำเสนอในพระราชพงศาวดารไว้ว่า

พระราชพงศาวดารมีลักษณะเป็นผลงานบันทึกซึ่งเกิดจากการคัดเลือก รวบรวม เรียงเรียงเฉพาะเหตุการณ์ ที่ผู้บันทึกคิดว่าสำคัญจากเอกสารต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเอกสารดั้งเดิมและมีใ้ให้รวมอยู่ด้วยกัน ... พระราชพงศาวดารจึงค่อนข้างมีลักษณะเป็นการรวบรวมข้อมูลให้เรียงต่อกันตามระยะเวลาที่เกิด มีกษัตริย์เป็นศูนย์กลาง⁶

นิธิ เอียวศรีวงศ์ และอาคม พัทธินยะ อธิบายพระราชพงศาวดารไว้ว่า

จากความเชื่อที่ว่าผู้ปกครองเป็นองค์อวตาร หรือสืบเชื้อสายมาจากเทพเจ้านี้เองทำให้งานเขียนที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ของอาณาจักรที่ตั้งอยู่ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเรียกว่า พระราชพงศาวดาร อันมีความหมายว่า เป็นเรื่องราวขององค์พระเจ้าผู้อวตารสืบวงศ์ลงมา⁷

⁵ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2546), หน้า 753.

⁶นาฏวิภา ชลิตานนท์. ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์, 2524), หน้า 272.

⁷นิธิ เอียวศรีวงศ์ และอาคม พัทธินยะ, หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ, 2525), หน้า 69.

สมศรี ชัยวณิชยา อธิบายพระราชพงศาวดารไว้ว่า

จารีตในการอธิบายอดีตของราชสำนักศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ภายใต้องค์ความรู้แบบฮินดูที่ถือว่ากษัตริย์คือเทพเจ้า การอธิบายในพระราชพงศาวดารจะยึดพระมหากษัตริย์และพระราชกรณียกิจเป็นแกนกลางและมุ่งที่จะบันทึกถึงพระราชพิธีต่าง ๆ เพื่อชี้ให้เห็นความสูงส่งและศักดิ์สิทธิ์ของพระมหากษัตริย์⁸

อุษณีย์ ธงไชย อธิบายความหมายของพระราชพงศาวดารไว้ว่า

พระราชพงศาวดาร หมายถึงประเพณีการบันทึกพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ซึ่งอ้างพระองค์เป็นองค์อวตารจากเทพเจ้า อันหมายถึงพระมหากษัตริย์ที่ปกครองที่กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ เรื่องราวของขุนนางและประชาชนที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารเป็นเพียงตัวเสริมอำนาจและบทบาทของสถาบันกษัตริย์เท่านั้น⁹

ธงชัย วินิจจะกุล อธิบายพระราชพงศาวดารไว้ว่า

กระบวนการผลิตพระราชพงศาวดารมิได้หมายถึงเพียงความคิดความเชื่อในอภินิหาร และสิ่งที่เรียกกันว่าทฤษฎีมหาบุรุษ และมีได้หมายถึงเพียงการชำระโดยมีเหตุผลทางการเมืองเข้ามาแทรกทำลายความบริสุทธิ์ของบันทึกเหตุการณ์ลงไป สิ่งที่เรายังไม่เคยพิจารณากันเลย ก็คือว่าพระราชพงศาวดารและ

⁸ สมศรี ชัยวณิชยา, “คติความเชื่อเรื่องพระร่วงในงานเขียนประวัติศาสตร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 6 (พ.ศ.2325-2468),” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 3.

⁹ อุษณีย์ ธงไชย, พระราชพงศาวดาร และพงศาวดาร: หลักฐานที่สร้างขึ้นเพื่อสถาบันกษัตริย์ (ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540), หน้า 4.

งานเขียนเกี่ยวกับอดีตประเภทอื่น ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นผลิตผล
ทางวรรณกรรมทั้งสิ้น¹⁰

จากความหมายของคำว่า “พระราชพงศาวดาร” ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ขนบของการสร้างพระราชพงศาวดารจะมีจารีตหรือประเพณีในการบันทึกพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ที่อ้างว่าเป็นองค์อวตารจากเทพเจ้า พระราชพงศาวดารเป็นงานเขียนที่พระมหากษัตริย์โปรดให้สร้างและชำระขึ้น เรื่องราวของพระราชพงศาวดารจึงเป็นการยกย่องและเชิดชูพระมหากษัตริย์เป็นหลัก นอกจากเรื่องเล่าที่เป็นพระราชพงศาวดารแล้ว ในที่นี้ผู้วิจัยได้รวม คำให้การชาวกรุงเก่า และ คำให้การขุนหลวงหาวัด * ซึ่งเป็นเรื่องเล่าที่มีลักษณะการเขียนเช่นเดียวกับพระราชพงศาวดาร ไว้ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดาร ในงานวิจัยฉบับนี้จะรวมเรียกพระราชพงศาวดารเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับ คำให้การชาวกรุงเก่า และ คำให้การขุนหลวงหาวัด ว่าเป็นเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดารด้วย เพราะคำให้การเหล่านี้เป็นเอกสารเกี่ยวกับกรุงศรีอยุธยา ซึ่งพม่าได้เรียบเรียงขึ้นจากคำให้การหรือคำบอกเล่าของคนไทยจำนวนหนึ่ง และมีลักษณะการเขียนเช่นเดียวกับพระราชพงศาวดาร นอกจากนี้พระราชพงศาวดารยังเป็นตัวบทประเภทหนึ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นและมีความสำคัญไม่แพ้ตัวบทประเภทอื่น พระราชพงศาวดารมิใช่แค่การบันทึกประวัติศาสตร์ แต่มีการสร้างตัวบทเพื่อการยกย่องพระมหากษัตริย์ดังเทพเจ้า อย่างไรก็ตาม การบันทึกพระราชพงศาวดารตามจารีตว่าเป็นองค์อวตาร หรือเทพเจ้าเป็นส่วนหนึ่งของการยกย่องและเชิดชูพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์

3.1.1 ภูมิหลังของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดาร

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดารที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอภูมิหลังของพระราชพงศาวดารแต่ละเรื่องโดยเรียงตามลำดับเวลา ดังรายละเอียด

¹⁰ ชงชัย วินิจจะกุล, “ผู้ร้ายในประวัติศาสตร์ไทย กรณีพระมหารัชมหาราช ผู้ร้ายกลับใจหรือถูกใส่ความโดย plot ของนักประวัติศาสตร์” ใน การเมืองในประวัติศาสตร์ยุคสุโขทัย - อยุธยา (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2546), หน้า 153.

* ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ราชบัณฑิตยสถาน, สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย เล่ม 2. อักษร ข-จ. (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2545), หน้า 133.

3.1.1.1 พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์

พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ ตาละลักษณ เปரியัญ) สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพทรงอธิบายไว้ในคำนำว่า

ได้ความว่าเรียบเรียงไว้แต่เมื่อจุลศักราช 1042

ในแผ่นดินพระนารายณ์ ข้อความคล้ายกับพงษาวดารย่อตอน ต้นฉบับกรมสมเด็จพระปรมาภิไธยชิโนรส แต่ฉบับนี้มีข้อความ แปลกและต่างไปหลายแห่ง บางแห่งเห็นว่าเป็นหลักฐานจะ ถูกต้องดีกว่าพงษาวดารฉบับอื่นที่ได้เห็นแล้ว

ในบานแผนกของพระราชพงศาวดารฉบับนี้กล่าวว่าสมเด็จพระนารายณ์โปรดให้ รวบรวมไว้ ดังความที่ว่า

...ศุภมัสดุ 1042 ศกвод นัถ (บัตร ผนว 4) 12 5 ค่ำ (พ.ศ.2223) ทรงพระ (กรุณาโปรด) เหนือเกล้าเหนือกระหม่อม สั่งว่า ให้เอากฎหมายเหตุของพระโหราเขียนไว้แต่ก่อน และ กฎหมายเหตุซึ่งหาได้แต่หอหนังสือ และเหตุซึ่งมีในพระราช พงศาวดารนั้น ให้คัดเข้าด้วยกันเป็นแห่งเดียว ให้ระดับศักราช กันมาคองเท่าบัดนี้¹¹

พระราชพงศาวดารฉบับนี้เริ่มตั้งแต่การสร้างพระพุทธรูปพญางิ้วเมื่อพ.ศ. 1867 ก่อน สร้างกรุงศรีอยุธยา เนื้อความจบลงในพ.ศ.2147 ตรงกับสมัยที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จ พยุหยาตราทางชลมารค จากป่าโมก และทำพิธีตัดไม้ข่มนาม *อุษณีย์ ชงไชย* กล่าวว่า

พระราชพงศาวดารฉบับนี้รวบรวมจาก จดหมายเหตุ โหร* และเขียนขึ้นหลังจากเหตุการณ์ต่างๆ เป็นเวลานาน ทำให้การเขียนมีลักษณะคล้ายกับเป็นการเขียนแบบสังเขป มิได้ อธิบายเนื้อความที่ยืดยาวเมื่อเทียบกับพระราชพงศาวดารกรุง

¹¹พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาราช, 2547).

* จดหมายเหตุโหร หมายถึง หนังสือบอกข่าวคราวที่เป็นไป หรือรายงานหรือบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นของโหร

ศรีอยุธยาที่ผ่านขบวนการชำระ การอธิบายมีลักษณะแบบ
สังเขปคือสั้นและกะทัดรัดแต่ได้ใจความ¹²

พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ เป็นพระราชพงศาวดาร
ที่เรียบเรียงขึ้นในสมัยอยุธยา

3.1.1.2 พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) เรียกชื่อตามพัน
จันทนุมาศ (เจิม) ซึ่งเป็นข้าราชการในกรมเลขาธิการของเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยนำมามอบ
ให้หอพระสมุดวชิรญาณ เมื่อ พ.ศ.2450 พระราชพงศาวดารฉบับนี้มีหลักฐานชัดเจนว่าได้ผ่าน
การชำระมาแล้วในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ดังความในบานแผนก
ที่ว่า

บานแผนก

...ศุภมัสดุ ศักราช 1157 ปีเถาะสัปตศก (พ.ศ.2338)

สมเด็จพระบรมธรรมิกมหาราชธิราชพระเจ้าอยู่หัว ผ่านถวัลย
ราชย์ ณ กรุงเพททวารวดีศรีอยุธยาเถลิงพระที่นั่งดุสิตมหา
ปราสาท ทรงชำระพระราชพงศาวดาร¹³

เนื้อความพระราชพงศาวดารฉบับนี้เริ่มต้นตั้งแต่แรกสร้างกรุงศรีอยุธยา ใน พ.ศ.
1893 จบลงด้วยเหตุการณ์การเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า พ.ศ.2310 พระราชพงศาวดารกรุงศรี
อยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) เป็นพระราชพงศาวดารที่บรรยายและพรรณนาความอย่าง
ละเอียด และส่งอิทธิพลต่อการชำระพระราชพงศาวดารฉบับอื่นๆ ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

3.1.1.3 พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ หรือ ฉบับหมอบรัดเล
เป็นพระราชพงศาวดารที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดให้ชำระเมื่อ พ.ศ.
2338 โดยกล่าวว่า “สมเด็จพระพนรัตน์วัดพระเชตุพน ผู้เป็นพระอุปัชฌาจารย์ กับพระเจ้าลูกเธอ

¹² อุษณีย์ ชงไชย, พระราชพงศาวดาร และพงศาวดาร: หลักฐานที่สร้างขึ้นเพื่อสถาบันกษัตริย์,
หน้า 35.

¹³ พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) (กรุงเทพมหานคร: กองวรรณกรรมและ
ประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2542).

ทรงพระนามสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ศรีสุคตขัตติวงศ์ ผู้เป็นศิษย์ได้ชำระสอบเรื่องต้น -
ปลาย และเรียงเรียงสืบต่อมา ครั้งหลังจนถึงแผ่นดินกรุงเทพมหานคร ซึ่งตั้งใหม่นี้” พระราช
พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ ชำระโดยใช้ พระราชพงศาวดารฉบับ
พันจันทนุมาศ (เจิม) เป็นหลัก

3.1.1.4 คำให้การชาวกรุงเก่า

คำให้การชาวกรุงเก่าเป็นพระราชพงศาวดารแปลจากภาษารามัญ ในงานวิจัย
ฉบับนี้จัด คำให้การชาวกรุงเก่าเป็นเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวร
มหาราชประเภทพระราชพงศาวดาร เนื่องจากมีลักษณะการเขียนเช่นเดียวกับพระราชพงศาวดาร
เรื่องคำให้การชาวกรุงเก่า สมเด็จพระยาตากษานุกาฬ ทรงประทานคำอธิบายไว้ว่า

เดิมทีเดียวเป็นภาษาพม่าถูกเก็บรักษาไว้ในหอสมุด
เมืองร่างกุ้งทางหอสมุดชริฎาณ (ของไทย) ได้ต้นฉบับมาจาก
เมืองพม่าเมื่อปี พ.ศ. 2454 จึงได้แปลขึ้นไว้ และแปลสำเร็จใน
ปี พ.ศ. 2459 โดยสมเด็จพระยาตากษานุกาฬ ระบุว่า
รูปเรื่องละม้ายคล้ายคลึงกับคำให้การขุนหลวงหาวัดมากที่สุด
และสมเด็จพระยาตากษานุกาฬก็ทรงสันนิษฐานว่า
คำให้การทั้ง 2 ฉบับนี้คงเป็นคำให้การของเหล่าเชลยไทยที่ถูก
จับตัวไปครั้งเสียกรุงครั้งที่ 2 โดยผู้เขียนคงบันทึกไว้เป็นภาษา
รามัญ (มอญ) ก่อนเพราะพวกมอญเข้าใจภาษาไทยมากกว่าพวก
พม่า และจากนั้นจึงแปลเป็นฉบับภาษาพม่าอีกทอดหนึ่ง
เพราะฉะนั้นจึงปรากฏออกมาว่ามีคำให้การทั้ง 2 ภาษาเกิดขึ้น
นั่นเอง¹⁴

คำให้การชาวกรุงเก่า เป็นเรื่องราวพระมหากษัตริย์ที่ปกครองกรุงศรีอยุธยาและ
เหตุการณ์ที่สำคัญในรัชสมัยต่างๆ เนื้อเรื่องคำให้การชาวกรุงเก่า แบ่งเป็น 2 ภาค คือ ภาค
พงศาวดารเล่าเรื่องตั้งแต่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ พุทธท่านาย พงศาวดารเขมร สุโขทัยและอยุธยาจน
เสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2

¹⁴ คำให้การชาวกรุงเก่า (พระนคร: คลังวิทยา, 2515).

3.1.1.5 คำให้การขุนหลวงหาวัด

คำให้การขุนหลวงหาวัด เป็นพระราชพงศาวดารแปลจากภาษารามัญ ในงานวิจัยฉบับนี้จัด คำให้การขุนหลวงหาวัดเป็นเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดารเช่นเดียวกับ คำให้การชาวกรุงเก่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานพระบรมราชาธิบายหนังสือเรื่อง คำให้การขุนหลวงหาวัดไว้ในหน้าคำนำว่า

ครั้นต่อมาถึงรัชกาลปัจจุบันนี้เมื่อ พ.ศ. 2454 หอสมุดวชิรญาณได้หนังสือเรื่องคำให้การขุนหลวงหาวัดที่เป็นตัวฉบับหลวงมาเล่มสมุดไทย 1 เล่มมีอาลักษณ์เขียนตัวจริงรู้ได้เป็นแน่ว่าเขียนในรัชกาลที่ 4 ชื่อเรื่องก็ไม่ได้เรียกว่า “คำให้การขุนหลวงหาวัด” เรียกว่า “พระราชพงศาวดารแปลจากภาษารามัญ” ต่อมาพระเจ้านั่งยาเธอ กรมหมื่นชัชวาลนาทเรนทร ประทานสมุดหนังสือเรื่องต่างๆ อันเป็นของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท แก่หอพระสมุดสำหรับพระนคร มีเรื่องคำให้การขุนหลวงหาวัดอยู่ในหนังสือพวกนั้น 4 เล่ม มีรอยตักแก้ เข้าใจว่าเป็นลายพระหัตถ์กรมหลวงวงศาฯ ได้เอาฉบับซึ่งหอพระสมุดฯ ได้มาเหล่านี้ สอบกับฉบับที่หอสมิทพิมพ์ ก็ปรากฏแน่นอนว่า ฉบับพิมพ์นั้นมีผู้ใดแทรกแซงข้อความลง ตรงตามที่สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงรับสั่ง ในชั้นแรกจึงรู้ความได้เพียงว่า หนังสือคำให้การขุนหลวงหาวัดนั้นมีฉบับจริง และฉบับเดิมแปลมาจากภาษารามัญ¹⁵

คำให้การขุนหลวงหาวัด เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับอยุธยาที่พม่าเรียบเรียงขึ้นจากคำบอกเล่าของคนไทย รวมทั้งสมเด็จพระเจ้าอู่ทุมพรหรือขุนหลวงหาวัด ที่ถูกพม่ากวาดต้อนไปคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 คำให้การขุนหลวงหาวัดเริ่มเล่าจากเหตุการณ์การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 จนถึงเหตุการณ์การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2

¹⁵ คำให้การขุนหลวงหาวัด (พระนคร: คลังวิทยา, 2515), หน้า คำนำ.

3.1.1.6 พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระราชหัตถเลขา

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงรับสั่งให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิททรงชำระใหม่ เมื่อเสร็จแล้วพระองค์ทรงตรวจแก้ไข พระราชพงศาวดารฉบับนี้จึงชื่อว่าพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระราชหัตถเลขา เนื้อหาส่วนใหญ่คล้ายคลึงกับพระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)

3.1.1.7 พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาต)

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาต) พระราชพงศาวดารฉบับนี้ ต้นฉบับเป็นหนังสือคัมภีร์โบราณรวม 17 ผูก เนื้อหาเริ่มต้นตั้งแต่การสถาปนากรุงศรีอยุธยาและจบในสมัยพระเจ้าท้ายสระ อนุชณีย์ ชงไชย กล่าวว่า

พระราชพงศาวดารฉบับนี้คงจะได้รับการตรวจและแก้ไขในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 5 และ 6 ทั้งนี้เพราะเพิ่งจะถูกนำเข้ามาให้หอสมุดวชิรญาณเมื่อ พ.ศ.2451 การตรวจและแก้ไข คงจะใช้พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาที่พบก่อนหน้านี้เป็นหลัก¹⁶

การวิเคราะห์กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดาร ผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะส่วนที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นตัวเอกของเรื่อง กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดาร ยังสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายของการเขียนพระราชพงศาวดารที่ต้องการชี้ให้เห็นความสูงส่งและความศักดิ์สิทธิ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

3.1.2 การสร้างความขัดแย้งเพื่อนำเสนอแก่นเรื่อง

การศึกษาเรื่องเล่าประเด็นสำคัญประการหนึ่งคือ การศึกษาความขัดแย้ง (conflict) ของเรื่อง พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ - ไทย อธิบายคำว่า ความขัดแย้ง (conflict) ว่า

¹⁶ อนุชณีย์ ชงไชย, พระราชพงศาวดาร และพงศาวดาร: หลักฐานที่สร้างขึ้นเพื่อสถาบันกษัตริย์, หน้า 71.

การต่อสู้ระหว่างอำนาจ 2 ฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์กันใน โครงเรื่องของบทละครหรือบันเทิงคดีส่วนใหญ่ ความขัดแย้ง ก่อให้เกิดความสนใจ ความระทึกใจ และความเครียด อำนาจ ที่เป็นปฏิปักษ์กันนี้ฝ่ายหนึ่งมักจะเป็นมนุษย์ เป็นสัตว์ หรือ สิ่งไม่มีชีวิตที่สมมุติว่ามีความรู้สึกนึกคิดอย่างมนุษย์ ซึ่งตาม ปรกติจะเป็นตัวเอก ซึ่งจะเผชิญกับความขัดแย้งต่างๆ เช่น ความขัดแย้งระหว่างตัวเอกกับธรรมชาติ ความขัดแย้งระหว่าง ตัวเอกกับตัวละครที่เป็นปฏิปักษ์ ความขัดแย้งระหว่างตัวเอก กับสังคม ความขัดแย้งภายในใจของตัวเอง ความขัดแย้ง ระหว่างตัวเอกกับโชคชะตา วรรณกรรมที่ยิ่งใหญ่มักจะมี ความขัดแย้งภายนอกและความขัดแย้งภายในผสมผสานกัน¹⁷

นอกจากนั้นการสร้างความขัดแย้งยังจะต้องสัมพันธ์กับแก่นเรื่อง (theme) ที่ผู้ประพันธ์ ต้องการนำเสนอสาระสำคัญของเรื่อง พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ - ไทย อธิบายคำว่า แก่นเรื่อง (theme) ว่า

ความคิดหลักของเรื่องหรือสารที่แสดงนัยไว้ในงาน ประพันธ์ ผู้เขียนมักจะไม่แสดงแก่นเรื่องไว้ตรงๆ แก่นเรื่องจะเป็นความคิดเชิงนามธรรมที่แสดงผ่านภาพลักษณ์ พฤติกรรม ตัวละครและสัญลักษณ์¹⁸

การศึกษาการสร้างความขัดแย้งและแก่นเรื่องในเรื่องเล่า จะทำให้ผู้อ่านได้เห็นความแตกต่างของมุมมองของการเล่าเรื่อง และสาระสำคัญที่ผู้บันทึกต้องการสื่อถึงผู้อ่าน ดัง รายละเอียดที่จะกล่าวถึงต่อไป

จากพระราชพงศาวดารที่เล่าเรื่องเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผู้วิจัยพบว่า เรื่องเล่าประเภทพระราชพงศาวดารที่นำมาศึกษา นำเสนอแก่นเรื่อง คือ ความยิ่งใหญ่ของชาติภายใต้ พระบรมโพธิสมภารของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยนำเรื่องราวในประวัติศาสตร์ตอน สำคัญๆ ที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ เช่น การทำสงครามยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราช การ แผลขยายอาณาเขต มานำเสนอซ้ำในพระราชพงศาวดารทุกเรื่อง แต่แตกต่างกันในรายละเอียดที่ พระราชพงศาวดารบางฉบับได้ขยายความให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โครงเรื่องในพระราชพงศาวดารจึง

¹⁷ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2545), หน้า 112-113.

¹⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 436.

เป็นการนำเสนอเหตุการณ์สำคัญๆ ที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระองค์มาเรียงต่อกันตามลำดับเวลา เพื่อแสดงให้เห็นพระมหากษัตริย์คุณของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

การสร้างความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพระราชพงศาวดารเริ่มต้นตั้งแต่ฝ่ายไทยตกเป็นเมืองขึ้นของหงสาวดี เมื่อหงสาวดีรู้ว่าอยุธยาเพิ่งจะผลัดเปลี่ยนราชบัลลังก์ หงสาวดีจึงส่งกองทัพมาทำสงครามกับอยุธยา จนทำให้เกิดสงครามยุทธหัตถีเพื่อแสดงถึงความยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เรื่องเล่าในพระราชพงศาวดารจึงเน้นความขัดแย้งภายนอกซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างฝ่ายหงสาวดีกับฝ่ายอยุธยาเป็นหลัก

เมื่อเปรียบเทียบเรื่องเล่าของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหากษัตริย์พระองค์อื่นๆ ในพระราชพงศาวดารพบว่า เรื่องราวในรัชสมัยของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้บันทึกพระราชประวัติ พระราชจริยวัตรและบุญบารมีของพระองค์ไว้อย่างละเอียดและมีเนื้อหามากกว่าพระมหากษัตริย์พระองค์อื่น เนื่องจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่สร้างวีรกรรมอันยิ่งใหญ่คือ การทำสงครามยุทธหัตถี

พระราชพงศาวดารที่เล่าเรื่องเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้นำเสนอเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์หลายๆ เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระองค์ แต่พระราชพงศาวดารบางเรื่องได้เพิ่มเติมรายละเอียดเหตุการณ์บางเหตุการณ์ ได้แก่ คำให้การขุนหลวงหาวัด และ คำให้การชาวกรุงเก่า ได้เพิ่มรายละเอียดเหตุการณ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชไปเป็นองค์ประกัน ณ กรุงหงสาวดี เหตุการณ์การชนไก่กับพระมหาอุปราชเมื่อประทับอยู่กรุงหงสาวดี สมเด็จพระนเรศวรมหาราชลอบหนีกลับกรุงศรีอยุธยา และเรื่องราวเกี่ยวกับพระนางสุพรรณภักยา เพื่อเป็นแรงผลักดันให้พระองค์กอบกู้อิสรภาพ ดังความที่ว่า

พระนเรศวรเมื่อแรกมาแต่กรุงไทยนั้น พระชนม์ได้ 10 ปี มาอยู่หงสาได้ 5 ปีเป็น 15 ปี มาเมื่อจะมีเหตุใหญ่ นั้น พระนเรศวรกับอุปราชชนไก่กัน ไก่ข้างอุปราชนั้นแพ้ไก่พระนเรศวร ในเพลานั้นมิได้มีชัย ฝ่ายข้างอุปราชนั้นทั้งอายุทั้งขัด อัจฉมาสัย จึงทำจริตแกลม จึงจับไหลพระนเรศวรสิ้นพลาง จึงว่า มาว่า ไก่ขุนเขลยนี้มีชัยกับเราหนักหนา พระนเรศวรจึงอึ้งอัมมา ชัย เพราะตัวนี้พลัดมาต่างเมืองจึงทำกันได้ที่กลางสนาม แล้ว จึงจำใจพูดไปตามเรื่องว่า ไก่นี้ราคาค่าเมือง ก็คุมเคื่องแค้นกัน

มาแต่วันนั้น จึงคิดว่าเป็นชายเหมือนกัน จักได้เห็นกัน พระ
นเรศจึงหมายมั่นกับอุปราชหงสามาแต่ครั้งนั้น¹⁹

เมื่อนำเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในพระราชพงศาวดารแต่ละฉบับมาเปรียบเทียบกัน พบว่า ผู้ประพันธ์ได้คัดสรรเหตุการณ์ต่างๆ มาสร้างเป็นเรื่องเล่า ดังตารางข้างล่างนี้

ตาราง 1 แสดงการเลือกเหตุการณ์มาสร้างเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดาร

เรื่องเล่า* ประเภท พระราชพงศาวดาร	องค์ประกัน ณ หงสาวดี	การชน ไก่	ประกาศ อิสรภาพ	ยิงปืนข้าม แม่น้ำ สะโตง	ทำสงคราม ยุทธหัตถี	พระวันรัต ทูลขอ พระราชทาน อภัยโทษ	การแผ่ขยาย อำนาจ
พระราชพงศาวดารกรุง เก่า ฉบับหลวงประเสริฐ				✓	✓		✓
พระราชพงศาวดารกรุง ศรีอยุธยา ฉบับพัน จันทนุมาศ (เจิม)			✓	✓	✓	✓	✓
พระราชพงศาวดาร ฉบับพระพนรัตน์ หรือ ฉบับหมอบรัดเล			✓	✓	✓	✓	✓
คำให้การชาวกรุงเก่า	✓	✓			✓		✓
คำให้การขุนหลวง หาวัด	✓	✓			✓		✓
พระราชพงศาวดารกรุง ศรีอยุธยา ฉบับพระ ราชหัตถเลขา			✓	✓	✓	✓	✓
พระราชพงศาวดารกรุง ศรีอยุธยา ฉบับพระ จักรพรรดิพงศ์ (จาด)			✓	✓	✓	✓	✓

ในเบื้องต้นผู้วิจัยจะอธิบายเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่นำมาใช้ในตาราง ดังรายละเอียด องค์ประกัน ณ หงสาวดีเป็นเหตุการณ์ที่เสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า พระเจ้าหงสาวดีทรงขอให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชไปเป็นตัวประกันที่หงสาวดี เหตุการณ์การชนไก่ระหว่างพระมหาอุปราชากับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นเด็กที่มีความเข้มแข็ง กล้าหาญ ไม่เกรงกลัวศัตรู และมุ่งมั่น

¹⁹ คำให้การขุนหลวงหาวัด, หน้า 303.

* เรื่องเล่า หมายถึง เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ที่จะกอบกู้อิสรภาพคืนมา เหตุการณ์ประกาศอิสรภาพ เกิดจากการที่พระเจ้าหงสาวดีสั่งให้ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชไปทำศึกอังวะ ในระหว่างที่กองทัพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เดินทางถึงเมืองแครง ฝ่ายพม่าส่งพระยาเกียรติ พระยารามมาลอบปลงพระชนม์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทราบเรื่องจึงประกาศอิสรภาพเพื่อตัดไมตรีกับพม่า เหตุการณ์ศึกเมืองคังเป็นเหตุการณ์ที่เจ้าฟ้าเมืองคังแข็งเมืองต่อหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีจึงสั่งให้กองทัพของพระมหาอุปราชฯ นัดจันทน์และสมเด็จพระนเรศวรมหาราช รวม 3 ทပ်ไปรบกับเจ้าฟ้าเมืองคัง จากเหตุการณ์ในครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้เฉลียวฉลาด วางแผนการรบอย่างรอบคอบ ถึงแม้กองทัพของพระองค์จะมีกำลังน้อยกว่าก็สามารถทำศึกชนะเมืองคังได้ เหตุการณ์การยิงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง เป็นเหตุการณ์ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงสั่งให้สร้างสะพานข้ามแม่น้ำสะโตง เพื่อช่วยเหลือให้เหล่าเชลยไทยและมอญกลับคืนอยุธยา เมื่อกองทัพของสุรกรรมาตามมาทัน สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงยิงพระแสงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง ส่งผลให้แม่ทัพของพม่าเสียชีวิต เหตุการณ์การทำสงครามยุทธหัตถี เป็นการทำสงครามชนช้างระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชฯ จนทำให้พระมหาอุปราชฯ สิ้นพระชนม์บนหลังช้าง เหตุการณ์พระวันรัตทูลขอพระราชทานอภัยโทษ คือ เหล่าแม่ทัพนายกองตามมาช่วยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทำศึกไม่ทัน สมเด็จพระนเรศวรมหาราชตรัสสั่งประหารชีวิตแม่ทัพนายกองเหล่านั้น พระวันรัตจึงทูลขอพระราชทานอภัยโทษ และสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงให้ไปทำศึกกับเมืองต่าง ๆ เพื่อลงโทษ การแผ่ขยายอำนาจเป็นเหตุการณ์ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทำศึกชนะหัวเมืองต่าง ๆ ทำให้บรรดาเจ้าเมืองต่าง ๆ มาถวายเครื่องราชบรรณาการ

จากตาราง ผู้วิจัยพบว่าเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดาร มักจะเน้นเหตุการณ์ประกาศอิสรภาพเพื่อแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไม่ต้องการตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าอีกต่อไป เหตุการณ์ดังกล่าวแสดงความพร้อมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่จะกอบกู้อิสรภาพในอนาคต ส่วนเหตุการณ์การยิงปืนข้ามแม่น้ำสะโตงแสดงความเป็นผู้มีบุญบารมีของพระองค์ ส่วนเหตุการณ์การทำยุทธหัตถีแสดงให้เห็นความสามารถในการรบและบุญบารมีของพระองค์ ส่วนเหตุการณ์พระวันรัตทูลขอพระราชทานอภัยโทษแสดงให้เห็นความสามารถในการรบและความเมตตาของพระองค์ ส่วนเหตุการณ์การแผ่ขยายอำนาจแสดงให้เห็นพระบรมเดชานุภาพที่ยิ่งใหญ่เหนือดินแดนอื่นๆ เรื่อง คำให้การชาวกรุงเก่า และ คำให้การขุนหลวงหาวัด เพิ่มเหตุการณ์ตอนที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชไปเป็นตัวประกันที่หงสาวดีและการชนไก่กับพระมหาอุปราชฯ เหตุการณ์ตอนนี้ถูกนำไปเป็นส่วนหนึ่งในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทอื่นๆ ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

3.1.3 การใช้เหตุอัศจรรย์เพื่อสร้างความยิ่งใหญ่ของตัวละคร

ลักษณะเด่นของการเขียนพระราชพงศาวดารประการหนึ่งคือ การสร้างเหตุอัศจรรย์ การใช้เหตุอัศจรรย์ในการเล่าเรื่องมีปรากฏตั้งแต่เรื่องเล่าประเภทตำนาน และพระราชพงศาวดาร พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 อธิบายคำว่า “อัศจรรย์” ไว้ว่า

แปลก ประหลาด ปรากฏการณ์อันเนื่องแต่ บุญญาภิหารของพระโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้า เช่นเมื่อ พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา ปลงอายุสังขาร และปรินิพพาน จะมีความหวั่นไหวปั่นป่วนของโลกธาตุบังเกิดขึ้น²⁰

เหตุอัศจรรย์ในงานวิจัยฉบับนี้ หมายถึง เหตุแปลกประหลาดที่เกิดขึ้นกับธรรมชาติรอบ ๆ ตัว เหตุการณ์เหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ไม่เกิดขึ้นกับคนธรรมดาสามัญทั่วไป แต่เป็น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับผู้ที่มีบุญบารมีในทำนองเดียวกับพระพุทธเจ้า หรือพระโพธิสัตว์

นอกจากนั้นคำว่า “อัศจรรย์” เป็นคำที่ปรากฏใช้ในพระราชพงศาวดาร ดังเช่น ฝ่าย เมืองพิษณุโลก “เกิดอัศจรรย์แม่น้ำทวายหัวเมืองพิษณุโลกนั้นปวนขึ้นสูงกว่าพื้นน้ำนั้น 3 ศอก”²¹ เมื่อเกิดเหตุการณ์แปลกประหลาดหรือผิดธรรมชาติ ในพระราชพงศาวดารจะกล่าวว่าเป็น “เหตุอัศจรรย์”

ลักษณะเด่นของการเล่าเรื่องในพระราชพงศาวดารคือ การสร้างเหตุอัศจรรย์ เพื่อสนับสนุนการสร้างภาพลักษณ์ให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ผู้มีบุญบารมี สูงส่งในทำนองเดียวกับพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ ดังปรากฏในรายละเอียดของพระราชพงศาวดารแต่ละเรื่อง ในการศึกษาเรื่องการใช้เหตุอัศจรรย์ ผู้วิจัยจะแยกประเภทเหตุอัศจรรย์ต่าง ๆ ดังรายละเอียด

²⁰ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542, หน้า 1357.

²¹ พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์, หน้า 55.

3.1.3.1 แผ่นดินไหว

แผ่นดินไหวเป็นเหตุการณ์ที่เคยปรากฏในพุทธประวัติ ตอนที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะลงมาประสูติ ได้เกิดเหตุแผ่นดินไหวเช่นกัน ดังความที่ว่า “ในขณะที่นั้นหมื่นโลกธาตูก็บังเกิดทิวตติงสบุพนิมิตปรากฏพร้อมกันกับขณะพระมหาบุรุษราชลงสู่ปฏิสนธิในมตุครรโกทรแลบุพนิมิต 32 นั้น คือ บังเกิดกัมปนาทหวาดไหวและรัสมีสว่างไปทั่วหมื่นโลกธาตุนั้น”²² ในเรื่องมหาเวสสันดรชาดก ตอนที่พระเวสสันดรบริจาคพระกัณหราชาลีให้แก่ชูชก ซึ่งเป็นการทำทานที่ยิ่งใหญ่ก็ส่งผลให้เกิดแผ่นดินไหวเช่นกัน ในส่วนเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดารกล่าวถึงเหตุแผ่นดินไหวไว้ดังนี้

พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์

เหตุการณ์แผ่นดินไหวเกิดขึ้น เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสวยราชสมบัติ ณ เมืองพิษณุโลก ยกทัพไปช่วยการศึกษาพระเจ้าหงสาวดี “เสด็จออกตั้งทัพชัยตำบลวัดยมทำเมืองกำแพงเพชร ในวันนั้นแผ่นดินไหว แล้วจึงยกทัพหลวงเสด็จไปถึงเมืองแครง แล้วจึงทัพหลวงเสด็จกลับคืนมาพระนครศรีอยุธยา”²³ เหตุการณ์แผ่นดินไหวคราวที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชยกทัพหลวงไปถึงเมืองแครง เหตุการณ์แผ่นดินไหวน่าจะเป็นนัยว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นมีบุญบารมีเหนือบุคคลทั่วไป

คำให้การชาวกรุงเก่า

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จหนีไปจากหงสาวดี พระมหาอุปราชอาสาจะไปจับตัวกลับคืน แต่พระเจ้าหงสาวดีกล่าวห้ามไว้ แล้วบอกว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีบุญมาก ดังเหตุการณ์ที่ “วันหนึ่งบิดาเรียกพระนเรศวรเข้ามาเฝ้า พอพระนเรศวรย่างเข้ามาถึงอัมจันทร์ ตำแหน่งที่บิดาอยู่นั้นหวั่นไหวไปทั้งตำแหน่ง”²⁴ พระเจ้าหงสาวดีรับสั่งให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเข้าเฝ้า เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะของตัวจำนำเสด็จมาถึงอัมจันทร์ ซึ่งเป็นพื้นที่ภายนอกพระตำหนักของพระเจ้าหงสาวดีแล้วส่งผลให้พระตำหนักหวั่นไหว อันเป็นลักษณะเดียวกับแผ่นดินไหวนั่นเอง เหตุการณ์พระตำหนักไหวหรือแผ่นดินไหวแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีบุญญาธิการ

²² สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, *ปฐมสมโพธิกถา* (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2537 พิมพ์ประกาศเกียรติคุณสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส), หน้า 48.

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 55.

²⁴ คำให้การชาวกรุงเก่า, หน้า 80.

คำให้การขุนหลวงหาวัด

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จมาพบพระเจ้าหงสาวดีแล้วปราสาทไหวได้
ดังความว่า

ส่วนพระนเรศวรนั้น อยู่วันหนึ่ง พระเจ้าหงสาวดีรับสั่ง
ให้หาพระนเรศวรเข้ามาในพระราชวัง พระนเรศวรก็เข้าไปตาม
รับสั่ง ครั้นพระนเรศวรขึ้นไปบนปราสาทใหญ่ ปราสาทไหว
ครั้นเสนาเห็นเป็นอัศจรรย์จึงทูลกับพระเจ้าหงสาวดี พระเจ้าหงสาว
ดีจึงทำนายทายไฉว่า นานไปเบื้องหน้า มอญเมืองหงสาวดีจักได้
ไปเกี่ยวหญ้าช้างเมืองกรุงไทย²⁵

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในขณะนั้นเป็นเพียงตัวประกันอยู่ที่หงสาวดี เมื่อพระเจ้าหงสาวดีรับสั่งให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเข้าเฝ้า แล้วปราสาทใหญ่ไหวได้ แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบุญบารมีเหนือคนธรรมดาทั่วไป และดูเหมือนจะยิ่งใหญ่กว่าพระเจ้าหงสาวดีด้วย นอกจากนี้การที่ “มอญเมืองหงสาวดีจักได้ ไปเกี่ยวหญ้าช้างเมืองกรุงไทย” ในภายภาคหน้า น่าจะแสดงให้เห็นว่า เซลยเมืองหงสาวดีจะกลายเป็นเซลยของกรุงศรีอยุธยา

จากเหตุการณ์แผ่นดินไหว ปราสาทไหวได้ ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดาร ผู้วิจัยเห็นว่า เหตุการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบุญบารมีเหนือคนธรรมดาทั่วไป จนสามารถทำให้ตำหนักของพระเจ้าหงสาวดีซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ฝ่ายพม่าไหวได้

3.1.3.2 พระอาทิตย์ทรงกลด

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 อธิบายคำว่า ทรงกลด ไว้ว่า “มีแสงสีรุ้งเป็นวงกลมล้อมรอบดวงอาทิตย์หรือดวงจันทร์”²⁶ พระอาทิตย์ทรงกลดเป็นการเกริ่นการณพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ – ไทย อธิบายคำว่า การเกริ่นการณ (foreshadowing) ไว้ว่า “กลวิธีของการบอกไปหรือให้เค้าเงื่อนที่นำผู้อ่านเตรียมรับทราบเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในภายหลัง”²⁷ ใน อลังการศาสตร์ กล่าวถึง “ความเป็นใหญ่ของท่านและพระอาทิตย์ปรากฏขึ้นในโลกนี้เพื่อประโยชน์ทำให้หนทางที่ดีอันความมืดได้ลบแล้วนั้น กลับชัดเจน”²⁸ พระอาทิตย์ทรงกลดจึง

²⁵ คำให้การขุนหลวงหาวัด, หน้า 302.

²⁶ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, หน้า 501.

²⁷ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ – ไทย, หน้า 187.

²⁸ ป.ส.ศาสตร์, อลังการศาสตร์ (กรมศิลปากร พิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช 2550), หน้า 38.

เป็นนิมิตหมายในทางที่ดี ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประเทษพระราชพงศาวดาร กล่าวถึงพระอาทิตย์ทรงกลด ไว้ว่า

พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์

เมื่อพระเจ้าสาวตีเสด็จมารบกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จทัพชัยโดยทางชลมารค “แลพระอาทิตย์ทรงกลด แลรัสมิ์ทรงกลดนั้นส่องลงมาต้องข้างพระที่นั่ง มีทรงสัญญาณประดุจเงากลดนั้นมากิ่งข้างพระที่นั่ง ครั้นนั้นตีทัพพระเจ้าสาวตี ซึ่งตั้งอยู่ตำบลสะเกษนั้นแตกพ่ายไป ทัพพระเจ้าสาวตีแตกพ่าย”²⁹ เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จยกทัพมาแล้วเกิดพระอาทิตย์ทรงกลด ซึ่งเป็นเหตุเหนือธรรมชาติประการหนึ่งแล้ว พระอาทิตย์ทรงกลดนั้นเจาะจงให้รัสมิ์ส่องลงมายังข้างพระที่นั่งของพระองค์ และเกิดเป็นร่มเงาแก่ข้างพระที่นั่งของพระองค์ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในครั้งนี้เป็นเหตุอัศจรรย์สื่อ นิมิตหมายในทางที่ดี หรือสื่อถึงชัยชนะของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในที่สุดทัพพระเจ้าสาวตีแตกพ่ายไป การปรากฏพระอาทิตย์ทรงกลดส่องมาถึงข้างพระที่นั่งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นนิมิตหมายถึงชัยชนะของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

คำให้การขุนหลวงหาวัด

อันข้างพระที่นั่งอยู่ที่ริมเกยกับนายควาญช้าง เมื่อจักมีบรมโพธิสมภาร จึงบันดาลให้ประจักษ์ในทัพชั้น ในเวลากลางวันก็บันดาลให้มีอัศจรรย์มา พระอาทิตย์นั้นก็ทรงกลดอันแดดนั้นก็มิได้ต้องพระองค์ ร่มอยู่สักคอกปลาย ส่วนที่นอกนั้นก็สว่างเป็นแสงแดดอยู่ ก็เห็นเป็นอัศจรรย์ทั่วกันไปสิ้นทั้งทัพ³⁰

ก่อนที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชาจะรบกันเกิดพระอาทิตย์ทรงกลด กล่าวคือ มีแสงสีรุ้งเป็นวงกลมล้อมรอบดวงอาทิตย์ แต่แสงแดดมิได้ส่องถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แสงสีรุ้งรัศมีของพระอาทิตย์ทรงกลดกลับกลายเป็นร่มเงาให้กับพระองค์ ส่วนพื้นที่โดยรอบก็ยังส่องสว่างดังเดิม นับเป็นเหตุอัศจรรย์ประการหนึ่งที่ปรากฏให้เห็นทั่วทั้งกองทัพ

²⁹ พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์, หน้า 57.

³⁰ คำให้การขุนหลวงหาวัด, หน้า 305.

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จยกทัพมา “เสด็จพยุหยาตราทัพโดยแถวสถลมารค ไปเข้าที่เสวยตำบลบ้านละแวกละแล้วเสด็จยกไปตามท้องทุ่งเพลาเที่ยง พระอาทิตย์ทรงกลดร่มช้างพระที่นั่งไปจนบ่าย 3 โมง”³¹ พระอาทิตย์ทรงกลดตั้งแต่เวลาเที่ยงจนถึงบ่าย 3 โมง เป็นช่วงเวลาที่พระอาทิตย์ทรงกลดยาวนานมาก ตามปกติช่วงพระอาทิตย์ทรงกลดแดดจะร้อนมาก กลับกลายเป็นบังเกิดร่มเงาแก่ช้างพระที่นั่งของพระองค์ จากเหตุอัศจรรย์ครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบุญบารมี

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด)

เหตุอัศจรรย์ตอนที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จมาคอยฤกษ์เพื่อทำสงครามกับพระมหาอุปราช ความว่า

ทอดพระเนตรเห็นมหาเมฆตั้งขึ้นมาแต่ทิศพายัพ แล้วกลับเคลื่อนคั่นกระจายอันตรธานไป พระสุริยเทวบุตรจรัสแจ่มดวงใจนภาดลอากาศ พระมหาราชครู พระครูบโรหิตาจารย์ โหราธิบดี ก็ลั่นฆ้องชัยดำเนินธง³²

การที่เมฆก้อนใหญ่ตั้งเค้าแล้วจางหายไป มหาเมฆ น่าจะหมายถึง กองทัพฝ่ายรามัญที่เข้ามาโจมตีอยุธยาทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือแล้วต้องพ่ายแพ้ไป กลับกลายเป็นแสงพระอาทิตย์ทรงกลดของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชส่องสว่างทั่วทั้งท้องฟ้า น่าจะหมายถึงชัยชนะของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชนั่นเอง จากเหตุการณ์ในครั้งนี้แสดงให้เห็นนิมิตหมายอันดีที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชน่าจะได้รับชัยชนะ

3.1.3.3 การปรากฏของพระบรมสารีริกธาตุ

การปรากฏของพระบรมสารีริกธาตุแสดงให้เห็นถึงความอัศจรรย์และนิมิตหมายอันดีที่จะเกิดตามมา *วิทยา ประทุมธารรัตน์* กล่าวถึงปาฏิหาริย์พระบรมสารีริกธาตุว่า

ในประวัติศาสตร์อันยาวนาน มีเรื่องราวกล่าวถึงพระบรมสารีริกธาตุแสดงปาฏิหาริย์มากมาย โดยเฉพาะตามตำนานพระธาตุในลังกา แม้ในศิลาจารึกของไทยก็ยังมี การ

³¹ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), หน้า 306.

³² พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด) (พระนคร: คลังวิทยา, 2507), หน้า 719-720.

กล่าวถึงพระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามณี แห่งสุโขทัยได้ไปนมัสการพระบรมธาตุ พระเกศธาตุ พระทันตธาตุในลังกาได้เห็นพระธาตุเหล่านั้นแสดงปาฏิหาริย์ต่างๆ เช่นเสด็จไปในอากาศ สว่างเหมือนสายฟ้าแลบบ้าง ล่องลอยเหนือดวงดาวบ้าง เปล่งแสงฉัพพรรณรังสี เหลืองเหลืองขมพู แดง เขียวขาว บ้าง ฯลฯ เฉพาะในพระราชพงศาวดารและจดหมายเหตุของไทยเราก็เคยมีความกล่าวถึงการปาฏิหาริย์ของพระบรมสารีริกธาตุหลายครั้ง เช่นตำนานการสร้างพระธาตุหริภุญชัย ที่ลำพูน พระเจดีย์บรรจุพระธาตุที่วัดสวนดอก พระมหาโกษาธิบดีไทยในสมัยโบราณทอดพระเนตรพระบรมสารีริกธาตุเสด็จก็ล้วนทรงเห็นเป็นศุภนิมิตโดยทั่วกัน³³

พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์

การปรากฏของพระบรมสารีริกธาตุว่า เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จยกทัพทำพิธีตัดไม้ข่มนาม “เห็นพระสารีริกธาตุปาฏิหาริย์ไปโดยทางซึ่งจะเสด็จ”³⁴ ในที่นี้การปรากฏพระบรมสารีริกธาตุ เป็นนิมิตหมายที่ดีสำหรับกองทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กล่าวคือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชน่าจะทำยุทธหัตถีรบชนะพระมหาอุปราช

คำให้การขุนหลวงหาวัด

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชารบกัน เกิดเหตุอัศจรรย์พระอาทิตย์ทรงกลด

อันข้างพระที่นั่งอยู่ที่ริมเกยกับนายควาญช้าง เมื่อจกมีบรมโพิธิสมภาร จึงบันดาลให้ประจักษ์ในทัพขันธ์ ในเวลากลางวันก็บันดาลให้มีอัศจรรย์มา พระอาทิตย์นั้นก็ทรงกลด อันแดดนั้นก็มิได้ต้องพระองค์ ร่มอยู่สักคอกปลาย ส่วนที่นอกนั้นก็สว่างเป็นแสงแดดอยู่ ก็เห็นเป็นอัศจรรย์ทั่วกันไปสิ้นทั้งทัพแล้วแลเป็นพระบรมธาตุเสด็จมาบนกลางอากาศ มีพระรัศมีเป็นอันมาก ปาฏิหาริย์แล้วผ่านมาที่หน้าพลับพลาไป ก็เห็นเป็นมหาพิชัยฤกษ์ใหญ่หนักหนา³⁵

³³ วิทยา ประทุมธารรัตน์, พระบรมสารีริกธาตุ (กรุงเทพมหานคร: ธารบัวแก้ว, 2541), หน้า 127.

³⁴ พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์, หน้า 55.

³⁵ คำให้การขุนหลวงหาวัด, หน้า 305.

จากเหตุการณ์ที่พระอาทิตย์ทรงกลดแล้วเปล่งรัศมีเป็นพระบรมสารีริกธาตุปรากฏให้เห็นเป็นมหาพิชัยฤกษ์ น่าจะเป็นนิมิตหมายอันดีให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้รับชัยชนะ

คำให้การชาวกรุงเก่า

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทำชนช้างกับพระมหาอุปราช “พระบรมธาตุโตเท่าผลมะงั่วก็ทำปาฏิหาริย์เสด็จผ่านมาทางกองทัพพระนเรศวร พระองค์ก็ทรงยินดียกพระหัตถ์ขึ้นนมัสการ”³⁶ การปรากฏพระบรมธาตุขนาดเท่าผลมะงั่ว หรือขนาดเท่าผลส้มโอ เป็นเหตุอัศจรรย์ที่แสดงนิมิตหมายในทางที่ดี ทำให้ผู้อ่านคาดว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะได้รับชัยชนะ

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาต)

เสด็จยังเกยคอยฤกษ์ ทอดพระเนตรเห็นพระบรมสารีริกธาตุเสด็จปาฏิหาริย์ ชวงเท่าผลส้มเกลี้ยงมาแต่ทักษิณทิศ เวียนเป็นทักษิณาวฏแล้วเสด็จผ่านไปอุดรทิศ ทรงพระปิตีสฐานไปทั้งพระองค์ ยกพระหัตถ์ถวายนักษัตรสมโภช อธิษฐานขอสวัสดิ์ชัยแก่ปรปักษ์³⁷

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จยกทัพมาคอยฤกษ์ พระองค์ทอดพระเนตรเห็นพระบรมสารีริกธาตุซึ่งเป็นตัวแทนของพระพุทธรูปเจ้าขนาดเท่าผลส้มเกลี้ยงเสด็จผ่านจากทิศใต้วนขวาไปยังทิศเหนือ แสดงถึงนิมิตหมายอันดีที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชน่าจะมีชัยชนะเหนือกองทัพของพระมหาอุปราช

3.1.3.4 การเชื่อมโยงกับสัตว์ที่มีลักษณะแปลกประหลาด

เหตุอัศจรรย์ในเรื่องเล่าประเภทพระราชพงศาวดารกล่าวเชื่อมโยงกับสัตว์ที่มีลักษณะแปลกประหลาด เช่น ช้าง ตึกแตน ม้า ในลักษณะที่ผิดแปลกจากธรรมชาติทั่วไปดังตัวอย่าง

³⁶ คำให้การชาวกรุงเก่า, หน้า 82.

³⁷ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), หน้า 306.

พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์

เกิดอัศจรรย์แม่น้ำทรายหัวเมืองพิศณุโลกนั้นป่วนขึ้นสูง
ว่าพื่นน้ำนั้น 3 คอก อนึ่งเห็นสตรีภาพผู้หนึ่งหน้าประดุจหน้าช้าง
แลทรงสัญฐานประดุจวงช้าง แลหูนั้นใหญ่ นิ่งอยู่ ณ วัด
ประสาท หัวเมืองพิศณุโลก อนึ่งช้างใหญ่ตัวหนึ่งยืนอยู่ ณ ท้อง
สนามนั้น อยู่ก็ล้มลงตายกับที่บัดเดี๋ยวนั้น³⁸

การที่แม่น้ำทรายป่วนสูงขึ้น 3 คอกเป็นรูปผู้หญิงซึ่งมีใบหน้าเหมือนช้าง เป็น
เหตุการณ์ที่แปลกประหลาดอย่างยิ่ง หลังจากนั้นได้เกิดเหตุการณ์ช้างตัวใหญ่มลายในเวลานั้น
ทันที ซึ่งเป็นเหตุอัศจรรย์ที่เกิดขึ้นได้ยาก

อนึ่งเห็นตึกแต่นบินมา ณ อากาศเป็นอันมาก แลบัง
แสงอาทิตย์บดมาแล้วก็บินกระจัดกระจายสูญไป ในปีเดี๋ยวนั้น
ให้เทครัวเมืองเหนือทั้งปวงลงมายังกรุงพระนครศรีอยุธยา ในปี
เดี๋ยวนั้นพระเจ้าหงษาให้พระเจ้าสาวถิ แลพญาพิสม ยกพลลง
มายังกรุงพระนคร แล³⁹

จาก พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ตึกแต่นน่าจะ
หมายความถึง พระเจ้าสาวถิ พญาพิสมที่ยกทัพมาตีสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ต้องพ่ายแพ้
สมเด็จพระนเรศวรมหาราชซึ่งเปรียบเสมือนแสงอาทิตย์ การที่ตึกแต่นจำนวนมากจะบินมาบดบัง
แสงอาทิตย์ซึ่งส่องแสงสว่างเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้ยาก

เมื่อศึกหงษาตีแตกพ่ายหนีไป “เสด็จพยุหยาตราไปตั้งทัพตำบลสามชนอน ครั้น
นั้นศึกหงษาแตกพ่ายหนีไป อนึ่งม้าตัวหนึ่งตกถูกแลศรีษะม้านั้นเป็นศรีษะเดียว แต่ตัวม้านั้น
เป็น 2 ตัว แลเท้าม้านั้นตัวละ 4 เท้า ประดุจชิงศรีษะแก่กัน”⁴⁰ ม้าตัวเดียวแต่มีลำตัว 2 ตัวแล้วมี
เท้าตัวละ 4 เท้าก็เป็นเหตุอัศจรรย์ที่ผิดธรรมชาติของม้า ม้า 2 ตัวนั้นกำลังแย่งชิงศรีษะ ม้าเป็น
พาหนะคู่กายในการต่อสู้ของทั้งสองฝ่าย การแย่งชิงศรีษะของม้าก็เปรียบเสมือนแย่งชิงชัยชนะ
ของทั้งสองฝ่าย

³⁸ พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์, หน้า 55.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 55.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

3.1.3.5 ร่มเงาและเศวตฉัตร

การปรากฏของร่มเงาและเศวตฉัตรแสดงถึงความเป็นผู้มีบุญบารมีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังตัวอย่างเช่น

คำให้การชาวกรุงเก่า

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทำชนช้างกับพระมหาอุปราชา ในขณะนั้น ด้วยบุญญาภินิหารของพระนเรศวรที่จะได้ไชยชนะแก่พระมหาอุปราชา ทั้งจะได้เป็นกระษัตริย์ใหญ่ด้วยก้อนเมฆบนอากาศบันดานให้รูปเศวตฉัตรกางกั้นอยู่ตรงพระคชาธาร พระบรมธาตุโตเท่าผลมะงั่วก็ทำปาฏิหาริย์เสด็จผ่านมาทางกองทัพพระนเรศวร พระองค์ก็ทรงยินดียกพระหัตถ์ขึ้นนมัสการ⁴¹

จากเหตุการณ์ที่ก้อนเมฆเป็นรูปเศวตฉัตรกางกั้นที่ข้างทรงของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แสดงนิมิตอันดีว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชน่าจะมีชัยชนะเหนือพระมหาอุปราชา

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)

พระเจ้าหงสาวดีให้พระมหาอุปราชากับเจ้าพระนครเชียงใหม่ยกทัพไปตีพระนครศรีอยุธยา เมื่อพระมหาอุปราชาเสด็จยกทัพหลวงถึงกาญจนบุรี “บังเกิดวายุเวรัมภवादพัดหวนหอบรุลีฟุ้งผืนเป็นงจจักร กระทบถุมหาเศวตฉัตร ซึ่งกั้นมาหลังพระคชาธารนั้นพับลง”⁴² การที่เกิดวายุเวรัมภवादพัดละอองฝุ่นเป็นงจจักร มากระทบมหาเศวตฉัตรของพระมหาอุปราชาพับลง แสดงถึงลงไม่ดีที่จะเกิดกับพระมหาอุปราชา หนังสือ *พระเป็นเจ้าของพราหมณ์* พระราชนิพนธ์ใน *พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว* กล่าวว่า “ในหน้าที่ผู้สงวนโลก หรือโปรดสัตว์ให้พ้นทุกข์ อันเป็นผลแห่งกุศลกรรมหรือความประพฤติพาลแห่งมนุษย์นั้นไซ้ พระนารายณ์จำเป็นต้องเสด็จอวตารลงมาดับความร้อนให้เย็น”⁴³ งจจักรเป็นอาวุธของพระนารายณ์ “สีมือถือสังข์จักรทวารณี” การที่ฝุ่นพัดเป็นงจจักรมากระทบมหาเศวตฉัตรของพระมหาอุปราชา

⁴¹ คำให้การชาวกรุงเก่า, หน้า 93.

⁴² พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), หน้า 308.

⁴³ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *พระเป็นเจ้าของพราหมณ์* (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายปลาเงิน กนิษฐานนท์ วัดโสมนัสวิหาร 28 เมษายน 2517), หน้า 9.

น่าจะเปรียบว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระนารายณ์อวตารลงมาต่อสู้กับพระมหาอุปราชา และพระมหาอุปราชาก็ต้องพ่ายแพ้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในที่สุด

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด)

พระมหาอุปราชาเสด็จยกทัพมารบกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช “ถึงตำบลพนมทวนเพลลาชายแล้วสามนาฬิกา บังเกิดวายุเวรัมพวดพัดหวนหอบธูลีฟุ้งผันเป็นงจักรกระทบมหาเศวตฉัตรซึ่งกั้นมาหลังพระคชาธารนั้นหักทบลง”⁴⁴ ซึ่งเป็นเนื้อความเดียวกันกับพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ส่วนสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระสุบิน แล้วโหราทำนายว่าเป็นนิมิตดีที่พระองค์จะได้รับชัยชนะ

3.1.3.6 เทพยดาบันดาลตามที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชตรัสขอ

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงตกอยู่ในภาวะคับขัน พระองค์ได้ตรัสขอให้เทพยดาบันดาลให้ผ่านพ้นอุปสรรคทั้งปวง ดังตัวอย่าง

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)

เมื่อกองทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชาปะทะกันเกิดฝุ่นตลบมีดเป็นหมอกมัว สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงตรัสขอแก่เทพยดาว่า

พระบาทสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าให้บังเกิดมาใน
ประยูรมหาเศวตฉัตร จะให้บำรุงพระบวรพุทธศาสนา ไฉนจึงมี
ช่วยให้สว่างแลเห็นข้าศึกเล่า พอตกพระโอษฐ์ลงพระพายก็พัด
ควันอันเป็นหมอกมิดนั้นสว่างไป ทอดพระเนตรเห็นช้าง
เศวตฉัตร 16 ช้าง มีช้างตั้งช้างกันยืนอยู่เป็นอันมากแต่มิได้เห็น
พระมหาอุปราชา ครั้นเหลือบไปฝ่ายทิศขวาพระหัตถ์เห็นช้าง
เศวตฉัตรช้างหนึ่ง ยืนอยู่ ณ ฉายาไม้ช้อย มีเครื่องสูงและ
ทหารหน้าช้างมาก ก็เข้าพระทัยตระหนักรู้ว่าช้างพระมหา
อุปราชา⁴⁵

การที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชตรัสว่า “ให้บังเกิดมาในประยูรมหาเศวตฉัตร จะให้บำรุงพระบวรพุทธศาสนา” แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ที่

⁴⁴ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด), หน้า 708.

⁴⁵ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), หน้า 310.

ยิ่งใหญ่ และเป็นพระมหากษัตริย์ที่จะช่วยบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป เมื่อเหตุการณ์ที่กองทัพทั้งสองฝ่ายเข้าประจันหน้ากันแล้วเกิดฝุ่นตลบมิดมิดไปหมด จนทำให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมองไม่เห็นข้างทรงของพระมหาอุปราชฯ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงทูลขอแก้ทัพพญาให้พระพวยพัดเอาหมอกควันที่มิดมิดซึ่งเป็นอุปสรรคในการสู้รบออกไป แล้วบังเกิดแสงสว่างทำให้พระองค์เห็นพระมหาอุปราชฯ ได้ชัดเจน สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงเชิญให้มาทำยุทธหัตถีเพื่อเป็นเกียรติยศ และได้ชัยชนะเหนือพระมหาอุปราชฯ

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาต)

พระบาทสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า จึงตรัสประกาศแก่ทัพพญาทั้งปวงว่า ให้บังเกิดในประยุรมหาเศวตฉัตร จะให้บำรุงพระบวรพุทธศาสนา ไฉนจึงมิช่วยให้สว่างและเห็นข้าศึกเล่า พอตกพระโอษฐ์ลง พระพวยก็พัด ควันอันเป็นหมอกมิดนั้นสว่างไป⁴⁶

เหตุอัศจรรย์ดังกล่าวเหมือนกับเหตุอัศจรรย์ที่กล่าวไว้ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)

คำให้การชาวกรุงเก่า

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชราชาภิเษกเป็นพระเจ้าแผ่นดิน แล้วขยายพระนครไปตีเมืองต่างๆ สมเด็จพระเอกาทศรถไปตีเมืองหงสาวดี แต่พระเจ้าหงสาวดีหนีไปอยู่ตองอู สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงยกทัพไปช่วย “เทพารักษ์ซึ่งรักษาเขาเขี้ยว นั้น บันดานให้พระองค์เสด็จสวรรคตบนคอช้างพระที่นั่งพิศณุราชา ณ ตำบลเขาเขี้ยว นั้น”⁴⁷ แล้วอัญเชิญพระศพกลับ การเสด็จสวรรคตของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเกิดขึ้นจากเทพารักษ์บันดาลให้พระองค์เสด็จสวรรคตบนคอช้างพระที่นั่ง นับเป็นเหตุอัศจรรย์ที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่ของพระองค์ แม้พระองค์จะเสด็จสวรรคตพระองค์ยังสวรรคตบนคอช้างพระที่นั่ง พระวรกายไม่ตกต้องถึงพื้นดิน

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดาร ผู้เล่าเรื่องใช้เหตุอัศจรรย์ต่างๆ เพื่อบอกเล่าเรื่องราวว่าจะเกิดเหตุการณ์ดีหรือไม่ดี โดยพบว่าผู้เล่าเรื่องใช้เหตุการณ์อัศจรรย์มาเป็นส่วนสำคัญในการเล่าเรื่องเพื่อสร้างภาพสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้เป็นผู้มีบุญบารมีเหนือบุคคลทั่วไป เหตุอัศจรรย์ที่เกิดขึ้นล้วนเป็นผลมา

⁴⁶ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาต), หน้า 721.

⁴⁷ คำให้การชาวกรุงเก่า, หน้า 86.

จากการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่คนไม่สามารถกำหนดให้เกิดขึ้นได้ ตัวอย่างเช่น ปรากฏการณ์ฟ้าผ่า พระอาทิตย์ทรงกลด พระบรมธาตุเสด็จมาบนกลางอากาศ ล้วนเป็นเหตุอัศจรรย์ที่มีได้เกิดขึ้นบ่อยครั้งนัก และมักจะเป็นเหตุอัศจรรย์ที่เกิดขึ้นเฉพาะกับบุคคลที่มีบุญบารมีเท่านั้น เหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นเหตุอัศจรรย์ที่เกิดขึ้นเพื่อสร้างภาพให้สมเด็จพระนเรศวรเป็นผู้มีบุญบารมีและผู้มีธรรมช่วยสืบทอดพระพุทธรศาสนา

การใช้เหตุอัศจรรย์ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดารมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเหตุอัศจรรย์และความผิดปกติของธรรมชาติที่นำมาเล่านั้นล้วนเป็นเหตุอัศจรรย์ที่เกิดขึ้นได้ยากยิ่งและไม่สามารถเกิดขึ้นกับบุคคลธรรมดาสามัญ เหตุอัศจรรย์เหล่านั้นจะเกิดกับผู้ยิ่งใหญ่และมีบุญบารมีเท่านั้น ดังที่ นาฏวิภาชลิขิตานนท์ กล่าวว่

นิมิตต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นต่อพระมหากษัตริย์นั้นมักเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ในท้องฟ้าและธรรมชาติ เช่น ฝนตก แผ่นดินไหว ฟ้าผ่า หรือเกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์คือพระบรมสารีริกธาตุ นิมิตเหล่านี้โดยปกติแล้วจะไม่เกิดกับสามัญชนไม่ว่าในพงศาวดารหรือในวรรณคดีร่วมสมัย ดังได้กล่าวแล้วว่า กษัตริย์ราชวงศ์ถือว่าเป็นผู้มีบุญอันยิ่งใหญ่ นิมิตใดๆ อันจะเกิดขึ้นกับพระองค์ย่อมต้องยิ่งใหญ่ให้ปรากฏทั้งแผ่นดิน เช่น แผ่นดินไหว ฟ้าผ่า หรือไม่ก็ต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์⁴⁸

เหตุอัศจรรย์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดาร ส่งผลให้ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบุญบารมีเหนือบุคคลอื่น ดังนั้นเหตุอัศจรรย์ที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารจึงส่งผลให้ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ที่สูงส่ง ศักดิ์สิทธิ์และมีบุญบารมีตามขนบของการเขียนพระราชพงศาวดาร

3.1.4 การนำเสนอมุมมองในการเล่าเรื่อง (point of view)

การนำเสนอมุมมองในการเล่าเรื่อง หมายถึง “กลวิธีเล่าเรื่องตามฐานะของผู้เล่าเรื่องที่สัมพันธ์กับเรื่องที่เล่า กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นถูกนำมาเล่าโดยทัศนะของใคร มี

⁴⁸นาฏวิภาชลิขิตานนท์. ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย, หน้า 261.

มุมมองหลายแบบและแต่ละแบบอาจนำมาผสมกันได้”⁴⁹ การศึกษามุมมองคือ “การตอบคำถามว่าใครเป็นผู้เห็น”⁵⁰

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดาร ปรากฏมุมมองของฝ่ายพม่าผ่านการรับรู้ของคนไทย กล่าวยกย่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่าเป็นผู้มีบุญบารมี จากความที่ว่า

พระนเรศวรนี้เป็นคนมีบุญญาธิการมากทั้งฝีมือก็
เข้มแข็ง บิดาจะเล่าให้ฟัง วันหนึ่งบิดาเรียกพระนเรศวรเข้ามา
เฝ้า พอพระนเรศวรย่างเข้ามาถึงอ้อมจันทร์ ตำหนักที่บิดาอยู่นั้น
หวั่นไหวไปทั้งตำหนัก บิดาจึงเห็นว่าพระนเรศวรนี้มีบุญมาก⁵¹

การที่พระเจ้าหงสาวดีกล่าวยกย่อง ซึ่งชมว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมี “บุญญาธิการมาก” แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นผู้มีบุญบารมี

นอกจากพระเจ้าหงสาวดีจะกล่าวยกย่องว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบุญบารมีแล้ว ใน คำให้การขุนหลวงหาวัด ได้กล่าวยกย่องว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีความสามารถและเป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ ดังความที่ว่า “พอทำนายไว้ว่าเขาจักได้เป็นใหญ่ในโลก จักมีฤทธิ์ยิ่งกว่าอุปราชา”⁵² มุมมองของพระเจ้าหงสาวดีในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดาร ได้กล่าวยกย่องซึ่งชมว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบุญบารมี มีความสามารถเหนือพระมหากษัตริย์และจะยิ่งใหญ่ “ในโลกา” จากมุมมองของฝ่ายพม่าซึ่งเป็นศัตรูผ่านการรับรู้ของคนไทยยังยอมรับในความเป็นผู้มีบุญบารมีและความยิ่งใหญ่ของพระองค์ ช่วยสนับสนุนให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่

นอกจากมุมมองของฝ่ายพม่าผ่านการรับรู้ของคนไทยที่กล่าวยกย่องว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบุญบารมีแล้ว ในมุมมองของผู้เล่าเรื่องกล่าวยกย่องว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีพระบรมเดชานุภาพ แผ่ครอบคลุมไปถึงศาสนา ดังความที่ว่า “พระบาทสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าให้บังเกิดมาในประยูรมหาเศวตฉัตร จะให้บำรุงพระบวรพุทธศาสนา ไฉนจึงมี

⁴⁹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ – ไทย, หน้า 335.

⁵⁰ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช, “มุมมองและเสียงเล่าในวรรณกรรม” ใน อ่านไม่เอาเรื่อง (กรุงเทพมหานคร: คบไฟ, 2545), หน้า 66.

⁵¹คำให้การชาวกรุงเก่า, หน้า 80.

⁵²คำให้การขุนหลวงหาวัด, หน้า 304.

ช่วยให้สว่างแลเห็นข้าศึกเล่า”⁵³ ส่วน คำให้การขุนหลวงหาวัด กล่าวถึงเหตุการณ์ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเชื่อเชิญพระมหาอุปราชามาทำสงครามยุทธหัตถีไว้ว่า

พระนเรศวรจึงสรรพลางแล้วก็ร้องว่ามาว่าดูกร
อุปราช ท่านก็เป็นเชื้อกษัตริย์ ฝ่ายเราก็เป็นเชื้อขัตติยวงศ์
จักทั้งกันด้วยลูกคลื่นนั้นดูเหมือนเด็กเล่น ควรที่ท่านกับเราจักชน
ข้างซึ่งชัยกัน ให้เสนาทั้งปวงดูเล่นเป็นขวัญตาจึงจักสมควรกับ
เราทั้งสอง จักให้เสนาและอาณาราชฎมาพลอยตายด้วยไม่
ต้องการ ควรแต่ท่านกับเราเป็นชายขัตติยเชื้อกษัตริย์ต่อกษัตริย์
จักชนข้างซึ่งชัยกันจึงจักสม⁵⁴

คำว่า “ยุทธหัตถี” หมายถึง “การต่อสู้กันด้วยอาวุธบนหลังช้าง เป็นวิธีการรบอย่าง
กษัตริย์ในสมัยโบราณ เช่นพระนเรศวรทรงทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราช, การชนช้าง”⁵⁵
การทำสงครามยุทธหัตถี หรือการชนช้าง ในพระราชพงศาวดารเป็นการทำสงครามที่แสดงถึง
บารมี และ “เกียรติยศ” ของ “เชื้อขัตติยวงศ์” พระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ และเป็นเหตุการณ์ที่
มิได้เกิดขึ้นบ่อยครั้ง “ภายหลังไปไม่มีกษัตริย์ที่จะได้กระทำยุทธหัตถีแล้ว” และผู้มีบารมี
“ชายขัตติยเชื้อกษัตริย์ต่อกษัตริย์” เท่านั้นถึงจะทำยุทธหัตถีได้ การทำสงครามยุทธหัตถีของ
สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นการปกป้องและเสียสละเพื่อบำรุงศาสนา เพราะศาสนาจะดำรงอยู่
ไม่ได้หากขาดการทำนุบำรุงจากพระมหากษัตริย์ ดังความที่ว่า “ศาสนานอกจากจะเป็นหลัก
สำคัญในการปกครองและการดำเนินชีวิตของประชาชนแล้ว ยังกลายเป็นสิ่งส่งเสริมพระราช
อำนาจให้มั่นคงทั้งในทางโลกและทางธรรม”⁵⁶ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเป็น
พระมหากษัตริย์ผู้อุปถัมภ์ศาสนา การทำยุทธหัตถีในพระราชพงศาวดารจึงมิได้มีนัยเพียงแต่การ
ทำสงครามระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชเท่านั้น แต่เป็นสงครามที่แสดง
ถึงบารมีอันยิ่งใหญ่ที่จะช่วยสืบทอดพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองตลอดไป

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราช
พงศาวดาร เน้นภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะผู้มีบารมีที่จะช่วยสืบทอด
ศาสนา อันสอดคล้องกับหน้าที่ประการสำคัญของพระมหากษัตริย์ คือ การบำรุงพระพุทธศาสนา
นอกจากนั้นมุมมองของผู้เล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวร

⁵³ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), หน้า 310.

⁵⁴ คำให้การขุนหลวงหาวัด, หน้า 308.

⁵⁵ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542, หน้า 911.

⁵⁶ นาฏวิภา ชลิตานนท์. ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย, หน้า 258.

มหาราชประเภทพระราชพงศาวดาร ยังได้กล่าวยกย่องว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบุญบารมีในทำนองเดียวกับพระพุทธเจ้า ดังรายละเอียดที่จะกล่าวถึงในหัวข้อความเปรียบเทียบ

3.1.5 การใช้คำเรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

การศึกษาเรื่องการใช้คำในที่นี้จะศึกษาเฉพาะคำเรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เนื่องจากมีความสัมพันธ์กับการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชอย่างชัดเจน *เสาวณิต วิงวอน* ศึกษาเกี่ยวกับคำเรียกพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมยอพระเกียรติ ผลการศึกษาพบว่า “คำที่ใช้เรียกพระมหากษัตริย์เป็นคำเรียกที่แสดงหน้าที่ ทั้งหน้าที่ในการควบคุมครองแผ่นดิน คุ้มครองคน ประมุขของกลุ่มชน คำเรียกที่แสดงพระคุณสมบัติ คำเรียกที่แสดงถึงพระราชทรัพย์ และคำเรียกที่แสดงว่าเป็นตัวแทนสิ่งเคารพ”⁵⁷ ในพระราชพงศาวดารปรากฏคำเรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังนี้

3.1.5.1 คำที่แสดงฐานะผู้เป็นใหญ่ หรือผู้นำคนทั้งปวง เช่น พระนเรศวร สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า สมเด็จพระนเรศวรบริพัตรเป็นเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนรายเป็นเจ้า เป็นคำเรียกที่กล่าวยกย่องเชิดชูสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่าเป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ อีกทั้งยังเป็น “เจ้า” แผ่นดินและเป็น “สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเจ้า” ผู้เป็นที่พึ่งแห่งแผ่นดิน

3.1.5.2 คำที่แสดงความเป็นตัวแทนสิ่งที่เคารพบูชา เช่น พระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธเจ้า พระพิชิตมารโมลีศรีสรรเพชญดาญาณ เป็นคำเรียกที่กล่าวยกย่องเชิดชูสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในทำนองเดียวกับพระพุทธเจ้า ซึ่งจะได้กล่าวถึงอีกครั้งในความเปรียบเทียบ

3.1.5.3 คำที่แสดงถึงคุณสมบัติ เช่น พระยาไกรสรสิงหราช เป็นคำที่ฝ่ายพระเจ้าเมืองเชียงใหม่เรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราชครั้งมาถวายเครื่องราชบรรณาการ องค์พระนารายณ์เมืองหัง เป็นคำเรียกเมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชรับชนะฝ่ายลาวเมืองหัง

⁵⁷เสาวณิต วิงวอน, “การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมยอพระเกียรติ” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 196-204.

จากคำเรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในพระราชพงศาวดารพบว่า คำเรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราชสัมพันธ์กับความเป็นผู้นำที่ยิ่งใหญ่ แสดงถึงอำนาจและเดชานุภาพ นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาซึ่งแสดงถึงบารมีของพระองค์

3.1.6 การใช้ความเปรียบ

ลักษณะเด่นในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดาร คือการใช้ความเปรียบเพื่อสร้างภาพพจน์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย อธิบายคำว่า ภาพพจน์ (figure of speech) ไว้ว่า “สำนวนภาษารูปแบบหนึ่ง เกิดจากการเรียบเรียงถ้อยคำด้วยวิธีการต่างๆ ให้ผิดแผกไปจากการเรียงลำดับคำหรือความหมายของคำตามปกติเพื่อให้เกิดภาพหรือให้มีความหมายพิเศษ”⁵⁸ การใช้ความเปรียบในที่นี้ หมายรวมถึงการเปรียบเทียบ การอ้างถึง และการใช้สัญลักษณ์ พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย อธิบายคำว่า การอ้างถึง (allusion) ไว้ว่า

การกล่าวถึงเรื่องอื่นนอกเรื่องที่เขียน เช่น กล่าวถึงบุคคล เหตุการณ์ นิทาน หรือวรรณกรรมอื่นๆ การอ้างถึงเป็นการแสดงความรอบรู้ของผู้เขียน จุดประสงค์ทั่วไปของการอ้างถึงจะขยายงานเขียนวรรณกรรมนั้นให้ชัดเจนยิ่งขึ้น หรือให้เกิดความหลากหลายหรือให้ถ้อยคำมีน้ำหนัก หรือให้น่าสนใจประทับใจยิ่งขึ้น และการอ้างถึงอาจจะทำให้งานเขียนนั้นดีเด่นลึกซึ้งขึ้น⁵⁹

ส่วนคำว่า สัญลักษณ์ (symbol) พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย อธิบายไว้ว่า “การผสมผสานจินตภาพกับมโนภาพ สัญลักษณ์อาจเป็นที่รู้จักทั่วไปหรือเป็นส่วนตัว เป็นสากล หรือเฉพาะแห่ง”⁶⁰

งานเขียนพระราชพงศาวดารผู้เล่าเรื่องใช้การเปรียบเทียบและพรรณนาภาพสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในทำนองเดียวกับพระพุทธเจ้า การเปรียบเทียบภาพของพระองค์ในลักษณะดังกล่าวช่วยสนับสนุนแนวคิดสำคัญที่ว่า พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่มีบารมีในทำนองเดียวกับพระพุทธเจ้า

⁵⁸ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย, หน้า 182.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 423.

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทำยุทธหัตถีชนะพระมหาอุปราชาแล้ว พระองค์ทรงปูนบำเหน็จรางวัลให้แก่ทหารและลงโทษเหล่าทหารที่มาไม่ทัน สมเด็จพระพนรัตน์ วัดป่าแก้วจึงขอพระราชทานอภัยโทษให้กับทหารหาญเหล่านั้น โดยอ้างถึง (allusion) การทำยุทธหัตถีของพระองค์ประดุจพระพุทธเจ้ารบชนะหมู่มารด้วยพระองค์เอง ดังความที่ว่า

อาตมภาพพิเคราะห์ดูอันข้าราชการเหล่านี้ ที่จะไม่รัก ไม่กลัวพระราชสมภารเจ้านั้นหาไม่ได้ และเหตุทั้งนี้จำเป็นที่จะให้ พระเกียรติยศพระราชสมภารเจ้าเป็นมหัศจรรย์ เหมือนสมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธเจ้า เมื่อพระองค์เสด็จเห็นอุปราชิตบัลลังก์ ได้ดวงพระมหาโพธิ ฌ เพลสาอัณห์ครั้งนั้นเทพเจ้ามาเฝ้าพร้อมอยู่ทั้งหมื่นจักรวาลและพระยาวัสดีมารยกพลพลเสนามารมาประจัญครั้งนั้น ถ้าได้เทพเจ้าเป็นบริวาร และมีชัยแก่พระยามารก็หาสู้เป็นมหัศจรรย์นักไม่ นี้เผอิญให้หมู่มรอินทร์อินทร์พรหมทั้งปวงปลาสนาการหนีไปสิ้น ยิ่งแต่พระองค์เดียว อาจสามารถผจญพระยามาราราชกับพลเสนามาร ให้อัปราชัยพ่ายแพ้ได้ จึงสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเจ้าได้พระนามว่า พระพิชิตมารโมลีศรีสรรเพชดาญาณเป็นนามมหัศจรรย์ดาดิเรกทั่วอันตโลกธาตุเบื้องบนตราบเท่าถึงภวค์พรหม เบื้องต่ำตลอดถึงอโรคาคอเวจีเป็นที่สุด ก็เหมือนพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ครั้งนี้ถ้าเสด็จพร้อมด้วยเสนางคนิกรโยธาทวยหาญมาก และมีชัยแก่พระมหาอุปราชา นั้นหาสู้เป็นมหัศจรรย์แผ่พระเกียรติยศปรากฏไปในนานาประเทศธานีใหญ่่น้อยทั้งนั้นไม่ พระราชสมภารเจ้าอย่าทรงปริวิตกโหม่นสนน้อยพระทัยเลยอันเหตุที่เป็นนี้เพื่อเทพเจ้าทั้งปวงอันรักษาพระองค์จักสำแดงเกียรติยศดูอาตมภาพถวายพระพรเป็นแท้⁶¹

สมเด็จพระวันรัตกล่าวถึงการทำสงครามยุทธหัตถีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไว้อย่างยิ่งใหญ่และงดงาม การที่เหล่าทหารนายกองตามทัพไปช่วยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชรบไม่ทัน เป็นการเปิดโอกาสให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้แสดงฝีมือในการรบด้วยพระองค์เอง การทำยุทธหัตถีได้รับชัยชนะในครั้งนี้มาจากพระปรีชาสามารถของพระองค์แต่เพียงผู้เดียว ถ้าหากบรรดาเหล่าแม่ทัพนายกองมาช่วยให้พระองค์รบ ก็จะทำให้พระเกียรติคุณของพระองค์ไม่

⁶¹พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม), หน้า 312 – 313.

ขจรขจายและไม่เป็นเหตุอัศจรรย์ ดังความที่ว่า “ครั้งนี้ถ้าเสด็จพร้อมด้วยเสนางคณิกรโยธา ทวยหาญมาก และมีชัยแก่พระมหาอุปราชานั้นหาสู้เป็น มหัทศจรรย์แผ่พระเกียรติยศปรากฏไปใน นานาประเทศธานีใหญ่น้อยทั้งนั้นไม่”⁶² การทำยุทธหัตถีของพระองค์เปรียบเสมือนเหตุการณ์ ตอนที่พระพุทธเจ้าสามารถรบชนะหุมารด้วยพระองค์เอง “นี่ผจญให้หุมอมรินทร์อินทร์ พรหมทั้งปวงปลาสนาการหนีไปสิ้น ยิ่งแต่พระองค์เดียวอาจสามารถผจญพระยามาราธิราชกับ พลเสนามาร ให้อัปราชัยพ่ายแพ้ได้”⁶³ จากความดังกล่าวแสดงให้เห็นความสามารถอันยิ่งใหญ่ ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ต่อสู้กับข้าศึกศัตรูตามลำพังจนได้รับชัยชนะกลายเป็นวีรกรรม อันยิ่งใหญ่และมหัศจรรย์ยิ่งนัก

การพรรณนาภาพสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทำยุทธหัตถีโดยเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ ตอนที่พระพุทธเจ้ารบชนะหุมาร เป็นการยกย่องเชิดชูพระเกียรติยศให้ปรากฏ อีกทั้งยังส่งผลให้ ภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ที่สูงส่ง มีบารมีคล้ายคลึงกับ พระพุทธเจ้า หรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าหุมารเป็นฝ่ายอธรรม ส่วนสมเด็จพระนเรศวร มหาราชเป็นฝ่ายธรรมะ การที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเอาชนะพม่าได้ เปรียบเสมือนว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นฝ่ายธรรมะที่เอาชนะฝ่ายอธรรม

นอกจากนั้นการเปรียบเทียบสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับการรบชนะหุมารของ พระพุทธเจ้ายังเป็นภาพคู่ขนานกันระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระพุทธเจ้า กล่าวคือ ทั้งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและพระพุทธเจ้าเป็นพระมหากษัตริย์เหมือนกัน ทั้ง 2 พระองค์ ทรงยอมลำบากเพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์เช่นเดียวกัน กล่าวคือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ยอมลำบาก ต่อสู้กับข้าศึกศัตรูเพื่อให้บ้านเมืองหลุดพ้นจากการเป็นทาสของพม่า ส่วน พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญบารมีต่าง ๆ เพื่อให้หลุดพ้นจากทาสของกิเลสทั้งปวง ในที่สุดสมเด็จพระ นเรศวรมหาราชทรงทำสงครามยุทธหัตถีชนะ ทำให้บรรดาข้าศึกศัตรูต่าง ๆ ไม่กล้ามาสู้รบกับ อยุธยาอีกเป็นเวลานาน จากการทำสงครามยุทธหัตถีส่งผลให้บ้านเมืองเกิดความสงบสุข และเกิด ความเจริญรุ่งเรืองทางศาสนา ส่วนพระพุทธเจ้าเมื่อปราบมารชนะทรงหลุดพ้นจากวิภังสาสร ทั้งปวง ดังนั้นการสร้างภาพคู่ขนานกันระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระพุทธเจ้าช่วย สร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้เป็นผู้มีบารมีในทำนองเดียวกับพระพุทธเจ้า

ความเปรียบดังกล่าวจะเป็นการยกย่องเชิดชูพระเกียรติความเก่งกล้าสามารถในการรบ ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในทางโลกแล้ว ยังเป็นการยกย่องเชิดชูพระองค์ที่มีความเมตตา ไร้อิทธิพลเหล่าแม่ทัพนายกอง เสมือนหนึ่งพระพุทธเจ้าที่มีพระเมตตาโปรดสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์

⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 312.

⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 312.

การที่ทรงพระราชทานอภัยโทษแสดงให้เห็นว่า พระองค์ได้ทำทานอันยิ่งใหญ่ คือ อภัยทาน เพื่อให้เหล่าทหารกลับมาเป็นกำลังสำคัญในการสร้างอาณาเขตให้ยิ่งใหญ่ต่อไป

นอกจากความเปรียบตอนพระวันรัตทูลขอพระราชทานอภัยโทษให้เหล่าแม่ทัพนายกอง จะเป็นความเปรียบที่ดีเด่นและงดงามในแง่วรรณศิลป์แล้ว ความเปรียบตอนที่พระเจ้าเชียงใหม่ มาขอสวามิภักดิ์ เนื่องจากเกรงพระบรมเดชานุภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชก็นับว่าเป็น ความเปรียบที่งดงามและมีวรรณศิลป์เช่นกัน และช่วยแสดงให้เห็นพระเดชานุภาพอันยิ่งใหญ่ของ พระองค์ ดังความที่ว่า

ฝ่ายพระเจ้าเชียงใหม่แจ้งอิงกิดาการในกรุงเทพพระมหานครขึ้นไปเสร็จสิ้นทุกประการ ก็เกรงพระเดชเดชานุภาพ จึงตรัสแก่แสนท้าวพระยาลาวทั้งปวงว่าบัดนี้สมเด็จพระเจ้ากรุงเทพมหานครศรีอยุธยาถึงแก่สวรรคต สมเด็จพระนเรศวรราชบุตรได้ครองราชย์สมบัติ พระมหาอุปราชายกลงมา ได้ทำคชพยุหะถึงแก่พิราลัยกับคอช้าง แล้วทัพกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา ก็ยกออกไปตีเมืองมฤท เมืองทวายอยู่แล้ว อันหมู่ราชปรีภักดิ์ที่เข้าไปรอดต่อยุทธ์ด้วยกรุงพระนครศรีอยุธยานั้น ดูจหนึ่งฝูงมิติตชาติอันจะเข้าไปต่อศึกดาเดชด้วยพระยาไกรสรสิงหราช ถ้าจะมีฉะนั้นดูจหนึ่งโลมชาติสกุลปักษาอันเข้าไปรอดเปลวเพลิง มีแต่พินาศฉิบหายลงไปทุกที บัดนี้เส้าพิเคราะห์ดูพระเจ้าหงสาวดี เสียพระมหาอุปราชบุตรเหมือนหนึ่งพระกรเบื่องขวาชาด สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้ากับสมเด็จพระอนุชาธิราชเล่า ทรงพระราชกฤษฎาเดชานุภาพยิ่งทวีขึ้น ดูจหนึ่งพระทินกรสถิตลอยอยู่เหนืออากาศอันปราศจากเมฆขณะเมื่อเพลาทิเยงแสงรัศมีมีแต่กล้าขึ้น ที่ไหนกรุงหงสาวดีจะพ้นเงื้อมพระหัตถ์จำเราจะลงไปอ่อนน้อมถวายราชบรรณาการ ถึงพระเดชเดชานุภาพจึงจะพ้นภัยอันตราย⁶⁴

จากความเปรียบที่ว่า “ดูจหนึ่งฝูงมิติตชาติอันจะเข้าไปต่อศึกดาเดชด้วยพระยาไกรสรสิงหราช” ฝูงมิติตชาติหมายถึง ฝ่ายพญากวางหรือพระเจ้าเชียงใหม่ที่มีกำลังน้อยกว่า มีอาจหาญไปต่อสู้กับฝ่ายพระยาไกรสรสิงหราช หรือสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่มีกำลังและอำนาจ ถ้าหากฝ่ายพระเจ้าเชียงใหม่อาจหาญไปต่อสู้กับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชก็คงมีชะตากรรมไม่ต่าง

⁶⁴ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม), หน้า 314.

จาก “โลมชาติสกุลปักษาอันเข้าไปรอลเปลวเพลิงโลมชาติสกุลปักษา” น่าจะหมายถึง นักกำลังบินเข้ากองไฟซึ่งมีแต่ความพินาศฉิบหาย “ดูจหนึ่งพระทินกรสถิตลอยอยู่เหนืออากาศอันปราศจากเมฆขณะเมื่อเพลาเที่ยงแสงรัศมีมีแต่กล้าขึ้น” สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีพระบรมเดชานุภาพประหนึ่งแสงดวงอาทิตย์ที่เปล่งประกายเวลาเที่ยง ส่องแสงรัศมีด้วยอาณุภาพแรงกล้า กล่าวคือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีพระบรมเดชานุภาพยิ่งใหญ่ ดั่งเห็นได้จากความสามารถในการรบเป็นที่ประจักษ์แก่เหล่าหัวเมืองต่าง ๆ จนเหล่าศัตรูไม่กล้ามาสู้รบกับพระองค์ แล้วพร้อมใจกัน “อ่อนน้อมถวายราชบรรณาการ”

จากความเปรียบเทียบ 2 ตอนที่ได้อ่านมาแล้วข้างต้นแสดงให้เห็นภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้มีความดีงามในทำนองเดียวกับพระพุทธเจ้า การเปรียบเทียบสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระพุทธเจ้าแสดงให้เห็นว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ผู้เมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งปวง และมีพระเดชานุภาพยิ่งใหญ่อีกด้วย นอกจากความเปรียบข้างต้นแล้ว ในพระราชพงศาวดารได้กล่าวถึงสัญลักษณ์ผ่านความฝันของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า

น้ำนองท่วมป่ามาฝายประจิมทิศลุยชลธีเที่ยวไปพบมหา
กุมภีลต์ตัวใหญ่ ได้สัประยุทนาการ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ประหารกุมภีลต์ตายประหมัดนั้นขณะนั้นตรัสให้โหราทาย พระ
โหราธิบดีกราบทูลทำนายว่าศึกครั้งนี้ใหญ่หลวง จะได้ถึงซึ่งมหา
ยุทหัตถ์ แต่ทว่าพระองค์ก็จะมีชัย จะลุยไล่ประหารปัจจามิตร
ข้าศึก ดูจพระสุบินว่าเที่ยวลุยกระแสน้ำ ฉะนั้นสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวได้ทรงฟังดีพระทัยนัก ทรงเครื่องสำหรับราชรถยุทธ
สรรพเสร็จ เสด็จยังเกยคอยฤกษ์ ทอดพระเนตรเห็นพระสารีริก
บรมธาตุเสด็จปาฏิหาริย์ ชวงเท่าผลส้มเกลี้ยงมาแต่ทักษิณทิศ
เวียนเป็นทักษิณาวฏแล้วเสด็จผ่านไปอุดรทิศ⁶⁵

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระสุบินว่า “น้ำนองท่วมป่ามาฝายประจิม” น่าจะหมายถึงความถึงกระแสน้ำที่ไหลมาทางทิศตะวันตกเป็นกองทัพพม่าที่พระมหาอุปราชาคุมทัพมา ส่วน “มหากุมภีลต์ตัวใหญ่ ได้สัประยุทนาการ” ในที่นี้จะเข้าใจเป็นสัญลักษณ์แทนพระมหาอุปราชาชลดา เรื่องรัศมีลิขิต กล่าววา

⁶⁵ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม), หน้า 306.

จระเข้เป็นสัตว์ดุร้ายเปรียบเสมือนเป็นเจ้าของแห่งห้วงน้ำ คนทั่วไปหวาดกลัวไม่อยากจะเข้าใกล้ กวีคงต้องการจะสื่อความหมายอยู่ในที่ว่า การต่อสู้ระหว่างสมเด็จพระนเรศวรและพระมหาอุปราชาที่จะมีขึ้นนั้นเป็นการต่อสู้ที่สมศักดิ์ศรี สมเกียรติยศทั้ง 2 ฝ่าย อีกประการหนึ่ง การประลองฝีมือกันนี้น่าเป็นเรื่องที่ยากกว่าใช้สถานที่บนบก ผู้ที่ได้รับชัยชนะในการต่อสู้จึงสมควรที่จะได้รับการยกย่องว่ามีฝีมือเยี่ยมยอดอย่างแท้จริง⁶⁶

การต่อสู้กับจระเข้ตัวใหญ่น่าจะหมายถึง การทำสงครามยุทธหัตถีครั้งยิ่งใหญ่ระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชา

สรุปกลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดาร

พระราชพงศาวดารเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่นำมาเป็นตัวอย่างในการศึกษา เช่น พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับจันทนุมาศ (เจิม) พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด) เป็นต้น การเล่าเรื่องในพระราชพงศาวดารให้ความสำคัญกับการใช้เหตุอัศจรรย์และภาพพจน์เพื่อสร้างตัวละครให้ยิ่งใหญ่ อันนำไปสู่จุดมุ่งหมายของการเขียนพระราชพงศาวดารที่ว่า “ชี้ให้เห็นความสูงส่งและศักดิ์สิทธิ์ของพระมหากษัตริย์”⁶⁷

นอกจากนั้นผู้เล่าเรื่องใช้การอ้างถึงการบวชนะหม่อมมารของพระพุทธเจ้ากับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเพื่อยกย่องเชิดชูพระองค์ให้เป็นผู้มีบารมีคล้ายคลึงกับพระพุทธเจ้า กลวิธีดังกล่าวนำไปสู่การสร้างภาพลักษณ์ให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีบุญบารมี ยิ่งใหญ่และศักดิ์สิทธิ์ในทำนองเดียวกับพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นอุดมคติของพระมหากษัตริย์ อุดมคติของพระมหากษัตริย์ในพระราชพงศาวดารได้ผสมผสานคติทางพุทธศาสนากับคติของฮินดูเข้าด้วยกัน เมื่อนำอุดมคติของพระมหากษัตริย์มาเปรียบเทียบกับขนบการเขียนพระราชพงศาวดารที่กล่าวว่า “เป็นเรื่องราวขององค์พระเจ้าผู้อวตารสืบวงศ์ลงมา” พบว่าเรื่องเล่าประเภท

⁶⁶ ชลดา เรื่องรักษลิขิต, ตะเลงพ่าย ศรีมหาภาพย์ (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2541 พิมพ์ประกาศเกียรติคุณสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส 9-10-11 ธันวาคม 2541), หน้า 182.

⁶⁷ สมศรี ชัยฉนิชยา, “คติความเชื่อเรื่องพระร่วงในงานเขียนประวัติศาสตร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 6 (พ.ศ.2325-2468),” หน้า 3.

พระราชพงศาวดารดำเนินตามขอบของการเขียนพระราชพงศาวดาร กล่าวคือ พระราชพงศาวดารได้เล่าเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราชโดยขยายความรายละเอียดตอนทำสงครามยุทธหัตถีซึ่งเป็นสงครามที่เกิดขึ้นจากผู้มีบุญบารมีและเป็นสงครามที่ยิ่งใหญ่ที่ไม่ได้เกิดขึ้นบ่อยครั้ง เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดาร จึงสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะผู้มีบุญบารมีและผู้ปราบยุคเข็ญ

เมื่อเปรียบเทียบเรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหากษัตริย์องค์อื่นๆ ในพระราชพงศาวดารพบว่า เรื่องเล่าเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์องค์อื่นๆ มุ่งเน้นพระราชกรณียกิจที่สำคัญของพระองค์ แต่ไม่ได้มุ่งเน้นความเป็นผู้ปราบยุคเข็ญอย่างเด่นชัดเท่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังที่ นาฏวิภา ชลิตานนท์ กล่าวไว้ว่า

สำหรับพระมหากษัตริย์ซึ่งมีชื่อเสียงเป็นที่ยกย่อง เช่น สมเด็จพระนเรศวรหรือพระนารายณ์มหาราช ย่อมจะถูกรายยาพิชิตกรรมไว้อย่างละเอียดและพิสดารยิ่งกว่าพระมหากษัตริย์องค์อื่นๆ จนทำให้พระองค์กลายเป็นวีรบุรุษที่ยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์⁶⁸

พระราชพงศาวดารจึงบันทึกเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไว้อย่างละเอียด เนื่องจากการทำสงครามยุทธหัตถีของพระองค์เป็นเรื่องยิ่งใหญ่ควรค่าแก่การยกย่องเชิดชู นอกจากนี้เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในพระราชพงศาวดารได้รับการสืบทอดความคิดมาจากการเขียนในตำนาน* เมื่อนำเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในพระราชพงศาวดารมาเปรียบเทียบกับ การเขียนตำนานประวัติศาสตร์แล้วพบว่า มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันบางประการ กล่าวคือ ทั้งตำนานและพระราชพงศาวดารมุ่งเน้นการใช้เหตุอัศจรรย์ ปราบกฏการณ์ในท้องฟ้าและธรรมชาติ เช่น พระอาทิตย์ทรงกลด แผ่นดินไหว การปรากฏของพระบรมสารีริกธาตุซึ่งเป็นนิมิตหมายในทางที่ดีเหมือนกัน ดังนั้นกลวิธีการเล่าเรื่องในพระราชพงศาวดารจึงมุ่งเน้นการใช้เหตุอัศจรรย์ การใช้คำเรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และความเปรียบเพื่อสร้างภาพลักษณ์ให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบุญบารมี สูงส่งและศักดิ์สิทธิ์

⁶⁸ นาฏวิภา ชลิตานนท์, ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย, หน้า 280.

* ตำนาน คือ เรื่องปรัมปรา มีหลายชนิด เช่น ตำนานศาสนา ตำนานบุคคลในนิทาน เป็นต้น เงื่อนไขทางเวลาที่เกี่ยวกับตำนานนั้นเรากำหนดแน่นอนไม่ได้เลย เพราะต้นรากเดิมของตำนานคือจารีตบอกเล่า ตูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ธิดา สาระยา, ตำนานและตำนานประวัติศาสตร์กับการศึกษาท้องถิ่น (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2525).

3.2 กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทบทประพันธ์ร้อยกรอง

3.2.1 ภูมิหลังของเรื่องเล่าเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทบทประพันธ์ร้อยกรอง

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ประพันธ์เป็นบทประพันธ์ร้อยกรอง แล้วผู้วิจัยนำมาศึกษา คือ

3.2.1.1 ลิลิตตะเลงพ่าย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงพระนิพนธ์ เมื่อพ.ศ.2375 ผู้นิพนธ์สร้างโครงเรื่องจากเหตุการณ์ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกระทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา เหตุการณ์การชนช้างระหว่างพระมหากษัตริย์ไทยกับพระมหากษัตริย์พม่าเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในประวัติศาสตร์ ผู้นิพนธ์นำเค้าโครงเรื่องจริงที่ปรากฏในประวัติศาสตร์มาสร้างเป็นวรรณคดีเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย ผสานกับจินตนาการของผู้นิพนธ์ ทำให้วรรณคดีเรื่องนี้มีความจริงและทำให้ผู้อ่านเกิดความสะเทือนอารมณ์ได้ง่าย เนื่องจากเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นเหตุการณ์สำคัญและยิ่งใหญ่ อีกทั้งวีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นการกระทำที่ยิ่งใหญ่ที่อยู่ในความทรงจำของคนไทยทุกคน

นอกจากนี้วรรณคดีเรื่องดังกล่าวผู้นิพนธ์ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการนิพนธ์เพื่อต้องการยอพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยอาศัยเค้าโครงเรื่องมาจากพระราชพงศาวดาร ดังปรากฏในตอนต้นเรื่องว่า “จักดำเนินในเบื้อง เรื่องราชพงศาวดาร บรรหารเหตุแผ่นดิน ชูพระยศเจ้าหล้า อยู่คู่ฟ้าคู่ดิน แจกเพลงพิณไพเราะ”⁶⁹ เหตุที่ผู้นิพนธ์ได้นำพระราชพงศาวดารเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาแต่งเป็นวรรณคดีเรื่อง ลิลิตตะเลงพ่าย เพื่อยกย่องเชิดชู “เฉลิมพระเกียรติผ่านเผ่า เจ้าจักรพรรดิแผ่นดินสยาม”⁷⁰ พระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่

3.2.1.2 โคลงภาพพระราชพงศาวดาร งานวิจัยฉบับนี้จัด โคลงภาพพระราชพงศาวดารไว้ในเรื่องเล่าประเภทบทประพันธ์ร้อยกรอง เนื่องจากจุดมุ่งหมายของการประพันธ์เป็นการแต่งโคลงเพื่อบรรยายภาพโคลงภาพพระราชพงศาวดาร เกิดขึ้นจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุภาพ ทรงพระนิพนธ์คำอธิบายไว้เมื่อ พ.ศ.2465 ว่า

⁶⁹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ลิลิตตะเลงพ่าย (พระนคร: บรรณาคาร, 2505), หน้า 5.

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

หนังสือโคลงภาพพระราชพงศาวดารนี้ เกิดขึ้นโดย พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง เลือกสรรเรื่องในพระราชพงศาวดาร ให้ช่างเขียนที่มีฝีมือเขียน รูปภาพและโปรดฯ ให้กรมหลวงสรรพศาสตร์ศุภกิจ เมื่อยังไม่ได้รับกรม ทรงคิดแบบทำกรอบกระจกสำหรับรูปภาพทั้งปวง นั้น ให้มีโคลงบอกเรื่องพระราชพงศาวดารตรงที่เขียนรูปภาพ เขียนติดประจำไว้ทุกกรอบ รูปขนาดใหญ่จำนวนโคลงรูปละ 6 บท รูปขนาดกลางและขนาดเล็กจำนวนโคลงรูปละ 4 บท การ แต่งโคลงนั้นทรงพระราชนิพนธ์บ้าง โปรดฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการซึ่งสนิทคบทกลอนแต่งถวายบ้าง รูปภาพ เรื่องพระราชพงศาวดารที่โปรดฯ ให้สร้างขึ้นครั้งนั้นมีจำนวน 92 แผ่น โคลงที่แต่งมีจำนวน 376 บทด้วยกัน สร้างสำเร็จเมื่อ ปีพุทธศ. 2430⁷¹

โคลงภาพพระราชพงศาวดาร เริ่มต้นด้วยร่ายนำที่กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการ แต่งไว้ว่า ต้องการที่จะเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ “แผ่นดินใหญ่กว้าง สรรพก่อสร้าง บ้านเมือง” ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนกระทั่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ก็มี วิจารณ์ที่หลากหลาย บางพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์นักรบ บางพระองค์เป็น พระมหากษัตริย์ที่ทรงทศพิธราชธรรม บางพระองค์บัญญัติหลักยุติธรรมต่าง ๆ จึงสมควรที่จะ กล่าวยกย่องเกียรติคุณให้ปรากฏ นอกจากนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์ที่จะรักษาฝีมือช่างสยาม และเชิดชูนักปราชญ์โคลงกลอน ดังความว่า

ครั้งโบราณอยุธยา สืบเนื่องมาถึงกรุงรัตน โกสินทร์
ผลัดบุรี พระคุณมีนานา ทรงศักดิ์ดาสุรภาพ ได้ปราบปราม
ไพรินทร์ แผ่นดินใหญ่กว้าง สรรพก่อสร้างบ้านเมือง งาม
รุ่งเรืองปรากฏ พระเกียรติยศหลากกัน บางทรงธรรมทศพิช
บางเรื่องฤทธิ์ธรรรงค์ บางพระองค์ปรีชา ตั้งมาตามพิภด
จัดข้อบัญญัติยุติธรรม สอบเลือกสรรถองถ้วน ล้วนเป็น
บรรทัดฐาน ในกิจการแล่งคะดี พระคุณมีสืบมา แต่ชนะตา
ภายหลัง⁷²

⁷¹พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. โคลงภาพพระราชพงศาวดาร. (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, 2527 พิมพ์ในงานพระราชพิธีฉลองพระชนมายุ 5 รอบ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา), หน้า คำนำ.

⁷²เรื่องเดียวกัน, หน้า 1.

โคลงภาพพระราชพงศาวดาร มีขั้นตอนในการจัดทำ โดยเริ่มต้นจากการเขียนภาพตามพระราชพงศาวดารที่ได้ตัดตอนเรื่องมา แล้วนำมาแต่งโคลงกลอนภายหลัง ดังความว่า

มีอำนาจบัญชา ให้จัดหาช่างจิตรกร ชาญฉลาดเชิง
ลาย เขียนภาพหมายตามกะ ตัดเป็นระยะตามเรื่อง เนื่อง
ในราชพงศาวดาร แบ่งเป็นบานบันท่อน เป็นตอนตอนตาม
ประสงค์ บันจุลกรอบกระจก รวมสาธกประมาณ เก้าสิบ
สองบานบรรจง ทรงเพียรทรงพระนิพนธ์ โคลงยุบลบอกรื่อง
ต่อติดเนื่องนุสนธิสาร ..... หม่อมตยาเสวก นั้บสิบหกนามยศ
ล้วนปรากฏกลเฉลง ภาพยี่โคลงเพลงเกลากลอน รับผิดชอบ
มาแต่ง ตามส่วนแบ่งกะหมาย ทูลเกล้าถวายทั่วกัน โปรดให้
สรรหุ่มีเขียน เขียนบทโคลงประจำฉาก มีหลากหลายเลข
โวหาร⁷³

ส่วนรูปภาพพระราชพงศาวดารจำนวนทั้งสิ้น 92 รูปนั้น เริ่มต้นจากรูปที่ 1 สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 สร้างกรุงศรีอยุธยา จนกระทั่งรูปที่ 92 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับต้นเฮนรี เบอร์นี ทูตอังกฤษเข้าเฝ้า ในตอนท้ายมีรายประชุมโคลงเพื่อกล่าวสดุดีเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ แล้วให้ประชาชนทั้งหลายได้ดูไว้เป็นแบบอย่าง แสดงความ “กตเวทิต์” ต่อแผ่นดินและ “มอบชีพถวายไว้” จงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังความว่า

กรุงสยามงามพร้อม	ไพบุลย์ ยิ่งเฮย
สรรพวิทยาภูล	เพียบด้าว
โดยเดชพระนุกูล	กอบเขต ชูนา
ทั้งทหารหาญห้าว	หักเสี้ยนตึกกษัย ๗
บรรดาข้าบาททั้ง	ธรณี
ควรกอบกตเวทิต์	ต่อไท่
ตั้งสวามีภักดี	โดยสัตย์ สอนองนา
มอบชีพถวายไว้ได้	ต่อเบื้องบทมาลัย ⁷⁴

เรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจาก โคลงภาพพระราชพงศาวดาร เริ่มต้นจากเหตุการณ์ต่างๆ ดังนี้

⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2-3.

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 103.

- รูปที่ 21 สมเด็จพระนเรศวรตามจับพระยาจันจันตุ
- รูปที่ 22 สมเด็จพระนเรศวรทรงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง
- รูปที่ 23 สมเด็จพระนเรศวรรับศึกเชียงใหม่
- รูปที่ 24 สมเด็จพระนเรศวรยิงทัพเชียงใหม่ในเรือ
- รูปที่ 25 สมเด็จพระนเรศวรกลับจากศึกเชียงใหม่
- รูปที่ 26 สมเด็จพระนเรศวรปืนค่ายพระเจ้าหงสาวดี*
- รูปที่ 27 สมเด็จพระนเรศวรรับลักไวทำมู
- รูปที่ 28 สมเด็จพระนเรศวรตีทัพหน้าพระมหาอุปราชหงสาวดี
- รูปที่ 29 สมเด็จพระนเรศวรทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราช
- รูปที่ 30 สมเด็จพระวันรัตทูลขอโทษแม่ทัพนายกอง
- รูปที่ 31 ทูตเชียงใหม่เฝ้าถวายราชบรรณาการสมเด็จพระนเรศวร
- รูปที่ 32 สมเด็จพระนเรศวรตีเมืองตะนาวศรีแลเมืองทวาย
- รูปที่ 33 สมเด็จพระนเรศวรเสด็จตีเมืองลแวก
- รูปที่ 34 สมเด็จพระนเรศวรประกอบพิธีปฐมกรรม
- รูปที่ 35 สมเด็จพระนเรศวรเสด็จเลียบเมืองลแวก
- รูปที่ 36 สมเด็จพระนเรศวรเสด็จไปตีเมืองหงสาวดี
- รูปที่ 37 พวกลัวเมืองทำสัตย์ที่เมืองลำพูน

เมื่อนำโคลงภาพพระราชพงศาวดาร มาพิจารณาเปรียบเทียบแล้วพบว่า เรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชปรากฏอยู่ในรูปที่ 21 สมเด็จพระนเรศวรตามจับพระยาจันจันตุ จนกระทั่งถึงรูปที่ 37 พวกลัวเมืองทำสัตย์ที่เมืองลำพูน รวมทั้งสิ้น 17 รูป จากจำนวนรูปภาพโคลงภาพพระราชพงศาวดาร 92 รูป ปรากฏเรื่องราวเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจำนวน 17 รูป แสดงให้เห็นว่าแผ่นดินสมัยพระองค์เป็นช่วงเวลาที่มีความสำคัญ ยิ่งใหญ่และยาวนาน ปรากฏเรื่องราวนำมาเล่ากล่าวขานเป็นโคลงภาพจำนวนมาก สำหรับการจัดพิมพ์โคลงภาพพระราชพงศาวดาร มีรูปภาพประกอบเพียง 5 รูป

เมื่อนำชื่อรูปภาพทั้ง 17 รูปมาประมวลเข้าด้วยกันแล้วพบว่า ผู้เล่าเรื่องได้นำเหตุการณ์สำคัญในแผ่นดินสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมานำเสนอ โดยไม่ได้มุ่งเน้นประวัติความเป็นมาโดยเฉพาะเรื่องราวในวัยเด็กว่าเป็นอย่างไร ผู้เล่าเรื่องต้องการนำเสนอเหตุการณ์การสู้รบ การทำสงครามแผ่ขยายอาณาเขตจนเป็นที่เคารพยำเกรงของหัวเมืองต่างๆ ได้นำเครื่องราชบรรณาการถวาย

* คำว่า หงสาวดี ในที่นี้สะกดตามต้นฉบับในโคลงภาพพระราชพงศาวดาร

เรื่องราวเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ปรากฏใน *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* จึงเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์นักรบที่แผ่ขยายดินแดนและอำนาจบารมีให้บรรดาหัวเมืองต่างๆ ได้ประจักษ์ ในการเล่าเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราชใน *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* ไม่ปรากฏรายละเอียดว่าผู้เล่าเรื่องนำเรื่องราวในพระราชพงศาวดารฉบับใดมาอ้างอิง เมื่อนำเรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ปรากฏใน *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* มาเปรียบเทียบกับเรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับต่างๆ แล้วพบว่ามีความแตกต่างกัน เรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในพระราชพงศาวดารใช้เหตุอัศจรรย์เป็นกลวิธีหลักในการเชิดชูพระองค์ให้ยิ่งใหญ่เหนือบุคคลทั่วไป โดยมุ่งเน้นภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะผู้มีบุญบารมี จากต่างๆ ที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมุ่งเน้นฉากที่สร้างความอัศจรรย์ในบุญบารมีของพระองค์เป็นหลัก ส่วน *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* เป็นเรื่องราวการทำสงครามเพื่อกู้ชาติ สร้างชาติ และขยายดินแดนเป็นหลัก ดังรายละเอียดที่ได้กล่าวถึงต่อไป

3.2.1.3 ลิลิตนเรศวร ของ ชุมพร แสนเสนา ประพันธ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ.2496 พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายชุมพร แสนเสนา พ.ศ.2517 ผู้ประพันธ์กล่าวไว้ในคำนำว่า

ข้าพเจ้าจึงได้แต่งเป็นโคลงลิลิตให้ชื่อ *ลิลิตนเรศวร* เนื้อเรื่องตอนต้นข้าพเจ้าได้แต่งเรื่องของพระองค์ไปทำนองอิงประวัติศาสตร์ แต่ก็ไม่ทิ้งเค้าของเรื่องจริงของพระองค์ (ในพระราชพงศาวดาร) อ่านดูไม่ค่อยจะเป็นตัวเป็นตนของพระองค์เอาเสียเลย ไม่ค่อยมีรสไม่ค่อยมีคติในแง่ความคิดจึงได้เขียนใหม่ดังที่ได้อ่านอยู่นี้ ตอนกลางและตอนปลาย ข้าพเจ้าได้แต่งไปตามพระราชประวัติตลอดเรื่อง⁷⁵

นอกจากนั้นผู้ประพันธ์ได้เพิ่มเหตุการณ์ตอนที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชไปเป็นตัวประกันที่หงสาวดี เพื่อให้เรื่องราวสนุกสสนานและมีความเข้มข้นมากยิ่งขึ้น

ลิลิตนเรศวร เป็นงานเขียนร้อยกรองที่เน้นนำเสนอพระราชประวัติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในลักษณะของผู้กอบกู้เอกราชของชาติไทย เนื้อเรื่องส่วนใหญ่ดำเนินความไปตาม *พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ที่ *สมเด็จพระเจษฏกรมพระยาดำรงราชานุภาพ* นิพนธ์ขึ้น

⁷⁵ชุมพร แสนเสนา, *ลิลิตนเรศวร* (พระนคร: แผนกการพิมพ์วิทยาลัยครูสวนสุนันทา, 2517), หน้า คำนำ.

เนื้อเรื่องใน *ลิลิตนเรศวร* เริ่มต้นตั้งแต่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชไปเป็นตัวประกันที่เมืองพม่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นที่รักใคร่ของพระมหากษัตริย์พม่า ในระหว่างที่พระองค์เป็นตัวประกันที่หงสาวดีถูกกล่าวหาว่า “ไก่อเซลดตีเก่ง เร่งจับตีหมอบรา”⁷⁶ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จกลับมาอยุธยา เพื่ออภัยโทษแก่เอกราช โดยมีพระนางสุพรรณกัลยาคอยส่งข่าวคราวต่างๆ ให้ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทราบ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา แล้วแผ่ขยายอำนาจไปยังเมืองต่างๆ จนกระทั่งสิ้นแผ่นดิน

3.2.1.4 สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย ของ พระเทพรัตนกวี

(ก.ชรรมวร) พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเป็นอนุสรณ์งานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี พ.ศ.2525 เรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย* ผู้ประพันธ์มีจุดมุ่งหมายเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เริ่มต้นด้วยบทประณามพจน์ที่ว่า

ขอนิพนธ์ตามเค้าเรื่อง	โบราณ
จอมกษัตริย์ทรงอาญา	ต่อสู้
ศัตรูบุกรุกราน	ประเทศ ไทยนา
จอมราชชาติไทยกู้	ชาติได้เป็นไทย ⁷⁷

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย นำเสนอเรื่องโดยแบ่งโครงเรื่องย่อยๆ เป็น 3 ส่วนหลัก ภาคหนึ่งเป็นช่วงบ้านเมืองเกิดยุคเข็ญ ภาคสองเป็นช่วงอภัยโทษแก่เอกราช และภาคสามเป็นการแผ่อาณาเขต ดังความที่ว่า

ประวัตินี้จัดจา	รักข้างหน้าสามสถาน
ภาคหนึ่งซึ่งเมืองบ้าน	เกิดยุคเข็ญเป็นกาลี
ภาคสองต้องตามเหตุ	พระนเรศวรทรงศรี
กู้ชาติราชธานี	แต่ยังเป็นราไชรส
ภาคสามตามแก้วักล่า	แผ่อาณาเขตปรากฏ
เมื่อองค์พระทรงยศ	เป็นองค์พระเจ้าแผ่นดิน ⁷⁸

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

⁷⁷ พระเทพรัตนกวี, *สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย* (สุราษฎร์ธานี: รัตนมีศรี, 2525), หน้า 2.

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

เนื้อเรื่องใน *สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย* เริ่มต้นเปิดเรื่องที่อยู่ยาคอก เป็นเมืองขึ้นของหงสาวดี ส่งผลให้บ้านเมืองอยู่ในภาวะยุคเข็ญ จึงต้องมีบุคคลมากู้ชาติ เหตุการณ์หลักในเรื่องนี้เน้นพฤติกรรมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ช่วยกู้ชาติและแผ่ขยาย อาณาเขต สมเด็จพระนเรศวรมหาราชใน *สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย* จึงเป็น “ผู้ปราบ ยุคเข็ญ” หรือ “กู้ชาติ” ไทยให้เป็นอิสระ

3.2.2 การสร้างความขัดแย้งเพื่อนำเสนอแก่นเรื่อง

บทประพันธ์ร้อยกรองเรื่อง *ลิลิตตะเลงพ่าย โคลงภาพพระราชพงศาวดาร ลิลิตนเรศวร และสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย* มุ่งสวดดีวีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ลิลิต ตะเลงพ่ายนำเสนอวีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่สามารถทำสงครามยุทธหัตถีชนะ พระมหาอุปราชฯ ส่วน *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร ลิลิตนเรศวร และ สมเด็จพระนเรศวร มหาราชกู้ชาติไทย* นำเสนอแก่นเรื่องว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบุญบารมีที่มาปราบ ยุคเข็ญของชาติ (กู้ชาติไทย) การสร้างความขัดแย้งเพื่อนำเสนอแก่นเรื่องสามารถแบ่งเป็น 2 ประเด็นคือ

3.2.2.1 ความขัดแย้งภายนอก

ความขัดแย้งภายนอกในบทประพันธ์ร้อยกรองได้แก่ ความขัดแย้งระหว่างฝ่าย ไทยกับพม่า เรื่อง *ลิลิตนเรศวร* และ *สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย* เพิ่มความขัดแย้ง ระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชฯตั้งแต่วัยเด็ก จากเหตุการณ์ที่สมเด็จพระ นเรศวรมหาราชไปเป็นตัวประกันที่หงสาวดี และการทำพันทนชนไก่ เรื่อง *โคลงภาพพระราช พงศาวดาร* ผู้พระราชนิพนธ์ขยายความขัดแย้งภายนอกเป็น ความขัดแย้งระหว่างไทยกับหัวเมือง ต่างๆ เมื่อพิจารณาการตั้งชื่อภาพใน *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* พบว่าเป็นถ้อยคำที่เกี่ยวข้อง กับการรบ การทำสงครามทั้งสิ้น ตัวอย่างเช่นตามจับพระยาจันทน์ *ทรงปืนข้ามแม่น้ำโขง รบศึกเชียงใหม่ ยิงทัพเชียงใหม่ในเรือ กลับจากศึกเชียงใหม่ ปืนค่ายพระเจ้าหงสาวดี รบลักไว ทำมู ตีทัพหน้าพระมหาอุปราชฯหงสาวดี ทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชฯ ตีเมืองตะนาวศรี แลเมืองทวาย ตีเมืองละแวก ตีเมืองหงสาวดี* จากถ้อยคำต่างๆ แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระ นเรศวรมหาราชทรงให้ความสำคัญกับการทำสงครามเพื่อให้มีชัยเหนือเมืองต่างๆ ทั้ง “ตามจับ” “รบศึก” “ตีเมือง” “ทำยุทธหัตถี” การสร้างความความขัดแย้งใน *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* จึงขยายความขัดแย้งจากฝ่ายไทยกับพม่า เป็นความขัดแย้งระหว่างฝ่ายไทยกับพม่าและหัวเมือง ต่างๆ ดังปรากฏในเหตุการณ์การทำสงครามระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับบรรดาเจ้า เมืองต่างๆ เช่น พระยาจันทน์ เจ้าเมืองเชียงใหม่ พระยาละแวก ภาพแต่ละภาพที่นำมาร้อย เรียงกันเป็น *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* เป็นการสร้างโครงเรื่องจากเหตุการณ์การทำสงคราม

ระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับหัวเมืองต่างๆ โคลงภาพพระราชพงศาวดาร จึงเป็นการยกย่องเชิดชูสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะพระมหากษัตริย์นักรบผู้ยิ่งใหญ่ในดินแดนของตน และยิ่งใหญ่เหนือดินแดนอื่นๆ

3.2.2.2 ความขัดแย้งภายใน

ในที่นี้มีทั้งความขัดแย้งภายในใจของพระมหาอุปราช และความขัดแย้งภายในใจของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ลิลิตตะเลงพ่าย ผู้พิมพ์เพิ่มโครงเรื่องย่อย กล่าวคือ ความรักระหว่างสมเด็จพระมหาอุปราชกับนางสนม เพื่อแสดงความขัดแย้งภายในใจของพระมหาอุปราชที่ต้องจากนางสนม จากบ้านเมืองที่เคยอยู่สุขสบายไปรบ รายละเอียดจะได้กล่าวถึงในหัวข้อการสร้างตัวละคร เรื่อง ลิลิตนเรศวรได้เพิ่มความขัดแย้งภายในใจของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังปรากฏในเหตุการณ์ที่พระนางสุพรรณกัลยาต้องไปเป็นตัวประกันที่หงสาวดี

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทบทประพันธ์ร้อยกรอง ได้คัดเลือกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์มาสร้างเป็นเรื่องเล่า ดังตารางข้างล่างนี้

ตาราง 2 แสดงการเลือกเหตุการณ์มาสร้างเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทบทประพันธ์ร้อยกรอง

เรื่องเล่า ประเภท บทประพันธ์ ร้อยกรอง	องค์ ประกัน ณ หงสาวดี	การชน ไก่	ศึกเมือง คัง	ประกาศ อิศรภาพ	ยิงปืน ข้าม แม่น้ำ สะโตง	ทำสงคราม ยุทธหัตถ์	พระวันรัต ทูลขอ พระราชทาน อภัยโทษ	การแผ่ ขยาย อำนาจ
ลิลิตตะเลงพ่าย						✓	✓	✓
โคลงภาพพระราช พงศาวดาร					✓	✓	✓	✓
ลิลิตนเรศวร	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
สมเด็จพระนเรศวร มหาราชกู้ชาติไทย	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

ตารางข้างต้นแสดงให้เห็นว่า เหตุการณ์ใน ลิลิตตะเลงพ่าย เน้นความขัดแย้งระหว่างฝ่ายไทยกับฝ่ายพม่า ซึ่งเป็นสงครามการกู้ชาติ ส่วนลิลิตนเรศวร และ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย เริ่มต้นเหตุการณ์ตั้งแต่วัยเด็กของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงขัดแย้งกับพระมหาอุปราชตั้งแต่เหตุการณ์การชนไก่ การทำศึกเมืองคัง นอกจากนั้นเรื่องลิลิตนเรศวร เพิ่มความขัดแย้งภายในใจของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดัง

ปรากฏในเหตุการณ์ที่พระนางสุพรรณกัลยาเป็นตัวประกันที่หงสาวดี แล้วสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไม่สามารถช่วยพระพี่นางกลับอยุธยาได้

ส่วนในโคลงภาพพระราชพงศาวดาร เพิ่มความขัดแย้งระหว่างไทยกับหัวเมืองต่างๆ เพื่อแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทำสงครามขยายอาณาเขต และสร้างชาติให้เหนือชาติอื่นๆ ข้อน่าสังเกตประการหนึ่งคือ โคลงภาพพระราชพงศาวดาร ไม่ปรากฏเหตุการณ์ตอนที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชไปเป็นตัวประกันที่หงสาวดี และการประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครง เนื่องจาก โคลงภาพพระราชพงศาวดาร มุ่งเน้นเรื่องการสู้รบเพื่อกู้ชาติและขยายอาณาเขตเป็นหลัก โคลงภาพพระราชพงศาวดาร จึงเลือกนำเสนอเหตุการณ์การสู้รบของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยเริ่มต้นจากเหตุการณ์ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชตามจับพระยาจันจันตุ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชปีนค้ำย สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทำยุทธหัตถี สมเด็จพระนเรศวรมหาราชตีเมืองเชียงใหม่ เมืองตะนาวศรี เมืองทวาย เมืองละแวก จากเหตุการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นพระปรีชาสามารถในการรบของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชอย่างชัดเจน นอกจากนี้เรื่องเล่าประเภทบทประพันธ์ร้อยกรองทุกเรื่องได้นำเสนอเหตุการณ์มูลขอพระราชทานอภัยโทษเพื่อแสดงภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่าเป็นทั้งพระมหากษัตริย์นักรบและผู้เปี่ยมล้นด้วยเมตตา

3.2.3 การสร้างตัวละคร

การสร้างตัวละครเป็นองค์ประกอบสำคัญในเรื่องเล่า *ริมมอน - เคนอน (Rimmon-Kenan)* ได้สรุปวิธีการสร้างตัวละครไว้ว่า การรู้จักลักษณะนิสัยตัวละครทางตรง โดยแบ่งได้ 2 แบบ คือ การรู้จักลักษณะนิสัยโดยผู้เล่าเรื่อง และโดยตัวละครอื่นในเรื่อง การรู้จักนิสัยตัวละครทางอ้อม การรู้จักนิสัยตัวละครจากบทสนทนา การรู้จักนิสัยและทัศนคติของตัวละครจากความคิดของตัวละคร การรู้จักตัวละครทางอ้อมจากการที่ผู้เขียนบรรยายลักษณะภายนอกของตัวละคร การตั้งชื่อตัวละคร และการสร้างตัวละครอื่นๆ เพื่อเทียบเคียง⁷⁹

จากการศึกษาเรื่อง *ภาพพระมหากษัตริย์ไทยจากวรรณคดียอพระเกียรติ* ของ *ประคองนิมมานเหมินท์* กล่าวว่า “ภาพพระมหากษัตริย์ไทยโดยพิจารณาจากวรรณคดียอพระเกียรติ คือ ทรงเป็นผู้มีบุญญาบารมี ทรงศรัทธาและคำจุนพระพุทธรศาสนา และทรงพระเมตตาต่อคนทั้ง

⁷⁹ริมมอน – เคนอน อ่างถึงโน อีราวดี ไตลิ่งคะ, *ศาสตร์และศิลป์แห่งการเล่าเรื่อง* (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2543), หน้า 53-56.

ปาง”⁸⁰ ผู้วิจัยจะได้ศึกษาว่าภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชสอดคล้องกับภาพดังกล่าวหรือไม่อย่างไร

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นตัวละครสำคัญในเรื่องเล่าประเภทพระราชพงศาวดาร เนื่องจากเรื่องเล่าประเภทพระราชพงศาวดารเน้นความยิ่งใหญ่และสูงส่งของพระมหากษัตริย์ ส่วนเรื่องเล่าประเภทบทประพันธ์ร้อยกรอง ผู้ประพันธ์ได้เพิ่มเติมรายละเอียดเกี่ยวกับตัวละคร เช่น เพิ่มอารมณ์ความรู้สึกของพระมหาอุปราชฯ เพิ่มตัวละครพระนางสุพรรณกัลยา และสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเพื่อเป็นผู้ช่วยเหลือสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ลักษณะเด่นในการสร้างตัวละครในลิลิตตะเลงพ่าย คือ การสร้างตัวละครสมเด็จพระมหาอุปราชฯ เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

3.2.3.1 สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ลิลิตตะเลงพ่าย ผู้นิพนธ์สร้างตัวละครสมเด็จพระนเรศวรให้เป็นพระมหากษัตริย์ในอุดมคติ กล่าวคือ มีความมุ่งมั่น เข้มแข็ง กล้าหาญที่จะปราบยุคเข็ญ รวมทั้งเป็นผู้มีบุญบารมี และทรงธรรม จนเดชะนุภาพของพระองค์ได้แผ่ขยายไปยังดินแดนต่างๆ ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแก่นเรื่องหลักที่ต้องการนำเสนอความยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในทุกๆ ด้าน นอกจากนั้นการสร้างตัวละครใน ลิลิตตะเลงพ่าย ยังได้สืบสานความคิดมาจากพระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ดังที่ ชลดา เรื่องรักษ์ลิลิต กล่าวไว้ว่า “ถ้าอ่านวรรณคดีเรื่องลิลิตตะเลงพ่ายโดยพิจารณาเนื้อหาอย่างละเอียด แล้วนำไปเปรียบเทียบกับพระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ จะพบว่ากวีทรงดำเนินเนื้อหาตามพระราชพงศาวดารฉบับดังกล่าวนี้”⁸¹

ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในลิลิตตะเลงพ่าย ยังคงดำเนินตามพระราชพงศาวดาร กล่าวคือ การใช้เหตุผลจรรยาในการเล่าเรื่องเพื่อสร้างให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบุญ บารมีในทำนองเดียวกับพระพุทธเจ้า ดังความที่ว่า

บัดเตี้ยวไททฤษฎี พระศรีสาริกบรมธาตุ ไชโสภาษ
โสภิต ช่างชวลิตปางผล สัมเกลี้ยงกลกุ่ก่อง ฟ่องฟ้าฝ่าย
ทักษิณ ผินแหวดวงตรงทัพ นับคำรบสามครา⁸²

⁸⁰ ประคอง นิมมานเหมินท์, “ภาพพระมหากษัตริย์ไทยจากวรรณคดีของพระเกียรติ” ใน วารสารภาษาและวรรณคดีไทย, 16 (ธันวาคม 2542): 1.

⁸¹ ชลดา เรื่องรักษ์ลิลิต, ตะเลงพ่าย ศรีมหาภาพ, หน้า 19.

⁸² เรื่องเดียวกัน, หน้า 87.

การปรากฏของ “พระศรีสรีริกษัต” ส่องแสงสว่างไสวขนาดเท่า “ส้มเกลี้ยง” ทัวท้องฟ้าคราวที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะเดินทัพ แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบุญบารมีจึงมองเห็นพระบรมสารีริกษัต นอกจากนั้นยังเป็นการแนะนำว่าพระองค์จะได้รับชัยชนะจากการทำสงคราม นอกจากนั้นยังปรากฏเหตุการณ์พระอาทิตย์ทรงกลด “สุริยระภาทรงกลด จนกำหนดบ่ายควาย”⁸³ เป็นแสงสีรุ้งเป็นวงกลมล้อมรอบดวงอาทิตย์คราวที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะยกทัพไปหนองสาหร่าย เหตุอัศจรรย์ดังกล่าวช่วยสนับสนุนความเป็นผู้มีบุญบารมีของพระองค์ ซึ่งเป็นภาพลักษณ์ที่สืบเนื่องมาตั้งแต่เรื่องเล่าประเภทพระราชพงศาวดาร ส่วนภาพของผู้มีบารมีในทำนองเดียวกับพระพุทธเจ้าปรากฏอย่างเด่นชัดในตอนที่พระวันรัตทูลขอพระราชทานอภัยโทษให้กับเหล่าแม่ทัพนายกอง แล้วกล่าวเปรียบเทียบการทำสงครามยุทธหัตถีกับเหตุการณ์พระพุทธเจ้ารบชนะหมู่มาร ดังที่ได้อธิบายมาแล้วในเรื่องเล่าประเภทพระราชพงศาวดาร

นอกจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะเป็นผู้มีบุญบารมีแล้ว พระองค์ยังเป็นผู้มีความมุ่งมั่น ตั้งใจที่จะทำศึกอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย ทั้งชีวิตและจิตใจของพระองค์ทุ่มเทให้การทำศึก พระองค์มิได้เกรงกลัว “ขามศึกไชร์ ไปมี” เหล่าข้าศึก พระองค์ “บานกมลเปรมปรีดี” ยินดี เต็มใจที่จะปราบข้าศึก ดังความที่ว่า

จอมสยามขามศึกไชร์	ไปมี
บานกมลเปรมปรีดี	ปราบเสี้ยน
สองสุริยกษัตริย์	ตรัสต่อ กันแฮ
หาเลศมลายศึกเหียน	หันหัวหาย ⁸⁴

เมื่อถึงคราวที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะต้องออกทำศึก พระองค์ก็ทรงจัดเตรียมทัพ วางแผนในการรบ คอยสำรวจฝ่ายข้าศึกศัตรู ถึงแม้กองทัพฝ่ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะมีกำลังน้อยกว่ากองทัพของพระมหาอุปราช พระองค์ก็มีเคยเกรงกลัว ด้วยความสามารถในการรบและความมุ่งมั่นของพระองค์ทำให้มีชัยเหนือพระมหาอุปราช ดังความที่ว่า

ดำเนินหนุณนัตได้	เชิงชิต
หน่อนเรนทรทิศ	ตกด้าว
เสด็จแสดงวราฤทธิ์	ร่ารอน ขอแฮ
พอนฟาดแสงของง้าว	อยู่เพียงจักรผืน

⁸³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 91.

⁸⁴ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. โคลงภาพพระราชพงศาวดาร, หน้า 71.

เบื้องนั้นนฤนาทผู้	สยามมินทร์
เบี่ยงพระมาลาผิน	ห่อนพ้อง
ศัตราวุธอรินทร์	ฤาฎก องค์เอย
เพราะพระหัตถ์หากป้อง	ปิดด้วยขอทรง ⁸⁵

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรง “เสด็จแสดงวราฤทธิ์” แล้ว “พอนฟาดแสงขอจ้าว” แก่ศัตรู ด้วยอานุภาพของพระองค์ทำให้ “เบี่ยงพระมาลา” เพื่อหลบ “ศัตราวุธอรินทร์” ทำให้รอดพ้นจากข้าศึกศัตรู การนำเสนอความสามารถในการรบของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจกับความเสียสละของพระองค์ ที่ต้องต่อสู้กับข้าศึกศัตรูด้วยความลำบาก ยากแค้น แลกเลือดเนื้อ เพื่อปกป้องบ้านเมือง นับว่าเป็นวีรกรรมที่ยิ่งใหญ่ ยากที่จะหาภษัตริย์ผู้ใดเสมอเหมือน การนำเสนอภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะของพระมหากษัตริย์ที่มีความกล้าหาญ เสียสละความสุขเพื่อปกป้องบ้านเมือง จึงทำให้เกิดความสะเทือนอารมณ์ อีกทั้งการกระทำยุทธหัตถีครั้งนี้เป็นการรบระหว่างศักดิ์ศรี เพื่อปกป้องบ้านเมืองและพระศาสนา ส่งผลให้ผู้อ่านเกิดความซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์

ข้าศึกศัตรูต่างโจษจันถึงความเก่งกล้าสามารถของพระองค์ นอกจากนั้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชยังเป็นพระมหากษัตริย์ที่ออกรบเคียงบ่าเคียงไหล่กับกองทัพของพระองค์ตลอดเวลา ดังความที่ว่า

ว่าพระนเรศวรนี้   กล้าหาญเต็มที่
ออกรบอย่างพลทหาร⁸⁶

ครั้นเมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จขึ้นครองราชย์ ทุกคนได้ประจักษ์ในความกล้าวกกล้าสามารถและความฉลาดของพระองค์ ดังความที่ว่า

พระนเรศวร	ชั้นษาสมควร	สามฟ้าปี่ยม
แก่กล้าวกกล้าสามารถ	ฉลาดไม่คร้าม	ข้าศึกนึกขาม
ครองราชสมบัติ		
เป็นเจ้าแผ่นดิน	เหนือใต้ทั้งสิ้น	ไม่มีข้องขัด
สถาปนา	น้องยาสันทัด	เป็นองค์กษัตริย์
มหาอุปราชา		

⁸⁵ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ลิลิตตะเลงพ่าย, หน้า 149.

⁸⁶ พระเทพรัตนกวี, สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย, หน้า 114.

มีเกียรติยศ	สูงชันปรากฏ	เทียมพระจอมชาติ
ครองอยุธยา	ด้วยความสามารถ	สององค์นักปราชญ์
ในทางสงคราม		
พระนเรศวร	พระองค์สมควร	ไม่มีเข็ดขาม
รบพุ่งกับใคร	มีชัยอย่างงาม	ใครไม่ปราบปราม
ได้ตามเจตนา ⁸⁷		

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็น “เจ้าแผ่นดิน” บรรดา “เหนือใต้ทั้งสิ้น ไม่มีข้อขัด” ยอมรับในความสามารถและเกียรติยศที่ “ครองอยุธยา” เมื่อพระองค์จะต้องทำศึกสงครามกับเมืองใดก็ “มีชัยอย่างงาม” จนไม่มีใครสามารถเทียบเคียงพระองค์ได้

การเล่าเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราชใน *สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย* ไม่ได้สร้างเรื่องขึ้นมาใหม่ ผู้เล่าเรื่องใช้การเล่าเหตุการณ์สำคัญ คือ การกู้ชาติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยนำข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่ว่า การกู้ชาติเป็นวีรกรรมอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ แล้วนำมาตั้งเป็นชื่อเรื่อง

นอกจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในบทประพันธ์ร้อยกรองจะเน้นความเป็นพระมหากษัตริย์นักรบแล้ว ใน *ลิลิตตะเลงพ่าย* ได้เสนอภาพของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรม ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญอีกประการหนึ่งของพระองค์ ดังปรากฏในตอนท้ายเรื่อง *ลิลิตตะเลงพ่าย* ที่กล่าวยกย่องว่าพระองค์มีทศพิธราชธรรม 10 ประการ ราชสังคหวัตถุ 5 ประการ และจักรพรรดิวัตร 12 ประการ ดังรายละเอียดที่จะกล่าวถึงในบทที่ 5 ต่อไป

สภาพลักษณะของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ปรากฏในบทประพันธ์ร้อยกรองประกอบด้วยภาพของพระมหากษัตริย์ผู้มีบุญบารมี มีความสามารถในการรบและเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงคุณธรรม ซึ่งล้วนเป็นภาพของพระมหากษัตริย์ในอุดมคติตามคติความเชื่อของพุทธศาสนาและฮินดู

ข้อน่าสังเกตประการหนึ่งคือ การเล่าเรื่องใน *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* แตกต่างจากเรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในเรื่องอื่นๆ ผู้เล่าเรื่องเริ่มต้นจากการเขียนภาพที่สำคัญที่คัดเลือกมาจากพระราชพงศาวดาร เมื่อเขียนภาพเรียบร้อยแล้วก็แต่งโคลงขึ้นมาเพื่อบรรยายภาพนั้น ผู้เล่าเรื่องต้องการนำเสนอเหตุการณ์สำคัญในเรื่องโดยเฉพาะเหตุการณ์การสู้รบของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจนกระทั่งสามารถแผ่ขยายอาณาเขตได้ การ

⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 120.

เล่าเรื่องใน *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* จึงปรากฏตัวละครสำคัญ คือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับเหล่าทหารที่ช่วยสู้รบกับข้าศึกศัตรู เช่น พระยาจันทน์ตุ ลักไวท่ามู พระยาละแวก พระเจ้าเชียงใหม่ นอกจากนี้รูปภาพส่วนใหญ่ใน *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* มักปรากฏเรื่องราวเกี่ยวกับการทำศึกสงครามกับข้าศึกศัตรูของพระมหากษัตริย์ เนื่องจากภาพที่พระมหากษัตริย์ออกทำศึกเป็นภาพที่ยิ่งใหญ่ ช่วยสะท้อนให้เห็นความเก่งกล้าสามารถของบรรดาพระมหากษัตริย์ จนทำให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองมาถึงทุกวันนี้ ซึ่งสอดคล้องกับรายประชุมโคลงในตอนท้ายเรื่องที่ต้องการสดุดีวีรกรรมของพระมหากษัตริย์

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระประสงค์ให้นำเรื่องราวในพระราชพงศาวดารมาตัดตอนนำเสนอเป็น *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* โดยมุ่งเน้นวีรกรรมในการทำศึกสงครามกับข้าศึกศัตรู ภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่นำเสนอใน *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* จึงเป็นพระมหากษัตริย์นักรบ เมื่อพระองค์ออกรบแต่ละครั้งก็ได้รับชัยชนะจนกระทั่งสามารถขยายดินแดนให้กว้างใหญ่ไพศาล ในขณะที่เรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรใน *พระราชพงศาวดาร* จะเน้นความเป็นผู้มีบุญบารมี เรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชใน *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* จะเน้นความเป็นนักรบ ดังปรากฏในภาพสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทำสงครามชนะเมืองต่าง ๆ เช่น สมเด็จพระนเรศวรมหาราชตามจับพระยาจันทน์ตุ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชยิงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชรบศึกเชียงใหม่ แล้วยิงทัพเชียงใหม่ในเรือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชรบลักไวท่ามู สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา สมเด็จพระนเรศวรมหาราชตีเมืองละแวกแล้วทำพิธีปฐมกรรม *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* นำเสนอภาพประกอบเรื่องจำนวน 5 ภาพ ซึ่งเป็นภาพเกี่ยวกับการสู้รบของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังภาพ

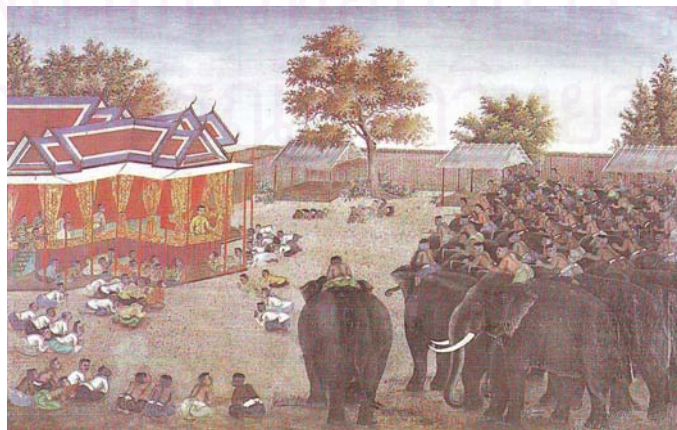
ภาพ 1 แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง
ใน *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร*

ภาพ 2 แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชตีทัพหน้าพระมหาอุปราชา หงสาวดี
ในโคลงภาพพระราชพงศาวดาร

ภาพ 3 แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา
ในโคลงภาพพระราชพงศาวดาร

ภาพ 4 แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จไปตีเมืองหงสาวดี ในโคลงภาพพระราชพงศาวดาร

เมื่อนำโคลงที่บรรยายเรื่องราวเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาพิจารณาแล้วพบว่า ผู้เล่าเรื่องมุ่งเน้นเล่าเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะของนักรบผู้ยิ่งใหญ่ “ขุนาบไล่”⁸⁸ ข้าศึกศัตรู เมื่อพระองค์ยิงปืนครั้งใด พระแสงปืน “ปืนยิง เปรี๊ยะเฮย ต้องอริล้ม ระเนนพิง พาดม้วย”⁸⁹ สามารถฆ่าศัตรูให้ล้มตายลงได้ พระองค์มีความแกล้วกล้าสามารถในการรบเป็นอย่างยิ่ง “กลับปายใหม่ไช้ช้า เช่นนั้นหลายคราวฯ”⁹⁰ ปืนเข้าหาศัตรูอย่างมิเคยเกรงกลัว แม้จะมีข้าศึกรุ่นับหมื่นนับแสน “เกณฑ์ฉกรรจ์หมื่นหนึ่งจง คอยจับ นเรศวร์แฮ”⁹¹ พระองค์ก็มีเคยเกรงกลัวต่อข้าศึกศัตรู

ภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในโคลงภาพพระราชพงศาวดาร จึงเป็นภาพของนักรบผู้ยิ่งใหญ่ เข้าต่อสู้กับข้าศึกศัตรูอย่างกล้าหาญ โดยมีเกรงกลัวหรือย่อท้อแต่ประการใด โดยเฉพาะศึกที่เมืองละแวก เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชตีเมืองละแวกได้ แล้วทำพิธีปฐมกรรมตัดหัวเจ้าเมืองละแวกแล้วนำเลือดมาล้างพระบาท ดังความที่ว่า “เพชรฆาตสารทตัดเกล้า ขอมพระยา ถาดมาครองเลือดมา สู้ให้”⁹² จากเหตุการณ์ในครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงมีความเด็ดขาด ไม่ยอมให้ศัตรูมาทำร้ายอยุธยา การตัดหัวพระยาละแวกทำให้ชื่อเสียงของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชขจรขยายจนหัวเมืองต่างๆ เกรงกลัวและยอมสวามิภักดิ์ด้วย ดังความที่ว่า “ทุกเขตรที่เคียงชิด สยามย่น เดชนา”⁹³ ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงมิใช่พระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ในแผ่นดินเท่านั้น พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่เหนือชาติอื่นๆ “เป็นปิ่นถิ่นไทยทั้ง ต่างด้าวหลายแดน”⁹⁴ และเป็นผู้รักษาและดำรงความเป็นชาติให้คงอยู่

3.2.3.2 พระมหาอุปราชา

พระมหาอุปราชาเป็นตัวละครที่สร้างขึ้นมาเพื่อเทียบเคียงกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในด้านต่างๆ และทำให้เห็นความยิ่งใหญ่ในการทำสงครามยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชา สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชาเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่เสมอกัน แต่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความมุ่งมั่น กล้าหาญในการทำสงครามมากกว่าสมเด็จพระมหาอุปราชา ในลิลิตตะเลงพ่าย ผู้นิพนธ์สร้างโครงเรื่องย่อให้

⁸⁸ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. โคลงภาพพระราชพงศาวดาร, หน้า 28.

⁸⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32.

⁹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 34.

⁹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 42.

⁹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 43.

⁹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 43.

พระมหาอุปราชาเดินทางมาตีกรุงสยาม การเดินทางมารบของพระมหาอุปราชาทำให้พระองค์ต้องพลัดพรากจากนางสนม ประเด็นเรื่องการจากหรือการพลัดพรากเป็นลักษณะเด่นของวรรณคดีนิราศที่มักปรากฏเป็นบทแทรกในวรรณคดีเรื่องอื่นๆ วรรณคดีเรื่อง ลิลิตตะเลงพ่าย ผู้นิพนธ์ได้นำเสนอบทนิราศของพระมหาอุปราชาที่พลัดพรากจากนางสนมด้วยความ “จำใจ” ที่ต้องจากนางเพื่อ “จักไปรอน อริราช” สู้รบกับข้าศึกศัตรู ผู้อ่านเห็นอารมณ์ความรู้สึกของพระองค์ ที่มีลักษณะเหมือนเป็นบุคคลจริงๆ ที่มีอารมณ์ความรู้สึกเหมือนปุถุชนทั่วไป เมื่อต้องจากนางก็รู้สึกคิดถึง ถวิลหา ดังคำประพันธ์ที่ว่า

จำใจจำจากเจ้า	จำจร
จำนิราศแรมสมร	แม่ร้าง
เพราะเพื่อจักไปรอน	อริราช แลแม่
จำทุกข์จำทเวษว่าง	สวาทว่าหวันถวิล ⁹⁵

ในเรื่องนี้ผู้นิพนธ์มิได้กล่าวถึงเรื่องการพลัดพรากจากนางสนมเท่านั้น เพราะการเดินทางมารบของพระมหาอุปราชาต้อง “จำใจ จำจาก จำจร จำนิราศ” จากนาง เพื่อเดินทางไปรบกับ “อริราช” อย่างไรก็ตาม การจากบ้านเมืองของพระมหาอุปราชาในครั้งนี้เป็นการจากที่ไม่ได้เกิดจากความเต็มใจของพระมหาอุปราชาเอง พระมหาอุปราชา “จำจรจำจาก” บ้านเมือง “ปราสาทแสงสุรย์” ที่งดงาม จำจาก “คฤหาสน์ห้อง หอทอง” ที่เคยอยู่อย่างสุขสบายแบบพระมหากษัตริย์ จึงก่อให้เกิดความทุกข์ “หนักฤไทย” ภายในจิตใจของพระมหาอุปราชาเป็นอย่างยิ่ง ดังคำประพันธ์ที่ว่า

จำจรจำจากอ้า	อาตุร
ดูปราสาทแสงสุรย์	ส่องแก้ว
เรื่องรัตนจรัสจรูญ	รัตนรุ่ง เรื่องนา
เรื่องมณีนพแพรว	เพรอดพร้อยพรายฉายฯ
เสียดายคฤหาสน์ห้อง	หอทอง
ยามวิโยคยทุทฆปาง	ปราบเสี้ยน
จักคืบปคืบครอง	ถาแน่น ไฉนนา
หนักฤไทยท้านเทียร	เทวศตื้นตันทรวงฯ ⁹⁶

⁹⁵ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ลิลิตตะเลงพ่าย, หน้า 13.

⁹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

นอกจากพระมหาอุปราชจะต้องเผชิญกับความทุกข์กาย กล่าวคือต้องพลัดพรากจากบ้านเมืองที่เคยอยู่สุขสบาย เพื่อมารบกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแล้ว พระมหาอุปราชายังต้องเผชิญกับความทุกข์ใจ กล่าวคือ ต้องพลัดพรากจากนางสนม ที่คอย “รุมอุระรัง” ให้ความสุขสำราญ นางสนมเหล่านั้น “เคยร่วมรมย์ฤดี ดับร้อน” เคย “แนบนากิ” พระมหาอุปราช ให้ความบันเทิง และสำเร็จสำราญใจแก่พระองค์ พระมหาอุปราชจึง “อกให้โหยถวิล” ถึงนางอันเป็นที่รัก ดังคำประพันธ์ที่ว่า

คิดปวงนาเรศรัง	แรมวัง
ยามวิโยคเขาวัย	อยู่ห้อง
จักรุมอุระรัง	ริงเทศ
ถวิลบวาชุ่นข้อง	คั่นแค้นใครโลม
คิดโฉมนางโพธผู้	เพ็ญศรี
เคยร่วมรมย์ฤดี	ดับร้อน
ถนอมนุชแนบนากิ	ภูลเสน่ห์
นึกนिरารศซ้อน	อกให้โหยถวิล ⁹⁷

ในระหว่างการเดินทางของพระมหาอุปราชสู่อยุธยา พระองค์รำพึงรำพันถึงปราสาทราชวังที่เคยอยู่อาศัย รำพึงรำพันถึงนางสนมที่เคยให้ความสำราญใจ อย่างไรก็ตามพระมหาอุปราชารู้ดีว่าประสบกับ “พระเคราะห์์ขัดขวาง” พระองค์เกรงว่า “ศึกจักแพ้ เพลี่ยงพล้งในสนาม” แก่สมเด็จพระนเรศวร พระมหาอุปราชจึงประสบทั้งความทุกข์กายและทุกข์ใจที่มารุมเร้าพระองค์ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

อกเอ๋ยอะหลากไอ	รอยกลาง
ทั้งพระเคราะห์์ขัดขวาง	โทษแท้
จักไปประยุทธ์กลาง	อริราช
เกรงแต่ศึกจักแพ้	เพลี่ยงพล้งในสนาม ⁹⁸

ดังนั้นการเดินทางของพระมหาอุปราชต้องเผชิญทั้งความทุกข์กายและทุกข์ใจภายในเวลาเดียวกัน เหตุแห่งความทุกข์ทั้งคู่นี้เองจึงส่งผลให้พระมหาอุปราชามีความเศร้าโศกจิตใจไม่เป็นปกติสุข ในระหว่างที่พระมหาอุปราชเดินทางไปทัพ พระมหาอุปราชได้รำพึงรำพันถึงความสุขในอดีต ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจ เนื่องจากเมื่อพระมหาอุปราชนึกถึงความสุขในอดีต อันเป็นเหตุการณ์ที่ขัดแย้งกับสิ่งที่ประสบในช่วงเวลานี้ กลับ

⁹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 34-35.

⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

ยิ่งเป็นการเพิ่มความทุกข์และความเศร้าใจให้กับพระองค์เป็นอย่างยิ่ง ลักษณะดังกล่าวจึงเป็นการสร้างความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในใจของตัวละคร โดยที่ผู้นิพนธ์ได้พรรณนาความรู้สึกที่เป็นสุข เพื่อให้ผู้อ่านได้รับรู้ แล้วปิดท้ายด้วยการพรรณนาความรู้สึกที่เป็นทุกข์ ความขัดแย้งระหว่างความรู้สึกดังกล่าว จึงเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจได้ง่ายและรุนแรงยิ่งขึ้น ดังที่พระมหากุปราชารำพึงถึงความสุขที่ได้อยู่ร่วมกับเหล่าสนมในช่วงเวลาที่กำลังอ้างว้างในการเดินทาง ซึ่งเป็นการสร้างอารมณ์สะท้อนใจจากความขัดแย้งระหว่างความสุขในอดีตกับความทุกข์ที่กำลังเผชิญ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

เคยยินเยาวเรศชั้น	สารแสดง
ผสนาดุริยดำแดง	ขับร้อง
ยามร้างเสน่ห์แห่ง	เนาเดือน
สดับแต่เสียงสัตว์ก้อง	พี่เพียงขวัญหาย
เคยสายสมรแนบเนื้อ	ถนอมองค์
ถวายสุคนธ์ธารสรง	อยู่ช้อง
ยามร้างคณะองค์	แห่งโศก
สรงแต่สายชลห้อง	แห่งห้วยเหวธาร ⁹⁹

พระมหากุปราชชา เคย “ยินเยาวเรศ” ขับกล่อมดนตรี เคย “สายสมรแนบเนื้อ” ให้ความเกษมสำราญ “ถวายสุคนธ์ธารสรง” แก่พระองค์ แต่ในเวลานี้พระมหากุปราชชาได้ยินแต่ “เสียงสัตว์ก้อง” แทนเสียง “ขับร้อง” ต้องใช้ “ห้วยเหวธาร” สรงน้ำแทน “สุคนธ์ธาร” จากนาง ทำให้พระมหากุปราชชา รู้สึก “ขวัญหาย” และ “โศก” เป็นอย่างยิ่ง

เมื่อพระมหากุปราชชาได้ยินการทำนายของโหรเรื่องลมพายุพัดฉัตรหักลง ทำให้พระมหากุปราชชาเสียทั้งขวัญและเสียกำลังใจ ปฏิบัติและท่าทีของพระองค์เมื่อได้รับทราบคำทำนายดังกล่าว แสดงออกให้เห็นทางสีหน้า ท่าทาง อย่างชัดเจน พระมหากุปราชชามีพระพักตร์ “สิ้นซัด” “หนักหนุทัย” แสดงถึงความทุกข์ใจเป็นอย่างยิ่ง ดังคำประพันธ์ที่ว่า

พระพลันเห็นเหตุไซรั	เสียวดวง แดเอย
ถนัดตั้งภูผาหลวง	ตกต้อง
กระหม่ากระหม่นทรวง	สิ้นซัด พักตร์นา
หนักหนุทัยท่านรื่อง	เรียกให้โหรทาย ¹⁰⁰

⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

¹⁰⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 61.

นอกจากนั้น ผู้นิพนธ์ได้สร้างตัวละครพระมหาอุปราชาให้เป็นพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ เป็นผู้นำกองทัพ ถึงแม้พระองค์จะต้องเผชิญกับความทุกข์อย่างใหญ่หลวง ไม่ว่าจะ เป็นความทุกข์จากการพลัดพรากจากบ้านเมือง ความทุกข์จากการพลัดพรากจากนาง หรือ ความทุกข์เมื่อรู้ว่าการเดินทางมารบครั้งนี้อาจจะต้องเผชิญกับศึกหนัก ถึงขั้นเสียชีวิตได้ ด้วยความเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ พระองค์ก็มิอาจแสดงความทุกข์ดังกล่าวให้ใครเห็นได้ มิสามารถระบายออกให้ใครได้รับรู้ ยิ่งเป็นเหตุการณ์ที่ทำให้พระองค์ต้องแบกรับภาระและความทุกข์นี้ไว้แต่เพียงผู้เดียว จึงทำให้ระดับความสะท้อนอารมณ์มีความเข้มข้นยิ่งขึ้น

ผู้นิพนธ์เลือกนำเสนอส่วนที่เป็นอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ หรือบทนิราศผ่านพระมหาอุปราชาเพื่อสร้างความแตกต่างของตัวละครเอกทั้งสองตัว กล่าวคือ บทนิราศผ่านพระมหาอุปราชาเพื่อแสดงความรู้สึกของพระองค์ที่ต้องพลัดพรากจากบ้านเมือง พลัดพรากจากคนรัก ส่วนสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผู้นิพนธ์นำเสนอในภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ในอุดมคติที่มีความมุ่งมั่น กล่าวหาญจะไปทำสงคราม ภาพความแตกต่างของพระมหากษัตริย์ทั้ง 2 พระองค์ช่วยสร้างภาพลักษณ์ให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ในทุก ๆ ด้าน

ผู้นิพนธ์ได้สร้างตัวละคร พระมหาอุปราชาให้เป็นตัวละครที่มีความรู้สึกเหมือนปุถุชนทั่วไป โดยเฉพาะในส่วนที่ผู้นิพนธ์นำเรื่องราวของพระมหาอุปราชาที่ต้องเดินทางมาทัพเสริมแต่งกับจินตนาการเรื่องพระมหาอุปราชาต้องพลัดพรากจากนางสนม ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับโครงเรื่องย่อยที่ต้องการนำเสนออานุกาพย์ความรักระหว่างพระมหาอุปราชากับนางสนม ที่ต้องพลัดพรากจากกัน อย่างไรก็ตาม การพลัดพรากจากกันครั้งนี้เป็นสิ่งยืนยันว่าความรักของพระองค์มีความยิ่งใหญ่ เมื่อถึงเวลาที่พระมหาอุปราชาจะต้องกระทำยุทธหัตถีกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์ทรงมีความเข้มแข็ง กล่าวหาญ เข้าต่อสู้อย่างมิเกรงกลัว ทำให้การทำสงครามยุทธหัตถีระหว่าง 2 พระองค์เป็นวีรกรรมที่ยิ่งใหญ่และสมศักดิ์ศรียิ่งนัก ดังคำประพันธ์ที่ว่า

สองโถมสองจู่จ้วง	บารู
สองขั้วตีสองซอซุ	เชือดด้า
กระลิ่งกระหลอกตู	ไวว่อง นักรบ
ความญับคชแข่งค้ำ	เช่นเขี้ยวในสนามฯ ¹⁰¹

¹⁰¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 148.

จากคำประพันธ์ที่ว่า “สองโจมสองจู้จ้วง” “สองขัติยสองชอชู้” หมายถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชเข้าทำสงครามต่อสู้กัน ทั้งสองพระองค์ต่าง “โจม” “จ้วง” “ขั้บคช” “แข่งค้ำ” “เข่นเขี้ยว” อย่าง “ไวว่อง” งามอาจ ภาพของพระมหาอุปราชจึงมิใช่กษัตริย์ที่อ่อนแอ แต่พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่มีความมุ่งมั่น จริ่งจัง เดินทางมาทำยุทธหัตถีกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ภาพของพระมหาอุปราชที่มีความตั้งใจในการรบ ช่วยส่งเสริมให้การทำสงครามยุทธหัตถีเป็นการทำสงครามที่ยิ่งใหญ่ ดังนั้นการทำสงครามยุทธหัตถีจึงเป็นการทำสงครามเพื่อแสดงบารมีของพระมหากษัตริย์ทั้งสองพระองค์ อีกทั้งยังแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่จนสามารถรบชนะคู่ต่อสู้ที่ยิ่งใหญ่เช่นพระมหาอุปราช

การสร้างตัวละครสมเด็จพระมหาอุปราชขึ้นมาเทียบเคียงกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทำให้เห็นความยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ สมเด็จพระมหาอุปราชกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักรบเหมือนกัน มีสถานะเท่าเทียมกัน สมเด็จพระมหาอุปราชมีความอ่อนไหวภายในจิตใจมากกว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังเห็นได้จากบทคร่ำครวญและบทนิราศ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงมีความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะต่อสู้กับข้าศึกศัตรู โดยไม่เกรงกลัวแสนยานุภาพของพม่าทั้งๆ ที่ตนมีกำลังทัพน้อยกว่า ดังเห็นได้จากบทเดินทัพต่างๆ ผู้นิพนธ์ *ลิลิตตะเลงพ่าย* สร้างให้สมเด็จพระมหาอุปราชกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชออกมายิ่งใหญ่เสมอกัน โดยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความมุ่งมั่นมากกว่าสมเด็จพระมหาอุปราช จึงทำให้การทำสงครามยุทธหัตถีครั้งนี้เป็นสงครามที่ยิ่งใหญ่และแสดงถึงบารมีของทั้ง 2 พระองค์ ดังนั้นการสร้างสมเด็จพระมหาอุปราชใน *ลิลิตตะเลงพ่าย* จึงเป็นการสร้างตัวละครขึ้นมาเทียบเคียงเพื่อแสดงถึงความยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในทุกๆ ด้าน

โคลงภาพพระราชพงศาวดาร ลิลิตนเรศวร และ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกษัตริย์ชาติไทย สร้างพระมหาอุปราชให้เป็นคู่ตรงข้ามกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เนื่องจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชต้องทำสงครามกันอยู่เนืองๆ นอกจากนั้นเรื่อง *ลิลิตนเรศวร* และ *สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกษัตริย์ชาติ* ยังกล่าวถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชว่ามีความขัดแย้งกันตั้งแต่วัยเด็ก ดังปรากฏในเหตุการณ์การทำชนไก่ เมื่อพระมหาอุปราชกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเติบโตขึ้น ก็มาต่อสู้กันในสนามรบ

3.2.3.3 พระนางสุพรรณกัลยา

พระนางสุพรรณกัลยาเป็นตัวละครที่เพิ่มเข้ามาในเรื่อง *ลิลิตนเรศวร* ผู้ประพันธ์ให้ความสำคัญกับพระนางสุพรรณกัลยาตั้งแต่ต้นเรื่อง กล่าวคือ เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ต้องไปเป็นตัวประกันที่หงสาวดีร่วมกับพระนางสุพรรณกัลยา ผู้ประพันธ์กล่าวถึงอารมณ์ความรู้สึกของพระนางสุพรรณกัลยาและสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ต้อง “จำใจจากอยุธยา” เพื่อเดินทางไปเป็นตัวประกัน “ถ่ายชาติ” ดังความที่ว่า

จำใจจากอยุธยา สองมาเพื่อถ่ายชาติ มาตราว่าตัวจะ
ตายไม่เสียดายชีวิต คิดกลัวแต่ชาติวาย กลัวหายไปจากไทย
ฝืนใจให้แซมขึ้น ขึ้นใจก็จำทน มีดมนก็จำเดิน ขาดเขินก็จำ
อด¹⁰²

ครั้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชขอพระเจ้าหงสาวดีกลับมายังอยุธยาเพื่อช่วยพระราชบิดาปกครองบ้านเมือง ส่วนพระนางสุพรรณกัลยาไม่ได้เดินทางมาด้วย ยังคงอยู่หงสาวดีตามเดิม ในลิลิตนเรศวร ผู้ประพันธ์เพิ่มบทบาทให้พระนางสุพรรณกัลยา เพื่อ “สืบเหตุการณ์ลับเร้น” คอยเป็นผู้สืบข่าวเรื่องต่าง ๆ ส่งไปให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทราบ “แผนการณ์” พระนางสุพรรณกัลยาจึงมีบทบาทสำคัญในการเป็นช่วยเหลือให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้เอกราชได้สำเร็จ ดังความที่ว่า

ตรีกรตรองเห็นต้องแท้	โดยญาณ
ทรงคอยสืบเหตุการณ์	ลับเร้น
ในนอกทราบตราสาส์น	خانข่าว เมือง-แฮ
ปล่อยลुकยอถูกเส้น	เล่าอ้างทูลถวาย
ทรงสบายคลายคลี่ร้อน	กังวล
สองร่วมสืบเล่ห์กล	เค็กได้
สาส์นตราคอยผ่อนปรน	นุชนารถ เสมอณา
ความลับเค็กเปิดให้	คอยรู้แผนการณ์ ¹⁰³

บทนิราศใน ลิลิตนเรศวร มีความแตกต่างจากบทนิราศใน ลิลิตตะเลงพ่าย กล่าวคือ บทนิราศในเรื่อง ลิลิตตะเลงพ่าย เป็นการพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกของพระมหากษัตริย์ที่ต้องพลัดพรากจากนางอันเป็นที่รัก ส่วนบทนิราศใน ลิลิตนเรศวร เป็นการพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกของพระนางสุพรรณกัลยาและสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ต้อง “จำแค้นคลาดจากกัน” ทั้ง 2 พระองค์ “จำใจจากอยุธยา” เพื่อไปเป็นตัวประกัน “ถ่ายชาติ” ยังหงสาวดี ถึงแม้

¹⁰² ชุมพร แสนเสนา, ลิลิตนเรศวร, หน้า 10.

¹⁰³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 48.

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะมีความทุกข์ใจเพียงใด แต่พระองค์ก็ทรง “ผินใจให้เข้มแข็ง ชื่นใจ” อดทน อดกลั้น เสียสละ “มาพม่า” ดังความที่ว่า

ไอ้มีงขวัญน้องแก้ว จำแคล้วคลาดจากกัน วันจากสอง
 อุ้นเกล้าสี่เบ้าตา ชลไหล จำใจจากอยุธยา สองมาเพื่อถ่าย
 ชาติ มาตราว่าตัวจะตาย ไม่เสียตายชีวิต คิดกลัวแต่ชาติวาย
 กลัวหายไปจากไทย ผินใจให้เข้มแข็ง ชื่นใจมาพม่า¹⁰⁴

ใน ลิลิตนเรศวร ผู้ประพันธ์เพิ่มบทบาทของพระนางสุพรรณกัลยาเข้ามาเพื่อเป็นผู้ช่วยเหลือสมเด็จพระนเรศวรมหาราช นอกจากนั้นพระนางสุพรรณกัลยาก็เป็นตัวละครที่ช่วยทดสอบความอดทนอดกลั้นของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชต้องเผชิญกับความทุกข์ที่เห็นพระนางสุพรรณกัลยาต้องไปเป็นตัวจํานำพร้อมพระองค์ เมื่อพระองค์มีโอกาสได้กลับมาอยุธยา พระนางสุพรรณกัลยาก็ไม่สามารถเดินทางกลับมาได้ เพราะต้องการรักษาศักดิ์ศรีของตัวจํานำ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทุกข์ทรมาณใจเป็นอย่างยิ่งเพราะพระนางสุพรรณกัลยาต้องไปเป็นตัวจํานำเพียงลำพัง โดยที่พระองค์ไม่สามารถช่วยเหลืออะไรได้ การสร้างตัวละครพระนางสุพรรณกัลยาเข้ามาแสดงให้เห็นความขัดแย้งภายในใจของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชอย่างชัดเจน พระนางสุพรรณกัลยาจึงมีบทบาทสำคัญในการทดสอบความอดทน ความเข้มแข็ง ที่จะทำหน้าที่ที่ยิ่งใหญ่ต่อไปในภายภาคหน้า นอกจากนั้นใน ลิลิตนเรศวร ยังได้เพิ่มบทบาทของสมเด็จพระมหาธรรมราชา ดังรายละเอียดที่จะได้กล่าวถึงต่อไป

3.2.3.4 สมเด็จพระมหาธรรมราชา

ใน ลิลิตนเรศวร ผู้ประพันธ์ได้เพิ่มบทบาทของสมเด็จพระมหาธรรมราชาให้เป็นผู้คอยสั่งสอน อบรม และวางแนวทางการรบให้กับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งแตกต่างจาก ลิลิตตะเลงพ่าย และสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย ที่ใช้เหตุอัศจรรย์เป็นผู้ช่วยเหลือให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทำสงครามยุทธหัตถีชนะ

นอกจากนั้นยังปรากฏทศรํ้าครวญพรรณนาของพระมหาธรรมราชาที่ต้องสูญเสียบ้านเมืองและต้องห่างไกลจากพระราชบุตรและพระราชธิดา ที่ไปเป็นตัวประกัน ณ หงสาวดี สมเด็จพระมหาธรรมราชาได้แสดงความโศกเศร้า ที่ต้องพลัดพรากจากลูกทั้งสอง “เสียเมืองและเสียสอง สุตสาวดสี ไปพ่อ” ดังความที่ว่า

¹⁰⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

ครวญครางรำหูกฟ้า	เปนรอง ลูกเอย
คืนค่ำเลือดตานอง	หลังลัน
เสียเมืองและเสียสอง	สุดสวาดสี ไปพ้อ
เหลืออดเมืองถูกปล้น	ลูกน้อยพลอยผสม
ระทมทุกข์ร่ำเกล้า	ปานตาย
ลูกพรากอัยยวิญ	จากแล้ว
วันคืนพร่ำเสียดาย	เมืองลูก อยู่มา
เห็นลูกปานเห็นแก้ว	เกิดขึ้นกลางเมือง ¹⁰⁵

ความข้างต้นแสดงให้เห็นความทุกข์กายทุกข์ใจของพระมหาธรรมราชาจน “เลือดตานอง หลังลัน” “ระทมทุกข์” ที่ต้อง “เสียเมือง” “เสียสอง สุดสวาดสี” การสูญเสียในครั้งนี้เป็นแรงผลักดันให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราช “กลับพื้น ชาวอัยยวิญจักปรีดา เอิบอ้อม”¹⁰⁶ ไม่ต้องตกเป็นเมืองขึ้นของหงสาวดีอีกต่อไป

อย่างไรก็ดีในเรื่อง ลิลิตนเรศวร สมเด็จพระนเรศวรมหาราชถูกเชื่อมโยง (identify) เข้ากับชาติบ้านเมือง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชาติไทย กล่าวคือ เมื่อ “เสียสอง สุดสวาดสี” ก็คือการสูญเสีย “เสียเมือง” เมื่อเห็น “ลูกปานเห็นแก้ว” ก็คือ เห็นชาติบ้านเมือง “เกิดขึ้นกลางเมือง” เมื่อไรที่สมเด็จพระนเรศวรเดินทางกลับคืนมาสู่อัยยวิญสามารถคาดหมายได้ว่าบ้านเมืองจะเกิดความสงบสุขและเจริญรุ่งเรืองดังเดิม

3.2.3.5 พระยาจันจันตุ เจ้าเมืองเชียงใหม่ ลักไวทำมู และพระยาละแวก

ใน โคลงภาพพระราชพงศาวดาร ลิลิตนเรศวร และสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย ผู้ประพันธ์สร้างพระมหาอุปราชเป็นตัวละครคู่ตรงข้ามกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแล้ว ในเรื่องดังกล่าวได้เพิ่มตัวละครต่างๆ เช่น พระยาจันจันตุ เจ้าเมืองเชียงใหม่ ลักไวทำมู พระยาละแวก มาเป็นคู่ตรงข้ามกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เพื่อแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงสามารถทำศึกต่อสู้กับหัวเมืองต่างๆ จนได้รับชัยชนะ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงเป็นพระมหากษัตริย์นักรบที่กู้ชาติและสร้างชาติให้ยิ่งใหญ่เหนือดินแดนอื่นๆ

¹⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

¹⁰⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

3.2.4 การสร้างฉาก

ฉากชมธรรมชาติเป็นลักษณะเด่นใน ลิลิตตะเลงพ่าย ผู้นิพนธ์พรรณนาธรรมชาติให้ สอดคล้องกับอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร และแสดงอารมณ์สะท้อนใจได้อย่างงดงาม ผู้ นิพนธ์ได้กล่าวถึงความงดงามทางธรรมชาติต่างๆ ภาพความงดงามเหล่านั้นแทนที่จะทำให้พระ มหาอุปราชามีความสุข กลับกลายเป็นภาพที่ขัดแย้งกับความรู้สึกภายในจิตใจของพระองค์ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

พุดจีบลาลาญเนตร เกษพิกุลแบ่งกลีบ ปีบจำปาจำปี
มลูลีประดู่ดง ปรุประยงมโดย โรอยเรณูร่วงเจ้า เข้ากระมล
ชว่นขึ้นสุรภีร์นครนทร์ บุนนาคปนปะแปม การเกษแกม
กรรณิกา มลิวัลย์ลาหลายหลาก มากเมอลหมุ่มแมกไม้ ถวิลถึง
องค์อ่อนให้ ธิราชร้อนทรวงเสียว อยู่นาฯ¹⁰⁷

ในระหว่างที่พระมหาอุปราชาดำเนินทัพปรากฏภาพของธรรมชาติอันงดงาม “พุดจีบ” ลาญ เนตร “เกษพิกุล” แบ่งกลีบ “ปีบ จำปา จำปี มลูลี ประดู่ ประยง” ส่งกลิ่นหอม “เข้ากระมล” “บุนนาค การเกษ กรรณิกา มลิวัลย์” ออกดอก “หลากหลาย” จากความข้างต้นแสดงให้เห็น ความงดงามของธรรมชาติที่ทำให้สุข สดชื่น ภาพดังกล่าวขัดแย้งกับอารมณ์ความรู้สึกของพระ มหาอุปราชาคือ “ถวิลถึงองค์อ่อน” รู้สึก “ร้อนทรวงเสียว” ดังนั้นภาพความงดงามของธรรมชาติจึง ขัดแย้งกับอารมณ์ความรู้สึกของพระมหาอุปราชาคือเป็นอย่างยิ่ง และก่อให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจ

บทชนมก ชมไม้ ชมเนื้อใน ลิลิตตะเลงพ่าย เป็นบทที่ทำให้เห็นถึงความทุกข์โศกและ อารมณ์สะท้อนใจของพระมหาอุปราชาคือ เพราะธรรมชาติที่พระองค์พบเห็นขัดแย้งกับความเป็น จริงในช่วงเวลานั้นอย่างสิ้นเชิง การเดินทางของพระมหาอุปราชาคือ แวดล้อมไปด้วยธรรมชาติที่ สวยสดงดงาม น่าชื่นชม แต่ภายในใจของพระองค์กลับ “ร้อนทรวง” รุ่มร้อน ทุกข์ใจเพราะหวน คิดถึงนางอันเป็นที่รัก ภาพความขัดแย้งระหว่างความสุขของธรรมชาติที่ “นกจับมิ่งไม้” อยู่ “คุ่มคู่ อยู่ทุกวัน” ขัดแย้งกับภาพของพระมหาอุปราชาคือ เปลาเปลี่ยน “เดี่ยวอดูรทน” ดังนั้นภาพความ ขัดแย้งระหว่างธรรมชาติกับอารมณ์ความรู้สึกของพระมหาอุปราชาคือ “ทุกข์ทุม ทรวงนา” ก่อให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

¹⁰⁷ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ลิลิตตะเลงพ่าย, หน้า 41.

เนืองนักษบับมิ่งไม้	เรียมยล
คุ่มค้อยู่ทุกวัน	ต่างร้อง
ตูเดี่ยวอูรทน	ทุกซ์ทุ่มทรวงนา
ถาบมีเพื่อนพร้อง	พีเพี้ยงอดสู ¹⁰⁸

นอกจากนั้นบทชนนค ชมไม้ ชมเนื้อใน ลิลิตตะเลงพ่าย ยังแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชอย่างเด่นชัด กล่าวคือ ในขณะที่พระมหาอุปราชาทรงทุกซ์ระทมกับการพลัดพรากจากนางอันเป็นที่รักมารบ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเตรียมพร้อมจัดทัพ ดังความที่ว่า

ตามชนบพยุหยาตรา สรรบเสนานามมี เทียบโยธีเจด
 แถวแนวละเจดกองเป็นชนิด จัดเปนสี่สิบเก้าทัพ ลำดับดู
 ดาษดา ฐให้พระยาจิตรตอง พลหมื่นสองพันตน เป็นขุนพล
 ทัพหน้า ซี่ประจำคชคง นามมาตงค์ยูมาตาง มางนันทมิตรปึก
 ขวา ซี่คชาปลอดหะละ กระทบให้สีพัน ปีกซ้ายปั่นทวยทัพ
 นับเท่ากันไตรตรา¹⁰⁹

ภาพกระบวนทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ “เทียบโยธีเจดแถว” “แนวละเจดกอง” “จัดเปนสี่สิบเก้าทัพ” ดูต่างดงดงามแสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของกองทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์ให้ “พลหมื่นสองพันตน” เป็นขุนพลซี่ข้างนำหน้า จัด “ปีกซ้าย” “ปีกขวา” ให้เท่ากัน ล้วนเป็นภาพที่แสดงถึงอำนาจอันยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังนั้นภาพการจัดทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงเป็นภาพที่ขัดแย้งกับบทชนนคชาติของพระมหาอุปราช ภาพที่ขัดแย้งดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของกองทัพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงมุ่งมั่นในการรบและเสียสละเพื่อส่วนรวมมากกว่าที่จะสนใจเรื่องอารมณ์ความรู้สึกส่วนตนเจกเช่นพระมหาอุปราช

3.2.5 การนำเสนอมุมมองในการเล่าเรื่อง

บทประพันธ์ร้อยกรองนำเสนอมุมมองในการเล่าเรื่อง ผ่านสายตาของผู้เล่าเรื่อง แล้วกล่าวยกย่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่าเป็นผู้มีความกล้าหาญในการรบ ดังปรากฏในโคลงที่ว่า

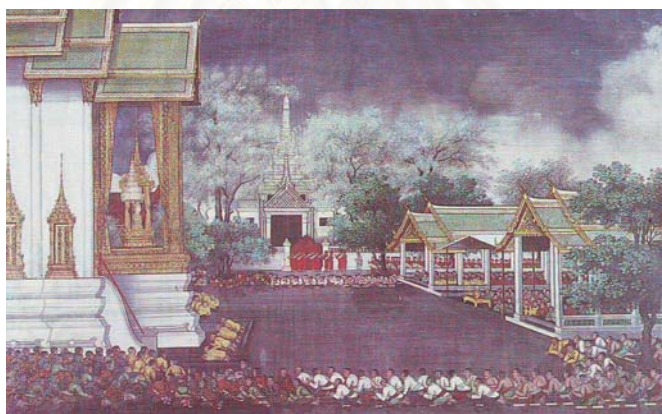
¹⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 48-49.

¹⁰⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 99.

จอมเทงอศรราชดำ   อังฆุรง คตเอย
 ทรานนเรศวร้ออกยง   ยุทธกล้า¹¹⁰

ผู้เล่าเรื่องกล่าวยกย่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า “ยุทธกล้า” แสดงให้เห็นว่าพระองค์เป็นผู้มีความสามารถในการรบ เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชสามารถเอาชนะข้าศึกศัตรูต่างๆ ทำให้ชื่อเสียงความสามารถของพระองค์เป็นที่ประจักษ์แล้ว บรรดาหัวเมืองต่างๆ ส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวายเพื่อแสดงความจงรักภักดีและเกิดพิธีปฐมกรรม ดังความที่ว่า

จอมเวียงเชียงใหม่แจ้ง   เกียรติสยาม
 แสงพระยศเอยงาม   ขาดห้าว
 ตรีศรีโครมอภพตาม   ขนอบพึ่ง นุภาพแฮ
 ทวยพระยาแสนท้าว   ทัวพร้อมยอมคัล¹¹¹

ภาพ 5 แสดงทูตเชียงใหม่เฝ้าถวายราชบรรณาการ ในโคลงภาพพระราชพงศาวดาร

ผู้เล่าเรื่องกล่าวยกย่องพระเกียรติยศของสยาม และส่งทูตเชียงใหม่เฝ้าถวายราชบรรณาการแสดงให้เห็นว่า ในมุมมองของผู้เล่าเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้ยิ่งใหญ่ มีชัยเหนือดินแดนของประเทศเพื่อนบ้าน จนทำให้ประเทศอื่นๆ ต่างพร้อมใจกันมาพ้องบารมี “มอบภพตาม ขนอบพึ่ง นุภาพแฮ” จนทำให้ “ทวยพระยาแสนท้าว ทัวพร้อมยอมคัล” บรรดาหัวเมืองต่างๆ ยอมมอบเครื่องราชบรรณาการ

นอกจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีความเก่งกล้าสามารถในการรบจนสามารถขยายอาณาเขตเหนือดินแดนอื่นๆ ได้แล้ว พระองค์ยังเป็น

¹¹⁰ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. โคลงภาพพระราชพงศาวดาร, หน้า 34.

¹¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.

พระมหากษัตริย์ที่เปี่ยมด้วยเมตตา ลดโทษให้บรรดาแม่ทัพนายกองที่ทำผิด ดังปรากฏให้เห็น จากเหตุการณ์ที่พระวันรัตทูลขอพระราชทานอภัยโทษให้แม่ทัพนายกอง ดังความที่ว่า

รูปที่ 30 ภาพสมเด็จพระวันรัตทูลขอโทษแม่ทัพนายกอง
 ทราบนุสนธิ์เสรีจลัน จอมสงฆ์ ทูลแฮ
 ชรอยเทพย์ดาลบพิราทรง เกียรติกล้า
 เจกจอมวิสุทธินงค์ เอกชนะ มารนอ
 ทวยเทพถอยล่าล่า เล่ห์ให้อุภัยดาล¹¹²

มุมมองของผู้เล่าเรื่อง กล่าวยกย่องว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นนักรบผู้ยิ่งใหญ่ พระมหากษัตริย์ผู้มีเมตตาช่วยเหลือแม่ทัพนายกอง และเป็นผู้มีบุญบารมีในทำนองเดียวกับพระพุทธเจ้าบรมชนกนามมหาร ซึ่งเป็นภาพลักษณ์ในลักษณะเดียวกับเรื่องเล่าประเภทพระราชพงศาวดาร จะกล่าวถึงอีกครั้งในเรื่องการใช้ความเปรียบ

3.2.6 การใช้คำเรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

คำที่ใช้เรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราชใน ลิลิตตะเลงพ่าย โคลงภาพพระราชพงศาวดาร ลิลิตนเรศวรมหาราช และสมเด็จมหาราชกษัตริย์ไทย ยังคงสืบทอดมาจากคำเรียกในพระราชพงศาวดาร คำที่ใช้เรียกพระองค์ในบทประพันธ์ร้อยกรองสามารถจัดกลุ่มได้ดังนี้

3.2.6.1 คำที่แสดงฐานะผู้เป็นใหญ่ หรือผู้นำคนทั้งปวง เช่น

จอมสยามขามศึกไซรั ไปมี
 บานกมลเปรมปรีดิ์ ปราบเสี้ยน¹¹³
 ราญรบหัวเมืองเนือง เบื้องบูรพทิศไปถิ่น จึงพระปิ่นบัลลังก์
 ยาดราโยธิไปยุท¹¹⁴

¹¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 38.

¹¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 71.

¹¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7

ปิ่นสยามยลแก้ท่าน   คณะนี้ก อยู่นา
ถวิลว่าขุนศึกกล้า   นักโน้น¹¹⁵

ขอนิพนธ์ตามเค้าเรื่อง   โบราณ
จอมกษัตริย์ทรงอาญา   ต่อสู้¹¹⁶

ประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราชผู้เชียวยชาญ มหาราชทรงอาญา
กู้ชาติไทยพันไพร¹¹⁷

กองหน้าข้าศึกกล้า   สมหวัง
ชล่าใจเหมือนดั่ง   คาดไว้
ทัพไทยซุ่มกำลัง   ออกจู่ ดีแล
พลเขมรแตกถึงไท่   ธิราชเจ้าจอมพล¹¹⁸

จอมไทยนฤเบศร์ สำแดงเดชห้าวหาญ   เข่ารานรณพิฆาต
สมชายชาติทหาร¹¹⁹

คำว่า “จอมสยาม” “พระปิ่นปักพิ” “ปิ่นสยาม” “จอมกษัตริย์” “มหาราช” “จอมไทย” คำว่า “จอม” และ “ปิ่น” แสดงถึงความเป็นยอดที่สูงที่สุด ซึ่งเป็นคำกล่าวยกย่อง เชิดชูว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ในแผ่นดินสยาม พระองค์ทำหน้าที่ในการรบเพื่อคอบกู้คุ้มครองแผ่นดิน

โคลงภาพพระราชพงศาวดารใช้คำเรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เช่น นเรศวรอุดรนาธิป หมายถึง พระราชาแห่งแคว้นทางเหนือ สมเด็จพระนเรศวร องค์พระนเรศวรเจ้า จอมจาตุรนต์ หมายถึง เป็นเจ้าแห่งทิศทั้งสี่ จอมสยามนามนเรศวรเจ้า ปักพิ หมายถึง ผู้ยิ่งใหญ่สูงสุดแห่งสยาม และเป็นเจ้าแห่งดินแดนทั้งปวง สมเด็จพระนเรศวร ผู้ผดุงสยาม หมายถึง ผู้ปกป้องคุ้มครอง คำจุนดินแดนสยาม จอมวิสุทธิองค์ หมายถึง พระพุทธเจ้า จากคำที่ใช้เรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในโคลงภาพพระราชพงศาวดารเปรียบเทียบกับคำเรียกในเรื่องเล่าอื่นๆ พบว่า ใน โคลงภาพพระราชพงศาวดาร เน้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชใน

¹¹⁵ เรื่องเดียวกัน หน้า 145.

¹¹⁶ พระเทพรัตนกวี, พระสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย, หน้า 2.

¹¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 266.

¹¹⁸ ชุมพร แสนเสนา, ลิลิตนเรศวร, หน้า 51.

¹¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 52.

ฐานะ “จอมสยาม” “ผู้ผดุงสยาม” เนื่องจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นนักรบที่ยิ่งใหญ่ สามารถเอาชนะข้าศึกศัตรูจน “ผดุงสยาม” และเป็น “จอมสยาม” ได้ ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชใน โคลงภาพพระราชพงศาวดาร จึงเป็นนักรบผู้ยิ่งใหญ่ในดินแดนตนและยิ่งใหญ่เหนือดินแดนอื่นๆ

3.2.6.2 คำที่แสดงความเป็นตัวแทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพบูชา เช่น

สมภารสมโพธิพัน	พรรณา
รังสฤษฎ์พระสมญา	แพร์พร้อม
สรรพเพชญพิชิตมา	เรศเรียก นามฤา
สนั่นสำเนียงเกียรติก้อง	เกริกหล้าแหล่งละเวง ¹²⁰

คำว่า พระ “สรรพเพชญพิชิตมาเรศ” เป็นสมญานามที่กล่าวยกย่องเชิดชู “เกียรติก้อง เกริกหล้า” ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในทำนองเดียวกับพระพุทธเจ้า คำที่ใช้เรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราชสืบทอดความคิดมาจากเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดาร ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีบารมีในทำนองเดียวกับพระพุทธเจ้า

3.2.7 การใช้ความเปรียบ

ความเปรียบในบทประพันธ์ร้อยกรองอ้างถึงพระรามและพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นผู้ยิ่งใหญ่ คือ เป็นผู้ที่อวตารลงมาปราบยุคเข็ญ ผู้มีฤทธิ์อำนาจตั้งพระราม ผู้มีบารมีในทำนองเดียวกับพระพุทธเจ้า ดังรายละเอียดข้างล่างนี้

บุญเจ้าจอมภพพิน	แผ่นสยาม
เผยพระยศยินขาม	ขาดแก้ว
พระฤทธิ์ตั้งฤทธิ์ราม	รอนราพณ์ แลฤา
ราญอริราชแผ้ว	แผกแพ้ทุกกาย ¹²¹

¹²⁰ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ลิลิตตะเลงพ่าย, หน้า 162.

¹²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

บุญบันดาลส่งเพียง	เคียงสุรย์
พระเดชจะทรงพูน	เพียบหล้า
สุรเสียงกระเดื่องปุ่น	รามราช พระเฮย
วันหนึ่งคงแกลัวกล้า	หันเสี้ยนกลางสมร ¹²²

ลิลิตตะเลงพ่าย และ ลิลิตนเรศวร เปรียบเทียบสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่ามีฤทธิ์เดชอำนาจ “ตั้งฤทธิ์ราม” ซึ่งเป็นตัวละครเอกในเรื่องรามเกียรติ์ ความข้างต้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเปรียบตั้ง “ราม” ที่ต้องอ้างแรมค้ำดิน “รอนราพณ์” ทำศึกกับทศกัณฐ์ครั้งแล้วครั้งเล่า จนทำให้ “อริราช” ต่าง “แตกแพ้ว” พระองค์ทุกรายไป นอกจากนี้ยังอาจหมายถึง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นฝ่ายธรรมะตั้งพระราม ที่ทำศึกชนะฝ่ายอธรรม

ไพรินทรนาศเพียง	พลมาร
พระดั่งองคาวตาร	แต่ก็
แสนศึกห่อนหาญราญ	รอดฤทธิ พระฤา
ดาดตระดกเดชลี	ประลาดหล้าแหล่งสถานฯ ¹²³

สบายใจพระกลับมา ดั่งอวตารชุบขึ้น ช่วยชาติให้ฟูเฟื่อง
เกียรติฟุ้งคองเดิม บารมี¹²⁴

นอกจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะมีฤทธิ์ตั้งพระรามแล้ว ใน ลิลิตตะเลงพ่าย และ ลิลิตนเรศวร ยังได้เปรียบเทียบพระองค์ “ดั่งองคาวตาร” ของพระนารายณ์ที่มีความ “หาญ” กล้ามารบกับเหล่า “พลมาร” ที่มาช่วย “ชุบขึ้น ช่วยชาติให้ฟูเฟื่อง” สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงเป็นองค์อวตารของพระนารายณ์ที่มาปราบยุคเข็ญ

พระตรีโลกยนาถแผ้วเผด็จมาร	
เจกพระราชสมภาร	พี่น้อง
เสด็จไว้พิริยราญ	อรินาศ ลงนา
เสนอพระยศยีนก้อง	เกียรติท้าวทุกพายฯ ¹²⁵

¹²² ชุ่มพร แสนเสนา, ลิลิตนเรศวร, หน้า 32.

¹²³ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ลิลิตตะเลงพ่าย, หน้า 4.

¹²⁴ ชุ่มพร แสนเสนา, ลิลิตนเรศวร, หน้า 32.

¹²⁵ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ลิลิตตะเลงพ่าย, หน้า 163.

ลิลิตตะเลงพ่าย เปรียบเทียบสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่าเป็น “พระตรีโลกย” หรือ พระพุทธเจ้าที่ลงมาปราบมาร ผู้นิพนธ์เปรียบเทียบการทำสงครามยุทธหัตถีของทั้ง 2 พระองค์ว่า คล้ายคลึงกับพระพุทธเจ้า “เผด็จมาร” ดังที่ได้กล่าวรายละเอียดแล้วในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดาร

3.2.8 การตั้งชื่อเรื่อง

ลิลิตนเรศวร เป็นการตั้งชื่อเรื่องตามตัวละครเอกของเรื่อง คือสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ส่วน ลิลิตตะเลงพ่าย เป็นการตั้งชื่อเรื่องให้สอดคล้องกับเรื่องยวนพ่าย “ตะเลงพ่าย” หมายถึง หงสาวดีพ่ายแพ้สงครามยุทธหัตถีแก่ฝ่ายอยุธยา อีกนัยหนึ่งแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความสามารถจนทำให้ “ตะเลงพ่าย” ส่วน สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย ตั้งชื่อเรื่องตามการกระทำ (action) ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ “จอมราชาชาติไทยกู้ ชาติได้เป็นไทย”¹²⁶ คำว่า “กู้” หมายถึง ทำให้กลับคืนดังเดิม¹²⁷ ชื่อเรื่องดังกล่าวจึงเป็นการยกย่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะผู้กู้ชาติ

โคลงภาพพระราชพงศาวดารตั้งชื่อเรื่องตามลักษณะการนำเสนอเรื่อง ซึ่งประกอบด้วย โคลง และภาพที่ตัดตอนมาจากเหตุการณ์สำคัญๆ ในพระราชพงศาวดาร ผู้เล่าเรื่องจึงตั้งชื่อเรื่องเพื่อมุ่งเน้นว่าโคลงและภาพเหล่านี้มีแหล่งอ้างอิงมาจากพระราชพงศาวดาร

สรุปกลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทบทประพันธ์ร้อยกรอง

บทประพันธ์ร้อยกรองที่เล่าเรื่องเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดำเนินตามขนบของวรรณคดีย่อพระเกียรติเพื่อสดุดีวีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ส่วนการสร้างตัวละครในบทประพันธ์ร้อยกรอง มีลักษณะเด่นคือ การสร้างตัวละครพระมหาอุปราชเทียบเคียงกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเพื่อย่อพระเกียรติพระองค์เช่นกัน

ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชใน ลิลิตตะเลงพ่าย ยังคงภาพของผู้มีบุญบารมีเหมือนในเรื่องเล่าประเภทพระราชพงศาวดาร แต่เพิ่มรายละเอียดเกี่ยวกับความเป็นผู้ทรงธรรมไว้อย่างชัดเจนดังรายละเอียดในตอนท้ายเรื่อง ส่วน สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย ได้เน้นภาพลักษณ์ให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้กู้ชาติและสร้างชาติไว้อย่างเด่นชัด เริ่มต้น

¹²⁶ พระเทพรัตนกวี, สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย, หน้า 2.

¹²⁷ ราชบัณฑิต, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542, หน้า 137.

ตั้งแต่การประกาศอิสรภาพ การทำสงครามยุทธหัตถี นอกนั้น สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย ได้เล่าเรื่องราวของพระองค์ในภาคที่ 3 สมเด็จพระนเรศวรมหาราชแผ่อาณาเขต แสดงให้เห็นว่าพระองค์เป็นผู้ยิ่งใหญ่ในชาติตนและยิ่งใหญ่เหนือชาติอื่นๆ จนสามารถแผ่ขยายอาณาเขตไปทั่วทุกทิศ ส่วน ลิลิตนเรศวร เน้นความกล้าหาญของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชตั้งแต่ครั้งเป็นตัวจำนำและเป็นแรงผลักดันให้พระองค์กอบกู้เอกราชได้สำเร็จ ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในบทประพันธ์ร้อยกรอง จึงเป็นภาพของพระมหากษัตริย์ในอุดมคติ กล่าวคือ ผู้มีบุญ ผู้มีบารมี ผู้ทรงธรรม และผู้กล้าหาญที่มีความสามารถในการรบ ซึ่งสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในการประพันธ์ที่ต้องการยกย่องพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ใน โคลงภาพพระราชพงศาวดาร ผู้เล่าเรื่องได้สร้างความขัดแย้งระหว่างไทยกับพม่าและบรรดาหัวเมืองต่างๆ ผ่านโคลงภาพแต่ละบทเพื่อยกย่องเชิดชูว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีความสามารถในการรบ จนขยายอาณาเขตไปสู่ดินแดนอื่นๆ เรื่องเล่าใน โคลงภาพพระราชพงศาวดารนำเค้าโครงเรื่องมาจากพระราชพงศาวดาร แต่มีข้อน่าสังเกตประการหนึ่งว่า เรื่องเล่าประเภทพระราชพงศาวดารมักใช้เหตุอุกฉกรรจ์ในการเล่าเรื่องเพื่อยกย่องว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบุญบารมี ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในเรื่องเล่าประเภทพระราชพงศาวดารจึงเน้นความเป็นผู้มีบุญบารมี ซึ่งแตกต่างจาก โคลงภาพพระราชพงศาวดาร ที่กล่าวยกย่องว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชสามารถปราบข้าศึกศัตรูด้วยความสามารถของพระองค์เองโดยไม่ปรากฏเหตุอุกฉกรรจ์หรือการช่วยเหลือจากเทพดาบันดาล ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในโคลงภาพพระราชพงศาวดาร จึงเป็นนัรบผู้กล้าหาญ ผู้สร้างชาติให้เหนือชาติอื่นและผู้ดำรงความเป็นชาติตั้งที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

3.3 กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทความเรียง

ความเรียง หมายถึง “วรรณกรรมประเภทร้อยแก้ว อธิบายความ ซึ่งพยายามให้ความรู้ อย่างแจ่มแจ้งเกี่ยวกับเรื่องที่น่าสนใจ”¹²⁸ ในที่นี้ผู้วิจัยจัดเรื่อง ไทยรบพม่า พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และ กฤษณาภินิหารอันบดบังมิได้ ไว้เป็นเรื่องเล่าประเภทความเรียง เนื่องจากผู้ประพันธ์เน้นการอธิบายความ และให้ความรู้เกี่ยวกับพระราชประวัติและการทำสงครามของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

¹²⁸ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ – ไทย, หน้า 164.

3.3.1 ภูมิหลังของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประเภทความเรียง ความเรียงที่นำมาใช้เป็นข้อมูลในการศึกษา คือ

3.3.1.1 *ไทยรบพม่า* พระนิพนธ์ใน สมเด็จพระยาตากษานูภาพ เป็น เรื่องราวการทำสงครามระหว่างไทยกับพม่า ในคำนำเมื่อ พ.ศ.2471 กล่าวไว้ว่า

ข้าพเจ้าตั้งใจแต่งหนังสือเรื่องนี้ให้เป็นประโยชน์ในทาง ความรู้พงศาวดารเป็นสำคัญ ในหนังสือเรื่องนี้มีคติทาง การเมืองฝ่ายพลเรือนอยู่ด้วยแต่ต้นจนปลายใครอ่านถึงจะเป็นท หารหรือพลเรือนก็คงจะได้ความรู้เรื่องพงศาวดารสยามซึ่งยังไม่ ปรากฏในหนังสือเรื่องอื่นมีอยู่มาก¹²⁹

เรื่อง *ไทยรบพม่า* ผู้นิพนธ์นำเสนอเหตุการณ์การทำสงครามระหว่างไทยกับพม่า ซึ่งสอดคล้องกับชื่อเรื่อง “*ไทยรบพม่า*” สอดคล้องกับคำอธิบายของ ชงชัย วินิจจะกุล กล่าวไว้ว่า

วิธีการบรรยายโดยการเลือกสรรเอาเฉพาะสงคราม ระหว่างไทยกับพม่า และชื่อของหนังสือ คือวิธีการให้เค้าโครง และแกนของประวัติศาสตร์ไทยอย่างชาญฉลาดที่สุดอย่างหนึ่ง ซึ่งมีอิทธิพลต่อการรับรู้หรือการสร้างความหมายของอดีตขึ้นใน ความทรงจำของผู้คนอย่างมาก ประวัติศาสตร์ไทยจึงกลายเป็น เรื่องของสงครามกับต่างชาติและการกู้ชาติไปในที่สุด¹³⁰

ไทยรบพม่า เป็นเรื่องราวการทำสงครามของสมเด็จพระนเรศวรกับหัวเมืองต่าง ๆ ดังปรากฏในสงครามแต่ละครั้งดังนี้

- สงครามครั้งที่ 4 คราวเสียกรุงฯ แก่พระเจ้าหงสาวดี
- สงครามครั้งที่ 5 คราวสมเด็จพระนเรศวรประกาศอิสระ
- สงครามครั้งที่ 6 คราวรบพระยาพลิมที่เมืองสุพรรณ
- สงครามครั้งที่ 7 คราวรบพระเจ้าเชียงใหม่ที่บ้านสระเกศ
- สงครามครั้งที่ 8 คราวพระเจ้าหงสาวดีล้อมกรุงฯ
- สงครามครั้งที่ 9 คราวพระมหาอุปราชายกมาครั้งแรก

¹²⁹ สมเด็จพระยาตากษานูภาพ, *ไทยรบพม่า* (กรุงเทพมหานคร: บรรณาคาร, 2543), หน้า คำนำ.

¹³⁰ ชงชัย วินิจจะกุล, “ผู้ร้ายในประวัติศาสตร์ไทย กรณีพระมหาธรรมราชา ผู้ร้ายกลับใจหรือถูกใส่ ความโดย plot ของนักประวัติศาสตร์” ใน *การเมืองในประวัติศาสตร์ยุคสุโขทัย - อโยธยา*, หน้า 170.

- สงครามครั้งที่ 10 คราวสมเด็จพระนเรศวรชนช้าง
 สงครามครั้งที่ 11 คราวไทยตีเมืองทวายเมืองตะนาวศรี
 สงครามครั้งที่ 12 คราวสมเด็จพระนเรศวรได้หัวเมืองมอญ
 สงครามครั้งที่ 13 คราวสมเด็จพระนเรศวรตีเมืองหงสาวดี ครั้งแรก
 สงครามครั้งที่ 14 คราวสมเด็จพระนเรศวรตีเมืองหงสาวดี ครั้งที่ 2
 สงครามครั้งที่ 15 สงครามครั้งสุดท้ายของสมเด็จพระนเรศวร

3.3.1.2 พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระนิพนธ์ใน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาอดิศัยราชานุภาพ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาอดิศัยราชานุภาพ ทรงอธิบาย พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในคำนำว่า

เรื่องพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นเรื่องแสดงจริยาของบุคคลสำคัญผู้เกิดมาบำเพ็ญประโยชน์อันยิ่งใหญ่ให้แก่ประเทศชาติ จนพระนามปรากฏในประวัติศาสตร์ว่าเป็น “วีรบุรุษ” ประเทศชาติต่างๆ ย่อมมีวีรบุรุษเป็นพระเจ้าแผ่นดินหรือบุคคลสามัญบังเกิดในบางยุคบางสมัย และคนในชาตินั้นๆ ย่อมจดจำอภินิหารของวีรบุรุษแห่งชาติตนเชิดชูเกียรติไว้ในประวัติศาสตร์ของประเทศ บางทีก็แต่งเป็นเรื่องประวัติขึ้น โดยเฉพาะเพื่อให้เป็นคติแก่คนชั้นหลังที่จะจดจำยึดถือเป็นแบบอย่างในอันที่จะบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติตามกำลังความสามารถของตนๆ ก็ในกระบวนประวัติแห่งวีรบุรุษของชาติไทยยุคกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เห็นจะไม่มีประวัติของผู้ใดที่ละเอียดพิสดาร ทั้งนำอ่านและเราใจให้กล่าวหาญยิ่งไปกว่าพระประวัติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาอดิศัยราชานุภาพ ทรงนิพนธ์พร้อมด้วยหลักฐานและข้อสันนิษฐานในทางประวัติศาสตร์ดังปรากฏในสมุดนี้¹³¹

¹³¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาอดิศัยราชานุภาพ, พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2547), หน้า 6-7.

พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ภาค คือ

ภาค 1 เรื่องบ้านเมืองเกิดยุคเชษฐ

พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เริ่มต้นจากการบรรยายสภาพบ้านเมือง อยู่ในภาวะคับขัน ฝ่ายกรุงศรีอยุธยาแพ้ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระเทพกษัตริย์ไปเมืองหงสาวดี โดยเน้นเล่าเรื่องราวของบ้านเมืองที่ยุงยาก คับขัน อยู่ในภาวะสงครามตลอดมา

ภาค 2 สมเด็จพระนเรศวรทรงกู้บ้านเมือง

ในส่วนของพระราชประวัติภาค 2 เริ่มตั้งแต่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกลับมาเมืองไทย โดยมีพระนางสุพรรณกัลยาเป็นตัวจํานำแทน แล้วพระองค์ได้ปกครองเมืองพิษณุโลก สมเด็จพระนเรศวรมหาราชรบกับพระยาจันจันตุ จนเลื่องชื่อ และแสดงถึงความกล้าหาญในการรบ สมเด็จพระนเรศวรรบกับกองทัพเขมร โดยใช้คนน้อยแต่ได้รับชัยชนะ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเข้าตีเมืองคังแล้วชนะ โดยใช้กลอุบายหลอกล่อ เข้าตีทีหลัง โดยหลอกล่อว่าจะเข้าตีทางนี้ แต่ไปเข้าตีอีกทางหนึ่ง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชถูกลวงไปทำร้าย ในการศึกษาที่เมืองแครง หลังจากนั้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประกาศอิสรภาพที่เมืองแครง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชยิงปืนข้ามแม่น้ำสะโตงถูกสุภกรรณนายทัพหน้าของข้าศึกขาดคอข้าง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงรู้ว่าพระยาสุวรรณโลกกับพระยาพิชัยเป็นกบฏ จึงยกทัพไปปราบ ในการต่อสู้กับข้าศึกศัตรูของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เน้นใช้กลอุบายกำลังน้อยเข้าต่อสู้ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชปล้นค่ายพระเจ้าหงสาวดี หลังจากนั้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชชนะพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง

ภาค 3 สมเด็จพระนเรศวรแผ่อำนาจเขต

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชขึ้นครองราชย์ แล้วแต่งกองทัพน้อยไปรักษาเมืองกาญจน์ เมื่อพระมหาอุปราชายกทัพเข้ามาก็ประมาท เข้าโจมตี กองทัพสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงใช้กองซุ่มตะลุมบอนจนทัพของพระมหาอุปราชายกทัพไป พระมหาอุปราชายกทัพมาใหม่อีกครั้ง เมื่อมาถึงบ้านพนมทวน เกิดลมเวรัมภา เป็นกงจักรพัดถูกเศวตฉัตรครุฑราชารบหลังช้างหัก โหรทำนายว่ามงคลนิมิต ส่วนสมเด็จพระนเรศวรมหาราชฝันว่าน้ำท่วมมาแต่ทางทิศตะวันตก ลุยน้ำไปพบจะเข้ต่อสู้กัน พระองค์ฆ่าจะเข้ตายด้วยฝ่าพระหัตถ์ เมื่อทัพพระมหาอุปราชายกมาถึง พระองค์ใช้การตีโอบข้าศึก เชิญมาทำยุทธหัตถี พระมหาอุปราชขาดคอข้าง พระวันรัต วัดป่าแก้วทูลขอภัยโทษแก่แม่ทัพนายกองที่ยกทัพมาช่วยไม่ทัน สมเด็จพระนเรศวรมหาราชสร้างเจดีย์สถูปไว้เป็นอนุสาวรีย์ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชตีเมืองทะวาย ตะนาวศรี เขมร เมืองละแวก พระยาศรีไสยณรงค์เป็นกบฏ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจัดการกับหัวเมืองมอญ หลังจากนั้นเมืองแสนหิวมาสูวามิภักดิ์ พระเจ้าตองอูพาพระเจ้าหงสาวดีนั้นทบุเรงหนีไป

ทองอุ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชหย่าศึกกับทองอุ หลังจากนั้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จสวรรคต

3.3.1.3 กฤษฎาภินิหารอันบดบังมิได้ ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในบทนำได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

ได้แปลพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาสังเขปของ วัน วลีต เฉพาะตอนที่เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตั้งแต่ตอนเสียกรุงครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2112 และสมเด็จพระนเรศวรมหาราชถูกส่งไปเป็นตัวจำนำที่กรุงหงสาวดี จนถึงเสด็จสวรรคตที่เมืองหางเท่านั้น ท่านได้แปลหนังสือเล่มนี้ตอนดังกล่าว แปลเป็นข้อๆ ไป สลับกับมีข้อวิจารณ์และความคิดเห็นของท่านอาจารย์คึกฤทธิ์เอง สอดแทรกเข้ามาด้วย¹³²

กฤษฎาภินิหารอันบดบังมิได้ เป็นผลงานการประพันธ์ของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งประพันธ์ขึ้นประมาณพ.ศ.2518-2519 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์กล่าวถึงลักษณะการเขียนหนังสือเล่มนี้ไว้ว่า

ที่ผมจะแปลลงไปนี้ และแสดงความคิดเห็นไปด้วยนี้ ผมจะได้แปลเฉพาะตอนที่เกี่ยวกับพระมหาบุรุษของคนไทย คือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ถ้อยคำสำนวนที่แปลก็จะเป็นของผมเอง การแปลและการแสดงความคิดเห็นนั้น ตอนที่แปลคำแปลจากข้อเขียนของ วัน วลีต ผมจะได้ใส่เลขหมายกำกับไว้ข้างหน้าเป็น 1,2 และ 3 ฯลฯ ตามลำดับไป ส่วนความเห็นของผมจะอยู่ในวรรคต่อไป โดยไม่มีหมายเลขกำกับ¹³³

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์แสดงทัศนคติเกี่ยวกับพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวัน วลีต ไว้ว่า ข้อมูลบางส่วนเล่าเรื่องเสริมแต่งเข้าไป เนื่องจากพระราชพงศาวดารมาจากการจดจำเรื่องราวแล้วเล่าสืบต่อกันไป คนโบราณอาจมีทัศนคติต่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นอย่างหนึ่ง ส่วนคนปัจจุบันอาจมีทัศนคติที่แตกต่างกันไป

¹³² ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, กฤษฎาภินิหารอันบดบังมิได้ (กรุงเทพมหานคร: สยามรัฐ, 2533), หน้า คำนำ.

¹³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

3.3.2 การสร้างความขัดแย้งเพื่อนำเสนอแก่นเรื่อง

จากความเรียงทั้ง 3 เรื่องพบว่าผู้ประพันธ์สร้างความขัดแย้งภายนอกจากการทำสงครามระหว่างฝ่ายไทยกับพม่า และการทำสงครามระหว่างไทยกับหัวเมืองต่างๆ เพื่อยกย่องเชิดชูสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะวีรบุรุษผู้กู้ชาติและผู้สร้างชาติให้ยิ่งใหญ่เหนือชาติอื่นๆ ส่วนแก่นเรื่องของ *ไทยรบพม่า พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* และ *กฤษฎาภินิหารอันบดบังมิได้* เป็นการสวดตีวีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะวีรบุรุษผู้กู้ชาติ

ตาราง 3 แสดงการเลือกเหตุการณ์มาสร้างเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทความเรียง

เรื่องเล่า ประเภทความเรียง	องค์ประกัน หงสาวดี	ศึกเมืองคัง	ประกาศอิสรภาพ	ยิงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง	ทำสงครามยุทธหัตถี	พระวันรัตทูลขอพระราชทานอภัยโทษ	การแผ่ขยายอำนาจ
<i>ไทยรบพม่า</i>	✓		✓	✓	✓	✓	✓
<i>พระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช</i>	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
<i>กฤษฎาภินิหารอันบดบังมิได้</i>	✓		✓	✓	✓	✓	✓

พระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และ *ไทยรบพม่า* ได้เพิ่มเติมเหตุการณ์ตอนที่ออกชื่อยาอยู่ในภาวะยุคเข็ญ ตกเป็นเมืองขึ้นของหงสาวดีในตอนต้นเรื่อง ส่วนเหตุการณ์อื่นๆ ดำเนินตามพระราชพงศาวดาร

3.3.3 การสร้างตัวละคร

การสร้างตัวละครใน *ไทยรบพม่า พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* และ *กฤษฎาภินิหารอันบดบังมิได้* เป็นการสร้างตัวละครในลักษณะคู่ตรงข้าม กล่าวคือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นคู่ตรงข้ามกับพระมหาอุปราช และสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นคู่ตรงข้ามกับบรรดาเจ้าเมืองต่างๆ ดังนี้

3.3.3.1 สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

การสร้างตัวละครใน *ไทยรบพม่า* และ *พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักรบ จากคำที่ว่า “ประกาศอิสระ รบพระยาพลิม รบพระเจ้าเชียงใหม่ ชนช้าง ตีเมืองทวาย ได้หัวเมืองมอญ ตีเมืองหงสาวดีครั้งแรก และครั้งที่ 2 และสงครามครั้งสุดท้าย” ถ้อยคำที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวร

มหาราชเป็นนักรบที่ยิ่งใหญ่ ทั้งชีวิตของพระองค์ทรงมุ่งมั่นอยู่กับการทำสงครามเพื่อกู้ชาติและขยายอาณาเขตดินแดนให้ยิ่งใหญ่เหนือชาติอื่นๆ นอกจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะเป็นพระมหากษัตริย์ที่อุทิศชีวิตเพื่อชาติแล้ว พระองค์ยังเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีความเข้มแข็ง และเด็ดขาดในการรบ เช่น คราวศึกเมืองเชียงใหม่ พระราชมนูขัดคำสั่งของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์สั่งให้จมีนทิพไปบอกให้พระราชมนูถอย ถ้าหากไม่ถอยก็ให้ประหารเสีย ดังความที่ว่า

ฝ่ายพระราชมนูไม่ทราบพระราชประสงค์เห็นไพร่พลของตนกับของข้าศึกไล่เลี่ยกันและกำลังรบมั่นมืออยู่ ก็มีได้ถอยทัพลงมาตามรับสั่ง สั่งให้ลงมากราบทูลว่า ถอยลงมายังไม่ได้เกรงทัพไทยจะแตกพ่ายเอาไว้ไม่อยู่ พระนเรศวรทรงทราบก็กริ้ว ซึ่งความจริงก็น่าจะกริ้ว เพราะพระราชมนูขาดวินัย ขัดคำสั่งจอมทัพโดยตรง จึงดำรัสสั่งให้จมีนทิพรักษาคุมทหารม้าเร็วขึ้นไปสั่งให้พระราชมนูถอยลงมาให้ได้ ถ้าไม่ถอยก็ให้ตัดหัวพระราชมนูมาถวาย¹³⁴

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเป็นนักรบที่เฉลียวฉลาดและวางแผนการรบอย่างยอดเยี่ยม ดังตัวอย่างเรื่อง *กฤษฎาภินิหารอันบดบังมิได้* ที่อธิบายเรื่องกลการรบ การปลุกกระดม การจัดตั้ง การรบแบบกองโจร การสงครามแบบที่ฝรั่งเรียกว่า scorched earth สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทำมาก่อน การอธิบายเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับการรบจึงเป็นการสนับสนุนความเป็นพระมหากษัตริย์นักรบได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชยังเป็นนักรบที่มีการเตรียมการเป็นอย่างดี พระองค์ทรงวางแผนเรื่องเสบียงอาหาร เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวก็ให้นำข้าวมาไว้ในกรุงศรีอยุธยา ข้าวนาใดที่เก็บเกี่ยวไม่ทัน ก็ให้เผาทิ้ง ไม่ให้เป็นเสบียงของศัตรู สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงวางแผนเรื่องคน หาสรรพวุธ เลือกทหารที่ชำนาญป่า เพื่อตั้งเป็นนายกองอาสา ปลุกกระดมให้รักชาติ และจัดตั้งกองโจรอยู่ตามป่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นแม่ทัพนายกองที่รบเคียงบ่าเคียงไหล่กับทัพตลอด เมื่อสงครามไปปล้นค่าย พระองค์ก็กระทำเยี่ยงพลทหารออกไปปล้นค่ายด้วยพระองค์เอง การปล้นค่ายเป็นกลยุทธ์ที่ทำให้กองทัพพม่าขาดอาหาร แล้วยกทัพกลับในที่สุด

¹³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32-33.

นอกจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะเป็นพระมหากษัตริย์นักรบแล้ว พระองค์ยังเป็นพระมหากษัตริย์นักปกครอง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเคารพสิทธิของผู้คนชาติอื่นๆ ด้วย ดังปรากฏในเหตุการณ์ที่ราชทูตต่างเมืองเข้าเฝ้าตามขนบธรรมเนียมของชาติเหล่านั้น ความว่า

การขัดกันในเรื่องประเพณีกับฝรั่งนี้ ทำให้เกิดขัดใจกันระหว่างฝรั่งกับเจ้าของประเทศแล้วกลายเป็นเรื่องใหญ่โต ต้องเสียเมืองแก่ฝรั่งไปแล้วมาก แต่พระนเรศวรเป็นเจ้ามีน้ำพระราชหฤทัยกว้างขวางอย่างที่ทุกวันนี้เรียกกันว่าเป็นสุภาพบุรุษเต็มตัว ทรงเคารพขนบธรรมเนียมของคนชาติอื่น และยอมให้ฝรั่งเข้าเฝ้าตามธรรมเนียมของตน จึงนับว่าเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่ทรงยอมเช่นนี้ในทวีปเอเชีย โดยไม่เห็นว่าเสียพระเกียรติยศ¹³⁵

นอกจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะเป็นพระมหากษัตริย์นักรบ นักปกครองแล้ว พระองค์ยังเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีน้ำพระราชหฤทัยงดงาม มีเมตตาต่อราษฎร ดังเห็นได้จากตอนที่เสด็จไปค้างแรมยังบ้านหญิงชรา หญิงชราปรนนิบัติดูแลเป็นอย่างดีและได้แสดงความจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อพระองค์เสด็จกลับก็ให้ทหารไปรับตัวหญิงชราเข้ามาเข้าเฝ้า ดังความที่ว่า

พระองค์คือคนที่เข้าไปนอนค้างที่กระท่อม และหญิงชรา นั้นได้มีอุปการคุณแก่พระองค์เมื่อคืน แล้วตรัสต่อไปว่า และเพราะเหตุว่าในยามยาก ท่านได้รับเราเป็นบุตรของท่าน ต่อนี้ไปเราจะเรียกท่านว่าแม่ และรักท่านเช่นเดียวกับมารดา บังเกิดเกล้าของเรา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสสั่งให้จัดตำหนักในพระราชวังให้หญิงชรา นั้นได้เข้าพำนักอาศัย แล้วทรงอุปการะเลี้ยงดูจนหญิงชรา นั้นถึงกาลเวลาแห่งตนประจักษ์ว่าเป็นพระราชมารดาแท้จริง เมื่อหญิงชรา นั้นถึงแก่กรรมลง ก็ได้พระราชทานเพลิงศพเช่นเดียวกับพระบรมศพพระมเหสี¹³⁶

¹³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 67.

¹³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 71-72.

3.3.3.2 พระมหาอุปราชฯ พระเจ้าเชียงใหม่ และข้าศึกศัตรูเมืองต่าง ๆ

เรื่องเล่าประเภทความเรียงสร้างตัวละครเช่น พระมหาอุปราชฯ พระเจ้าเชียงใหม่ และข้าศึกศัตรูเมืองต่าง ๆ เป็นคู่ตรงข้ามกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทำศึกชนะพระมหาอุปราชฯจนกู้ชาติได้สำเร็จ นอกจากนั้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชยังทรงรับชนะข้าศึกศัตรูต่าง ๆ และศัตรูเหล่านั้นยอมถวายตัวมาช่วยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชรบกับหงสาวดีดังตัวอย่างเช่น

ครั้งนั้นเมื่อหัวเมืองหงสาวดีทราบข่าว สมเด็จพระนเรศวรจะเสด็จไปตีเมืองหงสาวดีต่างก็พากันมาอ่อนน้อมเป็นหลายเมือง เมืองที่มาอ่อนน้อมคราวนั้นที่สำคัญคือเมืองยะไข่ กับเมืองตองอู ทั้ง 2 เมืองเป็นประเทศราชที่ตั้งแข็งเมืองต่อพระเจ้าหงสาวดี มีศุภอักษรให้ทูตถือมาถวายสมเด็จพระนเรศวรรับว่าถ้าเสด็จไปตีเมืองหงสาวดีเมื่อใดจะยกกองทัพมาช่วย¹³⁷

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงรับชนะหัวเมืองต่าง ๆ แล้วขยายอาณาเขตดินแดนให้ยิ่งใหญ่เหนือชาติอื่น ๆ จากความสามารถในการรบของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทำให้บรรดาหัวเมืองต่าง ๆ มาอ่อนน้อมต่อพระองค์

การสร้างตัวละครในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทความเรียง ทำให้เห็นภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่าเป็นพระมหากษัตริย์นักรบที่กู้ชาติ สร้างชาติให้ยิ่งใหญ่เหนือชาติอื่น ๆ พระมหากษัตริย์นักรบปกครองเคารพในสิทธิของผู้อื่น และยังเป็นพระมหากษัตริย์ผู้มีเมตตาต่อราษฎร

3.4.4 การนำเสนอมุมมองในการเล่าเรื่อง

ผู้เล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทความเรียงเป็นผู้เล่าเรื่องแบบผู้ประพันธ์ *สมเด็จพระยาตากษัตริย์เอกาทศรถ* ทรงแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น พร้อมแสดงเหตุผลประกอบอย่างชัดเจน ดังตัวอย่างเช่น เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชรู้ว่าพระเจ้าต้องอุทิศคต จะต้องตีเมืองตองอูต่อไป จึงมีรับสั่งให้หาแม่ทัพนายกองผู้ใหญ่มาปรึกษา ความตอนนี้ *สมเด็จพระยาตากษัตริย์เอกาทศรถ* ทรงแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการให้แม่ทัพนายกองมาปรึกษา ความว่า

¹³⁷ สมเด็จพระยาตากษัตริย์เอกาทศรถ, *ไทยรบพม่า*, หน้า 135.

พิเคราะห์ดูข้อที่ต้องปรึกษากันนั้นน่าจะเป็นเพราะ กองทัพที่ยกไปครั้งนั้นได้กะการไว้เพียงจะไปตีเมืองหงสาวดี ถ้าจะไปตีเมืองตองอู เมืองนั้นอยู่ห่างไปทางข้างเหนือราว 7,000 เส้น (ขนาดเมืองนครราชสีมากับกรุงเทพฯ) และมีเทือกภูเขาขวางหน้า อาจจะต้องตีด้านทางของข้าศึกครบพุ่งกันไปจนถึงเมืองตองอู อันกองทัพไทยยังไม่เคยคุ้นกับภูมิลำเนาเหมือนอย่างเช่นเมืองหงสาวดี จะเอาชนะไม่ได้โดยเร็วก็ต้องรบพุ่งอยู่นานวัน อาจจะทำให้ล้มป่วยด้วยเสบียงอาหาร...¹³⁸

เหตุการณ์ที่พระเจ้าหงสาวดีนั้นทบรู้งสังพระชนม์ ต่างตั้งตัวเป็นอิสระ แต่ไทยมิได้เข้าทำสงครามกับพม่าเพราะสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกำลังบำรุงรัฐพลพาหนะ เมืองไทยจึงว่างจากการทำสงคราม 3 ปี เหตุการณ์ในตอนนั้น*สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกำลังบำรุงรัฐพลพาหนะ* เมืองไทยจึงว่างจากการทำสงคราม 3 ปี เหตุการณ์ในตอนนั้น*สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกำลังบำรุงรัฐพลพาหนะ* ทรงแสดงความคิดเห็นไว้ว่า

ตรงนี้มีวินิจฉัยซึ่งนำคิดอยู่อย่างหนึ่งว่า ที่เกิดเหตุการณ์ต่างๆ ในเมืองพม่าดังกล่าวมา สมเด็จพระนเรศวรก็ทรงทราบ ถ้าเสด็จไปตีเมืองพม่าเมื่อเวลากำลังแตกกันเป็นก๊กเป็นเหล่าเช่นนั้นก็คงตีได้โดยง่าย เหตุไฉนจึงนั่งอยู่ถึง 3 ปี ข้อนี้พิจารณาตามเรื่องพงศาวดารตั้งแต่สมเด็จพระนเรศวรทรงประกาศอิสรภาพของเมืองไทยเมื่อปีออก พ.ศ.2127 ไทยต้องทำสงครามติดต่อกันมาถึง 15 ปี ธรรมดาการสงคราม ถึงจะเป็นฝ่ายชนะ รี้พลและช้างม้าพาหนะก็ย่อมล้มตายมากบ้างน้อยบ้างเสมอทุกครั้ง ยิ่งรบกันนานวันก็ยิ่งสิ้นผู้คนและพาหนะมากขึ้นใช้แต่เท่านั้น คนที่ถูกเกณฑ์เข้ากองทัพไปทำสงครามย่อมต้องละการทำไร่นา....จนตระหนักพระราชหฤทัยว่ากำลังของไทยที่จะทำสงครามถดถอยลงมากนัก ควรจะหยุดรบพุ่งบำรุงกำลังรี้พลเสี้ยสักราวหนึ่ง¹³⁹

การอ้างอิงหลักฐานจากพระราชพงศาวดารทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายพม่านั้น เมื่อหลักฐานส่วนใดไม่ตรงกัน *สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกำลังบำรุงรัฐพลพาหนะ* ทรงอธิบาย ให้ความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับหลักฐานนั้นๆ พร้อมเหตุผลประกอบการอธิบาย ตัวอย่างเช่น ตอนที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงได้รับเป็นไมตรีกับฝ่ายพม่า ยอมแพ้แต่โดยดี เพื่อมิให้ตกเป็นเมืองเชลย พระเจ้า

¹³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 118.

¹³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 128.

หงสาวดีเรียกค่าไถ่เมือง ข้อความในสัญญาเลิกสงครามพระราชพงศาวดารไทยกับพระราชพงศาวดารพม่าแตกต่างกัน กล่าวคือ

ในพงศาวดารไทยว่าเดิมพระเจ้าหงสาวดีขอช้างเผือก แต่ 2 ช้าง เพิ่มขึ้นเป็น 4 ช้าง กับขอตัวพระราเมศวรกับพระยาจักรีและพระสุนทรสงครามซึ่งเป็นตัวหัวหน้าในการต่อสู้ 4 คน เอาไปเมืองหงสาวดีได้แล้วก็เลิกทัพกลับไป

ในพงศาวดารพม่าก็ว่าขอช้างเผือก 4 ช้างกับตัวหัวหน้า 3 คน นั้นเช่นเดียวกับพงศาวดารไทย แต่ยังมีอย่างอื่นต่อออกไปอีก คือว่า ให้ไทยส่งส่วยช้างปีละ 300 เชือก เงินปีละ 300 ชั่ง กับทั้งเงินอากรค่าปากเรือบรรดาที่เก็บได้ ณ เมืองมะริด ถวายพระเจ้าหงสาวดีเสมอไป และยังมีข้อสำคัญยิ่งกว่านั้นอีก ว่าครั้งนั้นเมื่อพระเจ้าหงสาวดีจะเลิกทัพกลับไปเชิญสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเสด็จไปเมืองหงสาวดีด้วย เพราะฉะนั้นสมเด็จพระมหาจักรพรรดิจึงต้องมอบสมบัติให้พระมหินทรฯ ราชโอรสครองกรุงศรีอยุธยา ในพงศาวดารพม่ายังพรรณนาต่อไปว่า เมื่อสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเสด็จไปถึงเมืองหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีให้ทำวังสร้างตำหนักอย่างราชมนเทียรประทานเป็นที่ประทับ และว่าสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเสด็จออกไปอยู่เมืองหงสาวดีได้สัก 2 ปี ....ความที่แตกต่างกันนี้พิจารณาประกอบกับเหตุการณ์ที่มีต่อมาเห็นว่าความจริงน่าจะเป็นอย่างพม่าว่า คือพระเจ้าหงสาวดีเชิญสมเด็จพระมหาจักรพรรดิออกไปอยู่เมืองหงสาวดีอย่างเป็นตัวจำนำอยู่สัก 2-3 ปี ไซ้แต่เท่านั้น เมื่อพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองจะเลิกทัพกลับไป ตรัสขอสมเด็จพระนเรศวรต่อพระมหาธรรมราชาว่า จะเอาไปเลี้ยงเป็นราชบุตรบุญธรรมด้วย แต่ที่จริงก็เอาไปเป็นตัวจำนำสำหรับพระมหาธรรมราชานั้นเอง พระมหาธรรมราชาก็จำต้องถวาย สมเด็จพระนเรศวรจึงต้องเสด็จออกไปอยู่เมืองหงสาวดีเมื่อพระชันษาได้ 9 ขวบ แต่คงมีผู้หลักผู้ใหญ่และข้าไทยตามไปอยู่ด้วย¹⁴⁰

¹⁴⁰ สมเด็จพระยาติศมนุราชูปถัมภ์, พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช, หน้า 20-21.

สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ ทรงเขียนเชิงอรรถอธิบายเรื่องสำคัญๆ โดยแทรกไปพร้อมกับการเล่าเรื่อง ดังตัวอย่างเช่น การอธิบายเรื่องคติการทำุทธหัตถี
 สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ ทรงอธิบายว่า ชัยชนะของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ครั้งใดก็ไม่ยิ่งใหญ่เท่ากับชนะยุทธหัตถี ดังคำอธิบายที่ว่า

ในชมพูทวีปถือกันเป็นคติมาแต่ดึกดำบรรพ์ ว่าการชน ช้างเป็นยอดความสามารถของนักรบ ด้วยเป็นการต่อสู้กันตัว ต่อตัว แพ้ชนะกันแต่ด้วยความคล่องแคล่วแกว่งล้ากับขำนิ ชำนาญการขับขี่ช้างชน มิได้อาศัยกำลังรีพลหรือกลอุบาย อย่างหนึ่งอย่างใด เพราะฉะนั้นถ้ากษัตริย์พระองค์ใดทำุทธ หัตถีมีชัยชนะก็นับถือว่ามีพระเกียรติยศอย่างสูงสุด ถึงผู้แพ้ก ียกย่องว่าเป็นนักรบแท้ มิได้ตีเตียนเลย¹⁴¹

ส่วน กฤษฎาภินิหารอันบดบังมิได้ จากบทนำแสดงให้เห็นว่าผู้เล่าเรื่องใช้การ แปล สลับกับการวิจารณ์เรื่องราวที่วัน วลิตได้เขียนถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยความ คิดเห็นของม.ร.ว.คึกฤทธิ์เป็นอีกแง่มุมหนึ่งที่แตกต่างจาก วัน วลิต ม.ร.ว.คึกฤทธิ์จึงเลือกที่จะ แปลเป็นข้อๆ เพื่อแสดงข้อมูลให้เห็นว่า ต้นฉบับของวัน วลิต มีความบกพร่องอย่างไร อย่างไรก็ตามม.ร.ว.คึกฤทธิ์แสดงเหตุผลไว้อย่างชัดเจนว่า

วัน วลิต เขียนหนังสือเล่มนี้ขึ้นหลังพระนเรศวรเป็นเจ้า เสด็จสวรรคตแล้วเพียงระหว่าง 45-50 ปีเท่านั้น เหตุการณ์ ต่างๆ เกี่ยวกับพระมหาบุรุษจึงคงจะอยู่ในความทรงจำของคน ทั่วไปอยู่ แต่โดยนิสัยของคนโบราณในการเล่าเรื่องราวให้ฝรั่ง ฟังนั้น อาจต่อเติมอะไรต่ออะไรเข้าไปอีกก็ได้ เพื่อให้เห็นพระ บรมเดชาานุภาพของสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า เพื่อแสดงให้เห็น ถึงความเด็ดเดี่ยวและพระราชอำนาจอันน่าสะพรึงกลัวซึ่งคน โบราณเห็นว่าเป็นพระเกียรติยศ แต่คนในสมัยปัจจุบันอาจเห็น เป็นอีกอย่างหนึ่ง¹⁴²

ผู้เล่าเรื่องยกเหตุการณ์ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับ วัน วลิต แล้วอธิบาย แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม โดยอ้างอิงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของไทยว่าตรงกันหรือไม่

¹⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 87.

¹⁴² ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, กฤษฎาภินิหารอันบดบังมิได้, หน้า 17-18.

อย่างเช่นเหตุการณ์ที่พระนเรศวรต้องไปเป็นตัวจํานำที่กรุงหงสาวดี *ม.ร.ว.คึกฤทธิ์* ได้แสดงความ คิดเห็นว่าเหตุการณ์ดังกล่าวไม่ปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับใดเลย ปรากฏเฉพาะใน คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และปาฐกถาเรื่องพระราชพงศาวดารกรุงศรี อโยธยา พระนิพนธ์ใน *สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ* เมื่อท่านได้อ้างอิงหลักฐานจาก ประวัติศาสตร์เล่มต่างๆ แล้วแสดงความคิดเห็นว่าเหตุการณ์ดังกล่าวน่าจะเป็นจริง พร้อมแสดง คำอธิบายและเหตุผลประกอบ ซึ่งการเล่าเรื่องของ *ม.ร.ว.คึกฤทธิ์* เป็นการชำระพระราช พงศาวดาร กล่าวคือ ผู้เขียนได้แปลแล้วตรวจสอบข้อมูลว่าส่วนไหนถูกต้อง ส่วนไหนไม่ถูกต้อง แล้วแสดงความคิดเห็นประกอบ

ส่วนเหตุการณ์ใดที่ไม่จริง ท่านก็คัดค้านพร้อมอธิบายเหตุผลประกอบเช่นกัน ลักษณะดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการชำระพระราชพงศาวดาร เช่นตอนที่สมเด็จพระนเรศวร มหาราชเสด็จหนีจากกรุงหงสาวดี พระเจ้ากรุงหงสาวดีทรงให้แม่ทัพ 2 คนชื่อ เวียงเสื่อและเสื่อ ต้าน ซึ่งเป็นทัพมอญคุมไพร่พลไปตามจับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ฝ่ายสมเด็จพระนเรศวร มหาราชรู้ว่าไพร่พลติดตามมายังพิษณุโลกก็ยกกรบเอาชนะแม่ทัพทั้งสอง แต่ *ม.ร.ว.คึกฤทธิ์* ให้ ความเห็นว่า เหล่าแม่ทัพนั้นเป็นไทยใหญ่ ไม่ใช่มอญหรือพม่า ชื่อเวียงเสื่อ ไม่ใช่เวียงเสื่ออย่าง ที่วัน วลีตบอก

เหตุการณ์ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชอยู่พิษณุโลก แล้วทัพพระเจ้าสารถียกมา ราชฎอรอพยพหนีไปกรุงศรีอยุธยาเพราะรู้ว่าไพร่พลน้อยกว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชไม่พอใจ ที่ราชฎอรหลบหนีไปก่อน จึงรวบรวมไพร่พลแล้วเข้าตีทัพพระเจ้าสารถียกชนะ เรื่องราวดังกล่าว ไม่ตรงกับพงศาวดารของไทย เนื่องจากพงศาวดารของไทยเป็นเรื่องของอุบายให้ไปช่วยรบที่ เมืองแครง แล้วมหาเถรคันทองนำพระยาเกียรติ พระยาราม ส่งข่าวอุบายให้พระนเรศวรรู้ แล้ว สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ประกาศอิสรภาพที่เมืองแครง *พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวัน วลีต* ไม่ปรากฏเหตุการณ์ตอนสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประกาศอิสรภาพที่เมืองแครง ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญเหตุการณ์หนึ่งเกี่ยวกับเรื่องเล่าของพระองค์ แต่ *พระราชพงศาวดารกรุง ศรีอยุธยา ฉบับวัน วลีต* มิได้กล่าวถึง ดังความว่า

สรุปแล้ว พระราชพงศาวดารยืนยันว่า พระนเรศวร เป็นเจ้าทรงประกาศอิสรภาพ เพราะพระเจ้าหงสาวดีมิได้ รักษาสัตยวาจา คิดทำกลอุบายจะทำร้ายพระองค์ แต่ วัน วลีต และคำให้การที่พม่าจดไว้จากปากคำของคนไทยที่พม่าจับไปได้ เมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งสุดท้ายอีก 168 ปีต่อมานั้น กล่าวว่

พระนเรศวรเคยเสด็จไปประทับอยู่ในกรุงหงสาวดี แล้วเสด็จหนีกลับมา เพราะพม่าหมิ่นพระเกียรติยศ¹⁴³

การประกาศอิสรภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นเพราะพม่าไม่รักษาสัตย์ แต่ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวัน วลิต กล่าวไว้ว่าเป็นเพราะพม่าหมิ่นพระเกียรติยศ ซึ่งเป็นเหตุผลที่แตกต่างกันมาก ใน *กฤษฎาภินิหารอันดบังมิได้* ผู้เล่าเรื่องยังได้เล่าเกร็ดประวัติศาสตร์ต่าง ๆ ประกอบความเข้าใจในแต่ละเรื่อง ให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้นด้วยการอธิบายเรื่องเจดีย์ยุทธหัตถี สถานที่ทำยุทธหัตถี ดังความว่า

ข้อความของวัน วลิต ที่ได้แปลมาในข้อนี้มีเรื่องที่จะต้องพูดกันมาก บางเรื่องก็เป็นเรื่องสำคัญ ข้อแรกที่เดี๋ยวก็คือสถานที่ที่สมเด็จพระนเรศวรทรงกระทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา เรื่องนี้วัน วลิต บอกไว้ชัดทีเดียวว่าพระนเรศวรทรงกระทำยุทธหัตถีที่หน้าวัดร้างแห่งหนึ่ง ในคำแปลภาษาอังกฤษเขียนว่า *ruined temple* ซึ่งอาจแปลว่า วัดร้าง ก็ได้ หรือ พระเจดีย์ร้าง ก็ได้ .... วัดแค่นั้น ชื่อก็ตั้งเป็นไทยดีอยู่ แต่แสงหรือแสงนั้นไม่มีในภาษาไทย น่าจะเป็น “สรง” มากกว่าอย่างอื่น¹⁴⁴

นอกจากนั้นผู้เล่าเรื่องได้อธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ที่ *พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวัน วลิต* เข้าใจผิด เช่น การอธิบายเรื่อง ช้างทรงของพระนเรศวรที่ใช้ทำยุทธหัตถีเป็นช้างเชือกเล็ก ไม่ได้ตกมัน *ม.ร.ว.คึกฤทธิ์* อธิบายและแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า

แต่ วัน วลิต กลับเขียนว่าพระคชาธารของพระนเรศวรที่ทรงกระทำยุทธหัตธินั้นตัวเล็กขนาดคุณพระเสวตรข ที่สวนจิตรฯ ฟังดูแล้วก็ใจหาย เมื่อแลเห็นช้างเข้าศึกตัวโตกว่ามาก ก็ยอมจะตกใจกลัว เบนหัวกลับเป็นธรรมดา¹⁴⁵

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ มีความคิดเห็นว่า ข้อเขียนเรื่องช้างเชือกเล็ก ไม่ได้ตกมัน ช่วยสร้างพระเกียรติยศอันสูงสุดให้แก่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในการทำยุทธหัตถี

¹⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 26.

¹⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

¹⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 43.

พระแสงของ้าว พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวัน วลิต ได้อธิบายเรื่อง พระแสงของ้าว โดยที่ไม่รู้จักอาวุธดังกล่าว ดังความว่า

อีกเรื่องหนึ่งซึ่งฟังดูแก่งก้างในข้อความของ วัน วลิต ก็คือ เรื่องพระนเรศวรเป็นเจ้าทรงประหารพระมหาอุปราชา วัน วลิต บอกว่า พระนเรศวรทรงตีต้องพระเศียรพระมหาอุปราชา ด้วยพระแสงขอ บังคับข้างแล้วจึงทรงแทงด้วยพระแสงทวน ซึ่งดูออกจะไม่สะดวกในการรบติดพันตัวต่อตัวในขณะนั้น เพราะจะต้องเปลี่ยนอาวุธ จะว่าพระนเรศวรทรงพระแสงขอพระหัตถ์หนึ่ง ทรงพระแสงทวนอีกพระหัตถ์หนึ่ง ก็ดูไม่น่าจะเป็นจริงได้อีก เพราะพระแสงขอ นั้นจะต้องทรงในพระหัตถ์ขวา ... ความเป็นจริงนั้น วัน วลิต คงจะไม่รู้จักราชศัสตราวุธที่เรียกว่า พระแสงของ้าว¹⁴⁶

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ อธิบายเรื่องกลางข้าง ดังความว่า

วัน วลิต บอกไว้เร่ร่อน่าฟังว่า ชาวโปรตุเกสนั้นนั่งอยู่หลังพระมหาอุปราชา จึงเป็นกลางข้างโดยไม่ต้องสงสัย....แต่เป็นรำแพนหางนกยูงที่คอยให้สัญญาณแก่กองทัพให้รุกหรือถอย หรือให้โอบปีกซ้ายปีกขวาตามคำสั่งของจอมทัพหรือแม่ทัพที่อยู่บนคอข้างมิได้ถือพัดเอาไว้พัดให้คลายร้อน¹⁴⁷

เรื่องเพนียดคล้องช้าง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์อธิบายเรื่องเพนียดคล้องช้าง ดังความว่า

เรื่องเพนียดนั้น วัน วลิต ออกจะเข้าใจผิดพลาดไปมาก เพราะเพนียดเป็นที่คล้องช้าง มีไซที่เลี้ยงช้างและมีไซสำหรับกระทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นแน่นอน แต่ก็ยังน่าสงสัยว่า วัน วลิต เอาเพนียดเข้ามาเกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้อย่างไร จะเอาไปปนกับพระราชพิธีอื่นได้หรือไม่¹⁴⁸

¹⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 46-47.

¹⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47.

¹⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวัน วลิต กล่าวถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่ามีข้อบกพร่องหลาย ๆ ด้าน เช่น สมเด็จพระนเรศวรมหาราชไม่เต็มพระทัยจะครองราชย์ต่อจากพระราชบิดา ดังความว่า

เมื่อสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ที่ได้กล่าวถึงมาก่อน ได้เสด็จสวรรคตแล้ว เหล่าท้าวพระยามุขมนตรีก็กราบบังคมทูล อัญเชิญพระนเรศวร ให้ทรงรับราชสมบัติและทรงปกครองแผ่นดินต่อไป ... แต่พระนเรศวรไม่ได้มีพระราชประสงค์ที่จะรับราชสมบัติ แล้วตรัสแก่ขุนนางทั้งปวงว่า พระองค์ได้ทรงใช้พระเดชหลังเลียดคนมามากเกินควรแล้ว หากปกครองแผ่นดินก็จะเดือดร้อนกันทั่วไป¹⁴⁹

จาก พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวัน วลิต ที่กล่าวว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชไม่เต็มใจจะครองราชย์สืบต่อพระราชบิดา ใน กฤษฎาภิหารอันบดบังมิได้ ได้กล่าวว่า “ตอนนี้ วัน วลิต ชักจะเลอะเทอะเอาமாக” ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ อธิบายเพิ่มเติมเพื่อช่วยสร้างภาพให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีความเข้มแข็ง เด็ดเดี่ยว กล้าคิด กล้าตัดสินใจ และมีความเฉียบขาดในการปกครองบ้านเมือง ดังความว่า

ตอนนี้ วัน วลิต ชักจะเลอะเทอะเอาமாக ไม่ทราบว่าจะไป ฟังใครเล่าให้ฟัง จะว่าได้มาจากจดหมายเหตุหรือหลักฐานใดๆ อันเป็นเอกสารเห็นจะไม่ได้ พระราชพงศาวดารทุกฉบับมี เนื้อความต้องกันว่า เมื่อสมเด็จพระมหาธรรมราชาเสด็จสวรรคตแล้ว พระนเรศวรเป็นเจ้าก็เสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติสืบแทนสมเด็จพระราชบิดาโดยมิได้ทรงเกียจงอนแต่อย่างใด¹⁵⁰

ส่วนเหตุการณ์ที่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับ วัน วลิต สร้างภาพให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ที่โหดร้ายนั้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ก็ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า “ไม่น่าจะเป็นไปได้ที่จะให้เผาทหารมอญ 1600 คน ดังความที่ว่า คิดดูแล้วก็ไม่น่าเชื่อ เพราะพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นพระราชพิธีมงคล จะเผาคนถึง 1600 สดๆ ร้อนๆ หลังพระราชพิธีไม่น่าเป็นไปได้”¹⁵¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ กล่าวว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมิใช่พระมหากษัตริย์ที่

¹⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 55-56.

¹⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

¹⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 59-60.

โหดร้าย แต่พระองค์มีความเจ็บปวดในการลงโทษคน *ม.ร.ว.คึกฤทธิ์* อธิบายเพิ่มเติมอย่างเห็นด้วย ดังความว่า

การปกครองประเทศด้วยความเจ็บปวดของพระนเรศวรเป็นเจ้านั้นน่าจะมีความจริง เพราะการปกครองกรุงศรีอยุธยา นั้นเริ่มจะอ่อนแอพะพอนมาตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิและพระมหินทราธิราชมาแล้ว ด้วยการแบ่งพวก พ้องแตกสามัคคีกันออกเป็นก๊กเป็นเหล่าแล้วคิดร้ายทำลายกัน จนต้องเสียกรุงแก่พม่าในที่สุด ... เมื่อการบ้านเมืองยังระส่ำระสาย คนทั่วไปก็ยังอ่อนแอขาดระเบียบวินัย เพราะความอ่อนแอแห่งการปกครอง โจรผู้ร้ายก็ซุกซุ่มตั้งนี้ ทางเดียวที่จะทรงรักษาเอกราชของชาติไทยไว้ได้ก็คือ การปกครองโดยเจ็บปวด ลงโทษผู้ผิดอย่างรุนแรงปราศจากความปรานี¹⁵²

ใน *กฤษฎาภินิหารอันดบังมิได้* ผู้เล่าเรื่องมักจะใช้มุมมองในการเล่าเรื่องผ่านผู้ประพันธ์ เพื่อแสดงให้เห็นว่า พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับ วัน วลิต ไม่สามารถบดบังความยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ เรื่อง *กฤษฎาภินิหารอันดบังมิได้* ใช้การแปลจาก พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับ วัน วลิต เพื่อชี้ให้เห็นว่าต้นฉบับมีข้อบกพร่องประการใด ดังที่ *ม.ร.ว.คึกฤทธิ์* วิจารณ์ว่า “ฟังดูแล้วก็ใจหาย ฟังดูแก้งก้าง บอกไว้เรื่อรา ออกจะเข้าใจผิดพลาดไปมากดูไม่น่าจะเป็นจริงได้อีก” ซึ่งน่าจะเป็นข้อบกพร่องของ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับ วัน วลิต ส่วนใดที่เป็นข้อบกพร่อง ผู้เล่าเรื่องจะตรวจสอบข้อมูลต่างๆ แล้ววิพากษ์วิจารณ์ อธิบายเหตุผล เพื่อสร้างภาพลักษณ์ให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็น “นเรศวรเป็นเจ้า” ดังคำที่ผู้เล่าเรื่องใช้เรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

นอกจากนั้น *กฤษฎาภินิหารอันดบังมิได้* ยังมีวิธีการสร้างตัวบทแตกต่างจากเรื่องเล่าอื่นๆ กล่าวคือ *กฤษฎาภินิหารอันดบังมิได้* เรื่องใดที่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับ วัน วลิต เข้าใจผิด *ม.ร.ว.คึกฤทธิ์* ก็ได้อธิบายพร้อมแสดงความคิดเห็นว่าเข้าใจผิดอย่างไร แล้วแก้ไขให้ถูกต้อง ซึ่งการเล่าเรื่องแบบนี้ถือว่าเป็นการชำระพระราชพงศาวดารประการหนึ่ง โดยที่การเล่าเรื่องของ *ม.ร.ว.คึกฤทธิ์* ได้เล่าเรื่องจากการอ้างอิงหลักฐานหลายฉบับว่าส่วนใดที่ถูกต้อง ส่วนใดที่ไม่ถูกต้อง ลักษณะดังกล่าวเป็นการชำระข้อมูลหลักฐานจากพระราชพงศาวดารนั่นเอง การสร้างตัวบท *กฤษฎาภินิหารอันดบังมิได้* ผู้ประพันธ์สร้างเรื่องจาก พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับ วัน วลิต ผสมผสานความคิดเห็นของผู้เล่าเรื่อง ส่วนใดที่ไม่ถูกต้อง

¹⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 61-62.

ก็คัดค้านโดยอ้างอิงหลักฐานข้อมูล แล้วนำข้อมูลต่างๆ มาประมวลเข้าด้วยกัน อาจกล่าวได้ว่าตัวบท *กฤษฎาภินิหารอันบดบังมิได้* เป็นการประกอบสร้างขึ้นใหม่ (reconstruct) จากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวัน วลิต

3.3.5 การใช้คำที่ใช้เรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ไทยรบพม่า และ *พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* เรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า สมเด็จพระนเรศวร ซึ่งเป็นคำเรียกทั่วไปที่กล่าวยกย่องเชิดชูพระองค์ ส่วน *กฤษฎาภินิหารอันบดบังมิได้* เพิ่มคำเรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า นเรศวรเป็นเจ้า เพื่อกล่าวยกย่องว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชอยู่ในฐานะ “เจ้า” อยู่หัว “เจ้า” ชีวิต ของคนไทย มิใช่พระมหากษัตริย์ที่เสื่อมเสียพระเกียรติยศดังที่ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับวัน วลิต กล่าวหา

3.3.6 การตั้งชื่อเรื่อง

การตั้งชื่อเรื่องว่า *กฤษฎาภินิหารอันบดบังมิได้* มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากความยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชนั้นมีโอกาสจะถูกบดบังได้ด้วยถ้อยคำสำนวนของพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับ วัน วลิต ข้อความต่างๆ ที่ *ม.ร.ว.คึกฤทธิ์* เขียนขึ้น แสดงความคิดเห็นและให้ข้อมูลเพิ่มเติมจึงเป็นส่วนที่แสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับ วัน วลิต มิสามารถบดบังความยิ่งใหญ่ของพระองค์ได้ ดังนั้นการแปลของ *ม.ร.ว.คึกฤทธิ์* จึงมิใช่การแปลคำต่อคำ หรือประโยคต่อประโยค แต่เป็นการแปลที่ได้แสดงความคิดเห็นและตีความร่วมด้วย อีกทั้งยังเป็นการแสดงถึงความยิ่งใหญ่ของพระองค์คล้ายคลึงกับเทพเจ้า ดังที่ *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542* อธิบายคำว่า กฤษฎาภินิหาร ไว้ว่า “อภินิหาร (บุญอันยิ่ง) ที่ทำไว้”¹⁵³ กฤษฎาภินิหารจึงหมายถึง อภินิหาร หรือบุญอันยิ่งใหญ่มากของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ได้ทำไว้ โดยที่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับวัน วลิต “บดบังมิได้” กฤษฎาภินิหารจึงเป็นการเปล่งแสงอันยิ่งใหญ่มากที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ทำเพื่อบ้านเมือง ส่วนการตั้งชื่อ *พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* กับ *ไทยรบพม่า* เป็นการตั้งชื่อเรื่องตามตัวละครเอก และเหตุการณ์การทำสงครามระหว่างไทยกับพม่า

¹⁵³ ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542*, หน้า 72.

สรุปกลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทความเรียง

กลวิธีการเล่าเรื่องใน *กฤษฎาภินิหารอันบดบังมิได้* ใช้การแปลพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวัน วลิต กล่าวคือ การแปลงพงศาวดารฉบับดังกล่าวมิใช่แค่การแปล แต่เป็นการแปลแสดงความคิดเห็น อธิบายข้อมูลจากแหล่งต่างๆ อาจกล่าวได้ว่าการแปลพระราชพงศาวดารของ *ม.ร.ว.คึกฤทธิ์* เป็นการชำระพระราชพงศาวดารขึ้นใหม่ ข้อมูลส่วนใดที่ไม่ถูกต้อง *ม.ร.ว.คึกฤทธิ์* ก็จะหาหลักฐานมาอธิบายประกอบเพื่อสร้างความเข้าใจขึ้นใหม่ การเล่าเรื่องในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวัน วลิต มีการประกอบเรื่องราวเข้าด้วยกันหลายส่วน กล่าวคือ ส่วนหนึ่งเป็นการเล่าเรื่องราวในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับวัน วลิต ที่มีต่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่าพระองค์มีลักษณะเช่นไร ส่วนหนึ่งเป็นการเล่าเรื่องจาก *กฤษฎาภินิหารของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ผ่านมุมมองการวิจารณ์และแสดงความคิดเห็นที่คัดค้านพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวัน วลิต

ส่วนกลวิธีการเล่าเรื่องใน *ไทยรบพม่า* และ *พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* เป็นการสร้างความขัดแย้งระหว่างฝ่ายไทยกับพม่า และความขัดแย้งระหว่างไทยกับหัวเมืองต่างๆ เมื่อบ้านเมืองเกิดยุคเข็ญ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้มากู้อิสรภาพ *ไทยรบพม่า* และ *พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ชับเน้นภาพของนักรบไว้อย่างเด่นชัดจากเหตุการณ์การทำสงครามระหว่างไทยกับพม่าเพื่อกู้ชาติ และการทำสงครามระหว่างไทยกับหัวเมืองต่างๆ เพื่อขยายอาณาเขตให้ยิ่งใหญ่เหนือชาติอื่น ส่วน *กฤษฎาภินิหารอันบดบังมิได้* ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชยังคงภาพของผู้มีบุญบารมี ผู้มีเมตตาต่อแม่ทัพนายกองและราษฎรผู้ทุกข์ยากแค้นเช่นเรื่องเล่าประเภทพระราชพงศาวดาร

3.4 กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทนวนิยายอิงประวัติศาสตร์

นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ หมายถึง นวนิยายที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ซึ่งนำมาสร้างสรรค์ขึ้นใหม่โดยใช้จินตนาการ ตัวละครมีทั้งที่มีตัวตนจริงในประวัติศาสตร์และที่สมมุติขึ้นมาใหม่แสดงบทบาทร่วมกัน¹⁵⁴ ในที่นี้ผู้วิจัยจัดเรื่อง *มหาราชโสด* และ *อิริราช* เป็น นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ เนื่องจากผู้ประพันธ์นำเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์มาผสมผสานกับจินตนาการของผู้ประพันธ์ และสร้างตัวละครขึ้นมาใหม่

¹⁵⁴ ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย*, หน้า 211.

นวนิยายเรื่อง *อิริราช* เริ่มต้นเรื่องตั้งแต่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชลี้ภัยกลับเมืองด้วยเหตุคำว่า ไก่เซलय พระนเรศวรหรือ ทองเจ้ เป็นที่โปรดปรานของพระมหากษัตริย์พม่ามากจนทำให้พระมหาอุปราชไม่พอพระทัย สมเด็จพระนเรศวรมหาราชต้องการพาพระพี่นางกลับบ้านเมืองพร้อมกัน แต่พระพี่นางไม่ยอมกลับ ฝ่ายสมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงเป็นห่วงพระพี่นางมากที่ไม่กลับพร้อมสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกลับถึงบ้านเมืองก็วางแผนการรบโดยซุกคูเมืองไว้หลอกล่อฝ่ายพม่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเดินทางไปพิษณุโลกเพื่อพบพระราชมารดา ในระหว่างนั้นพระองค์ก็เตรียมฝึกปรี๊ดผู้คนไว้ทำการรบพระเจ้าหงสาวดีให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชไปทำสงครามกับศรีสัตตนาคนหุต แต่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชประชวรด้วยไข้ทรพิษจึงไม่ได้ไปรบ ในระหว่างนั้นเขมรเข้าตีไทยและสมเด็จพระนเรศวรมหาราชสร้างวังจันทร์ไว้เป็นที่ประทับ

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ไปรบกับพระยาจันจันตุ แล้วสมเด็จพระนเรศวรมหาราชก็ไปช่วยรบศึกเมืองคัง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเที่ยวตรวจท้องที่ แบ่งกองทัพเป็น 2 ฝ่ายเพื่อใช้เป็นกลศึก เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชต้องไปรบ พระพี่นางสั่งลาสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในระหว่างนั้นเกิดศึกภายในพม่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงชะลอทัพเพื่อฟังข่าวการศึกษา พระยาเกียรติ พระยารามได้รับมอบหมายจากฝ่ายพม่าให้ตีกระหนาบทัพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระมหาเถรคันฉ่องเตือนให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทราบ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงประกาศอิสรภาพ แล้วสุภกรรมาแม่ทัพฝ่ายพม่าถูกปืนที่แม่น้ำสะโตง

ในระหว่างการศึกพระยาพิชัย เมืองสวรรคโลกไม่ได้ยกทัพไปช่วย สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงยกทัพขึ้นไปตี สมเด็จพระนเรศวรมหาราชไปช่วยศึกอังวะ พระราชมารดาเป็นห่วงเรื่องการศึกของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระราชมารดาช่วยวางแผนในการรบด้วย หลังจากนั้นพระราชมารดาอพยพจากพิษณุโลกมาอยู่ที่อยุธยา สมเด็จพระนเรศวรมหาราชใช้ยุทธวิธีกำลังน้อยตีคนมาก ฝ่ายพม่ายึดกำแพงเพชรเป็นชัยภูมิ ฝ่ายกรุงศรีอยุธยาจึงใช้จิ้งหะรอรับฝ่ายพม่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชใช้ยุทธวิธีถอยเพื่อรับศึกใหญ่ เมื่อฝ่ายพม่าเข้าปล้นกรุง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงใช้สงครามกองโจร พระองค์ได้พระแสงดาบค่าย หลังจากนั้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเข้าปล้นค่าย ถึงแม้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะตกอยู่กลางวงล้อมของฝ่ายพม่าที่มีกำลังคนมากกว่า แต่ไม่สามารถจับพระองค์ได้ ในระหว่างนั้นพระราชมารดาแสดงความเป็นห่วงพระนเรศวรที่ไปปล้นค่าย กองทัพสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไล่ล่ากองทัพพม่า เกิดศึกเมืองละแวก สมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงประชวรจึงให้คนهامไปพบพระราชมารดา แต่เดิมสมเด็จพระมหาธรรมราชาเกิดความขัดแย้งกับพระราชมารดา ในที่สุดพระราชมารดาทรงให้อภัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาแล้วมาคอยปรนนิบัติดูแล สมเด็จพระนเรศวรมหาราชขึ้นครองราชย์ พระพี่นางให้เจ้าหญิงมณีจันทร์ เจ้าหญิงจากเมาะลำเลิงทูลเครื่องขมาไปอยุธยา

เจ้าหญิงมณีจันทร์มาประทับร่วมตำหนักพระแก้วฟ้า พระราชมารดาประทานพระชายา ให้แก่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระนเรศวรมหาราชปฏิรูปการปกครองต่างๆ ทำ ยุทธหัตถ์กับพระมหาอุปราช ฝายพม่าเข้าโจมตีไทยทั้งทางเหนือและทางตะวันตก สมเด็จพระ นเรศวรมหาราชใช้แผนให้กองทัพฝายพม่าขาดเสบียงอาหาร เพื่อให้เดินทัพไม่สะดวก สมเด็จพระ นเรศวรมหาราชทำพิธีตัดไม้ข่มนาม ผู้คนมักเรียกพระองค์ว่าพระองค์ดำเนื่องจากพระองค์ แต่งชุดพรางสีดำเสมอ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชแผ่ขยายพระราชอำนาจไปยังหัวเมืองต่างๆ พระวันรัตขอพระราชทานอภัยโทษ พระพี่นางสิ้นพระชนม์ หลังจากนั้นเกิดศึกที่เมืองละแวก เกิดขบถเมืองตะนาวศรี ฝายไทยรบชนะหงสาวดี ส่วนการเมืองในพม่าปั่นป่วน ฝายแปรเป็น ขบถ ส่วนตองอูเกิดปัญหา สมเด็จพระนเรศวรมหาราชยกพลไปถึงเมืองเมาะตะมะ พระเจ้า ตองอูพาพระเจ้าหงสาวดีหนีไป ท้าวสารทิมมาถวายบังคมสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ยกเว้น เมืองเชียงใหม่ แต่ในที่สุดเมืองเชียงใหม่ก็มาถวายบังคมและยกพระราชธิดาให้พระองค์ ฝาย พระเอกาทศรถให้เมืองเชียงใหม่ถือน้ำพิพัฒน์ต่ออยุธยา ฝายสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ เมืองต่างๆ เป็นเมืองขึ้น ในระหว่างนั้นเองสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประชวรและสวรรคต

3.4.2 การสร้างความขัดแย้งเพื่อนำเสนอแก่นเรื่อง

ความขัดแย้งใน *อิทธิราช* แบ่งเป็น 2 ประเด็นหลัก กล่าวคือ ความขัดแย้งภายนอก และ ความขัดแย้งภายใน

3.4.2.1 ความขัดแย้งภายนอก

ความขัดแย้งภายนอกได้แก่ การทำสงครามของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับ ข้าศึกศัตรูต่างๆ ซึ่งเป็นความขัดแย้งที่ปรากฏในเรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทุก ประเภท

3.4.2.2 ความขัดแย้งภายใน

ความขัดแย้งภายในปรากฏในเรื่อง *ลิลิตนเรศวร* สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรง ทุกข์ทรมานใจที่พระนางสุพรรณกัลยาต้องไปเป็นตัวประกันที่หงสาวดี เรื่อง *มหาราชโศก* กล่าวถึงโครงเรื่องหลักว่าเป็นพระราชประวัติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ส่วนโครงเรื่องย่อย เป็นความรักของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับองค์หญิงสุภยาลักษณ์ซึ่งเป็นพระชนิษฐาของพระ มหาอุปราช เรื่องราวความรักระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับองค์หญิงสุภยาลักษณ์เป็น การเพิ่มความขัดแย้งภายในใจให้กับพระองค์ ความขัดแย้งที่เพิ่มเข้ามาใน *มหาราชโศก* ช่วยสร้าง ภาพลักษณ์ให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้เสียสละมากยิ่งขึ้น เพราะสมเด็จพระนเรศวร

จากตาราง ผู้วิจัยพบว่า *มหาราชโสด* และ *อิทธิราชา* ให้ความสำคัญกับเหตุการณ์ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชและพระนางสุพรรณกัลยาเสด็จไปเป็นองค์ประกันที่หงสาวดี และการชนไก่กับพระมหาอุปราช เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นแบบบททดสอบความอดทนต่อแรงกดดันต่างๆ ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่จะกอบกู้เอกราชในอนาคต

3.4.3 กลวิธีการสร้างตัวละคร

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ ได้เพิ่มบทบาทของตัวละครต่างๆ เพื่อเปรียบเทียบกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังรายละเอียดที่จะกล่าวถึงต่อไป

3.4.3.1 สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีเลือดนักรู้มาตั้งแต่วัยเด็ก ดังเห็นได้จากเหตุการณ์ตอนเด็ก เมื่อครั้งที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชถูกจับไปเป็นตัวประกันที่เมืองพม่า แล้วพระองค์ต้องชนไก่กับมังกะยอชวา เหตุการณ์การชนไก่ระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับมังกะยอชวา แล้วพระองค์ถูกว่าเป็น “ไก่เชลย” สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกริ้วมาก พระเนตร “แดงกำประดุกแสงเพลิง” “ยกบาทกระที่บ” พระองค์แสดงความมุ่งมั่น ตั้งใจที่จะกอบกู้เอกราชให้สำเร็จ “พนั้นเอาบ้านเอาเมืองกันก็ยั้งได้” จากคำว่า “ไก่เชลย” จึงเป็นแรงผลักดันให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชตั้งใจกอบกู้เอกราช ดังความที่ว่า

ไอ้ไก่เชลยตัวนี้เก่งจริงหนอ

พระเนตรทั้งคู่ขององค์ดำวาวโรจน์แดงกำประดุกแสง

เพลิง บัดแหวนในมือผู้พุดตกลงบนพื้นแล้วยกบาทกระที่บ

อย่าว่าแต่เดิมพันเพียงแค่นี้เลย พนั้นเอาบ้านเอาเมืองกันก็ยั้งได้¹⁵⁷

นอกจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะเป็นนักรู้ ไม่ยอมแพ้ต่อข้าศึกศัตรูแล้ว พระองค์ยังเป็นนักวางแผนที่มีสติปัญญาอันเฉลียวฉลาดอีกด้วย ดังเห็นได้จากเหตุการณ์การรบกับกองทัพเชียงใหม่ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงวางแผนการรบเป็นอย่างดี เนื่องจากกองทัพของพระองค์มีกำลังน้อยกว่า พระองค์ใช้สติปัญญาแก้ไขปัญหามาเพื่อให้ได้รับชัยชนะในการ

¹⁵⁷ ประชา พูนวิวัฒน์, *มหาราชโสด*, หน้า 4.

รบ เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทำศึกกับพม่า พระองค์ก็วางแผนให้พระมหาอุปราชามา
ในการศึก ดังความที่ว่า

การแตกทัพเป็นการถอยร่นสืบสน
ทหารตื่นตกใจ จัดขบวนรบรับข้าศึกไม่ได้
พอร่นมาถึงจะเข้สามพัน พระยาพลิมถูกจับ ฝ่ายพม่า
จึงไม่เหลือนายทัพเลย
สำหรับทัพหลวงของพม่า ที่พระมหาอุปราชาทรงเป็น
แม่ทัพ ได้วางพระทัยสนิทแล้วว่า ฝ่ายไทย “น่าจะ” รับผิดชอบใน
กรุงและทัพหน้าก็ล่องหน้าไปแล้ว
ทัพหลวงจึงยกตามอย่างประมาท¹⁵⁸

นอกจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะเป็นนักสู้ นักรบแล้ว พระองค์ยังเป็นผู้ที่
เคารพกฎของการทำสงคราม พระองค์สั่งให้ทหารทำศพทั้งฝ่ายตนและฝ่ายศัตรู จากเหตุการณ์
ในครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าพระองค์เป็นผู้มีเมตตาต่อมนุษย์ทุกคน โดยไม่แยกแยะว่าเป็นฝ่ายศัตรู
ตั้งเห็นได้จากเหตุการณ์หลังการทำสงครามยุทธหัตถี ที่ว่า

สมเด็จพระนเรศวรจอมทัพผู้มีน้ำพระทัยสมชายชาติ
นักรบ ทรงมีพระบรมราชโองการให้ไพร่พลศรียุทธยาเก็บศพ
ทหารกล้าทั้งฝ่ายไทย และพม่า ซึ่งนอนตายเกลื่อนกลางดง
ท้องทุ่งตำบลหนองสาหร่ายมากองรวมกันไว้ แล้วสุ่มพินใส่ไฟ
จนกระดูกมอดไหม้กลายเป็นเถ้าถ่าน การครั้งนี้กว่าจะเสร็จสิ้น
ลงได้ก็กินเวลาถึงเจ็ดวันเจ็ดคืน เพราะศพเหล่านั้นมีมากมาย
เหลือคณานับ¹⁵⁹

ใน*มหาราชโศด* สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงมีความมุ่งมั่นในการรบและการ
ทำสงครามเพื่อชาติบ้านเมือง ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงเป็น
พระมหากษัตริย์ที่เก่งกล้าสามารถในการรบ ไม่เกรงกลัวข้าศึกศัตรู พระองค์ทรงออกรบอย่างไม่
ถือตัว ร่วมรบกับเหล่าทหารหาญทุกระดับชั้นดังเช่น

¹⁵⁸ ทมยันตี, อธิราชา, หน้า 387-388.

¹⁵⁹ ประชา พูนวิวัฒน์, *มหาราชโศด*, หน้า 34.

พระนเรศวรนั้นทรงดำเนินด้วยพระบาทปะปนอยู่ในหมู่ไพร่ทหารเลวโดยไม่ถือพระองค์และรุกไล่ฟาดฟันข้าศึกล้มตายระเนระนาด จนกระทั่งถึงตัวแม่ทัพหน้าของเชียงใหม่ ซึ่งเพิ่งจะหลุดออกจากวงล้อมได้

พระยาเชียงใหม่ รัชทายาททรงตะโกนลั่น จะหนีเราไปไหนใด

ผู้ถูกเรียกชะงักมาหยุดอยู่เพียงแค่นั้นพร้อมทั้งเหลียวหลังมาดู เมื่อรู้ว่าเป็นยุพราชแห่งกรุงศรีอยุธยาที่ดีใจนกรีบควบอาษาเผ่นเข้าไปใส่หวังจะปั่นเคียวด้วยดาบเพื่อเอาความดีความชอบใส่ตน ... แต่เหตุการณ์หาได้เป็นเช่นที่หวังไม่ เพราะจอมทัพไทยทรงกระโดดสูงจนวรกายลอยพ้นพื้นดินแปดศอกคมดาบจึงมิได้ต้องพระองค์แม้แต่หน่อย¹⁶⁰

ส่วนเหตุการณ์การทำสงครามยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชา แสดงให้เห็นความมุ่งมั่นในการรบของทั้ง 2 ฝ่าย สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชาทรงต่อสู้กันอย่างเต็มกำลังความสามารถ จนสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้รับชัยชนะ และกองทัพเอกราชสำเร็จ การทำสงครามยุทธหัตถีแสดงความยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะนักรบและผู้เสียสละเพื่อชาติบ้านเมือง ดังความว่า

ง้าวพม่าอันคมกริบก็ตัดปีกพระมาลาทรงประพาสขาดกระเด็น...มหาอุปราชาฟันซ้ำแต่ซ้ำไป เพราะเจ้าพระยาไชยา นุภาพสะบัดหยุดยั้งตั้งหลักได้ พร้อมกับฟุ้งตัวจนพลายพัธกวจนได้ล้างบ้างแล้วแบกทั้งข้าง และคนที่นั่งอยู่บนหลังลอยขึ้นไปโงนเงน

สมเด็จพระนเรศวรทอดพระเนตรเห็นดังนั้น ก็ทรงเงื้อพระแสงของง้าวฟันลงเต็มแรงตัดพระอังษาด้านขวาของมังงยอชวาขาดสะพายแล่งลึกถึงกลางนาภี โลहितฟุ้งกระฉูดชวรกายบนคอข้างสิ้นพระชนม์ในทันที¹⁶¹

¹⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 315-316.

¹⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 521-522.

ผู้ประพันธ์นวนิยายได้สร้างภาพลักษณ์ให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นนักรบที่มีจิตใจมุ่งมั่นที่จะกอบกู้เอกราชตั้งแต่ไปเป็นตัวจํานำ พระองค์เป็นผู้มีความกล้าหาญไม่เกรงกลัวข้าศึกศัตรู เป็นนักรบที่เฉลียวฉลาด วางแผนการรบอย่างรอบคอบและมีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

ผู้ประพันธ์นวนิยายเรื่อง *อิทธิราช* เล่าเรื่องความรักของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นความรักของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่มีต่อพระราชมารดา ความรักของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่มีต่อพระนางสุพรรณกัลยา ความรักของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่มีต่อเจ้าหญิงมณีจันทร์ ผู้ประพันธ์แทรกเรื่องความรักของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับบุคคลต่าง ๆ ไว้ในพระประวัติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กลวิธีดังกล่าวช่วยสร้างอารมณ์สะเทือนใจให้กับผู้อ่าน ในเรื่องเล่าประเภทนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีลักษณะเหมือนปुरुชนธรรมดาทั่ว ๆ ไป ที่มีความรัก โลก โกรธ หลง ในอีกทางหนึ่งเป็นการสร้างภาพให้พระองค์เป็นผู้เสียสละที่ยิ่งใหญ่ เนื่องจากพระองค์เห็นความสำคัญของชาติบ้านเมืองมากกว่าความสุขส่วนตัว ยอมเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อส่วนรวม เมื่อพระองค์ต้องเผชิญกับความสูญเสีย ไม่ว่าจะเป็นการสูญเสียพระราชมารดา การพลัดพราก และสูญเสียพระนางสุพรรณกัลยา ไม่ว่าพระองค์จะเผชิญกับความทุกข์ทรมานภายในจิตใจมากเท่าไร พระองค์ก็ทรงเข้มแข็งเสมอเพื่อทำหน้าที่พระมหากษัตริย์อย่างเต็มที่ อันสอดคล้องกับคำกล่าวในบทบรรณาธิการที่ว่า “มหาราชแห่งหัวใจ” และ “บุรุษสุดประเสริฐ บังเกิดในแผ่นดิน”

นวนิยายเรื่อง *อิทธิราช* แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชต้องเผชิญหน้ากับการสูญเสียอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นการสูญเสียบ้านเมือง การพลัดพรากจากบ้านเมือง การอยู่ห่างไกลจากพระราชมารดา การสูญเสียพระนางสุพรรณกัลยา เหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ผู้เล่าเรื่องได้แทรกไว้ในส่วนที่เป็นอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครที่มีต่อเหตุการณ์นั้น ๆ ผ่านบทร้อยกรองบ้าง ผ่านบทสนทนาบ้าง ซึ่งลักษณะดังกล่าวช่วยส่งผลให้เห็นความเข้มแข็งของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่จะต่อสู้เพื่อเอาบ้านเมืองคืนมา ถึงแม้พระองค์จะต้องเผชิญกับความทุกข์ ความโศกเพียงไร สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ช่วยเป็นแรงผลักดันให้พระองค์เห็นความสำคัญของบ้านเมืองและหน้าที่ที่พระมหากษัตริย์พึงกระทำ นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้เสียสละอย่างแท้จริง

นวนิยายเรื่อง *มหาราชโศก* แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อบ้านเมืองเป็นหลัก ดังบทสนทนาที่ว่า

“เมื่อใดเล่าเจ้าพี่จะมีชายา”

พระนเรศวรถอนพระทัยแล้วตรัสตอบ

“ต้องรอให้ศึกภายนอกเสร็จสิ้นเสียก่อน”

“คงหมายถึงความเป็นไทยของกรุงศรีอยุธยากระมัง”

“ใช่ ตราบใจที่ยังเป็นทาสพม่าอยู่ พี่มีอาจหาความสุขใส่ตัวได้”¹⁶²

บทสนทนาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงคำนึงถึงแต่เรื่อง “ความเป็นไทย” หากพระองค์ยังกอบกู้อิสรภาพไม่สำเร็จ พระองค์ “มีอาจหาความสุขใส่ตัวได้” ดังนั้นความสุขของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชคือ การเสียดสละความสุขส่วนตัวเพื่อให้แผ่นดินหลุดพ้นจากการเป็น “ทาสพม่า” สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงใช้พื้นแผ่นดินเป็นเรือนนอน “ปฐพีคือ บรรจถรณ์ โคมทอง คือดวงจันทร์”¹⁶³ ทั้งชีวิตของสมเด็จพระนเรศวรทรงอุทิศตนให้กับการทำสงครามเพื่อให้บ้านเมืองหลุดพ้นจากการเป็นทาสของพม่า

3.4.3.2 เจ้าหญิงศุภยาลักษณ์

ใน ลิลิตตะเลงพ่าย ผู้นิพนธ์สร้างตัวละครพระมหาอุปราชขึ้นมาเทียบเคียงกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เพื่อแสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของพระองค์ ส่วนเรื่อง *มหาราชโสด* ผู้ประพันธ์ได้เพิ่มตัวละครเจ้าหญิงศุภยาลักษณ์เข้ามา เพื่อให้ผู้อ่านเห็นถึงความมั่นคงและเด็ดเดี่ยวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นบุรุษที่มีความมั่นคงต่อหญิงคนรักเพียงคนเดียว ความรักที่ยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมิใช่ความรักฉันทนุ่่มสาว แต่เป็นความรักชาติ ตัวละครเช่นเจ้าหญิงศุภยาลักษณ์จึงเป็นตัวละครที่สร้างเข้ามาเพื่อแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเห็นความสำคัญของชาติบ้านเมือง เรื่องของส่วนรวมมากกว่าเรื่องส่วนตัว ดังบทสนทนาที่ว่า

หากไม่ได้อุปภิเศกสมรสกับน้องหญิงแล้ว พี่จักอยู่เป็นโสดไปจนตาย

ศุภยาลักษณ์เอนเศียรลงชบพระอุระรัชทายาทไทยอย่างมีความสุข

หมายความว่าจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับหญิงใดทั้งสิ้นไซ้ใหม่

เพคะ

¹⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 71-72.

¹⁶³ อธิราชฯ, หน้า 127.

ชื่อนี้ขอให้พี่สาบานเพราะธรรมชาติของชาย ต้องกิน
 นอนขับถ่ายและสืบพันธุ์
 ถ้าเช่นนั้น
 ฟังให้จบก่อน พี่แยกความใคร่ออกจากความรักโดย
 สิ้นเชิง
 องค์หญิงทรงนั่งอิงอยู่ครู่ใหญ่จึงตรัสว่า
 หม่อมฉันเข้าใจแล้วเพคะ
 หัวใจของพี่มอบไว้กับเธอแต่ผู้เดียว¹⁶⁴

นอกจากเจ้าหญิงศุภยาลักษณ์จะเป็นหญิงคนรักของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
 แล้ว เจ้าหญิงยังเป็นฝ่ายส่งข้อมูลข่าวสารต่างๆ จากเมืองพม่ามาให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราช
 ทราบ โดยเฉพาะเรื่องราวเกี่ยวกับการศึกของพม่า เจ้าหญิงศุภยาลักษณ์เป็นหญิงที่มีรักเดียวใจ
 เดียว มียอมให้เจ้ากรุงยะไข่ข่มเหง ย่ำยี จนในที่สุดเจ้าหญิงใช้มีดแทงตัวตาย เพื่อแสดงให้เห็น
 ความซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเพียงผู้เดียว จากบทบาทของสมเด็จพระ
 นเรศวรมหาราชกับเจ้าหญิงศุภยาลักษณ์แสดงให้เห็นความแตกต่างของตัวละครอย่างชัดเจน
 เจ้าหญิงศุภยาลักษณ์เห็นความสำคัญเรื่องความรักฉันชู้สาวเป็นหลัก ยอมทรยศต่อบ้านเมือง
 เพื่อลอบส่งข่าวให้ชายคนรัก ยอม มอบกายถวายชีวิตเพื่อความรักของพระองค์ที่มีต่อสมเด็จพระ
 นเรศวรมหาราช พฤติกรรมของเจ้าหญิงศุภยาลักษณ์แตกต่างจากพฤติกรรมของสมเด็จพระ
 นเรศวรมหาราชอย่างชัดเจน กล่าวคือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชยอมทำทุกอย่างเพื่อชาติ
 บ้านเมืองเป็นหลัก พระองค์มียอมให้อารมณ์ส่วนตนมาอยู่เหนือความรักที่มีต่อชาติบ้านเมือง

ผู้ประพันธ์สร้างเจ้าหญิงศุภยาลักษณ์เพื่อเป็นตัวละครคู่ขนานกับสมเด็จพระ
 นเรศวรมหาราช ถึงแม้ทั้ง 2 พระองค์จะเป็นราชินิกุลเหมือนกัน แต่มีความมุ่งมั่นในความรัก
 แตกต่างกัน สมเด็จพระนเรศวรมหาราชยอมสละทุกอย่างเพื่อบ้านเมือง ส่วนเจ้าหญิงศุภยา
 ลักษณ์ยอมสละชีวิตเพื่อความรักเดียวใจเดียวที่มีต่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังความที่ว่า

เจ้าตองอูและอังวะ ร่วมกันบังคับพระเจ้าอยู่หัวหงสาวดี
 ยกองค์หญิงให้อุปภิเศกสมรสกับเจ้ากรุงยะไข่
 โอหังกันถึงเพียงนี้เจียวหรือเพคะ...แต่องค์หญิงมีทรง
 ยินยอมกันแต่กรรมแสงรำให้จหน้าพระเนตรเกือบจะกลายเป็น
 สายโลหิต

¹⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 151-152.

จอมคนศรีอยุธยาทรงขบพระทนต์แน่น ขณะสติบมะ
 ชื่นยอเล่าต่อไป
 พร้อมกันนั้นก็รำพันถึงใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทอยู่
 ตลอดเวลา
 โธ่เอ๋ย ศุภยาลักษณ์¹⁶⁵

ผู้ประพันธ์สร้างให้เจ้าหญิงศุภยาลักษณ์ เป็นเจ้าหญิงผู้อำภัพในความรัก ทั้งนี้ เพราะความรักระหว่างเจ้าหญิงศุภยาลักษณ์กับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นความรักต้องห้าม ที่มีอาจจะอยู่ร่วมกันได้ ดังนั้นการตายของเจ้าหญิงศุภยาลักษณ์จึงเป็นการตายอย่างสมศักดิ์ศรี เพื่อบูชาความรักที่ยิ่งใหญ่ที่มีต่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

3.4.3.3 พระนางสุพรรณกัลยา

พระนางสุพรรณกัลยาเป็นพระพี่นางของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผู้ประพันธ์ พระนางสุพรรณกัลยาเป็นตัวละครที่สร้างความขัดแย้งภายในใจของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เพราะสมเด็จพระนเรศวรมหาราชต้องกลับมาอยู่ชุธา โดยที่พระพี่นางยังคงเป็นตัวประกันที่ หงสวดี นอกจากนี้พระนางสุพรรณกัลยาเป็นตัวละครที่กล้าหาญ เข้มแข็ง รักชาติบ้านเมืองไม่ ต่างจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผู้ประพันธ์สร้างพระนางสุพรรณกัลยามาเป็นตัวละครคู่ขนาน กับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระนางสุพรรณกัลยาทรงสั่งสอนและปลุกฝังหน้าที่ของ พระมหากษัตริย์ให้กับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช นอกจากนี้พระนางสุพรรณกัลยายังยอม เสียสละตนเองเพื่อให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกลับไปกู้อิสรภาพ ดังความที่ว่า

ไปเถิดอย่าห่วงพี่ กราบทูลสมเด็จพระพ่อแทนพี่ด้วยว่า
 พระราชโองการที่ใส่เกล้าใส่กระหม่อมสุพรรณกัลยาไว้ พี่หา
 เลื่อนและลืมนี่ไม่แม้คำ หน่อกษัตริย์ทุกองค์ต้องทำหน้าที่ตน
 กราบทูลสมเด็จพระแม่ อย่าทรงพระอาลัยหาสุพรรณกัลยาเป็นทอง
 อุดลค่าเยี่ยงสมเด็จพระแม่สั่ง จะถูกแผดเผาทรมาณเท่าใด เนื้อทอง
 ยิงบริสุทธ์เปล่งประกายชาติสุวรรณ หนับจากนี้จะร้างลากัน เจ้า
 กลับไปทำหน้าที่ตน... อย่างนำพี่ไปหน่วงให้เสียการ เสียพลทวย
 หาญยังเสียได้ จะเสียพี่สักคนจะเป็นไรเล่า ไพรเจ้าล้วนข้า
 แผ่นดินด้วยกัน พี่ก็จะทำงานของพี่ต่อไป¹⁶⁶

¹⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 932.

¹⁶⁶ อธิราชฯ, หน้า 92.

ผู้ประพันธ์สร้างพระนางสุพรรณกัลยา มาให้เป็นผู้เสียสละเพื่อแผ่นดิน
เช่นเดียวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

3.4.3.4 พระวิสุทธิกษัตริย์

พระวิสุทธิกษัตริย์เป็นพระราชมารดาของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระวิสุทธิกษัตริย์ทรงเป็นพระราชธิดาของพระสุริโยทัย พระวิสุทธิกษัตริย์ทรงถ่ายทอดความอดทน กล้าหาญ เข้มแข็งจากพระสุริโยทัยสู่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระราชมารดาทรงสั่งสอนและปลูกฝังหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ให้กับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังความว่า

หน้าที่แห่งกษัตริย์ ทุกคนต้องทำ
ใครมีหน้าที่ตรงใด ต้องทำตรงนั้น ล้มไม่ได้!
ลูกเอ๋ย...กษัตริย์มีไว้ทำงานให้แผ่นดิน¹⁶⁷

พระวิสุทธิกษัตริย์ทรงทิวและขัดแย้งกับพระมหาธรรมราชาเรื่องพิษณุโลกยอมเข้าเป็นพวกหงสาวดี แต่พระวิสุทธิกษัตริย์ก็ยังคงอบรม ถ่ายทอดหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเพื่อความหวังว่าสักวันหนึ่ง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะมากอบกู้อิสรภาพแก่เช่นพระสุริโยทัย

3.4.3.5 ศรีจันทร์

ศรีจันทร์เป็นนางสนมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นหญิงที่มีความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นอย่างยิ่ง ถึงแม้ว่านางจะรู้ว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีหญิงในดวงใจแล้วก็ตาม แต่นางก็เป็นนางสนมที่คอยปรนนิบัติดูแลพระองค์เสมอมา บทบาทของศรีจันทร์ทำให้ผู้อ่านรับรู้ถึงความจงรักภักดีของผู้คนที่มีความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังบทสนทนาที่ว่า

ด้วยได้ถือน้ำพิพัฒน์สัตยาว่าจักซื่อตรงต่อองค์
พระมหากษัตริย์ตลอดจนพระเจ้าลูกยาเธอจวบจนชีวิตหาไม่
แล้วเจ้าละ
ศรีจันทร์ชบหน้าลงบนพระอุระด้วยกิริยานุ่มนวลชวน
พิศवास

¹⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

หม่อมฉันถวายความรักและชีวิตให้ได้ฝ่าพระบาทจน
หมดสิ้นตั้งแต่วันแรกที่ได้พบประสพพระพักตร์
พระนเรศวรทรงยกหัตถ์ขึ้นลูบผมนางสนมพลาจตร์สว่า
ขอบใจเจ้ามาก¹⁶⁸

ศรีจันทร์และเจ้าหญิงศุภยาลักษณ์ต่างมีใจให้สมเด็จพะนเรศวรมหาราช ยอม
ทุ่มเททุกอย่าง ถวายชีวิตให้พระองค์ แต่พระองค์เลือกความรักที่มีต่อบ้านเมืองมากกว่าความรักที่
เป็นอารมณ์ส่วนตัว

3.4.4 การสร้างฉาก

ใน *อิริราช* เริ่มต้นบรรยายฉากที่อยู่ชุกชุมฝ่ายพม่ากวาดต้อนไปเป็นเชลย ความว่า

เก็บบริบทพยัญสมบัติทั้งปวงบรรดาที่ต้องการ และให้
รวบรวมผู้คนพลเมืองทั้งชายหญิง กวาดเอาไปเป็นเชลยเหลือ
ไว้ให้ประจำเมือง 10,000 คน ทหารพม่า รักษาเมือง 3,000
คน

อยุธยา เจียบเหงา เป็นป่าช้า
มีแต่ น้ำตา ทุกแห่งหน
บ้านเรือน ร้างไร้ ผู้คน
วังเวง วังวน วังคนตาย¹⁶⁹

บทร้อยกรองข้างต้นช่วยพรรณนาภาพการเสียกรุงศรีอยุธยาได้อย่างชัดเจน ผู้เล่าเรื่อง
พรรณนาภาพที่อยุธยาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า สภาพผู้คน บ้านเรือนอยู่ในภาวะร้าง ไร้
ชีวิตชีวา และช่วยสร้างอารมณ์ความรู้สึกโศกเศร้า รันทดให้แก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

นอกจากฉากการเสียกรุงศรีอยุธยาแล้ว ใน *อิริราช* ผู้ประพันธ์บรรยายฉากผ่านบทชม
ชมชาติในระหว่างที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเดินทางไปเป็นตัวประกันที่หงสา สมเด็จพระ
มหาธรรมราชาตั้งความหวังว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะกลับมาช่วยกู้บ้านเมืองในอนาคต
ตั้งความที่ว่า

¹⁶⁸ มหาราชโสด, หน้า 410-411.

¹⁶⁹ ทมยันตี, *อิริราช*, หน้า 13.

แลพระโอรสเล่า นเรศ... พ่อพาเจ้าพรากจากนครพัน
 “บ้านเกิด” ไปยึดหันทาวดี เป็น “เรือนนอน”
 แม่เจ้ากริ้วโกรธา พ่อใคร่ครวญแล้วว่า ด้วยหัตถาเจ้า
 จักกู้แผ่นดินได้
 ระหว่างนั่งม้าผ่านเขตแดนไทยสู่หันทาวดี ลูกเอ๋ย...
 พ่อชี้ชวนชมเส้นทาง พ่อสอนการเดินทัพ ตั้งทัพ และเคลื่อน
 ทัพ พ่อสอนการรบชิงเมือง แลยึดเมือง
 ภูมิประเทศที่ผ่านไปเป็น “ข้า” เขาในวันนี้
 วันหน้า...จักยกย่อนคืนไป “ฆ่า” มัน¹⁷⁰

จากบทชมธรรมชาติที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชต้อง “พราก” “พัน” จากบ้านเกิด เดินทางไปเป็นตัวประกัน “ยึดหันทาวดี” เป็น “เรือนนอน” ที่หงสาวดี สมเด็จพระนเรศวรมหาราชต้องอยู่ในฐานะ “ข้า” ของหงสาวดี สมเด็จพระมหาธรรมราชาสอนการเดินทัพ จุดยุทธศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชรู้จักพื้นที่ของศัตรูเป็นอย่างดี ในขณะที่เดียวกันสมเด็จพระมหาธรรมราชาสร้างความหวังไว้ว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะมา “ฆ่า” หงสาวดีในอนาคต คำว่า “ข้า” และ “ฆ่า” จึงเป็นคำที่มีนัยยะเพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกลับมา “ฆ่า” ศัตรูในอนาคต

3.4.5 การนำเสนอมุมมองในการเล่าเรื่อง

ผู้เล่าเรื่องใน *อิทธิราช* เป็นผู้เล่าเรื่องแบบผู้ประพันธ์ ผู้เล่าเรื่องมีบทบาทในการแสดงความคิดเห็นและการชำระประวัติศาสตร์แทรกตลอดในการเล่าเรื่อง ผู้เล่าเรื่องกล่าวถึงวิธีการรวบรวม ชำระเอกสารประวัติศาสตร์ ที่นำมาใช้ในเรื่องเล่า

มุมมองในการเล่าเรื่องผ่านผู้เล่าเรื่อง คือ การเล่าเรื่องโดยอ้างอิงข้อมูลทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้ผู้อ่านเชื่อว่ามาจากเรื่องจริง การเล่าเรื่องใน *อิทธิราช* ใช้การเล่าเรื่องโดยอ้างอิงข้อมูลทางประวัติศาสตร์ คือ นำเสนอข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงและสอดแทรกข้อคิดเห็นของผู้เขียน ในส่วนที่เป็นข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงนั้น ผู้เขียนอาศัยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากหลากหลายแหล่ง ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลจากพระราชพงศาวดาร หรือข้อมูลจากพระราชประวัติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช หรือข้อมูลจากการค้นคว้าวิจัยของนักประวัติศาสตร์ ทั้งนี้เพื่อให้ข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวกับพระราชประวัติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความหนักแน่นและแม่นยำมากที่สุด ตัวอย่างข้อมูลที่ทรมยันดีนำมาใช้ในการเล่าเรื่อง ตัวอย่างเช่น

¹⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 11-12.

ข้อมูลจากตำราพิชัยสงคราม ที่อธิบายเรื่องลักษณะการ
ศึก 8 ประการ

อนึ่ง กล่าวคือหัวศึก มือศึก ตีนศึก ตาศึก หูศึก ปาก
ศึก เขี้ยวศึก กำลังศึก แปรประการ นายกพลคือหัวศึก ซ้ำ
ม้าคือตีนศึก กองหัวป่าคือมือศึก โหระคือตาศึก ไพร่พลเมือง
คือกำลังศึก ทหารคือเขี้ยวศึก คนปลอมทัพคือหูศึก ทุตคือ
ปากศึก อันนี้ลักษณะการศึก 8 ประการนี้แล¹⁷¹

ข้อมูลที่ได้มาจากพระราชพงศาวดาร เช่นตอนที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชไปอยู่เมืองพม่า
ในพระราชพงศาวดารกล่าวไว้ว่า

การครั้งนี้ประชุมพงศาวดารก็กล่าวไว้... สมเด็จพระ
นเรศวรได้เสด็จไปอยู่เมืองหงสาวดี 6 ปี ข้อนี้ก็เป็นที่ประหลาดยิ่ง
นัก เพราะในเวลานั้นไทยกำลังกลัวพม่าอยู่โดยมาก แต่สมเด็จพระ
นเรศวรได้เสด็จไปอยู่ในหมู่พม้ามอญ จนทรงทราบภาษา
และนิสัยใจคอ ตลอดจนลัทธิเดชะของพม่ามีจริงเพียงใด
เหมือนมีทุนสำหรับคิดอ่านการต่อสู้ใกล้ความจริงยิ่งกว่าผู้อื่น
ทั้งสิ้น (ประชุมพงศาวดาร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 3 ภาค
ที่ 6)

ข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าวิจัยของนักประวัติศาสตร์ ตัวอย่างเช่น

ทางพลตรีจรรยา ประชิตโรมรัน ท่านเคยบันทึก
ความเห็นไว้ว่า การจัดขบวนตั้งกล่าว คงจะใช้วิธีคัดช้าง ม้า
และคนที่แข็งแรง และลดน้ำหนักบรรทุกลงเหลือที่จำเป็น ใช้
ฝืนเท้าเร็วขึ้นโดยให้วิ่งมากกว่าเดิน และใช้เวลาเคลื่อนที่ในวัน
หนึ่งนานกว่าปกติ

ผู้อ่านที่ชอบการรบแบบโบราณ และนักการทหารควรรหา
อ่านจากหนังสือ การสงครามในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
และสมเด็จพระเอกาทศรถ ของพลตรีจรรยา¹⁷²

¹⁷¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 50-51.

¹⁷² เรื่องเดียวกัน, หน้า 95.

พระยาละแวกมิได้ถูกปฐมกรรม

ประวัติศาสตร์ที่ต้องแก้ไขโดยเร็ว

ในเรื่องนี้ได้อ้างบันทึกของ ดร.อันโรนโอะเอต มอร์กำ
รองผู้สำเร็จราชการหมู่เกาะฟิลิปปินส์ เขียนไว้เป็นภาษาสเปน
และมีการแปลเป็นภาษาอังกฤษ จะตัดข้อความมาเป็นบางตอน
ใครต้องการทราบรายละเอียดควรไปรดอ่าน¹⁷³

นอกจากผู้เขียนได้อ้างอิงข้อมูลต่างๆ มาจากพระราชพงศาวดาร ข้อมูลการค้นคว้าวิจัย
ของนักประวัติศาสตร์ เพื่อให้ข้อมูลต่างๆ ที่ผู้เขียนนำเสนอมีความชัดเจน น่าเชื่อถือ สมเหตุสมผล
แล้ว ผู้เขียนยังนำข้อมูลต่างๆ ที่เป็นรูปภาพ แผนที่ แผนภูมิ เพื่อใช้ประกอบการอธิบายให้
ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เช่น แผนภูมิลักษณะการวางกำลังล้อมตองอู แผนที่แสดงการเดินทางของพม่า
เพื่อเข้าตีไทยสองด้านพร้อมกัน คือกองทัพพระยาพลิมและกองทัพพระเจ้าเชียงใหม่ รูปภาพพระ
แสงปีนตันข้ามแม่น้ำสะโตง หนึ่งในพระแสงราชศัสตราวุธ ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
เส้นทางเดินทางของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในการสงครามครั้งแรกกับเขมรในปี 2130 การที่
ผู้เขียนนำรูปภาพ แผนที่ แผนภูมิต่างๆ มาแสดงทำให้การอธิบายข้อมูลเกี่ยวกับการทำสงคราม
ของพระนเรศวรมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น การเล่าเรื่องในลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับคำกล่าว
ในบทบรรณาธิการที่ว่า “อชิราชา จึงคือเรื่องจริงของขุนศึกยอดกล้า” เพราะข้อมูลต่างๆ ที่นำมาใช้
ในการเล่าเรื่องนำมาจากพระราชพงศาวดาร การศึกษาค้นคว้าของนักประวัติศาสตร์ การเล่าเรื่อง
โดยอ้างอิงข้อมูลทางประวัติศาสตร์เพื่อให้ผู้อ่านเชื่อว่ามาจากเรื่องจริง มักจะนำเสนอข้อมูลที่
เกี่ยวข้องกับการวางแผน การรบทำสงคราม การเล่าเรื่องในลักษณะดังกล่าวมีส่วนสำคัญในการ
สร้างภาพลักษณ์ให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นนักรบผู้ยิ่งใหญ่

3.4.6 การใช้คำเรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

นวนิยายอิงประวัติศาสตร์เรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า องค์รัชทายาท องค์ยุพราช
หนุ่ม องค์นเรศวร พระนเรศวร สมเด็จพระนเรศวร เจ้าเหนือหัว จอมทัพ จอมทัพอยุธยา
จอมพล จอมคนศรียุทธยา องค์ดำ คำที่ใช้เรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้เพิ่มคำว่า “องค์ดำ”
ซึ่งเป็นที่เรียกตามลักษณะสีผิวของพระองค์ นอกจากนั้นยังปรากฏ คำว่า องค์รัชทายาท องค์
ยุพราชหนุ่ม ซึ่งเป็นคำที่เรียกช่วงที่พระองค์ยังอยู่ในวัยเด็ก ที่ต้องไปเป็นตัวประกันที่หงสาวดี
ข้อน่าสังเกตคำที่ใช้เรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมุ่งเน้นภาพของนักรบ เช่น จอมทัพ จอมพล
จอมทัพอยุธยา และภาพของมนุษย์ธรรมดาทั่วไป เช่น องค์นเรศวร องค์ดำ

¹⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 514.

3.4.7 การตั้งชื่อเรื่อง

การตั้งชื่อเรื่อง *อิริราชา* และ *มหาราชโศก* เป็นการตั้งชื่อเรื่องเพื่อยกย่องเชิดชูสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.4.7.1 อิริราชา

คำว่า “อิริ” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง ยิ่ง, ใหญ่¹⁷⁴ อิริราชา จึงหมายถึง พระราชาที่ยิ่งใหญ่ ผู้ประพันธ์ตั้งชื่อนวนิยายเรื่องนี้ว่าอิริราชาเพื่อสดุดียกย่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่าเป็นพระราชาผู้ยิ่งใหญ่ในทุกๆ ด้าน สอดคล้องกับบทพรรณนาการของรัชชนก นามทอน กล่าวไว้ว่า

อิริราชา จึงคือเรื่องจริงของขุนศึกยอดกล้า มหาราชแห่ง
หัวใจ ผู้ฝากพระนามไว้ จารจารึกในแผ่นดิน นามแห่ง
“นเรศวรเจ้า” บอกให้เราจำชั่วนิรันดร์ ณ กาลเวลาอันสำคัญยิ่ง
ของชาติ เราเคยมี “บุรุษสุดประเสริฐ บังเกิดในแผ่นดิน

พระวิสุทธิวิญญาณ นานานานจะเกิดมี

พอ ๓ ปราบสิ้นกลี ๓ ก็คืนสู่วิมาน

เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ให้บทเรียนบทสำคัญกับเรา
เสมอ บทหนึ่งนั่นก็คือ ถ้าเราสามัคคี จะมีมีวันแพ้ใคร และ
ผู้นำอันยิ่งใหญ่ ต้องคิดแต่แผ่นดินดล ประโยชน์แห่งทวย
ราษฎร์ ต้องมากกว่าประโยชน์ สุขแห่งประชาชนมาก่อนสุข
แห่งผู้นำ

มหาราชพระองค์นี้ ใช้ปฐพีเป็นพระแท่นบรรทม ใช้
หยาดพระเสโทรดแผ่นดิน ให้ชุ่มชื้นยืนยาว และใช้พระอุระ
เป็นเกราะกำบังเอกราชและคงอิสรภาพให้สมคำคำ “ไทย”¹⁷⁵

อิริราชา จึงเป็นเรื่องราวของพระราชาผู้ยิ่งใหญ่ในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็ความกล้าหาญในการรบ ความยิ่งใหญ่ของผู้นำที่เฉลียวฉลาด ความรักที่ยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อบ้านเมืองของพระองค์

¹⁷⁴ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, หน้า 1323.

¹⁷⁵ ทมยันตี, *อิริราชา*, บทพรรณนาการ.

3.4.7.2 มหาราชโสด

ผู้ประพันธ์กล่าวถึงจุดประสงค์ในการประพันธ์นวนิยายเรื่องนี้ไว้ว่า

ยามที่ภัยพิบัติกำลังคุกคามประเทศทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองอยู่ในขณะนี้ ข้าพระพุทธเจ้าใคร่ขอพระบรมราชานุญาตจากดวงวิญญูณขององค์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเขียนพระราชประวัติของพระองค์ในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์เรื่อง “มหาราชโสด” เพื่อปลุกใจชาวไทย ให้สามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และเป็นการเทิดพระเกียรติให้ระบือลือลั่นไปทั่วโลก¹⁷⁶

ผู้ประพันธ์กล่าวไว้ว่า *มหาราชโสด* เขียนขึ้นในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ เนื่องจากบางส่วนผู้ประพันธ์นำเรื่องราวจาก *พระราชประวัติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่สมเด็จพระกรมฯ พระยาดำรงราชานุภาพทรงพระนิพนธ์มาสร้างเรื่อง* ประกอบกับการเสริมแต่งจินตนาการเข้าไป ส่วนจุดประสงค์ของเรื่องเพื่อเป็นการปลุกใจชาวไทยให้สามัคคีเนื่องจากการกู้ชาติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชสำเร็จได้เพราะความรักสามัคคีของเหล่าทหารและคนในชาติ นอกจากนี้นวนิยายเรื่องนี้ได้ตั้งชื่อเรื่องว่า *มหาราชโสด* เพื่อเป็นการยกย่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เป็นราชาผู้ยิ่งใหญ่ ยอมเสียสละความรักส่วนตัวเป็นมหาราชโสด เพื่อกอบกู้เอกราชของบ้านเมือง นอกจากนี้ คำว่า “โสด” ยังหมายถึง “กระทงความส่วนหนึ่ง ส่วน แผนก”¹⁷⁷ *มหาราชโสด* จึงเป็นเรื่องราวส่วนหนึ่งของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่สมควรได้รับการยกย่องและเทิดพระเกียรติให้ทุกคนรับรู้ถึงพระเกียรติคุณของพระองค์

ข้อน่าสังเกตประการหนึ่งคือ *อิทธิบาท* ได้แทรกการเล่าเรื่องผ่านบทร้อยกรองเป็นระยะๆ เมื่อถึงเหตุการณ์สำคัญๆ ผู้เล่าเรื่องมักจะนำเสนออารมณ์ความรู้สึกผ่านบทร้อยกรองเสมอๆ เพื่อเน้นย้ำอารมณ์ความรู้สึกของผู้อ่านและก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจ ถึงแม้ผู้เล่าเรื่องได้อธิบายเรื่องราวผ่านการบรรยายแล้วก็ตาม แต่การนำเสนอบทร้อยกรองร่วมด้วย ช่วยสร้างความเข้มข้นทางอารมณ์มากขึ้น ดังตัวอย่างเช่น

¹⁷⁶ ประชา พูนวิวัฒน์, *มหาราชโสด*, หน้าเกริ่น.

¹⁷⁷ ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมศัพท์ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*, หน้า 1233.

ฉัตรแก้วโค่นลงแล้ว	อาตุร
ฉัตรปกเกิดสิ้นสูญ	ลับฟ้า
ตัวไกลจิตเพิ่มพูน	ปักหลัก มั่นนา
ที่ไผ่ผันวันหน้า	กราบให้ ไร้รอย ¹⁷⁸

บทร้อยกรองที่แทรกไว้ในตอนที่สมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงสวรรคต พรรณนาอารมณ์ความรู้สึกของพระนางสุพรรณกัลยาได้อย่างชัดเจนว่าพระองค์ทรงรู้สึกเช่นไรที่พระราชบิดาเสด็จสวรรคต ยิ่งไปกว่านั้นพระพี่นางต้องห่างไกลจากบ้านเมือง ถึงแม้พระพี่นางจะอยู่ห่างไกล แต่พระองค์ก็ยังทรงจงรักภักดีต่อพระราชบิดามิเคยเสื่อมคลาย ได้แต่หวังว่าจะได้ไปกราบแทบเท้าพระราชบิดา นับว่าเป็นบทร้อยกรองที่สร้างอารมณ์สะท้อนใจได้เป็นอย่างดี ทำให้ผู้อ่านรับรู้ถึงอารมณ์ความรู้สึกของพระพี่นางที่ต้องสูญเสียพระราชบิดา ความว่า

หงสาหงส์บินลับ	สูญหาย
ปราสาทมณฑลเที่ยรราย	เพลิงคลุ้ม
วัดวาอัคนีพราย	เริงรุ่ง ร้อนแสบ
ควันมีดลอยคละคลุ้ม	มีดท้าวธานี
หงสาแต่นี้ไร้	วงศ์หงส์
กรรมก่อกรรมยึดโรง	แน่นไว
พระสุพรรณกัลยาคง	ทอดเนตร อยู่เนา
หงสา...คือเมรุใช้	เผาสร้าง เราจริง ¹⁷⁹

บทร้อยกรองดังกล่าวเป็นการบรรยายเหตุการณ์ยึดเมืองหงสาวดีได้เป็นอย่างดี เหตุการณ์ตอนที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชยกทัพไปรบกับเมืองหงสาวดี พระเจ้าตองอูได้พาพระเจ้าหงสาวดีออกจากเมืองไป แล้วพวกเขาเข้าไปรีอ่าวของและเผาวัดวาอารามบ้านเมืองจนเสียหาย ซึ่งสอดคล้องกับคำอธิบายของพระนางสุพรรณกัลยาที่ต้องการให้เมืองหงสาวดีเป็นพระเมรุมาศ เผาสร้าง บทร้อยกรองดังกล่าวสามารถบรรยายเมืองหงสาวดีได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังแสดงอารมณ์ความรู้สึกของพระพี่นางที่เห็นการสูญเสียของหงสาวดีได้ชัดเจน ดังนั้นกลวิธีการเล่าเรื่องโดยแทรกบทร้อยกรองเป็นระยะ นับว่าเป็นกลวิธีที่โดดเด่นและงดงาม เนื่องจากบทร้อยกรองดังกล่าวแสดงอารมณ์ความรู้สึกได้อย่างเข้มข้น และช่วยเน้นย้ำอารมณ์ความรู้สึกของผู้อ่าน

¹⁷⁸ ทมยันตี, อธิราชา, หน้า 310.

¹⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 596.

สรุปกลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทนวนิยายอิงประวัติศาสตร์

ผู้ประพันธ์ได้สร้างนวนิยายเรื่อง *มหาราชโสด* ผ่านโครงเรื่องหลักคือ พระราชประวัติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในการกอบกู้เอกราช และโครงเรื่องรองคือ ความรักระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับเจ้าหญิงศุภยาลักษณ ส่วนเจ้าหญิงศุภยาลักษณเป็นตัวละครที่เพิ่มบทบาทเข้ามาเพื่อเทียบเคียงกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กล่าวคือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ ควรค่าแก่การยกย่องว่าเป็นวีรบุรุษ เนื่องจากพระองค์เลือกความรักที่มีต่อบ้านเมืองมากกว่าความรักส่วนตัว นวนิยายเรื่อง *มหาราชโสด* มิได้มุ่งเน้นความยิ่งใหญ่จากการประกาศอิสรภาพหรือการทำสงครามยุทธหัตถีเท่านั้น แต่นำเสนอความยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะผู้เสียสละเพื่อแผ่นดิน

อิริราช เป็นนวนิยายที่สร้างขึ้นจากการผสมผสานการเล่าเรื่องของพระราชพงศาวดารแทรกบทร้อยกรองเพื่อเน้นย้ำอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร ในขณะที่เดียวกันผู้ประพันธ์สร้างโครงเรื่องผ่านความรักของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในหลากหลายรูปแบบ อย่างไรก็ตามพระองค์เลือกความรักที่มีต่อบ้านเมืองเหนือสิ่งอื่นใด ภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชใน *อิริราช* จึงเป็นภาพของพระมหากษัตริย์ที่มีความรักชาติบ้านเมือง ส่วนอีกมิติหนึ่งเป็นภาพของมนุษย์ธรรมดาที่มีอารมณ์ความรู้สึกเฉกเช่นคนทั่วไป แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นได้นำไปสู่ภาพลักษณ์ที่ยิ่งใหญ่คือ ผู้เสียสละ เช่นเดียวกับเรื่อง *มหาราชโสด*

ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในนวนิยายมิได้เน้นภาพของพระมหากษัตริย์ผู้มีบุญบารมีเหมือนในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดาร เนื่องจากผู้เล่าเรื่องได้นำเสนอเรื่องราวความรักของพระองค์ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อชี้ให้เห็นว่าความรักใดก็ไม่ยิ่งใหญ่เท่าความรักที่มีต่อบ้านเมือง ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในนวนิยายจึงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้เสียสละ

3.5 กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทหนังสือการ์ตูน

เรื่องราวทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้นำมาเล่าในรูปแบบของหนังสือการ์ตูน เรื่องเล่าดังกล่าวจัดเป็นหนังสือการ์ตูนไทยพันธุ์ใหม่ที่ใช้ลายเส้นและสตอรี่บอร์ดสไตล์หนังสือการ์ตูนญี่ปุ่น แล้วนำเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาเล่า

เรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทหนังสือการ์ตูน ที่นำมาศึกษามีจำนวน 2 เรื่องคือ การ์ตูนเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ของ สำนักพิมพ์ อี.คิว.พลัส และการ์ตูนเรื่อง มหาภคปฎิภัยแผ่นดิน ของ สำนักพิมพ์คลื่นทิพย์ การนำเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์มาทำเป็นหนังสือการ์ตูน ทางสำนักพิมพ์เห็นว่า

สถาบันพระมหากษัตริย์ของไทย ยังเป็นสถาบันที่คนในชาติควรให้ความเคารพนับถือไว้อย่างสูงสุด และยังเป็นบ่อเกิดของเรื่องราวและความเจริญก้าวหน้าในหลายๆ ด้านของประเทศไทย สมควรที่เด็กและเยาวชนไทยควรรู้จักและนำหลายๆ ส่วนมาเป็นแบบอย่างในชีวิต เพื่อเจริญก้าวหน้าในชีวิตและของชาติไทยในอนาคต¹⁸⁰

สำนักพิมพ์ได้นำเรื่องราวของบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์มาจัดทำเป็นหนังสือการ์ตูนในชุด “มหาราชของไทย” ได้แก่เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สมเด็จพระนารายณ์มหาราช และ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งพระมหากษัตริย์ทั้ง 4 พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่มีวีรกรรมอันยิ่งใหญ่ จนได้รับการยกย่องเป็นมหาราชของไทย

นอกจากหนังสือการ์ตูนในชุดมหาราชของไทยแล้ว ต่อมาทางสำนักพิมพ์ได้จัดทำหนังสือการ์ตูนความรู้ชุด บันทึกรุ่งศรีอยุธยา 9 เล่ม ได้แก่ พระเจ้าอู่ทองสถาปนากรุงศรีอยุธยา พระราเมศวรศึก 2 ราชวงศ์ พระบรมไตรโลกนาถยุคปฏิรูปการปกครอง ท้าวศรีสุดาจันทร์เมฆหมอกแห่งหายนะ พระมหาจักรพรรดิสงครามเสียกรุงครั้งที่ 1 พระนเรศวรและพระเอกาทศรถ 2 กษัตริย์ผู้ปราบหงสาวดี พระเจ้าปราสาททองยุคขุนนางครองเมือง พระเพทราชา พระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์สุดท้าย ราชวงศ์บ้านพลูหลวงกรุงศรีอยุธยาเสื่อมสลาย หนังสือการ์ตูนชุดนี้มุ่งเน้นการสร้างความรู้ประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยาเป็นสำคัญ

¹⁸⁰ การ์ตูนเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (กรุงเทพมหานคร: อี.คิว.พลัส, 2547), หน้า คำนำ.

3.5.1 ภูมิหลังของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทหนังสือการ์ตูน

3.5.1.1 การ์ตูนเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

การ์ตูนเรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ของสำนักพิมพ์ อี.คิว.พลัส จัดพิมพ์เมื่อพ.ศ.2547 ในคำนำได้กล่าวถึงจุดประสงค์ของการนำเสนอหนังสือการ์ตูนชุดความรู้เกี่ยวกับมหาราชของไทยไว้ว่า

ย่อเรื่องยากๆ ให้ง่ายขึ้นเพื่อจุดประกายความรู้ให้แก่เด็กและเยาวชนไทย หนังสือหนังสือการ์ตูนชุดแรกของสำนักพิมพ์จึงเกิดขึ้นด้วยว่า สถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยยังเป็นสถาบันที่คนในชาติควรให้ความเคารพนับถือไว้อย่างสูงสุด และยังเป็นบ่อเกิดของเรื่องราวและความเจริญก้าวหน้าในหลายๆ ด้านของประเทศไทย สมควรที่เด็กและเยาวชนไทยควรรู้จักและนำหลายๆ ส่วนมาเป็นแบบอย่างในชีวิต เพื่อความเจริญก้าวหน้าในชีวิต และของชาติไทยในอนาคต¹⁸¹

การ์ตูนเรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* เน้นการเล่าเรื่องเพื่อบรรยายพระราชประวัติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นหลักโดยแบ่งเป็นตอนๆ ดังนี้

ตอนพระองค์ดำ เป็นเรื่องราวระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับมังเกยอชวา โดยเน้นเหตุการณ์เรื่องไก่เซलय เพื่อแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความกล้าหาญจนสามารถประกาศว่า “อย่าว่าแต่ตีเล่นพนันกันแต่ในวังเลย ตีพนันเอาบ้าน เอาเมืองก็ยังไม่ได้นะเจ้าพี่” ตอนพระองค์ดำจึงเป็นการสู้รบกันระหว่างไก่ชนของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับไก่ชนของมังเกยอชวา แม้ว่าตอนนี้จะไม่ใช้การสู้รบในสนามรบ แต่เป็นการเริ่มต้นความขัดแย้งระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับมังเกยอชวา แล้วพระองค์ได้แสดงให้เห็นว่าพระองค์รักศักดิ์ศรีและบ้านเมืองของพระองค์เอง

ตอนศึกเมืองคัง เป็นเรื่องราวระหว่างพระมหาอุปราช นัตจินหน่อง และสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่สั่งการรบเพื่อทำศึกเมืองคัง ตอนศึกเมืองคังแสดงให้เห็นถึงลักษณะการทำศึกของทั้ง 3 พระองค์ กล่าวคือพระมหาอุปราชเป็นนักรบที่อวดดี ประมาทศัตรู “บ้างจริง ไม่นึก

¹⁸¹ การ์ตูนเรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช*, หน้า คำนำ.

ว่ามันจะวางกับดักไว้อย่างนี้ อ้าก มันโยนหินมาเรื่อยๆ อย่างนี้ขึ้นไปไม่ได้เลย พะยะคะ นี้ก็ 7 วันแล้ว ต้องเปลี่ยนกับดักเงินทองแล้วสินะ เจ็บใจนัก"¹⁸² ส่วนสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความเฉลียวฉลาด ลอบไปสำรวจข้าศึกก่อน และไม่ประมาทศัตรูจึงทำให้พระองค์สามารถทำศึกชนะเมืองคัง ดังภาพ ตอนศึกเมืองคังเป็นตอนที่แสดงความสามารถในการวางแผนการรบ ความเฉลียวฉลาดและไม่ประมาทศัตรูแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความพร้อมที่จะกอบกู้เอกราชให้บ้านเมืองได้ ดังภาพ

ภาพ 6 แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทำศึกเมืองคังในการ์ตูนเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ตอนศึกเมืองคังเป็นตอนที่แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความสามารถในการวางแผนการรบ เฉลียวฉลาดและไม่ประมาทศัตรู

¹⁸² เรื่องเดียวกัน, หน้า 46.

ตอนประกาศอิสรภาพ เป็นเรื่องราวระหว่างพระยาเกียรติ พระยาราม มหาเถร คันท่อง และสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ล่วงรู้แผนการของหงสาวดีที่จะลอบทำร้ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จึงทำให้พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ ตอนประกาศอิสรภาพเป็นตอนสำคัญ ตอนหนึ่งในเรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เนื่องจากตอนประกาศอิสรภาพได้แสดงให้เห็นว่า เมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดลอบทำร้าย หรือทรยศแก่กัน บ้านเมืองทั้งสองก็มิอาจจะมีไมตรีแก่กันได้

ด้วยพระเจ้าหงสาวดีคิดมิซื่อ ก็เสมือนตัดรอนน้ำใจไมตรี ต่อกรุงศรีอยุธยา ก่อน โดยปราศจากกรรม ความละเอียดรอบคอบ ดังนั้น นับตั้งแต่ต่อไปนี้ ความมีไมตรี ซึ่งเปรียบเสมือนเมืองพี่เมืองน้องของสองพระนคร ก็เป็นอันสิ้นสุด นับจากนี้กรุงศรีอยุธยาจะเป็นไท นั่นก็คือพิธีประกาศอิสรภาพ¹⁸³

ตอนนี้จึงเป็นตอนสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าความขัดแย้งระหว่างกรุงศรีอยุธยากับพม่าถึงจุดวิกฤต อีกทั้งยังนำไปสู่การแสดงถึงความกล้าหาญ การรักศักดิ์ศรีและบ้านเมืองของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและพร้อมที่จะสู้รบกับพม่า

ตอนยุทธหัตถี เป็นเรื่องราวการกระทำยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราช ในเรื่องกล่าวถึงตอนชนช้างไว้ว่า

การชนช้างหรือ ยุทธหัตถี เป็นยอดการศึกของนักรบ โดยปกติการชนช้างของแม่ทัพทั้งสองฝ่ายจะเกิดขึ้นได้น้อยมาก การชนช้างนั้นเป็นการรบกันตัวต่อตัว ไม่ได้อาศัยกำลังพลหรือกลยุทธใดๆ ทั้งสิ้น จะใช้ก็แต่ความเก่งกล้าและความชำนาญในการขี่ช้างของแม่ทัพเท่านั้น ฉะนั้นหากพระมหาหัตถ์ริยองค์ใดทำยุทธหัตถีแล้วชนะ ก็จะได้รับยกย่องว่าเป็นนักรบที่มีพระเกียรติอย่างสูง¹⁸⁴

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชไม่ต้องการให้เสียไพร่พล จึงเจรจาให้พระมหาอุปราชามาทำยุทธหัตถีอย่างสมเกียรติ ดังภาพ

¹⁸³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 77.

¹⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 97.

ภาพ 7 แสดงการทำสงครามยุทธหัตถีในการ์ตูนเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

การทำสงครามยุทธหัตถีแสดงให้เห็นถึงความสามารถของพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่และสอดคล้องกันคำกล่าวที่ว่า “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระมหากษัตริย์ผู้ทำยุทธหัตถีเพื่อปกป้องเอกราชของชาติไทย”

3.5.1.2 การ์ตูนเรื่อง มหาภาพยภัยกู้แผ่นดิน

การ์ตูนเรื่อง มหาภาพยภัยกู้แผ่นดิน เป็นหนังสือการ์ตูนของสำนักพิมพ์คลื่นที่ฟเขียนขึ้นเมื่อพ.ศ.2549 ในคำนำสำนักพิมพ์กล่าวไว้ว่า

เลือกเรื่องราวชุดนี้ขึ้นมาเขียนใหม่อีกครั้งโดยขยายความและเพิ่มเติมรายละเอียดลงไป โดยทำการศึกษาจากพงศาวดารและปรึกษากับฝ่ายวิชาการของเราเป็นอย่างดี ด้วยความเคารพในคุณค่าของเนื้อหาประวัติศาสตร์ในช่วงเวลานั้น¹⁸⁵

การ์ตูนเรื่อง มหาภาพยภัยกู้แผ่นดิน แบ่งเรื่องราวเป็น 4 ตอน คือ

บทที่ 1 องค์ดำแห่งหงสา

เริ่มต้นเรื่องราวจากเมืองพิษณุโลกยอมสวามิภักดิ์ต่อหงสาวดี โดยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชต้องไปเป็นตัวประกันยังหงสาวดี ในระหว่างที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชอยู่หงสาวดีได้ฝึกปรีชาความรู้แขนงต่างๆ รวมทั้งฝึกอาวุธต่างๆ เช่น ดาบ ปืน รวมทั้งศึกษา

¹⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า คำนำ.

ตำราพิชัยสงคราม นอกจากนี้ยังมีเหตุการณ์สำคัญเหตุการณ์หนึ่งคือ การชนไ่ระหว่าง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับมังสามเกียด ดังบทสนทนาที่ว่า

ภาพ 8 แสดงการชนไ่ระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราช
ในการ์ตูนเรื่อง มหาภาพย์กู้แผ่นดิน

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้รับคำสั่งจากพระเจ้าหงสาวดีให้ทำความสะอาด ตำราที่เรือนหมันต์ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชใช้ความเฉลียวฉลาดและปัญญาอันหลักแหลม ดุจศรีนัญชัยด้วยการเผาเรือนหมันต์เพื่อที่ทุกคนจะได้ถูกเกณฑ์มาช่วยทำความสะอาดตำราให้ แล้วเสร็จใน 7 วัน ตามคำสั่ง เมื่อพระเจ้าหงสาวดีทราบเรื่องจึงสั่งให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซ่อมแซมเรือนหมันต์ทดแทน ในระหว่างนั้นเป็นโอกาสอันดีที่ทำให้พระองค์ได้เรียนรู้ตำราพิชัย สงครามและฝึกปรืออาวุธให้เก่งกล้ายิ่งขึ้น เพื่อจะใช้กอบกู้เอกราชในอนาคต

เมื่อเมืองพิษณุโลกได้รับคำสั่งให้ไปช่วยหงสาวดีทำศึกกับกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระนเรศวรมหาราชไม่เข้าใจว่าทำไมเสด็จพ่อต้องช่วยหงสาวดีรบกับกรุงศรีอยุธยา ทำให้พระองค์เกิดความขัดแย้งในใจตลอดเวลาที่ต้องช่วยหงสาวดีรบกับกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากพระองค์ไม่ต้องการเป็นคนของหงสาวดีหรือเป็นศัตรูกับกรุงศรีอยุธยา หลังจากเสร็จการศึกษาใน

ครั้งนั้นสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเสด็จขึ้นครองเมืองกรุงศรีอยุธยา โดยอยู่ภายใต้เมืองประเทศราชของหงสาวดี หลังจากนั้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้แลกตัวประกันกับพระนางสุพรรณกัลยาแล้วกลับมาสู่บ้านเกิดเมืองนอนอีกครั้ง

สำหรับเรื่องราวของการ์ตูนเรื่อง *มหากาพย์กัญแผ่นดิน บทที่ 1 องค์ดำแห่งหงสาวดี* เมื่อจบเรื่องราวในแต่ละตอนแล้ว ผู้เล่าเรื่องได้แทรกจดหมายของพระนางสุพรรณกัลยาที่เขียนถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไว้ในแต่ละตอนด้วย เรื่องราวในจดหมายเกี่ยวข้องกับการไต่ถามสารทุกข์สุขดิบ ความหวังหาอาหารของพระนางสุพรรณกัลยาที่มีต่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และการส่งข่าวคราวระหว่างพิษณุโลกกับหงสาวดี สำหรับเรื่องราวในจดหมายที่ผู้เล่าเรื่องแทรกไว้ทำให้ผู้อ่านรับรู้บทบาทของพระนางสุพรรณกัลยา อีกทั้งยังแสดงให้เห็นความผูกพันระหว่างพระนางสุพรรณกัลยากับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

บทที่ 2 จิ้งจอก พยัคฆา พญาราชสีห์

พระนางสุพรรณกัลยาไปเป็นตัวจํานำแทนสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในระหว่างนั้นเองสมเด็จพระนเรศวรมหาราชยกทัพไปปราบพระยาละแวก และพระยาจันจันตุ จนชื่อเสียงโด่งดังไปทั่ว ทำให้หงสาวดีเข้าใจว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเตรียมตัวแข็งเมือง เมื่อพระมหากษัตริย์หงสาวดีสวรรคต สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้รับมอบหมายให้เข้าร่วมพระราชพิธีศพ ในระหว่างที่เดินทางมายังหงสาวดีสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้พบพ่อค้านำม้าอาหรับมาขาย สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับชายนิรนาม (นัดจินหน่อง) ต่างสนใจที่จะซื้อม้าอาหรับเช่นกัน จึงทำให้เกิดการทำประลองยิงนกเป็ดน้ำที่ปล่อยไปบนฟ้าระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับชายนิรนาม ปรากฏว่านกที่นัดจินหน่องยิงไปยังไม่ตายเนื่องจากยิงถูกแค่ปลายปีก แต่นกที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชยิงไปตายทั้งหมดทั้งๆ ที่ยิงในระยะไกล สมเด็จพระนเรศวรมหาราชคิดว่าตนเป็นฝ่ายพ่ายแพ้เนื่องจากนัดจินหน่องมีน้ำใจไมตรี แต่นัดจินหน่องกลับยกม้าอาหรับให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเพราะคิดว่าพระองค์มีความจำเป็นต้องใช้มากกว่าตน จากการทำประลองในครั้งนี้ เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับนัดจินหน่องได้พบกันที่หงสาวดีทำให้ทั้งสองคนเป็นมิตรกัน

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไปถึงหงสาวดีก็ได้รับมอบหมายให้ไปทำศึกเมืองคังพร้อมด้วยพระมหาอุปราช และนัดจินหน่อง ทั้งสามพระองค์จึงตกลงกันว่าจะผลัดกันนำทัพเข้าตีเมืองคังผลัดละ 10 วัน โดยให้ทัพพระมหาอุปราชเข้าตีก่อน ตามด้วยทัพนัดจินหน่อง และทัพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ด้วยความประมาทในการศึกทำให้พระมหาอุปราชไม่สามารถเอาชนะเมืองคังได้ ส่วนนัดจินหน่องกลับไม่ทำอะไรเลย เนื่องจากนัดจินหน่องเดาทางออกว่าในการทำศึกครั้งนี้พระเจ้าหงสาวดีต้องการให้พระมหาอุปราชแสดงความสามารถ

หรือไม่ก็ให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชรู้สึกเป็นหนี้บุญคุณที่ได้แสดงความสามารถ นั้ดจึนหน่องจึง ออกอุบายเป็นฝ่ายดุกองทัพของทั้งสองพระองค์เข้าทำศึกเมืองคัง

ส่วนสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ออกสำรวจพื้นที่และหาทางลัดเข้าโจมตีเมืองคัง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงใช้ม้าพิชิตปราการเพื่อกระโดดข้ามหุบเขาเพื่อเข้าสู่เมืองคัง ในที่สุดสมเด็จพระนเรศวรได้รับชัยชนะเหนือเมืองคัง โดยไม่ต้องเสียกำลังและเลือดเนื้อมากนัก จากศึกเมืองคังทำให้พระมหาอุปราชไม่พอใจสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นอย่างมาก ส่วนเจ้าฟ้าไทใหญ่แห่งเมืองคังถูกจองจำที่คุกใต้ดินตามคำร้องขอของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จากศึกเมืองคังได้พิสูจน์ฝีมือของพระองค์ รวมทั้งความพร้อมที่จะกอบกู้เอกราชให้บ้านเมืองถึงความที่ว่า “วันที่ข้าสามารถหล่อหลอมดาบเล่มนี้ด้วยจิตใจที่เข้มแข็ง วันนั้นจะเป็นวันที่อิสรภาพคืนสู่แผ่นดินของเรา”¹⁸⁶

บทที่ 3 อิสรภาพสู่แผ่นดิน

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้รับคำสั่งจากหงสาวดีให้ไปร่วมทำศึกที่เมืองอังวะ ในระหว่างที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชออกไปทำศึกได้รับข่าวว่ามีโจรสลัดมาปล้นเรือชาวบ้านที่เพชรบุรี สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงยกทัพไปช่วยปราบโจรสลัด แต่โจรสลัดมีกำลังมากกว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงมีอาจปราบโจรสลัดได้โดยลำพัง ต้องอาศัยเรือของประชาชนและไพร่พลเข้าช่วยเพื่อลวงให้โจรสลัดหลงเชื่อ ในตอนแรกประชาชนไม่ให้ความร่วมมือเพราะเกรงว่าโจรสลัดจะมาทำร้าย เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชออกไปปราบโจรสลัดแล้วเพียงพล้ำต่อฝ่ายศัตรู กลับได้รับความร่วมมือร่วมใจจากประชาชนชาวกรุงศรีอยุธยา ที่ต้องการพิสูจน์ว่าตนเป็นชาวกรุงศรีอยุธยาที่แท้จริง ทำให้กองทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและกองกำลังจากประชาชนสามารถปราบโจรสลัดได้อย่างสิ้นซาก

หลังจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชสามารถบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนได้แล้ว พระองค์ก็เดินทางไปรบศึกอังวะทันที เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเดินทางมาถึงเมืองแครง จึงสั่งให้กองทัพคอยสืบข่าวอยู่ที่นั่นก่อน สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้รับทราบข่าวจากมณีจันทร์ว่าพระมหาอุปราชจะลอบส่งคนมาปลงพระชนม์พระองค์ ทำให้พระองค์ตัดสินใจประกาศตัดสัมพันธ์ไมตรีกับหงสาวดี แล้วทรงประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครง เมื่อพระองค์ประกาศอิสรภาพแล้วจึงสั่งให้ขนย้ายเชลยศึกทั้งหมดข้ามแม่น้ำสะโตงกลับกรุงศรีอยุธยา ในระหว่างนั้นกองทัพฝ่ายหงสาวดีติดตามมา ทำให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชตัดสินใจพระทัยยิงปืนข้ามแม่น้ำสะโตงถูกสุกรรมาตาย เพื่อให้เชลยทุกคนได้ข้ามกลับมายังกรุงศรีอยุธยาอย่างปลอดภัย พระราชบิดาจึงมอบดาบอาญาสิทธิ์ให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้ถือครอง

¹⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 252.

เนื่องจากพระองค์ได้พิสูจน์ความสามารถให้ประจักษ์แล้วว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชสามารถดูแลประชาชนได้

บทที่ 4 แสงดาบปราบศัตรูพ่าย

แสงดาบปราบศัตรูพ่ายเป็นตอนที่แสดงความสามารถในการรบของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้เป็นที่ประจักษ์ ฝ่ายหงสาวดีส่งลักไวทำมูมาจับตัวสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แต่ลักไวทำมูทำภารกิจไม่สำเร็จ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชใช้กลยุทธ์แบบกองโจร คือ ใช้กองกำลังขนาดเล็ก เคลื่อนที่เร็วเข้าปราบศัตรู สมเด็จพระนเรศวรมหาราชใช้กลม้ากินสวน คือ ลอบเผาเสบียงข้าศึก ทำให้กองทัพหงสาวดีต้องพ่ายแพ้ยุทธยาอีกครั้งหนึ่ง

3.5.2 การสร้างความขัดแย้งเพื่อนำเสนอแก่นเรื่อง

การ์ตูนเรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* แบ่งเล่าเรื่องราวเป็นตอนๆ เริ่มจากตอน *พระองค์ดำ ตอนศึกเมืองคัง ตอนประกาศอิสรภาพ และ ตอนยุทธหัตถี* เรื่องราวทั้ง 4 ตอนนั้น สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระมหากษัตริย์ผู้ทำยุทธหัตถีเพื่อกอบกู้เอกราชของชาติไทย” ดังนั้นเรื่องราวที่เลือกมาเล่าล้วนเกี่ยวข้องกับวีรกรรมความกล้าหาญตั้งแต่ครั้งยังทรงพระเยาว์ การสู้รบของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทำศึกชนะเมืองคัง แล้วประกาศอิสรภาพให้อยุทธยาเป็นไทย และแสดงความกล้าหาญให้ทุกคนได้ประจักษ์อีกครั้งโดยทำยุทธหัตถีชนะพระมหาอุปราชา

การ์ตูนเรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ทั้ง 4 ตอน ล้วนเป็นเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสู้รบของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับข้าศึกศัตรู โดยเริ่มต้นจากการชนไถ่ระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับมังกะยอชวา สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงต้องอดกลั้นกับคำดูแคลนจากฝ่ายศัตรูเพื่อแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความอดทน และกล้าหาญ พร้อมทั้งจะทำสิ่งที่ยิ่งใหญ่ในอนาคตได้ การทำศึกเมืองคังเป็นเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นความเฉลียวฉลาดของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช การประกาศอิสรภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับฝ่ายพม่า จนนำไปสู่เหตุการณ์การทำยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชา เหตุการณ์ทั้ง 4 ตอนล้วนเป็นเหตุการณ์สำคัญที่นำไปสู่การแสดงให้เห็นความกล้าหาญของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจนสามารถกอบกู้เอกราชคืนมาได้

การ์ตูนเรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* นำเสนอเหตุการณ์สำคัญๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่คนส่วนใหญ่จดจำและรับรู้กันเป็นอย่างดี เช่นการชนไถ่เป็นเหตุการณ์สำคัญที่รับรู้เรื่องราวในวัยเด็กของพระองค์ การทำศึกเมืองคังเป็นเหตุการณ์ที่

ทดสอบความสามารถในการรบของพระองค์ การประกาศอิสรภาพเป็นเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความตั้งใจจริงที่จะกอบกู้เอกราชคืนมา และการทำยุทธหัตถีเป็นเหตุการณ์ที่แสดงความสามารถในทุกๆ ด้านให้ทุกคนได้ประจักษ์ จนสามารถนำเอกราชกลับคืนสู่กรุงศรีอยุธยา ดังนั้นการคัดเลือกเหตุการณ์ทั้ง 4 เหตุการณ์มาเล่าให้เด็กและเยาวชนได้รับรู้ นับเป็นการร้อยเรียงเรื่องราวความเก่งกล้าสามารถของพระองค์ให้ทุกคนได้ประจักษ์ อีกทั้งยังสร้างความรู้ทางประวัติศาสตร์ให้แก่เยาวชนได้อีกทางหนึ่งด้วย ว่าพระองค์ทรงกู้เอกราชอย่างไร

การ์ตูนเรื่อง *มหากาพย์กู้แผ่นดิน* เป็นหนังสือการ์ตูนอิงประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช จัดพิมพ์เป็นบทๆ รวมทั้งสิ้น 4 บท *บทที่ 1 องค์ดำแห่งหงสา* *บทที่ 2 จิ้งจอกพยัคฆา พญาราชสีห์* *บทที่ 3 อิสรภาพสู่แผ่นดิน* และ *บทที่ 4 แสงดาบปราบศัตรูฝ่าย* ในแต่ละบทผู้เล่าเรื่องยังแบ่งเป็นตอนๆ นอกจากนั้นผู้เล่าเรื่องยังได้กล่าวไว้ในตอนต้นเรื่องว่า “หนังสือการ์ตูนเรื่องนี้เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นโดยอิงเนื้อหาบางส่วนมาจากประวัติศาสตร์ ตัวละคร สถานที่ และเหตุการณ์บางส่วนในเรื่องจึงไม่ได้มีอยู่จริงแต่อย่างใด โปรดใช้วิจารณญาณในการอ่าน”¹⁸⁷ หนังสือการ์ตูนเรื่องนี้ ผู้ประพันธ์สร้างเรื่องขึ้นมาจากประวัติศาสตร์และจินตนาการควบคู่กันไป ซึ่งแตกต่างจากการ์ตูนเรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ที่เน้นการเล่าเหตุการณ์ต่างๆ ที่ปรากฏในช่วงชีวิตของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ส่วนการสร้างความขัดแย้งใน *มหากาพย์กู้แผ่นดิน* และ การ์ตูนเรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* เน้นความขัดแย้งระหว่างฝ่ายไทยกับฝ่ายพม่า เพื่อยกย่องเชิดชูความกล้าหาญของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ดังนั้นเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทหนังสือการ์ตูน จึงเน้นไปที่การสร้างความขัดแย้งภายนอก ซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชตั้งแต่วัยเด็ก เมื่อพระมหาอุปราชกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีโอกาสได้แสดงความสามารถในการสั่งการรบที่เมืองคัง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชก็รบชนะเมืองคัง จนทำให้พระมหาอุปราชแค้นใจ วางแผนลอบทำร้าย แต่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชล่วงรู้แผนการจนนำไปสู่การประกาศอิสรภาพ และในที่สุดก็เป็นเรื่องราวการทำยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราช ในเรื่องเล่าประเภทหนังสือการ์ตูนได้สร้างความขัดแย้งระหว่างพระเอกคือสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับฝ่ายร้าย คือพระมหาอุปราช แล้วทั้ง 2 ฝ่ายต้องแสดงความสามารถไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดก็ตาม เพื่อเอาชนะอีกฝ่ายหนึ่งให้ได้ ฝ่ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราชต้องการเอกราชคืนมา ส่วนฝ่ายพระมหาอุปราชสู้รบเพื่อศักดิ์ศรีของตน การเลือกเล่าเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทั้ง 4 ตอนล้วนสอดคล้องกับแก่นเรื่องที่ว่า “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระมหากษัตริย์ผู้ทำยุทธหัตถีเพื่อกอบกู้เอกราชของชาติไทย” ดังรายละเอียดในตาราง

¹⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า คำนำ.

ตาราง 5 แสดงการเลือกเหตุการณ์มาสร้างเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทหนังสือการ์ตูน

เรื่องเล่า ประเภทหนังสือการ์ตูน	องค์ ประกัน ณหงสาวดี	การชน ไม้	ศึกเมือง คัง	ประกาศ อิศรภาพ	ยิงปืน ข้าม แม่น้ำ สะโตง	แสงดาบ ปราบศัตรู พาย	ทำสงคราม ยุทธหัตถี	การแผ่ ขยาย อำนาจ
การ์ตูนเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
การ์ตูนเรื่อง มหาเทพยู่แผ่นดิน	✓	✓	✓	✓	✓	✓		

จากตารางข้างต้น แสดงให้เห็นว่าเรื่องเล่าประเภทหนังสือการ์ตูนเน้นเหตุการณ์ตั้งแต่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในวัยเด็กที่ต้องไปเป็นตัวประกันที่หงสาวดี และทำชนไม้กับพระมหาอุปราชา สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงต่อสู้กับข้าศึกศัตรูต่างๆ ทั้งตอนที่รบชนะเมืองคังและตอนปีนค่ายเพื่อแสดงความสามารถในการรบของพระองค์ให้เป็นที่ประจักษ์

3.5.3 การสร้างตัวละคร

ตัวละครสำคัญในเรื่องเล่าประเภทหนังสือการ์ตูนมีจำนวนไม่มาก เนื่องจากผู้เล่าเรื่องต้องการให้ผู้อ่านซึ่งเป็นเยาวชนจดจำตัวละครได้ ในที่นี้ผู้วิจัยจะอธิบายตัวละครสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ม้าพิชิตปรากฏ และนัดจินหนอง ซึ่งเป็นตัวละครที่หนังสือการ์ตูนให้ความสำคัญดังรายละเอียด

3.5.3.1 สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ในการ์ตูนเรื่อง มหาเทพยู่แผ่นดิน ปรากฏเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีลักษณะที่สอดคล้องกับอนุภาคของวีรบุรุษ Z230. Extraordinary exploits of hero (วีรบุรุษมีความสามารถเหนือมนุษย์ธรรมดา) และ Z231. Boyish exploits of hero (วีรบุรุษเป็นเด็กที่มีความกล้าหาญเกินตัว)¹⁸⁸ เช่น เหตุการณ์การเผาเรือนเหมันต์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเกิดขึ้นจากคำสั่งของพระเจ้าหงสาวดี ต้องการลงโทษให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทำความสะอาดตำราในเรือนเหมันต์ให้เสร็จสิ้นภายใน 7 วัน ในระหว่างที่พระเจ้า

¹⁸⁸ Stith Thompson. **Motif-index of Folk-Literature**. Vol.5. (Bloomington: Indiana University Press, 1989), pp. 564-565.

หงสาวดีไม่อยู่ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชออกอุบายเผาเรือนเหมันต์ พระมหาอุปราชารับทราบ ว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเผาเรือนเหมันต์ซึ่งเป็นสถานที่อันโปรดปรานของพระเจ้าหงสาวดี จึงมีคำสั่งให้ระดมคนมาช่วยทำความสะอาดตำราและเรือนเหมันต์ให้เสร็จสิ้นก่อนที่พระเจ้าหงสาวดีจะกลับมา จากอุบายเผาเรือนเหมันต์นี้ทำให้ผู้อ่านได้รับทราบความฉลาดหลักแหลมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์สามารถใช้คำสั่งที่ไม่ชัดเจนมาสร้างประโยชน์ให้กับตนเอง ดังที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเรียกว่ากลยุทธ์สร้างรังนกนางแอ่น ดังภาพ

ภาพ 9 แสดงการเผาเรือนเหมันต์ ในการ์ตูนเรื่อง มหาเทพกู้แผ่นดิน

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้รับคำสั่งโทษจากพระเจ้าหงสาวดีให้ซ่อมแซมเรือนเหมันต์ จากคำสั่งโทษดังกล่าวเป็นการเปิดโอกาสให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชศึกษาตำราพิชัยสงครามและตักตวงความรู้จากหงสาวดี สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงใช้ความฉลาดหลักแหลมแก้ไขปัญหาซ่อมแซมเรือนเหมันต์ภายใน 7 วันด้วยการเผาเรือนเพื่อให้มีคนมาช่วยทำความสะอาด จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้พระเจ้าหงสาวดียอมรับความฉลาดหลักแหลมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ส่วนเหตุการณ์การปราบโจรสลัดของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เพชรบุรี เป็นเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นความร่วมมือร่วมใจระหว่างกองทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับประชาชนเป็นอย่างดี ถึงแม้กองทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะมีความสามารถเพียงไรแต่กองทัพของพระองค์ก็มีอาจปราบโจรสลัดได้โดยง่าย หากปราศความช่วยเหลือจากประชาชน สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงวางแผนไว้ว่า

ภาพ 10 แสดงกลล่อช้างป่าของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในการ์ตูนเรื่อง มหากาพย์กู่แผ่นดิน

กลล่อช้างป่าคือ 1 ใน 21 บทแห่งตำราพิชัยสงครามว่า ด้วยเรื่องกลวิธีในการล่อหลอกศัตรูให้เข้าสู่กับดักโดยใช้กิเลส ตัณหาเป็นเครื่องล่อ

เดินหน้าก็มีได้ถอยหลังก็มีรอด

เหมือนกับช้างที่ไม่ว่าจะตัวใหญ่ขนาดไหน แต่หากถูกล่อ ติดกับแล้ว ก็มีอาจหลุดรอดไปได้ง่ายๆ

ขอเพียงเรามีจำนวนคนพออีกฝ่ายก็ยากจะรอด

ยอดจริงๆ

กุญแจสำคัญที่จะทำให้แผนนี้ประสบความสำเร็จคือ จำนวนคน

ฉะนั้นเรื่องเรืออีก 20 ลำสำหรับปิดล้อมนั้นเราจะขอความร่วมมือจาก

ชาวบ้าน¹⁸⁹

¹⁸⁹ การ์ตูนเรื่อง มหากาพย์กู่แผ่นดิน, หน้า63-64.

จากกลยุทธ์ในการปราบโจรสลัดต้องใช้เรือถึง 20 ลำ ขณะที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีเรือเพียง 5 ลำ พระองค์มีทรงย่อท้อออกปราบโจรสลัดเพื่อขจัดความเดือดร้อนให้กับประชาชน เมื่อชาวกรุงศรีอยุธยาได้สำนึกถึงความตั้งพระทัยจริงของพระองค์ จึงนำเรือออกมาช่วยปราบโจรสลัด ในที่สุดความร่วมมือระหว่างกองทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและประชาชนก็สามารถขจัดความเดือดร้อนครั้งนี้ได้มียาก เหตุการณ์การปราบโจรสลัดแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเห็นความเดือดร้อนของประชาชนเป็นเรื่องใหญ่และสำคัญที่จะต้องแก้ไขโดยด่วน ดังนั้นภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงปรากฏทั้งภาพของนักรบผู้กล้าและผู้เสียสละและเมตตาต่อประชาชน

การประกอบสร้างในการ์ตูนเรื่อง *มหากาพย์กู่แผ่นดิน* นอกจากจะใช้ภาพและบทสนทนาในการเล่าเรื่องแล้ว หนังสือการ์ตูนเรื่องดังกล่าวยังมีลักษณะเด่นประการหนึ่งคือ การสร้างตัวละครให้มีความสามารถในการใช้กลยุทธ์ หรือกลยุทธ์ต่างๆ ซึ่งมีลักษณะคล้ายภาพยนตร์จีนที่มีตัวละครเอกเป็นจอมยุทธ์ ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ปรากฏในการ์ตูนเรื่อง *มหากาพย์กู่แผ่นดิน* ส่วนหนึ่งเป็นภาพของนักรบที่มีความเฉลียวฉลาด สามารถใช้กลยุทธ์ต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาเอาชนะข้าศึกศัตรูได้ ดังเช่นกลยุทธ์สร้างรังนกนางแอ่น กล่อช้างป่า กลย่อนภูเขาซึ่งเป็นกลยุทธ์ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชใช้ในการถ่วงเวลาให้เชลยศึกเดินทางข้ามแม่น้ำสะโตงได้สำเร็จ ดังภาพ

ภาพ 11 แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงใช้กลย่อนภูเขา ในการ์ตูนเรื่อง *มหากาพย์กู่แผ่นดิน*¹⁹⁰

¹⁹⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 208-210.

นอกจากภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะเป็นนักรบที่มีความฉลาดหลักแหลม เชี่ยวชาญในการวางแผนการรบโดยใช้กลต่างๆ เอาชนะข้าศึกศัตรูได้แล้ว ยังปรากฏภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เสียสละเพื่อประชาชน จากเหตุการณ์ต่างๆ ที่ปรากฏในการ์ตูนเรื่อง *มหากาพย์กู่แผ่นดิน* ผู้เล่าเรื่องจะเน้นย้ำเสมอๆ ว่าประชาชนมีความสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชรู้ว่าหงสาวดีจะลอบปลงพระชนม์พระองค์แล้วกระทำไม่สำเร็จ เนื่องจากพระยาเกียรติ พระยารามเปลี่ยนใจที่มีอาจทำร้ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกังวลพระทัยว่า จากนี้ต่อไปจะทำให้เกิดสงครามขึ้นระหว่างกรุงศรีอยุธยากับหงสาวดี และทำให้ประชาชนเดือดร้อน

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทราบข่าวว่าประชาชนได้รับความเดือดร้อนจากโจรสลัด สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเลือกที่จะมาช่วยเหลือประชาชนก่อนที่จะไปรบที่ศึกอังวะดังภาพ

ภาพ 12 แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชปราบโจรสลัด ในการ์ตูนเรื่อง *มหากาพย์กู่แผ่นดิน*¹⁹¹

¹⁹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 68.

นอกจากนั้นในตอนท้ายเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกล่าวถึงความสำคัญของประชาชนไว้ว่า “อาณาจักรใดให้ความสำคัญกับประชาชนน้อยกว่าทหาร อาณาจักรนั้นย่อมไม่มีวันเจริญรุ่งเรือง สิ่งสำคัญที่ขาดต้องปกป้อง คือ ประชาชนชาวกรุงศรีอยุธยา”¹⁹² ดังนั้นภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในเรื่องเล่าประเภทการ์ตูนได้สร้างภาพของนักรบควบคู่กับผู้มีเมตตาและเสียสละเพื่อประชาชน สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีความเสียสละ ต่อสู้กับข้าศึกศัตรูเพื่อให้ประชาชนได้อยู่เย็นเป็นสุข วีรกรรมที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ทำทั้งหมด มิได้ทำเพื่อพระองค์หรือเพื่อชาติเป็นหลัก แต่พระองค์ทำเพื่อความสุขของประชาชนอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะทำอะไรก็ตามพระองค์จะต้องคำนึงถึงทุกข์สุขของประชาชนเป็นอันดับแรก

เมื่อนำเรื่องเล่าจากหนังสือการ์ตูนเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาเปรียบเทียบกับโครงสร้างชีวิตของพระเอกในเทพปกรณัมของกรีกพบว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีโครงสร้างชีวิตที่สอดคล้องกันดังนี้

- บิดาเป็นกษัตริย์
- มีผู้รับเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมในแดนไกล
- เมื่อถึงวัยหนุ่ม จะกลับไปบ้านเกิดเมืองนอน หรือไปสู่แคว้นแคว้นที่จะครอบครองในอนาคต
- หลังจากรับมีชัยชนะต่อพระราชินี หรือยักษ์ มังกร หรือสัตว์ร้าย
- สถาปนาเป็นพระราชินี

ในช่วงเริ่มต้นชีวิตของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีหัวข้อที่สอดคล้องกันทุกหัวข้อ กล่าวคือ บิดาเป็นพระมหากษัตริย์ แล้วสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไปเป็นตัวจํานายหงสาวดี โดยพระเจ้าหงสาวดีเลี้ยงให้เป็นบุตรบุญธรรม ให้การศึกษาดูแลอย่างดี เมื่อถึงวัยหนุ่มสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้แลกตัวจํานายกับพระนางสุพรรณกัลยาเพื่อกลับไปยังกรุงศรีอยุธยา และได้สำเร็จราชการเมืองพิษณุโลก เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประกาศอิสรภาพได้รับดาบอาญาสิทธิ์จากพระราชบิดาเพื่อดูแลประชาชน และสามารถทำสงครามยุทธหัตถีชนะพระมหาอุปราชา ดังนั้นโครงสร้างชีวิตของวีรบุรุษในเทพปกรณัมของกรีก กับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงสอดคล้องกันเฉพาะในช่วงเริ่มต้นชีวิตของวีรบุรุษ

นอกจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะเป็นตัวละครเอกในเรื่องเล่าประเภทการ์ตูนแล้ว ในที่นี้จะกล่าวถึงตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในเรื่องเล่าประเภทการ์ตูน คือ ม้าพิชิตปรกาการ และ นั้ดจันหน่อง

¹⁹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 48-49.

3.5.3.2 ม้าพิชิตปรกาการ

ม้าพิชิตปรกาการเป็นตัวละครที่เพิ่มเข้ามาใน การ์ตูนเรื่อง *มหากาพย์กู่แผ่นดิน* เนื่องจากผู้ประพันธ์ต้องการสร้างให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีสัตว์วิเศษเป็นผู้ช่วยเหลือ ตัวละครเอกได้รับสัตว์วิเศษเป็นอนุภาคหนึ่งของวีรบุรุษตาม *ดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน (Motif Index of Folk Literature)* ของ สตีธ ทอมป์สัน “Z235. Hero with extraordinary animal companions (วีรบุรุษมีเพื่อนเป็นสัตว์วิเศษ)”¹⁹³ การประลองยิงนกบนฟ้าของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับชายนิรนาม(นัดจินหน่อง) ในบทที่ 2 *จิ้งจอก พยัคฆา* ของ *มหากาพย์กู่แผ่นดิน* ทำให้พระองค์ได้สัตว์วิเศษหรือม้าพิชิตปรกาการ ซึ่งเป็นม้าที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชใช้ในการสู้รบ

ภาพ 13 แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้รับม้าพิชิตปรกาการ ในการ์ตูนเรื่อง *มหากาพย์กู่แผ่นดิน*¹⁹⁴

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชสำรวจเส้นทางเพื่อเข้าโจมตีเมืองคังแล้วพบว่า หนทางที่จะเข้าเมืองคังนั้นต้องใช้เส้นทางลัด แต่สะพานที่ใช้ข้ามเส้นทางลัดขาด สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงตัดสินใจสั่งพระทัยให้ม้าพิชิตปรกาการได้แสดงความสามารถให้ปรากฏ ด้วยการกระโดดข้ามหุบเขาสู่เมืองคัง ดังความที่ว่า

¹⁹³ Stith Thompson. *Motif-index of Folk-Literature*, Vol.5. (USA: IndianaUniversity), p. 564.

¹⁹⁴ *มหากาพย์กู่แผ่นดิน*, หน้า 90.

ภาพ 14 แสดงม้าพิชิตปรการกระโดดข้ามหุบเขา ในการ์ตูนเรื่อง มหาเทพย์กู้แผ่นดิน¹⁹⁵

ถึงแม้หน้าผาที่ม้าพิชิตปรการกระโดดข้ามไปจะทรุด แต่ม้าพิชิตปรการก็สามารถพาสมเด็จพระนเรศวรมหาราชข้ามหุบเขาไปสู่เมืองคังได้สำเร็จ นับว่าเหตุการณ์ในตอนนี้เป็นเหตุการณ์ที่เพิ่มเติมเข้ามาเพื่อให้สัตว์วิเศษ หรือม้าพิชิตปรการได้แสดงความสามารถให้ประจักษ์ นอกจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีความเก่งกล้าสามารถแล้วพระองค์ยังมีสัตว์คู่กายที่ช่วยเหลือพระองค์ให้ปฏิบัติภารกิจได้สำเร็จลุล่วง ดังนั้นวีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงมิใช่วีรกรรมของพระองค์เพียงผู้เดียว แต่ได้รับความช่วยเหลือจากสัตว์ที่มีความสามารถด้วย สอดคล้องกับการเล่าเรื่องในนิทานวีรบุรุษ ตัวเอกจะมีสัตว์วิเศษหรือของวิเศษคอยช่วยเหลือ นอกจากนั้นการที่ตัวละครมีของวิเศษหรือสัตว์วิเศษ อาจจะเป็นนัยยะว่าเป็นผู้มีบุญบารมี ดังเช่นที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบุญบารมีจึงได้รับม้าพิชิตปรการเป็นพาหนะคู่ใจ

¹⁹⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 183.

3.5.3.3 นัตจินหน่อง

นัตจินหน่องเป็นมิตรที่มอบม้าพิชิตปรากฏการให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราช อุบาย นัตจินหน่อง ในบทที่ 2 จิ้งจอก พยัคฆา พญาราชสีห์ เป็นอุบายที่ปรากฏเฉพาะในมหากาพย์ กู้แผ่นดิน เนื่องจากนัตจินหน่องมีความเฉลียวฉลาด สามารถเดาเหตุการณ์ได้ว่า การที่พระเจ้า หงสาวดีสั่งให้พระมหาอุปราชฯ พระองค์และสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ยกทัพไปปราบเมืองคัง นั้น ต้องมีเงื่อนไขบางประการ เมื่อกองทัพของนัตจินหน่องมีโอกาสแสดงฝีมือ แต่พระองค์กลับ สั่งให้กองทัพอยู่เฉยๆ เพื่อเปิดโอกาสให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้แสดงความสามารถ ดังความที่ว่า

ภาพ 15 แสดงนัตจินหน่องร่วมทำศึกที่เมืองคัง ในการ์ตูนเรื่อง มหากาพย์กู้แผ่นดิน¹⁹⁶

จากอุบายของนัตจินหน่อง ทำให้ผู้อ่านเห็นถึงความเฉลียวฉลาดของ นัตจินหน่องว่าเป็นผู้ที่มีปัญญาเป็นเลิศ

¹⁹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 170-171.

3.5.4 การนำเสนอมุมมองในการเล่าเรื่อง

ผู้เล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประเภทหนังสือการ์ตูน ได้กล่าวถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่าเป็น “วีรกษัตริย์ผู้ต่อสู้กับอริราชศัตรูเพื่อบ้านเมืองโดยมีयोท้อต่อความเหนื่อยยาก”¹⁹⁷ ดังเห็นได้จากเหตุการณ์การทำศึกสงครามกับหงสาวดีครั้งแล้วครั้งเล่า การทำศึกสงครามกับเมืองต่างๆ ที่มารุกรานอยุธยา การประกาศอิสรภาพ การปีนค้ำยพม่า การทำสงครามยุทธหัตถี นอกจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะเป็นนักรบที่เสียสละเพื่อบ้านเมืองแล้ว ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทหนังสือการ์ตูน ผู้เล่าเรื่องได้กล่าวถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้เมตตาต่อประชาชน จากเหตุการณ์ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชนำพาเชลยศึกทั้งหมดกลับคืนกรุงศรีอยุธยา เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นการพิสูจน์ว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้ความสำคัญกับประชาชนอย่างแท้จริง แม้กระทั่งเชลยศึกที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจับได้ยังพากลับมากรุงศรีอยุธยา ดังภาพ

ภาพ 16 แสดงความจงรักภักดีของประชาชนต่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
ในการ์ตูนเรื่อง มหาเทพยู้แผ่นดิน¹⁹⁸

¹⁹⁷ เรื่องเดียวกัน.

¹⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 318-319.

ภาพที่เซลยศึกกล่าวยกย่องเชิดชูสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่าเป็น “ราชา” แล้วนำไปเปรียบเทียบกับราชาของตนว่า “แม่แต่องค์จักรพรรดิของข้ายังไม่สามารถทำให้ประชาชนรักและเชื่อใจได้ขนาดนี้” จากความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความยิ่งใหญ่ แม้กระทั่งในสายตาของเซลยศึกยังรัก ยกย่อง และชื่นชมพระองค์

3.5.5 การใช้คำเรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ในหนังสือการ์ตูน ผู้ประพันธ์ใช้คำเรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า องค์ดำ พระองค์ดำ ตามสีผิวของพระองค์ที่ดำคล้ำ เนื่องจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงตรากตรำกับการทำสงครามเพื่อบ้านเมือง ชีวิตของพระองค์อยู่ในสนามรบ ทำให้สีผิวกลายเป็นสีดำ นอกจากนี้คำเรียกว่า องค์ดำ พระองค์ดำ ยังเป็นคำเรียกที่จดจำง่ายและแสดงความใกล้ชิดระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน

3.5.6 การตั้งชื่อเรื่อง

การ์ตูนเรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ผู้เล่าเรื่องตั้งชื่อเรื่องตามชื่อตัวละครเอก กล่าวคือ ใช้ชื่อของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นชื่อเรื่อง เนื่องจากผู้เล่าเรื่องต้องการให้เด็กและเยาวชนได้รู้จักเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ที่ได้รับการยกย่องให้เป็น “มหาราชของไทย” ว่ามีพระมหากษัตริย์พระองค์ใดบ้าง อีกทั้งการตั้งชื่อเรื่องว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ยังเป็นการย้ำให้เห็นถึงความเก่งกล้าสามารถในการกอบกู้เอกราชจนได้รับการยกย่องให้เป็น “มหาราช” หรือราชาผู้ยิ่งใหญ่ โดยมีเหตุการณ์การประกาศอิสรภาพและการทำยุทธหัตถี ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ของพระองค์ อีกทั้งการเป็นราชาที่ยิ่งใหญ่ มิใช่สิ่งที่ทำได้ง่าย สมเด็จพระนเรศวรมหาราชต้องทุ่มเทกำลังความสามารถตั้งแต่ถูกจับไปเป็นตัวประกันที่หงสาวดี พิสูจน์ความกล้าหาญของพระองค์ การทำศึกแต่ละครั้งเป็นการทดสอบความพร้อมของพระองค์ เพื่อนำมาสู่ภารกิจที่ยิ่งใหญ่ คือการกอบกู้เอกราช ดังนั้นการตั้งชื่อหนังสือการ์ตูนเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช จึงเป็นการยกย่องพระองค์ว่าเป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ สมควรได้รับการขนานพระนามว่า มหาราช

การ์ตูนเรื่อง *มหากาพย์กู่แผ่นดิน* ผู้เล่าเรื่องตั้งใจจะเล่าเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ในลักษณะของมหากาพย์ โดยแบ่งเล่าเรื่องราวออกเป็นบทๆ รวมทั้งสิ้น 4 บท เรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชนับว่าเป็นเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ จัดว่าเป็นมหากาพย์เรื่องหนึ่งได้เช่นกัน โดยมีแก่นเรื่องหลักร่วมกันคือภารกิจการกู่แผ่นดินของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในการเล่าเรื่องผู้เล่าเรื่องยังได้ตั้งชื่อแต่ละบท กล่าวคือ *บทที่ 1 องค์ดำแห่งหงสา* ซึ่งเป็นตอนที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ถูกจับเป็นตัว

ประกันที่เมืองหงสาวดี บทที่ 2 จึงจอก พยัคฆา พญาราชสีห์ ใช้ลักษณะเด่นของสัตว์ทั้ง 3 ตัวมาเปรียบเทียบกับตัวละครสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระนเรศวรมหาราชใช้กลอุบายแบบจึงจอกและใช้กำลังแห่งพยัคฆา จนสามารถเป็นนักรบผู้ยิ่งใหญ่อย่างพญาราชสีห์ บทที่ 3 อิศราภาพสุ่แผ่นดิน หมายถึงการประกาศอิสรภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และบทที่ 4 แสงดาบปราบศัตรูพ่าย หมายถึง อาวุธที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชใช้ในการทำสงครามจนกองทัพหงสาวดีพ่ายแพ้กลับไป

ข้อนำสังเกตประการหนึ่งคือ การเล่าเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในหนังสือการ์ตูน ผู้เล่าเรื่องกล่าวไว้ว่า “ย่อยเรื่องยากๆ ให้ง่ายขึ้น เพื่อจุดประกายความรู้ให้แก่เด็กและเยาวชนไทย” กลวิธีที่ใช้ในการเล่าเรื่องจึงมุ่งเน้นที่ภาพและบทสนทนาสั้นๆ ของตัวละคร เพื่อให้เด็กและเยาวชนอ่านเข้าใจง่าย ในการเล่าเรื่องประเภทการ์ตูน ผู้เล่าเรื่องมุ่งเน้นภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชผู้เฉลียวฉลาด กล้าหาญ รักชาติบ้านเมืองและประชาชน นอกจากนี้พระองค์ทรงเป็นตัวอย่างของพระมหากษัตริย์ที่เสียสละเพื่อชาติบ้านเมืองสมควรที่เยาวชนควรเอาแบบอย่าง

หนังสือการ์ตูนเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช มีลักษณะที่แตกต่างจากเรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเรื่องอื่นๆ กล่าวคือ เมื่อจบเรื่องเล่าในแต่ละตอน ผู้เล่าเรื่องจะแทรกเกร็ดความรู้เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไว้ทุกตอน ดังนี้

1. บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ช่วงนี้

- แผนภูมิการสืบเชื้อสายของพระมหากษัตริย์ไทยในช่วงยุคสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
- แผนภูมิการสืบเชื้อสายของราชวงศ์บุเรงนองแห่งกรุงหงสาวดี
- รู้จักบุเรงนองไหม
- อยุธยาเมื่อตอนเสียกรุง
- ทหารคู่ใจพระนเรศวร
- มหาอุปราชคือ?

2. เกร็ดสำคัญในเหตุการณ์ช่วงนี้

- เรียกพระเจ้าแผ่นดินของพม่าว่าพระเจ้าหงสาวดี
- กษัตริย์ผู้เป็นศูนย์รวมจิตใจประชาชน

3. เกร็ดประวัติศาสตร์ในช่วงสุดท้าย

- รู้จักไหมกับพระบรมราชานุสรณ์ดอนเจดีย์
- ความรุ่งเรืองของไทยกับความตกต่ำของพม่า
- มหาวีรกษัตริย์แห่งชาติไทย

- ปฏิทินเหตุการณ์ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ผู้เล่าเรื่องนำเสนอเรื่องราวสำคัญทางประวัติศาสตร์ควบคู่กับการเล่าเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเพื่อให้ผู้อ่านได้รับทั้งความบันเทิงและความรู้ควบคู่กันไป ตอนใดที่มีเกร็ดสำคัญทางประวัติศาสตร์ผู้เล่าเรื่องก็ได้อธิบายเพิ่มเติมเพื่อให้ได้รับความรู้อย่างครบถ้วน ทั้งเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคล สถานที่ และเหตุการณ์สำคัญ ซึ่งล้วนเป็นความรู้ที่เหมาะสมสำหรับเด็กและเยาวชนที่อ่านหนังสือการ์ตูนเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในตอนท้ายของเรื่องการ์ตูนเรื่องมหากาพย์กู่แผ่นดิน ได้แทรกความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในหัวข้อ จริ่งหรือเท็จตามเกร็ดประวัติศาสตร์มหากาพย์กู่แผ่นดิน เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์แก่เด็กและเยาวชนด้วย

การนำเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาสร้างเป็นตัวบทในระยะหลังได้คำนึงถึงผู้เสพซึ่งเป็นเด็กและเยาวชน ทำให้เกิดเรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทหนังสือการ์ตูน การนำวรรณคดีมาสร้างใหม่เป็นหนังสือภาพหรือการ์ตูน รื่นฤทัย สัจจพันธ์ กล่าวไว้ว่า “มีผู้นำวรรณคดีหลายเรื่องไปสร้างเป็นหนังสือภาพและการ์ตูน เช่น รามเกียรติ์ มหาภารตะ ไกรทอง พระอภัยมณี และสามก๊ก ฯลฯ หนังสือภาพและการ์ตูนเหล่านี้จะเดินเรื่องด้วยบทสนทนาร้อยแก้ว ไม่มีบทพรรณนา”¹⁹⁹ เพื่อให้เด็กและเยาวชนทราบประวัติของพระองค์และดำเนินรอยตามความกล้าหาญและความเสียสละเพื่อชาติของพระองค์ เมื่อผู้สร้างคำนึงถึงผู้เสพเป็นหลักจึงเกิดเรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในรูปแบบของหนังสือการ์ตูน

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทหนังสือการ์ตูนผู้ประพันธ์คำนึงถึงผู้เสพซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนเป็นสำคัญ จุดมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในหนังสือการ์ตูนต้องการให้เด็กและเยาวชนได้รู้จักสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะวีรบุรุษเพื่อให้เกิดความรักและภาคภูมิใจในชาติ ในที่นี้จะเสนอตารางสรุปความเหมือนและความต่างของการประกอบสร้างความหมายแบบเดิมกับการประกอบสร้างความหมายแบบใหม่ ดังตาราง

¹⁹⁹ รื่นฤทัย สัจจพันธ์, สุนทรียรสแห่งวรรณคดี (กรุงเทพมหานคร: ณ เพชร, 2549), หน้า 59.

ตาราง 6 แสดงการเปรียบเทียบเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดารกับประเภทหนังสือการ์ตูน

เรื่องเล่า	ความเหมือน	ความต่าง/ ความหมายที่มีการเปลี่ยนแปลง
เรื่องเล่า ประเภท พระราช พงศาวดาร	ธรรมะย่อมชนะ อธรรม	1. การนำเสนอภาพที่ยิ่งใหญ่ของทั้งพระมหาอุปราชและสมเด็จพระนเรศวรมหาราช 2. ความเชื่อในเรื่องศาสนาและสิ่งเหนือธรรมชาติ 3. เน้นย้ำความเป็นผู้มีบุญบารมีและผู้มีเมตตาของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
เรื่องเล่า ประเภท หนังสือ การ์ตูน	ธรรมะย่อมชนะ อธรรม	1. การสร้างความขัดแย้งระหว่างฝ่ายไทยกับพม่า 2. สัตว์วิเศษ 3. เน้นย้ำความเป็นผู้กล้าหาญ ผู้เสียสละเพื่อแผ่นดินและผู้มีเมตตา

การเปรียบเทียบเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดารกับประเภทหนังสือการ์ตูนในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1) ความเหมือนของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดารกับประเภทหนังสือการ์ตูน

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดารและประเภทหนังสือการ์ตูน ต่างคงความหมายของเรื่องให้คติสอนใจว่า “ธรรมะย่อมชนะอธรรม” เช่นเดียวกัน ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากผู้เล่าต้องการให้ผู้อ่านนำแบบอย่างของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ได้เสียสละเพื่อชาติบ้านเมือง มาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต นอกจากนั้นแนวคิดดังกล่าวยังสอดคล้องกับหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” เหมือนดังคุณงามความดีที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทำให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองและแผ่ขยายอาณาเขตไปทั่วทิศ

2) ความต่างและความหมายที่มีการเปลี่ยนแปลง

ประเด็นที่ 1 การนำเสนอภาพที่ยิ่งใหญ่ของทั้งพระมหาอุปราชและสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดาร นำเสนอความยิ่งใหญ่ของพระมหาอุปราชและสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยไม่ต้องกล่าวว่าทั้ง 2 พระองค์ขัดแย้งกันตั้งแต่ในอดีต อีกทั้งไม่ได้กล่าวว่าฝ่ายใดเป็นพระเอก หรือฝ่ายใดเป็นผู้ร้าย แต่ทั้ง 2 พระองค์ได้มาทำหน้าที่ที่ยิ่งใหญ่ คือการทำสงครามยุทธหัตถี นับว่า

เป็นการสร้างเรื่องได้อย่างงดงามและแยบยล แสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ทั้ง 2 พระองค์ ส่วนเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทหนังสือการ์ตูน สร้างความขัดแย้งว่าฝ่ายไทยกับฝ่ายพม่าเป็นศัตรูกัน ทำให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทำสงครามชนะพระมหาอุปราชา

ประเด็นที่ 2 ความเชื่อและสิ่งเหนือธรรมชาติ ผู้เขียนการ์ตูนได้ลดความสำคัญในเรื่องเหตุอัศจรรย์และสิ่งเหนือธรรมชาติที่มักปรากฏในพระราชพงศาวดารเสมอๆ เนื่องจากผู้เล่าเรื่องต้องการสร้างให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นนักรบผู้กล้าหาญ มากกว่าจะเป็นพระมหากษัตริย์ผู้มีบุญบารมี นอกจากนี้การที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้สัตว์วิเศษมาเป็นพาหนะคู่ใจ ก็ไม่ได้มาจากเหตุอัศจรรย์หรือเทพยดาบันดาล แต่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้สัตว์วิเศษมาจากการสู้รบชนะนัดจินหน่อง และนัดจินหน่องเห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจำเป็นต้องใช้สัตว์วิเศษมากกว่าตน อย่างไรก็ตาม สัตว์คู่ใจในเรื่องเล่าประเภทหนังสือการ์ตูนได้แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบุญบารมี จึงมีสัตว์วิเศษมาเป็นผู้ช่วยเหลือให้ทำภารกิจสำเร็จ

ประเด็นที่ 3 ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เป็นผู้นำทางโลกและผู้นำทางธรรม ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดาร คงความหมายเดิมของการสร้างภาพลักษณ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้เป็น ผู้มีบุญบารมี ผู้นำทางโลก กล่าวคือ เป็นผู้มีความกล้าหาญ เข้มแข็ง เฉลียวฉลาดจนสามารถทำสงครามยุทธหัตถีชนะพระมหาอุปราชา และผู้มีเมตตาจากเหตุการณ์ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชพระราชทานอภัยโทษแก่เหล่าทหารหาญทั้งปวง ส่วนเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทหนังสือการ์ตูน เน้นภาพลักษณ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้นำทางโลกและเสียสละเพื่อบ้านเมืองและประชาชน

ในหนังสือการ์ตูนผู้เขียนได้ประกอบสร้างความหมายให้ตัวละคร “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช” มีภาพลักษณ์ที่สืบสายธารมาจากเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดาร แต่มีจุดเน้นแตกต่างกัน เนื่องจากเรื่องเล่าประเภทพระราชพงศาวดารมีขอบในการเขียนเพื่อสร้างความยิ่งใหญ่และสูงส่งของพระมหากษัตริย์ จึงสร้างให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบุญบารมี ส่วนเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทหนังสือการ์ตูน ต้องการให้เด็กและเยาวชนอ่านและดำเนินรอยตามวีรกรรมของพระองค์ จึงขับเน้นภาพลักษณ์ของผู้กล้าหาญ ผู้เสียสละต่อบ้านเมืองและประชาชน ซึ่งเป็นภาพลักษณ์ของวีรบุรุษที่เด็กและเยาวชนสามารถนำไปเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตได้

สรุปกลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทหนังสือการ์ตูน

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทหนังสือการ์ตูนมีความแตกต่างจากเรื่องเล่าประเภทอื่นๆ กล่าวคือ ในการ์ตูนเรื่อง *มหากาพย์กู่แผ่นดิน* ผู้ประพันธ์สร้างม้าพิชิตปรากรมาเป็นผู้ช่วยของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช นอกจากนั้นการสร้างตัวละครในหนังสือการ์ตูนเน้นสร้างให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีความสามารถ และความฉลาดหลักแหลม ส่วนการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในหนังสือการ์ตูนสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระมหากษัตริย์ผู้ทำยุทธหัตถีเพื่อกอบกู้เอกราชของชาติไทย” เนื่องจากเหตุการณ์สำคัญของเรื่องเน้นการประกาศอิสรภาพและการทำยุทธหัตถีของพระนเรศวร ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในหนังสือการ์ตูนจึงสอดคล้องกับความเป็นพระมหากษัตริย์นักรบ ที่มีความกล้าหาญจนสามารถกอบกู้เอกราชได้ ซึ่งสอดคล้องกับคำบรรยายในตอนจบเรื่องที่ว่า “ชาวไทยทุกคนจึงแซ่ซ้องสดุดีพระมหาวีรประวัติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่ทรงอุทิศสาหัสทำให้ไทยได้มีเอกราชคืนเป็นไทยอย่างแท้จริง”²⁰⁰

นอกจากนี้ยังได้สืบสานความเป็นผู้เสียสละมีเมตตาต่อประชาชน ดังที่เคยปรากฏมาตั้งแต่ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดาร ภาพลักษณ์ของผู้มีเมตตาได้ปรากฏผ่านเหตุการณ์ที่พระวันรัตทูลขอพระราชทานอภัยโทษ แต่ปรากฏผ่านเหตุการณ์ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชห่วงใยทุกข์สุขของประชาชนเกรงว่าจะได้รับความเดือดร้อนจากการทำสงคราม และเหตุการณ์ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชช่วยเหลือประชาชนในการปราบโจรสลัด

การศึกษาในบทที่ 3 ผู้วิจัยได้ชี้ให้เห็นว่า กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแต่ละประเภท สร้างภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไว้อย่างหลากหลาย ถึงแม้เรื่องเล่าต่างประเภทกัน ใช้กลวิธีการเล่าเรื่องที่แตกต่างกัน แต่ยังคงเน้นภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะผู้มีบุญบารมีและผู้มีเมตตา ดังรายละเอียดในตาราง

²⁰⁰ การ์ตูนเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช, หน้า 122.

**ตาราง 7 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีการเล่าเรื่องกับการสร้างภาพลักษณ์
ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เป็น
วรรณกรรมร้อยแก้วและร้อยกรอง**

ประเภท ของ เรื่องเล่าฯ	กลวิธีการเล่าเรื่อง	การสร้างภาพลักษณ์
พระราชพงศาวดาร	1. การใช้เหตุอัศจรรย์ในการสร้างตัวละครให้ยิ่งใหญ่ สูงส่ง 2. การใช้คำและความเปรียบ คล้ายคลึงกับพระพุทธรเจ้า	ผู้มีบุญบารมี ผู้เมตตา
บทประพันธ์ ร้อยกรอง	1. ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายไทยกับพม่า ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายไทยกับหัวเมืองต่างๆ (โคลงภาพ พระราชพงศาวดาร) ความขัดแย้งภายในใจของพระมหาอุปราชา (ลิลิตตะเลงพ่าย) และความขัดแย้งภายในใจของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (ลิลิตนเรศวร)	ผู้กล้าหาญ ผู้สร้างชาติให้ยิ่งใหญ่ เหนือชาติอื่น ผู้มีบุญบารมี ผู้ปราบยุคเข็ญ ผู้ทรงธรรม
	2. การสร้างตัวละครพระมหาอุปราชาเทียบเคียงกับสมเด็จพระ นเรศวรมหาราช (ลิลิตตะเลงพ่าย) การสร้างพระนางสุพรรณกัลยา (ลิลิตนเรศวร) 3. ฉากชมธรรมชาติสลับกับฉากเดินทาง เพื่อเปรียบเทียบสมเด็จพระ นเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชา (ลิลิตตะเลงพ่าย) 4. การใช้คำ และความเปรียบ คล้ายคลึงกับพระพุทธรเจ้า พระนารายณ์ พระราม	
ความเรียง	1. ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายไทยกับฝ่ายพม่า ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายไทยกับหัวเมืองต่างๆ (ไทยรบพม่า และ พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช) 2. การสร้างตัวบทจากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับ วันวลิต (กฤษฎาภินิหารอันดามันมิได้)	ผู้กล้าหาญ ผู้สร้างชาติให้ยิ่งใหญ่ เหนือชาติอื่น ผู้มีบุญบารมี ผู้เมตตา
นวนิยาย อิงประวัติ ศาสตร์	1. ความขัดแย้งภายในใจของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช 2. การเพิ่มตัวละคร เจ้าหญิงศุภยาลักษณ์ (มหาราชโสด) พระนางสุพรรณกัลยา (อิริราช)	ผู้เสียสละ
หนังสือ การ์ตูน	1. ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายไทยกับพม่า 2. การเพิ่มม้าพิชิตปรกาการ (มหากาพย์ผู้แผ่นดิน) 3. การเพิ่มกลยุทธ์ต่างๆ ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชใช้ในการ ทำสงคราม	นักรบผู้กล้าหาญ และ ผู้เสียสละเพื่อแผ่นดิน และประชาชน

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมิได้จำกัดอยู่ในตัวบทที่เป็นวรรณกรรมร้อยแก้วและร้อยกรองเท่านั้น เรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้นำมาเล่าผ่านการแสดง ได้แก่ ละครและภาพยนตร์ ในบทต่อไปผู้วิจัยจะได้ศึกษากลวิธีการเล่าเรื่องดังกล่าว เพื่อแสดงให้เห็นภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เป็นการแสดง

ในบทที่ผ่านมาเป็นการศึกษากลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เป็นวรรณกรรมร้อยแก้วและร้อยกรอง นอกจากนี้เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จะบันทึกไว้เป็นวรรณกรรมร้อยแก้วและร้อยกรองแล้ว เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ของพระองค์ได้นำมาเล่าผ่านการแสดง ได้แก่ ละครและภาพยนตร์ ในบทนี้จะวิเคราะห์เรื่องเล่าที่เป็นการแสดงจากตัวบทของบทละครที่นำไปใช้แสดง คือ บทละครเรื่อง พระนเรศวรประกาศอิสสรภาพ บทละครเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ภาพยนตร์เรื่อง มหาราชดำ และภาพยนตร์เรื่อง ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในบทนี้ผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษากลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ที่เป็นการแสดง กับการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผู้วิจัยแบ่งประเด็นในการศึกษาไว้ดังนี้

4.1 กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าประเภทละคร

4.2 กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าประเภทภาพยนตร์

4.1 กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประเภทละคร

บทละคร หมายถึง “งานประพันธ์ชนิดหนึ่ง โดยทั่วไปเขียนขึ้นเพื่อแสดงบนเวทีหรือเพื่อแสดงทางวิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น โดยมีผู้แสดงพูดตามบทสนทนาและแสดงพฤติกรรมตามบทบาทของตัวละคร”¹ เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่นำมาเล่าในรูปแบบของละคร ที่ผู้วิจัยนำมาเป็นข้อมูลในการศึกษา คือ บทละครเรื่อง พระนเรศวรประกาศอิสสรภาพ บทละครเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช และละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

---

¹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (กรุงเทพมหานคร: นานมี บุ๊คพับลิเคชันส์, 2542), หน้า 326.

4.1.1 ภูมิหลังของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทละคร

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทละครที่ผู้วิจัยนำมาศึกษา คือ

4.1.1.1 บทละครเรื่อง พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ ของ หลวงวิจิตรวาทการ เป็นบทละครประวัติศาสตร์ของกรมศิลปากรที่แต่งขึ้นแล้วนำออกแสดงในงานฉลองพระพุทธสิหิงค์ พ.ศ.2477 เป็นครั้งแรก บทละครเรื่องนี้เป็นบทละครสั้นๆ เริ่มต้นเรื่องจากการย้อนรำลึกเหตุการณ์การเสียกรุงศรีอยุธยาเพื่อกระตุ้นให้ทหารหาญและคนไทยมาร่วมกันกอบกู้อิสรภาพพระเจ้าหงสาวดีสั่งให้กองทัพอยุธยาไปช่วยปราบอังวะ ในระหว่างการเดินทางไปถึงเมืองแครงพระยาเกียรติและพระยารามได้รับคำสั่งให้มาลอบทำร้ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แต่พระยาเกียรติและพระยารามสำนึกในบุญคุณของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เคยช่วยเหลือเกื้อกูลกันจึงนำความไปบอกแก่มหาเถรคณ้อง เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทราบเรื่องราวดังกล่าวจึงประกาศอิสรภาพเพื่อตัดไมตรีกับหงสาวดี

4.1.1.2 บทละครเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นบทละครที่สมภพจันทร์ประภา เป็นผู้ประพันธ์ขึ้นจากพระราชเสาวนีย์ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ เพื่อเฉลิมพระเกียรติยศแห่งพระนเรศวรมหาราช ดังในคำประกาศบวงสรวงที่ว่า

สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าพระนครศรีอยุธยาว่าเป็นพระมหาวีรราชาธิราช ผู้ทรงต่อสู้กอบกู้ชาติด้วยพระวีรภาพอันเอกอุษฎฐ์ให้พ้นอำนาจราชศัตรู ทรงรวบรวมอัมชูประดาไทยปลุกใจด้วยความรักชาติและความสามัคคีจนมีกำลังตั้งพระนครปราบปรามดัสกรพ่ายแพ้แก่พระบรมเดชาานุภาพและเกียรติศักดิ์ของไทย ให้ก๊กก้องก่าจายไปทั่วทิศานุทิศสืบมา ทั้งยังได้แสดงบรมเดชาบุญญาธิการฤทธิ์ให้ปรากฏแจ้งชัดโดยสุกนิमितเป็นมหัศจรรย์ ว่าทรงผูกพันพิทักษ์รักษาชาติไทยอยู่นิจกาล²

²สมภพ จันทร์ประภา, บทละครเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พระนคร: อักษรสยามการพิมพ์, 2515.)

จากคำเฉลิมพระเกียรติยศข้างต้น แสดงให้เห็นว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราช นอกจากจะเป็นผู้ “กอบกู้ชาติ” สร้าง “ความรักชาติและความสามัคคี” แล้ว สมเด็จพระนเรศวรมหาราชยังเป็นผู้ “พิทักษ์รักษาชาติไทย” อีกด้วย กล่าวคือ ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้สร้างเป็นบุคคลอมตะ ถึงแม้พระองค์จะสวรรคตไปแล้วก็ตาม พระองค์ยังคงมีความผูกพันกับจิตใจของคนไทยเสมอมา พระองค์ได้รับการยกย่องให้เป็นเทพผู้ “พิทักษ์รักษาชาติไทย”

4.1.1.3 ละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นผลงานการกำกับของปริญญา วัฒนวีร์ และอาณา รัตนพันธ์ ความยาว 48 นาที จัดทำในรูปแบบของซีดี-รอม โดยบริษัท เอ พี เอส อินเตอร์มีวลิค เมื่อพ.ศ.2547 นำแสดงโดยสุทธิราช วงศ์เทเวศย์ อาณา รัตนพันธ์ สุภชัย ไพจิตร ธิตยา นพพงศากิจ และนักแสดงสมทบอีกมากมาย

การเล่าเรื่องใน ละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ใช้การบรรยายเหตุการณ์ สลับกับบทสนทนาของตัวละครในแต่ละฉาก โดยมีเหตุการณ์สำคัญๆ ในเรื่องเล่าดังนี้

1. การประลองดาบระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับมังกะยอชวา
2. การชนไก่ระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับมังกะยอชวา
3. พระมหาธรรมราชาสนทนากับพระวิสุทธิกษัตริย์
4. พระมหาธรรมราชาสนทนากับพระเจ้าบุเรงนองเรื่องแลกตัวประกัน
5. พระพี่นางสุพรรณกัลยาจับสิ่งกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเรื่องบ้านเมือง
6. พระสนมจีน พระชายา สนทนากันเรื่องพระนางสุพรรณกัลยา
7. พระสนมจีน พระชายา ไปด่าว่าพระนางสุพรรณกัลยา
8. สุวรรณฉัตรมีปากเสียงกับมังกะยอชวา
9. การฝึกซ้อมรบของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
10. มังกะยอชวาทูลให้หน้ทบุเรงนองจัดการกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
11. การประกาศอิสรภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
12. มังกะยอชวาส่งมังกะเลงมาลอบทำร้ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
13. การทำยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราช
14. พระนางสุพรรณกัลยาถูกประหาร

4.1.2 การสร้างความขัดแย้งเพื่อนำเสนอแก่นเรื่อง

ในที่นี้ผู้วิจัยแบ่งการอธิบายเรื่องความขัดแย้ง เป็น 2 ประเภทคือ

4.1.2.1 ความขัดแย้งภายนอก

บทละครเรื่อง พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ บทละครเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช และละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช กล่าวถึงความขัดแย้งภายนอกไว้เช่นเดียวกับเรื่องเล่าอื่นๆ กล่าวคือ เป็นความขัดแย้งระหว่างฝ่ายไทยกับฝ่ายพม่า

เนื่องจากบทละครเรื่อง พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ ผู้ประพันธ์เล่าเฉพาะเหตุการณ์ตอนที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชประกาศอิสรภาพเท่านั้น ผู้ประพันธ์ไม่ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนกระทำยุทธหัตถี บทละครเรื่อง พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ จึงเน้นการสร้าง ความขัดแย้งระหว่างพม่ากับไทย โดยไทยเป็นฝ่ายเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าเป็นเวลาถึง 15 ปี สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้กลายเป็นวีรบุรุษเนื่องจากเป็นผู้นำในการกอบกู้อิสรภาพ

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้รับคำสั่งจากพระเจ้าหงสาวดีให้ปราบกบฏเมือง อังวะ ในระหว่างนี้เองสมเด็จพระนเรศวรมหาราชล่วงรู้ความลับจากพระยาเกียรติและพระยาราม ว่า พระเจ้าหงสาวดีให้มาทำร้ายพระองค์ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงคิดประกาศอิสรภาพ ตัดขาดจากเมืองพม่าตั้งแต่นั้น หลังจากนั้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเสียดำรงมีว่า หากพระองค์มีบุญญาธิการที่จะกู้บ้านเมืองกลับคืนมาได้ ให้ยิงปืนข้ามแม่น้ำสะโตงถูกแม่ทัพพม่า ได้ ด้วยบุญญาธิการของพระองค์จึงส่งผลให้คำอธิษฐานดังกล่าวประสบความสำเร็จ แม่ทัพพม่า ถูกพระแสงปืนตาย แล้วพระองค์ก็สามารถกอบกู้อิสรภาพของไทยกลับคืนมา

ละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สร้างความขัดแย้งระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับมังกะยอชวา และความขัดแย้งระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับสุวรรณฉัตรซึ่งเป็นพระโอรสของพระเจ้าหงสาวดีไว้หลายครั้ง ความขัดแย้งระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับสุวรรณฉัตรคือ พระเจ้าบุเรงนองให้สุวรรณฉัตรประลองดาบกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แต่สุวรรณฉัตรไม่ยอมเพราะเห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็น “เชลยชั้นต่ำ” จึงให้มังกะยอชวาประลองดาบแทน ดังภาพ

ภาพ 17 แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงประลองดาบกับมังกะยอชวา
ในละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

เมื่อมังกะยอชวาประลองดาบกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช มังกะยอชวาเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ พระเจ้าบุเรงนองจึงให้มังกะยอชวาไปช้อม นับแต่นั้นมามังกะยอชวาจึงอาฆาตแค้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แล้วทำให้มาชนไก่ ดังภาพ

ภาพ 18 แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทำชนไก่กับมังกะยอชวา
ในละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

มังกะยอชวา มิ่งว่าใครซี้แพ้ ถึงข้าจะแพ้ในวันนี้
เจ้าก็อย่าหมายว่าจะมีชัยเหนือข้า เจ้าก็เป็นเชลยอยู่ดี
มังกะยอชวาทำพระนเรศวรชนไก่
มังกะยอชวา ไก่เชลยของเจ้า กับไก่ของข้าใครจะ
เก่งกว่ากัน
พระนเรศวร ไปอุ้มไก่มา

มังกะยอชวา ไก่เชลยตัวนี้มีพิษสงร้ายกาจนัก ถึงมัน
จะเก่งอย่างไร มันก็เป็นเชลยวันยังค่ำ
พระนเรศวร ถึงจะเป็นเชลย สักวันหนึ่งก็เป็นไท
กลับมาเหยียบหงสาวดีให้ราบเป็นหน้ากลอง³

จากความขัดแย้งระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับสุวรรณฉัตร ที่กล่าวหาว่า “พระนเรศวรเป็นเชลยชั้นต่ำ” ผนวกกับความขัดแย้งระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับ มังกะยอชวาที่เเยะเเย่ ถากถางว่า ไก่ของพระนเรศวรเป็น “ไก่เชลย” หากว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชสามารถชนไก่ชนะมังกะยอชวา สมเด็จพระนเรศวรมหาราชก็ยังมีสถานภาพเป็น “มันก็เป็นเชลยวันยังค่ำ” คำพูดต่างๆ เหล่านี้ย้าให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความอึดอัน ตันใจที่ต้องมาตกเป็นเชลยของหงสาวดี เมื่อถูกดูแคลนก็สามารถทำอะไรบุคคลเหล่านั้นได้ จาก ความขัดแย้งต่างๆ เหล่านี้จึงเป็นแรงผลักดันให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกอบกู้อิสรภาพ มิต้อง ตกเป็นเชลยของใครอีก นอกจากนั้นความขัดแย้งต่างๆ เหล่านี้ทำให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวร มหาราชมีความรักชาติบ้านเมืองอย่างไร ดังคำกล่าวที่ว่า “ถึงจะเป็นเชลย สักวันหนึ่งก็เป็นไท กลับมาเหยียบหงสาวดีให้ราบเป็นหน้ากลอง”

4.1.2.2 ความขัดแย้งภายใน

ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทละคร กล่าวถึงความขัดแย้งภายใน 2 ลักษณะคือ ความขัดแย้งระหว่างคนไทยด้วยกันเอง และความ ขัดแย้งภายในจิตใจของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังรายละเอียด

บทละครเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เพิ่มความขัดแย้งระหว่างคนไทยด้วยกันเองเพื่อแสดงให้เห็นการขาดความสามัคคีของคนไทย ความขัดแย้งของคนไทยด้วยกันเอง เริ่มต้นจากเหตุการณ์ที่พวกไทยใหญ่ที่พม่าใช้ให้นำทางเข้าเมืองไทยถูกพม่ากดขี่ข่มเหงจึง หลบหนีมายังเมืองพิษณุโลก นันทสูและราชสังคราแม่ทัพพม่าจึงสั่งให้ยึดเมืองกำแพงเพชรเป็น ประกันเพื่อให้ไทยส่งพวกไทยใหญ่กลับคืน สมเด็จพระนเรศวรมหาราชสั่งให้รบกับพม่าแต่พระยา พิษณุโลกทูลว่าพระยาสุวรรณคโลกและพระยาพิชัยเอาใจออกห่างกรุงศรีอยุธยาไปขึ้นกับพม่า เมื่อ นันทสูและราชสังคราเข้ามากวาดต้อนไทยใหญ่ พระยาพิษณุโลกเข้าขัดขวาง พวกพม่ารบแพ้

³ ละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (ซีดี-รอม) กรุงเทพมหานคร: เอ.พี.เอส.อินเตอร์มิวสิค, 2547.

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้พระชัยบุรีและพระศรีกรมอรดีนเข้าตีเมืองสวรรคโลกที่เอาใจออกห่าง แล้วจับตัวพระยาสวรรคโลกประหาร ส่วนพระเอกาทศรถไปยึดเมืองของพระยาพิชัย จากเหตุการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นการขาดความสามัคคีของคนไทย จึงทำให้คนไทยต้องมารบราฆ่าฟันกันเอง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชไม่ต้องการให้เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้น ดังความที่ว่า

พระนเรศวร - บอกลา	เดี๋ยวนี้	ไอ้จัญไร
มิ่งนั้นเป็น	คนไทย	หรือเปล่าหว่า
กูสั่ง	ให้มิ่ง	นั้นบอกลา
มิ่งนั้นหนา	ช่างไม่เอา	ฝ่าตีนตรอง
แผ่นดินนี้	ปู่ย่า	ตายาย
เสียเลือดเนื้อ	มากหลาย	เพื่อปกป้อง
ถ้าปล่อยให้	ใครเขา	เอาไปครอง
ตายแล้ว	มิ่งจะมอง	ทำนฉันใด
เจ็บใจ	กูนี้	เหลือแสน
พม่าทำ	กูยังแค้น	ไม่เท่าไร
เจ็บที่ตรง	มิ่งนั้น	มันเป็นไทย
ไอ้จัญไร	อย่าอยู่	หนักภารา ⁴

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกล่าวว่า “มิ่งนั้นเป็น คนไทย หรือเปล่าหว่า” หากฝ่ายพม่ามาเช่นฆ่าคนไทย “พม่าทำ กูยังแค้น ไม่เท่าไร” ถ้าคนไทยต้องมาฆ่ากันเอง “เจ็บที่ตรง มิ่งนั้น มันเป็นไทย” ยิ่งสร้างความ “เจ็บใจ” ให้พระองค์ยิ่งนัก บทเจรจาดังกล่าวใช้โวหารที่คมคาย เพื่อโน้มน้าวใจให้คนไทยสามัคคีกัน นอกจากนั้นในฉากสุดท้าย หรือฉากที่ 8 หัวเมืองต่างๆได้มาถวายเครื่องราชบรรณาการ ยกย่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่าเป็นเจ้าผู้ทรงฤทธิ์ พระองค์ยังคงเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญของความ “สามัคคี ประองดอง” ของคนไทยให้ร่วมกัน “ปกป้อง ธรณินทร์” ดังความที่ว่า “ขอชาวไทย สามัคคี ประองดอง ร่วมปกป้อง ธรณินทร์ สิ้นกาลนาน”⁵

ผู้ประพันธ์สร้างความขัดแย้งระหว่างของคนไทยด้วยกันเอง ดังปรากฏในฉากที่ 4-6 พระชัยบุรีและพระศรีกรมอรดีนเข้าตีเมืองสวรรคโลก จับพระยาสวรรคโลกมาถวายสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระนเรศวรมหาราชสั่งประหาร จากเหตุการณ์ในครั้งนี้แสดงให้เห็นความขัดแย้งระหว่างคนไทยกับคนไทยที่ต้องมารบกันเอง ทำให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

⁴ สมภพ จันทรประภา, บทละครเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช, หน้า 131-132.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 136.

สลดใจยิ่งนัก

บทละครเรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* นำเสนอแก่นเรื่องเพื่อให้คนในชาติมีความรักชาติและความสามัคคีเจกเช่นสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อประมวลแต่ละฉากเข้าด้วยกันแล้วจะพบว่าในบทละครเรื่องนี้ผู้เล่าเรื่องมุ่งให้เห็นอารมณ์ความรู้สึกของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่มีต่อชาติไทยเป็นสำคัญ โดยเริ่มต้นตั้งแต่การบรรยายก่อนเริ่มการแสดงที่ว่า

เวลานั้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระชนมายุได้ 15 พรรษา ได้ตามเสด็จบุเรงนองมาในกองทัพที่ยกมาตีอยุธยาด้วย ได้ทอดพระเนตรเห็นทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ว่าไทยรบพม่า หรือไทยช่วยพม่ารบไทยกันเอง ได้ทอดพระเนตรเห็นพม่าทำลายเกียรติทำลายวัฒนธรรม ทำลายแม่ชีวัดสมเด็จพระมหินทร์ ทำลายทรัพย์สิน บทเรียนที่ทรงได้รับในขณะที่ทรงอยู่ในวัยรุ่นดังกล่าว ทำให้พระองค์อุทิศพระวรกายจนตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์ เพื่อสิ่งเดียว คือ ชาติไทย⁶

จากความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระชนมายุ 15 ปี แต่พระองค์มีความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะต่อสู้เพื่อรักษา “ชาติไทย” และป้องกันไม่ให้อาณาเมืองถูกทำลาย

นอกจากความขัดแย้งระหว่างคนไทยด้วยกันเองแล้ว ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทละคร กล่าวถึงความขัดแย้งภายในใจของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผ่านความสัมพันธ์ระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระนางสุพรรณกัลยา บทละครเรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ผู้ประพันธ์สร้างความขัดแย้งภายในใจของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่ต้องเลือกระหว่างความรักที่พระองค์มีต่อพระนางสุพรรณกัลยากับความรักที่มีต่อชาติบ้านเมือง นอกจากนั้นผู้ประพันธ์ได้สอดแทรกอารมณ์รัก อารมณ์โศก และวีรสควบคู่กันไป กล่าวคือ ในเรื่องได้แสดงให้เห็นถึงความรักของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่มีต่อพระนางสุพรรณกัลยา และความรักของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่มีต่อชาติบ้านเมือง เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะต้องกลับบ้านเมืองโดยปราศจากพระนางสุพรรณกัลยาจึงทำให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเกิดความโศกเศร้า ความรักของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่มีต่อพระนางสุพรรณกัลยาและชาติบ้านเมืองจึงเป็นแรงผลักดันให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความกล้าหาญและเข้มแข็งในการรบ และก่อให้เกิดวีรส

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า ฉากนำ.

ละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* นำเสนอความขัดแย้งระหว่างพระนางสุพรรณกัลยากับพระชายา และพระสนมจีน ซึ่งเห็นว่าพระนางสุพรรณกัลยา สวยกว่า สาวกว่า เกรงว่าพระเจ้าบุเรงนองจะไปหลงรักพระนางสุพรรณกัลยาจนลืมบรรดาชายา และสนมทั้งหลาย อีกทั้งพระชายา และพระสนมจีนยังได้พุดจาตุฎกตุแคลนพระนางสุพรรณกัลยา ว่าเป็นพระพี่นางของเชลย เป็นพระชายาเชลย แต่พระนางสุพรรณกัลยามีได้ตอบโต้แต่ประการใด เพราะพระนางสุพรรณกัลยายินดีที่จะมาแลกเปลี่ยนตัวประกันแทนสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ถึงแม้พระนางสุพรรณกัลยาล่วงรู้เหตุการณ์ล่วงหน้าแล้วว่า เมื่อมาอยู่หงสาวดี จะต้องมีชะตากรรมเช่นไร แต่พระนางสุพรรณกัลยาก็มีความอดทน อดกลั้น ยอมเป็นเชลยแทน เพื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะได้ไปดูแลบ้านเมือง จากเหตุการณ์ตอนนี้จึงทำให้เห็นว่าพระนางสุพรรณกัลยามีความรักชาติบ้านเมืองไม่น้อยไปกว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ถึงแม้พระนางสุพรรณกัลยาจะเป็นหญิง แต่เป็นหญิงที่มีความอดทน อดกลั้น ยอมทำทุกอย่างเพื่อชาติบ้านเมืองของตน ซึ่งแตกต่างจากพระชายากับพระสนมจีนที่ทำพฤติกรรมไม่เหมาะสมเพื่อความสุขส่วนตัว การที่พระนางสุพรรณกัลยาถูกกลั่นแกล้งต่างๆ นานาจากพระชายากับพระสนมจีนทำให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทุกขใจเป็นอย่างมาก เพราะพระนางสุพรรณกัลยาต้องมาเป็นตัวประกันเพื่อให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้กลับอยุธยา เรื่องราวของพระนางสุพรรณกัลยา จึงเป็นการสร้างความขัดแย้งภายในใจของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* เลือกใช้เทคนิคการย้อนระลึกภาพของตัวละคร ครั้งแรกเป็นเหตุการณ์ตอนที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชฝึกซ้อมรบ แล้วทราบข่าวพระเจ้าบุเรงนองสวรรคต สมเด็จพระนเรศวรมหาราชประกาศอิสรภาพ เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นเหตุการณ์ที่สร้างความขัดแย้งภายในใจสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และทำให้นักดูเกิดอารมณ์สะเทือนใจ

เหตุการณ์ตอนสมเด็จพระนเรศวรมหาราชฝึกซ้อมรบ ทหารมารายงานข่าวให้พระองค์รู้ว่าพระเจ้าบุเรงนองสวรรคต พระเจ้านันทบุเรงได้ขึ้นครองราชย์แทน มังกะยอชวาได้เป็นพระมหาอุปราช ส่วนพระนางสุพรรณกัลยาเป็นพระชายาของนันทบุเรง เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชรู้ข่าวดังกล่าวก็เกิดความแค้นใจ ดังความที่ว่า “เจ็บใจนัก คอยดูข้าจะนำพี่สาวข้ากลับมาให้ได้” ผู้เล่าเรื่องได้ย้อนระลึกภาพความสัมพันธ์นี้ขึ้นระหว่างพระนางสุพรรณกัลยากับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่พระนางสุพรรณกัลยาต้องมาเป็นตัวจำนำแทนสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังภาพ

ภาพ 19 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระนางสุพรรณกัลยา
ในละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

พระนเรศวร พระพี่นางต้องลำบากมากในหงสาวดี
พระนางสุพรรณกัลยา องค์ดำ น้องอย่าห่วงพี่เลยนะ
 พี่ตัดสินใจแล้ว
พระนเรศวร น้องขอกราบลาพี่ด้วยใจเคารพอย่างสูง

การย้อนรำลึกภาพเหตุการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระนางสุพรรณกัลยา ทำให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความผูกพันและเป็นห่วงพระพี่นางมาก เมื่อสิ้นพระเจ้าบุเรงนองแล้ว สมเด็จพระนเรศวรมหาราชก็เกรงว่าพระพี่นางจะต้องอยู่หงสาวดีอย่างลำบาก พระองค์ตั้งพระทัยที่จะหาทางนำพระพี่นางกลับบ้านเมืองให้ได้ เหตุการณ์ตอนนี้สร้างความสะเทือนใจให้กับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาก สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทุกข์ทรมานใจที่ต้องปล่อยให้พระพี่นางอยู่หงสาวดีเพียงลำพัง โดยที่พระองค์ไม่สามารถช่วยเหลือพระพี่นางได้

ส่วนเหตุการณ์ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทละคร แตกต่างจากเรื่องเล่าประเภทอื่นๆ คือ บทละครเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผู้ประพันธ์เพิ่มเหตุการณ์ที่พระยาสุวรรณคโลกและพระยาพิชัยเอาใจออกห่างจากอยุธยาไปเข้ากับฝ่ายพม่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงสั่งให้ไปตีเมืองสุวรรณคโลกและเมืองพิชัย ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นความขัดแย้งระหว่างคนไทยกันเอง ส่วนเหตุการณ์อื่นๆ สอดคล้องกับเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ประเภทอื่นๆ ดังตาราง

**ตาราง 8 แสดงการเลือกเหตุการณ์มาสร้างเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับ
สมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทละคร**

เรื่องเล่าฯ ประเภท ละคร	องค์ประกัน ณ หงสาวดี	การชนไก่	ประกาศ อิสรภาพ	ยิงปืน ข้ามแม่น้ำ สะโตง	ตีเมือง สวรรคโลก และเมือง พิชัย	ทำสงคราม ยุทธหัตถี
บทละครเรื่อง สมเด็จพระ นเรศวรมหาราช	✓	✓	✓	✓	✓	✓
บทละครเรื่อง พระนเรศวร ประกาศอิสรภาพ			✓	✓		
ละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สมเด็จพระนเรศวร มหาราช	✓	✓	✓	✓		✓

4.1.3 การสร้างตัวละคร

การสร้างตัวละครในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทละครได้เพิ่มเติมตัวละครฝ่ายหญิงเข้ามา เพื่อให้เห็นความขัดแย้งภายในใจของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังรายละเอียดที่จะกล่าวถึงต่อไป

4.1.3.1 สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

บทละครเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สร้างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้เป็นตัวละครที่มีความคับแค้นใจในหลายด้าน เพื่อเป็นแรงผลักดันให้พระองค์กอบกู้เอกราชของชาติคืนมา ดังเช่นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะเจ้านายแห่งอยุธยาที่ต้องถูกลดฐานะและศักดิ์ศรี หมอบอยู่แทบเท้าของฝ่ายพม่า เมื่ออยุธยาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า เจ้านายฝ่ายพม่า “ขึ้นประทับ บนราช รถทอง เรืองรอง เพลิศแพรว์ อลงกรณ์” กลับหงสาวดี ส่วนสมเด็จพระนเรศวรมหาราช “เจ้านาย ฝ่ายใน อยุธยา หมอบอยู่แทบ บาทา” ภาพที่ขัดแย้งดังกล่าวแสดงให้เห็นความรู้สึกคับแค้นใจดัง “เพลิงเผา หม่นไหม้ ปวดแสบ ปวดร้อน แทบบัลลัย ดาลหทัย เตือดตัน” ดังความที่ว่า

ครั้นถึง	กรุงไกร	พระไวยศ
ให้ปรากฏ	แก่พม่า	ทั้งผอง
ขึ้นประทับ	บนราช	รถทอง

เรื่องรอง	เฟลิสแพร์ว	อลงกรณ์
ให้เจ้านาย	ฝ่ายใน	อยุธยา
หมอบอยู่แทบ	บาทา	สลัปลอน
เจ้าฝ่ายหน้า	ชักรถ	บทจร
ราษฎร	แบกหาม	ตามไป
ตั้งต่อง	เพลิงเผา	หม่นไหม้
ปวดแสบ	ปวดรื้อน	แทบบัลลัย
ดาดหทัย	เดือดดิน	อยู่แค่นั้น ⁷

เมื่อพระมหาธรรมราชา นำพระนางสุพรรณกัลยา มาถวายแต่พม่า เพื่อแลกตัวประกันกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทำให้พระองค์รู้สึกสงสารพระพี่นาง “แทบดับดิน” “น้ำเนตรตก ในอุระ พระภูมินทร์” ความรู้สึกดังกล่าวช่วยเพิ่มความคับแค้นใจที่พระองค์มีต่อพม่ามากยิ่งขึ้น ดังความที่ว่า

สมเด็จพระ	นเรศวร	ผู้กล้าหาญ
แสนสงสาร	พี่นาง	แทบดับดิน
น้ำเนตรตก	ในอุระ	พระภูมินทร์
พระพักตร์ผิน	ไม่เหลือบ	แลไป ⁸

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชชนไก่กับมังกะยอชวา แล้วถูกดูหมิ่นว่าเป็นไก่เชลย สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงตรัสด้วยความกล้าหาญว่า “ชนเอบ้าน เมืองกัน ก็ยังได้” ดังความที่ว่า

พระนเรศวร-	อย่าว่าแต่	จะชนะ	เอาเดิมพัน
	ชนเอบ้าน	เมืองกัน	ก็ยังได้
	ไก่ตัวนี้	เผ่าพันธุ์	มันไก่ไทย
	ชนถึงไหน	ถึงกัน	ไม่พริ้นพริ้ง ⁹

ผู้เล่าเรื่องสร้างความคับแค้นใจให้กับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชหลายประการ เริ่มต้นตั้งแต่เห็นภาพของเจ้านายฝ่ายพม่า นั่งราชรถทอง ส่วนเจ้านายฝ่ายไทยกลับต้องหมอบอยู่

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 74-75.

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 77.

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 87.

เหตุการณ์ตอนประกาศอิสรภาพ เป็นเหตุการณ์สำคัญตอนหนึ่ง เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชรู้ว่าพระเจ้าหน่อบุเรงนองส่งคนมาลอบทำร้ายพระองค์ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงตัดสินใจประกาศอิสรภาพไม่ขึ้นต่อหงสาวดีอีกต่อไป ดังภาพ

ภาพ 20 แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประกาศอิสรภาพ
ในละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

พระนเรศวร ข้าแต่เทพยดาฟ้าดิน ขอได้โปรดเป็น
พยานในคำสัตย์นี้ นับแต่นี้เป็นต้นไป อยุรยา พิษณุโลก จะ
ไม่ขึ้นตรงต่อหงสาวดี¹¹

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชหลังน้ำพิพัฒน์สัตยาแล้วประกาศ
อิสรภาพ ผู้เล่าเรื่องนำภาพเหตุการณ์ในอดีตที่พระองค์ถูกดูแคลนว่าเป็นเชลย ดังภาพ

ภาพ 21 แสดงการย้อนรำลึกเหตุการณ์ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชถูกดูแคลนว่าเป็นเชลยใน
ละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

¹¹ ละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช.

มังกะยอชวา มิ่งว่าใครซี้แพ้วะ ถึงข้าจะแพ้เจ้าใน
 วันนี้ เจ้าก็อย่าหมายเลยว่าจะมีชัยเหนือข้า เจ้าก็เป็นเชลยอยู่ดี
 สุวรรณฉัตร เหตุใดให้ข้าประลองกับเชลยชั้นต่ำ
 มังกะยอชวา ไก่เชลยมีพิษสงร้ายกาจ มั่นก็เป็นเชลย
 วันยังค่ำ¹²

ภาพที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชถูกกล่าวหาว่าเป็นเชลยได้ย้อนรำลึกมาอีกครั้งเมื่อพระองค์ได้ประกาศอิสรภาพ เพื่อแสดงให้เห็นว่านับจากนี้ต่อไปสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะไม่เป็นเชลย หรือเป็นเมืองขึ้นของใคร การที่ผู้เล่าเรื่องนำภาพดังกล่าวมาประกอบการเล่าเรื่องตอนประกาศอิสรภาพ ช่วยสร้างอารมณ์สะเทือนใจได้เป็นอย่างดี เนื่องจากทั้ง 2 ภาพเป็นภาพที่มีความขัดแย้งกัน ภาพหนึ่งเป็นภาพตอนประกาศอิสรภาพ ส่วนอีกภาพหนึ่งเป็นภาพที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชตกเป็นเชลย การนำเสนอภาพ 2 ภาพพร้อมกันจึงช่วยสร้างอารมณ์สะเทือนใจ และสร้างความชอบธรรมให้เห็นว่าการประกาศอิสรภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่าเป็นสิ่งถูกต้องและเป็นสิ่งที่พึงกระทำ

นอกจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะเป็นผู้รักชาติยิ่งชีวิตแล้ว พระองค์ยังเป็นพระมหากษัตริย์ที่เปี่ยมล้นด้วยคุณธรรม มีเมตตา ห่วงใยทุกข์สุขของแม่ทัพนายกองและราษฎรตลอดเวลา ดังตอนที่พระยาเกียรติ พระยารามนำความลับไปบอกพระมหาเถรคันฉ่อง ว่าพระเจ้าหงสาวดีลวงให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาช่วยศึกอังวะ แล้วจะลอบทำร้ายพระองค์ เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงรู้ความลับดังกล่าวก็ประกาศตัดไมตรีกับฝ่ายพม่า อย่างไรก็ตาม พระองค์ยังห่วงใยทุกข์สุขของผู้ที่มีความจงรักภักดี เกรงว่าจะถูกฝ่ายพม่าทำร้าย “ขึ้นอยู่นี่หน้าที่ไม่พันตาย” “ขึ้นอยู่ที่นี้จะมือนทราย” พระองค์จึงให้ทั้ง 3 คนไปอยู่กรุงศรีอยุธยา “บารุงไม่ขาดสาย” และ “ตั้งให้มีสมณศักดิ์อย่างสูง” ดังความที่ว่า

พระนเรศวร – เจรจา

ขอขอบใจในความสวามิภักดิ์	จงรักในข้าเป็นนักรบ
ท่านทั้งสองต้องไปอยุธยา	อยู่กับข้าให้เป็นสุขสนุกสบาย
พร้อมบรรดาดวงศาคณาญาติ	เรามุ่งมาตราบจะบารุงไม่ขาดสาย
ขึ้นอยู่นี่หน้าที่ไม่พันตาย	เจ้าหงสาวดีร้ายจะฆ่าตี ¹³

¹² เรื่องเดียวกัน.

¹³ หลวงวิจิตรวาทการ, “บทละครเรื่อง พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ” ใน วารสารศิลปากร

เจรจา

พระนเรศวร - (ตรัสกับพระมหาเถรคันฉ่อง) พระคุณเจ้าก็
เหมือนกัน ขึ้นอยู่ที่จะมีอันตราย ขอให้ไปอยู่กรุงศรีอยุธยา โยม
จะตั้งให้มีสมณศักดิ์อย่างสูง¹⁴

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเห็นว่าฝ่ายพม่าทำผิดประเพณี คิดลอบทำร้าย
พระองค์ พระองค์จึงประกาศอิสรภาพ ตัดไมตรีจากฝ่ายพม่า เมื่อพระองค์ลงอธิษฐานเสียด
บารมียิงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง พระองค์ก็ทรงเป็นห่วงว่าราษฎรจะได้รับอันตรายหรือไม่ ตั้งความ
ที่ว่า

นเรศวร - .....ลูกปืนของเราจะไปถูกสุรกรรมาสมหวัง เป็น
กลางดีว่าไทยจะมีกำลังสู้พม่าได้ในครั้งนี้ ว่าแต่พวกเราที่ยังข้าม
มาไม่หมด ใครจะเป็นอันตรายอะไรบ้างก็ไม่รู้¹⁵

เจรจา

นเรศวร - ทหารทุกคนข้ามมาเรียบร้อยแล้วหรือ?

ราชมณู - เรียบร้อยดีพะยะค่ะ ไม่มีใครต้องภัยอันตรายอะไร
เลย

นเรศวร - พวกพลเมืองที่เรากวาดต้อนเอามาละ ?

ราชมณู - ขึ้นฝั่งพร้อมแล้วทุกคนพะยะค่ะ

นเรศวร - ระวังให้ดีนะ พระราชมณูต้องคอยดูแลพลเมืองมอญ
พม่าที่เรากวาดต้อนเอามานั้น ให้อยู่กินเป็นสุข ประกาศแก่
ทหารของเราทุกคนให้ทราบ ว่า เราห้ามเป็นเด็ดขาดไม่ให้ใคร
ข่มเหงพลเมือง ถ้าใครขึ้นทำเราจะต้องลงโทษถึงประหารชีวิต¹⁶

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชยิงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง พระองค์เกรงว่าผู้คนจะได้รับ
อันตราย “ว่าแต่พวกเราที่ยังข้ามมาไม่หมด ใครจะเป็นอันตรายอะไรบ้างก็ไม่รู้” สมเด็จพระ
นเรศวรมหาราชมิได้ห่วงใยเพียงแต่พระยาเกียรติ พระยาราม หรือมหาเถรคันฉ่องเท่านั้น ความ
ห่วงใยของพระองค์ได้แผ่บารมีไปถึงราษฎร เหล่าเชลยศึกทั้งเมืองมอญ เมืองพม่าที่พระองค์
กวาดต้อนมาทั้งหมด พระองค์มิได้แบ่งแยกว่าใครเป็นเชลย ใครเป็นคนไทย เมื่อพวกเขา

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.

เหล่านั้นถูกกวาดต้อนมากับฝ่ายไทย พระองค์ก็ให้ดูแลทุกคนเป็นอย่างดี “ให้อยู่กินเป็นสุข” “ไม่ให้ใครข่มเหงพลเมือง” จากเหตุการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงห่วงใยทุกข์สุขของราษฎรโดยไม่เลือกว่าเป็นชาติใดหรือชนชั้นใด

บทละครเรื่อง *พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ* เน้นให้เห็นความเข้มแข็งกล้าหาญของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่มีได้เกรงกลัวต่อข้าศึกศัตรู ประกาศอิสรภาพตัดไมตรีจากฝ่ายพม่า นอกจากนี้พระองค์ยังเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีเมตตาห่วงใยดูแลราษฎรของพระองค์

นอกจากบทละครทั้ง 2 เรื่องจะแสดงภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชผู้รักชาติและมีเมตตาแล้ว บทละครดังกล่าวยังคงภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชตามเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดาร กล่าวคือการใช้เหตุอัศจรรย์เพื่อสร้างภาพให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบุญบารมี เหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นความเป็นผู้มีบุญบารมีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช คือ เมื่อกองทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเคลื่อนทัพออกจากกรุงศรีอยุธยาได้ปรากฏเหตุอัศจรรย์ พระบรมธาตุเสด็จผ่านมาทางที่เคลื่อนทัพ “พระบรมธาตุก็เสด็จผ่านเราไปนับว่าเป็นมหาพิชัยฤกษ์อันอุดม” ซึ่งเป็นสิ่งบอกเหตุว่าเป็นฤกษ์งามยามดี และคาดการณ์ว่าจะได้รับชัยชนะในการเคลื่อนทัพ ดังความที่ว่า

ราชมหนู - พวกข้าพระพุทธเจ้าทุกคน เห็นพร้อมกันว่า การที่เรายกกองทัพมาครั้งนี้ เป็นโชคชัยอันดียิ่งนักหนา แต่พอเคลื่อนทัพจากกรุงศรีอยุธยา พระบรมธาตุก็เสด็จผ่านเราไป นับว่าเป็นมหาพิชัยฤกษ์อันอุดม พวกข้าทั้งหลายเตรียมพร้อมที่จะสละร่างกายและชีวิตเพื่อกู้อิสรภาพของเรา ขอให้ทรงลงมือเถอะพระเจ้าข้า¹⁷

ดังนั้นภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงเป็นทั้งพระมหากษัตริย์ผู้มีบุญบารมี ผู้มีเมตตาและผู้รักชาติ ดังรายละเอียดที่ได้กล่าวมาข้างต้น

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

4.1.3.2 พระนางสุพรรณกัลยา

บทละครเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สร้างตัวละครฝ่ายหญิง ให้มีบทบาทในการดำเนินเรื่อง โดยเฉพาะพระนางสุพรรณกัลยา ตอนที่พระนางสุพรรณกัลยาถูกนำมาถวายให้ฝ่ายพม่า พระพี่นางทรง “ฝืนพักตรา แซ่มซีน ให้ปรากฏ” แสดงความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยวเพื่อ “รักษาศักดิ์ ของไทย” ดังความที่ว่า

นำธิดา	นามว่า	พระสุพรรณ
มาถวาย	พมานั้น	แลกล้อรส
โฉมพระ	สุพรรณ	กัลยา
ฝืนพักตรา	แซ่มซีน	ให้ปรากฏ
รักษาศักดิ์	ของไทย	ไว้ยศ
พระเกียรติควร	ปรากฏ	ในแผ่นดิน ¹⁸

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทูลเชิญให้กลับบ้านเมืองด้วยกัน แต่พระพี่นางปฏิเสธเพราะเห็นแก่บ้านเมือง พระโอรส พระสวามีและศักดิ์ศรีของพระองค์ แม้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะพูดจาต่าหนิตีเดียนประการใด พระพี่นางก็ได้ขุ่นข้องหมองใจ ยอมเสียสละตัวเองเพื่อให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกลับไปกู้ชาติบ้านเมือง ดังความที่ว่า

พระสุพรรณ-	พี่เป็นหลาน	พระสุ	ริโยทัย
	ผู้ยิ่งใหญ่	ยศไกร	กล้าหาญ
	สู้ศึก	จนขาดคอ	คชาชาญ
	พงศา	วदार	จดไว้
	มิใช่	ไม่มี	เหล่อก
	เกิดมา	จากหน่อ	ไม้ไผ่
	จึงจะต้อง	รักษายศ	สืบไป
	ถึงมอดม้วย	บันลีย์	ตามเวลา ¹⁹

¹⁸ สมภพ จันทรประภา, บทละครเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช, หน้า 77.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 88-89.

พระนางสุพรรณกัลยาต้องมาเป็นตัวประกันแทนสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทำยุทธหัตถีจนได้รับชัยชนะ ในขณะที่เดียวกันพระนางสุพรรณกัลยาถูกสั่งประหารชีวิตเพื่อแลกกับการตายของพระมหาอุปราช ผู้เล่าเรื่องใช้เทคนิคการย้อนรำลึกภาพเหตุการณ์ตอนพระนางสุพรรณกัลยาถูกประหารชีวิต ดังความที่ว่า

พระเจ้านันทบุเรง   น้องชายเจ้าฆ่าลูกชายข้า
เจ้าต้องตายตกไปตามกัน
พระนางสุพรรณกัลยา   หม่อมฉันยินดีตายเพื่อชาติ
เพื่อแผ่นดิน ได้ทุกเวลาอยู่แล้ว²⁰

ภาพ 22 แสดงการย้อนรำลึกเหตุการณ์ในอดีตที่พระนางสุพรรณกัลยามาเป็นตัวประกันที่หงสาวดี ในละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ผู้เล่าเรื่องย้อนระลึกภาพเหตุการณ์ในอดีตของพระนางสุพรรณกัลยา ผู้เล่าเรื่องนำภาพตอนที่พระนางสุพรรณกัลยากำลังกราบพระมหาธรรมราชาที่พระวิสุทธิกษัตริย์เพื่อมาเป็นตัวประกันแทนสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กับภาพเหตุการณ์ครั้งที่พระนางสุพรรณกัลยาพบสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เมืองหงสาวดีแล้วสมเด็จพระนเรศวรมหาราชก็มั่งกราบพระพี่นางที่มีน้ำใจประเสริฐยอมมำลากยังหงสาวดี แทนภาพพระนางสุพรรณกัลยาถูกประหารชีวิต

การที่ละครเรื่องนี้ย้อนระลึกภาพเหตุการณ์ในอดีต ที่เป็นการผูกพันระหว่างพระพี่นางสุพรรณกัลยากับพระราชบิดา พระราชมารดา และพระพี่นางกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ช่วยแสดงให้เห็นว่าพระนางสุพรรณกัลยายินดีสละชีวิตเพื่อบ้านเมืองของตน

²⁰ ละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช.

นอกจากนั้นคำพูดของพระนางสุพรรณกัลยาในตอนท้ายที่ว่า “บ้านเมืองของข้า และวิญญาณของข้าเป็นอิสระแล้ว” เป็นคำพูดที่สร้างอารมณ์สะเทือนใจได้เป็นอย่างดี พระพี่นางเป็นหญิงที่มีความกล้าหาญยอมเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อเอกราชของบ้านเมือง ภาพที่พระพี่นางต้องตกเป็นตัวประกันและถูกประหารชีวิต เป็นภาพที่สร้างความทุกข์ทรมานใจให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เวลาที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีชัยเหนือศัตรู กลับกลายเป็นว่าพระพี่นางสุพรรณกัลยาต้องถูกสังหารชีวิตเพราะสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประหารพระมหาอุปราช เหตุการณ์ดังกล่าวสร้างความขัดแย้งภายในใจสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เนื่องจากเวลาที่พระองค์ได้รับชัยชนะกลับต้องสูญเสียพระนางสุพรรณกัลยา

นอกจากนั้น ละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ใช้เพลงไทยเดิมมาประกอบตอนที่พระนางสุพรรณกัลยาถูกประหาร ประกอบไปกับภาพพระนางสุพรรณกัลยาอ่อนรำลึกถึงเหตุการณ์ตอนอาสามาเป็นตัวประกันแทนสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกราบพระนางสุพรรณกัลยาเมื่อนางเดินทางมาถึง เพลงไทยเดิมที่ใช้มีเนื้อความว่า “เจ้านกเอ๋ย ชมิ้นเอ๋ย เหลืองอ่อน ค่าลงแล้วเจ้าจะนอน” จากเนื้อความดังกล่าวทำให้คนดูเกิดอารมณ์สะเทือนใจกับชะตากรรมของพระนางสุพรรณกัลยาที่ต้องพลัดพรากจากบ้านเมือง และต้องชดเชยความผิดที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชฟันพระมหาอุปราชขาดคอช้างจากเนื้อเพลงและจังหวะเพลงไทยเดิมที่นำมาใช้ประกอบละครสร้างความเศร้าใจให้กับผู้ชม ชะตากรรมของพระนางสุพรรณกัลยาก็คงไม่แตกต่างจากนกขมิ้นที่ต้องร่อนเร่หาที่นอนในยามค่ำ เพลงที่นำมาใช้ประกอบละครจึงสร้างอารมณ์สะเทือนใจกับชะตากรรมของพระนางสุพรรณกัลยา และสร้างความทุกข์ทรมานใจให้กับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

พระนางสุพรรณกัลยาเป็นตัวแทนของตัวละครฝ่ายหญิงที่มีความรักชาติและทำทุกอย่างเพื่อกอบกู้อิสรภาพของบ้านเมือง พระนางสุพรรณกัลยาจึงเป็นตัวละครคู่ขนานกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กล่าวคือ ทั้งพระนางสุพรรณกัลยาและสมเด็จพระนเรศวรมหาราชต่างเป็นผู้กล้าหาญ มีความมุ่งมั่นที่จะกอบกู้อิสรภาพ

4.1.3.3 ลำพเอาและมณีจัน

บทละครเรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* กล่าวถึงบทบาทของนางลำพเอาและมณีจัน นางลำพเอามีความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราช คอยปรนนิบัติดูแลและปกป้องชื่อเสียงเกียรติยศของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ไม่ต้องการให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสื่อมเสียที่ปรักไกร่ชอบพอกับมณีจัน นางลำพเอาจึงบริภาษมณีจันเสมอๆ ที่ไม่คู่ควรกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชตัดสินใจไปกู้บ้านกู้เมือง นางลำพเอา

ยังคงติดตามไปขัดขวางความรักระหว่างพระองค์กับมณีจันเพราะเกรงว่าพระองค์จะมีพระชายาที่ไม่คู่ควร “พระจะเป็น ปิ่นพงศ์ องค์กษัตริย์” จะต้องมีชายาที่ “วันทา ได้เต็มมือ” นางลำเพาจจึงเป็นตัวละครสำคัญที่คอยปกป้องศักดิ์ศรีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังความที่ว่า

ลำเพา-	เรื่องรักๆ	ใครใคร่	มันไม่ดี
	พระจะเป็น	ปิ่นพงศ์	องค์กษัตริย์
	ผ่านสมบัติ	อยุธยา	บุรีศรี
	จะต้องมี	พระนางนาฏ	ราชเทวี
	ที่ข้านี้	วันทา	ได้เต็มมือ ²¹

ถึงแม้ลำเพาจะพยายามขัดขวางความรักระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับมณีจัน ในเรื่องได้แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงรู้จักวางพระองค์ให้เหมาะสมกับฐานะของพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับมณีจันท์ ดังคำบอกเล่าของพระพี่นางสุพรรณกัลยาที่ว่า

พระสุพรรณ -	องค์ดำ	เป็นสุ	ขุมลย์ชาติ
	ปรีชา	สามารถ	อาจหาญ
	รู้ดี	รู้ชั่ว	รู้ประมาณ
	วานเกิด	อย่าวุ่นวาย	ไม่ควรเป็น ²²

ส่วนมณีจันเป็นคนที่ฉลาดหลักแหลม รู้ใจสมเด็จพระนเรศวรมหาราชยิ่งนัก มณีจันเป็นคนที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชไว้วางใจ ผูกให้ดูแลพระนางสุพรรณกัลยา ดังความที่ว่า

ฝากดูแล	พี่สุพรรณ	กัลยา
แทนข้า	ด้วยนะ	นวลหง
ข้ารัก	ท่านมาก	โฉมยง
ข้าจะ	คั่นคง	ในไม่ช้า ²³

²¹ สมภพ จันทรประภา, บทละครเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช, หน้า 108.

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 92.

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 83-84.

มณีจันเป็นตัวละครหญิงที่มีบทบาทสำคัญ แสดงให้เห็นว่าเป็นเพื่อนคู่คิด เพื่อนคู่ใจของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังเห็นได้จากบทเจรจาระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับมณีจันเรื่องการทำสงคราม

พระนเรศวร-	ถ้าพี่	ยกมาได้	ถึงหงสา
	กัลยา	ทายซี	นะโฉมยง
	ว่าพี่จะ	ชนอะไรนะ	โฉมยง
มณีจัน-	พระองค์	ชนคนไท	กลับคืน ²⁴

มณีจันเป็นคนที่รู้จักสมเด็จพระนเรศวรมหาราชอย่างยิ่ง หากว่าพระองค์ทำศึกชนะแทนที่พระองค์จะนำข้าวของมาฝากมณีจัน แต่พระองค์ทรง “ชนคนไท” กลับคืนสู่อยุธยาตั้งคำทนายของมณีจัน นอกจากมณีจะเป็นคนรู้จัก เข้าใจสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแล้ว มณีจันยังคอยช่วยเหลือ ดูแลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและพระนางสุพรรณกัลยาทุกเมื่อ ถึงแม้ว่าจะถูกนางลำเพาขัดขวาง แต่นางก็มุ่งมั่นที่จะช่วยรบกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เพราะไม่ต้องการเป็นทาสใครเช่นกัน

4.1.3.4 พระสนมจัน พระชายา และมัทกะเลง

พระสนมจัน และพระชายา เป็นตัวละครที่ปรากฏเฉพาะในละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* พระสนมจัน และพระชายา สนทนากันเรื่องพระนางสุพรรณกัลยา ซึ่งสาวและสวยกว่าเป็นพระพี่นางของเชลย แล้วจะมาเป็นพระชายาคนใหม่ พระสนมจัน พระชายา และสุวรรณฉัตรไปตำว่าพระนางสุพรรณกัลยาถึงเรือนไทย เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นเรื่องการอิจฉาริษยากันในหมู่ตัวละครหญิง อีกทั้งลักษณะการสร้างเรื่องที่เป็นละครมักจะต้องมีเหตุการณ์ซึ่งรักหักสวาท การหึงหวงกัน เพื่อให้คนดูสนุกสนาน และมีรสชาติ ละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* จึงสร้างเหตุการณ์ให้ฝ่ายพระสนมจัน และพระชายาไปทำร้าย ตบตีพระนางสุพรรณกัลยา เพื่อช่วยสร้างภาพเปรียบเทียบระหว่างตัวละครหญิงทั้ง 3 ตัวว่ามีความแตกต่างกันเช่นไร พระชายา พระสนมจันต่างให้ความสำคัญกับความรักซึ่งเป็นการสุขส่วนตัว ต้องการเป็นชายาเอกของพระเจ้าบุเรงนองแต่เพียงผู้เดียว แต่พระนางสุพรรณกัลยายินดีมาเป็นตัวประกันแทนสมเด็จพระนเรศวรมหาราช อดทน ยอมถูกข่มเหงรังแกเพราะรักบ้านเมืองเป็นสำคัญ ดังความที่ว่า

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 102.

พระเจ้าบุเรงนอง งามนักหนาทั้งกิริยา มารยาท วาจา
พระนางสุพรรณกัลยา ความงามไม่ทำให้มีความสุข
 ความทุกข์อันยิ่งใหญ่ คือ บ้านเมืองขาดอิสระ ตกเป็นเมืองขึ้น²⁵

ส่วนมังกะเลงเป็นตัวละครที่เพิ่มเข้ามาใน ละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในครั้งแรกมังกะยอชวากับพระเจ้าหน่บทูเรงวางแผนให้พระยาเกียรติกับพระยารามไปลอบทำร้ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ชายป่าเมืองล้านช้าง พระยาเกียรติกับพระยารามเห็นแก่ความจงรักภักดีที่มีต่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จึงมีอาจทำร้ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ แล้วนำความทั้งหมดไปกราบทูลให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทราบ แผนการลอบทำร้ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในครั้งแรกจึงไม่สำเร็จ ต่อมามังกะยอชวาว่างอุบายให้มังกะเลง หญิงสาวสวยที่มีความสามารถในเชิงดาบ ซึ่งเคยเป็นศิษย์สำนักเดียวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไปลวงว่าถูกมังกะยอชวาทำร้าย ช่มชืด สมเด็จพระนเรศวรมหาราชสงสารจึงรับไว้ให้อยู่ช่วยงานในกองทัพ แต่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชสั่งให้สมเด็จพระเอกาทศรถคอยจับตาดูมังกะเลงให้ดี ดังความที่ว่า

พระนเรศวร นั้นใคร พระองค์ดำ จำหม่อมฉันได้
 ไหมมังกะเลง
มังกะเลง มังกะยอชวาจะช่มชืด ทำซ้ำเรา จึง
 ลักลอบหนีมา
พระนเรศวร เจ้าหนีร้อนมาพึ่งเย็น จึงรับไว้ ช่วย
 แบ่งเบาเรื่องเสบียงกองทัพได้
พระนเรศวร พูดกับพระองค์ขาว คอยจับตาดูมังกะเลง
 อย่าให้คลาดสายตา²⁶

วันหนึ่งมังกะเลงอาสาชวนให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราช แต่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้นำสมเด็จพระเอกาทศรถแทน มังกะเลงอาศัยจังหวะลอบทำร้ายทั้งสองพระองค์ แต่ไม่สำเร็จ การที่เพิ่มบทบาทของมังกะเลงเข้ามา แสดงให้เห็นว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชไม่หวั่นไหวไปกับความสวยงามที่เข้ามายั่วยวน หรือเสน่ห์ของหญิงสาว พระองค์มีความรอบคอบไม่ประมาทข้าศึกศัตรู จากเหตุการณ์ในครั้งนี้ทำให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีคุณสมบัติของนักรบอย่างแท้จริง

²⁵ ละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช.

²⁶ เรื่องเดียวกัน.

4.1.3.5 สุวรรณฉัตรและมังกะยอชวา

สุวรรณฉัตรและมังกะยอชวาเป็นตัวละครคู่ตรงข้ามกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สุวรรณฉัตรเป็นพระราชบุตรของพระเจ้าบุเรงนอง ส่วนมังกะยอชวาเป็นพระนัดดาของพระเจ้าบุเรงนอง ทั้งสองพระองค์มีอุปนิสัยแตกต่างกันอย่างชัดเจน สุวรรณฉัตรไม่สนใจการฝึกซ้อมอาวุธใดๆ วันๆ ได้แต่ประพาสเล่น พุดจาตุถุก ดูแคลนสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อพระเจ้าบุเรงนองให้ประลองดาบกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชก็มิยอม อ้างว่าแต่งตัวมาสวยงามให้มังกะยอชวาประลองแทน ส่วนมังกะยอชวาเป็นคนที่มีความสามารถในการต่อสู้ มุ่งมั่นตั้งใจที่จะเอาชนะสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้ได้ ในละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ได้นำเสนอเหตุการณ์สุวรรณฉัตรมีปากเสียงกับมังกะยอชวา เพื่อแสดงให้เห็นว่าทั้งสองฝ่ายมีลักษณะนิสัยที่ต่างกันอย่างชัดเจน อีกทั้งยังมีเรื่องมีราวขัดแย้งกันอยู่เรื่อยๆ ดังความที่ว่า

มังกะยอชวา เดินเจ็ดฉายจะเป็นนักรบหรือนางรำ
สุวรรณฉัตร ข้าไม่เคยเกลือกกลั้วเซलयชั้นต่ำ ข้าเป็นลูกเจ้าพ่อ
 เจ้าเป็นแค่หลาน เป็นลูกมหาอุปราชันนทบุเรง
มังกะยอชวา เจ้าเป็นลูกเมียน้อย
สุวรรณฉัตร ทหารสั่งสอนมังกะยอชวา
มังกะยอชวา คนเยี่ยงเจ้า สะกิดแค่ปลายนิ้วก็กระเด็นแล้ว²⁷

เมื่อพระเจ้าบุเรงนองเสด็จสวรรคต สุวรรณฉัตรไม่ได้ครองราชย์เนื่องจากเป็นพระราชบุตรของพระชายาองค์รอง แต่ฝ่ายพระเจ้าันนทบุเรง พระบิดาของมังกะยอชวาได้ครองราชย์แทน แล้วในที่สุดสุวรรณฉัตรจึงต้องลี้ภัยไปอยู่เมืองอังวะ เนื่องจากสุวรรณฉัตรไม่มีคุณสมบัติที่จะดูแลปกครองบ้านเมือง ถ้าหากยังอยู่ที่หงสาวดีก็ต้องมีปัญหากับมังกะยอชวา การสร้างตัวละครสุวรรณฉัตรเพิ่มเข้ามาเพื่อเปรียบเทียบกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สุวรรณฉัตรกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีฐานะเป็นพระราชโอรสของพระมหากษัตริย์เหมือนกัน แต่สุวรรณฉัตรไม่สนใจเรื่องการรบ การบ้านเมือง ซึ่งต่างจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ทรงมุ่งมั่นตั้งพระทัยเพื่อกอบกู้เอกราชให้สำเร็จ

²⁷ เรื่องเดียวกัน.

4.1.4 การสร้างฉาก

ฉากยิงปืนข้ามแม่น้ำสะโตงเป็นฉากเด่นใน บทละครเรื่อง พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราช “ลองอธิษฐานเสี่ยงบารมี” เพื่อ “กู้ประเทศไทยให้พ้นมือพะม่า ข้าศึก” ด้วย “บุญญาธิการ” ทำให้พระองค์สามารถทรงพระแสงปืนข้ามแม่น้ำสะโตงได้สำเร็จ อย่างไรก็ตาม ความเป็นผู้มีบุญญาธิการของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงทำให้ “เป็นการมหัศจรรย์ที่พระองค์ทรงสามารถทรงพระแสงปืน ยิงข้ามแม่น้ำสะโตงอันกว้างใหญ่” ดังความที่ว่า

แม่ทัพรอง - เป็นการมหัศจรรย์ที่พระองค์ทรงสามารถทรงพระแสงปืน ยิงข้ามแม่น้ำสะโตงอันกว้างใหญ่ ไปถูกสุกรรมาแม่ทัพพะม่าที่อยู่ปากข้างโน้นตายได้

นเรศวร - เราได้ลองอธิษฐานเสี่ยงบารมี ว่าถ้าบุญญาธิการของเรามีมากพอที่จะกู้ประเทศไทยให้พ้นมือพะม่าข้าศึกทำประเทศสยามให้กลับรุ่งโรจน์ได้แล้ว ขอให้ปืนที่เรายิงไปนั้นถูกแม่ทัพพะม่า ลูกปืนของเรา ก็ไปถูกสุกรรมาสมหวัง เป็นกลางดีว่าไทยจะมีกำลังสู้พะม่าได้ในครั้งนี้ ว่าแต่พวกเรายังข้ามมาไม่หมด ใครจะเป็นอันตรายอะไรบ้างก็ไม่รู้²⁸

ฉากที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชสามารถยิงปืนผ่านแม่น้ำสะโตงซึ่งเป็นแม่น้ำที่กว้างใหญ่ไพศาลได้ นับว่าเป็นเหตุอัศจรรย์ที่ช่วยยืนยันความเป็นผู้มีบุญบารมีของพระองค์ได้อย่างชัดเจน ถ้าพระองค์มิใช่ผู้มีบุญบารมี การอธิษฐานเสี่ยงบารมีของพระองค์คงไม่ประสบผลสำเร็จ ฉากดังกล่าวจึงช่วยสนับสนุนอย่างชัดเจนว่าพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ผู้มีบุญบารมี สามารถสู้ศึกพม่าและกอบกู้อิสรภาพได้สำเร็จ ความคิดดังกล่าวได้รับการสืบทอดมาจากการใช้เหตุอัศจรรย์เพื่อสร้างภาพลักษณ์ของผู้มีบุญบารมีในพระราชพงศาวดารที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

ส่วน ละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชใช้ภาพบรรยายเหตุการณ์สำคัญของเรื่อง การใช้ภาพบรรยายการทำสงครามยุทธหัตถี ดังภาพ

²⁸ หลวงวิจิตรวาทการ, “บทละครเรื่อง พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ” ใน วารสารศิลปากร, หน้า 25.

ภาพ 23 แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา
ในละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

จากการทำสงครามยุทธหัตถีเป็นฉากที่ยิ่งใหญ่มาก หากให้ผู้แสดงอาจจะไม่สมจริงหรือยิ่งใหญ่ ละครเรื่องนี้จึงเลือกใช้ภาพเขียนตอนการทำยุทธหัตถีมาแสดงพร้อมบรรยายภาพประกอบว่า “พระนเรศวรสังหารพระมหาอุปราชาขาดคอช้าง เมื่อพระมหาอุปราชาสิ้นพระชนม์ พระนางสุพรรณกัลยา ก็ถูกสังหารเช่นเดียวกัน พระนางสุพรรณกัลยาจึงเป็นวีรสตรีที่อันควรสรรเสริญยิ่งนัก” การใช้ภาพบรรยายเหตุการณ์ทำให้เรื่องมีความสมจริงมากยิ่งขึ้น

ภาพการทำยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชาปรากฏอีกครั้งในตอนท้ายเรื่อง และประกอบการบรรยายว่า

เมื่อมีชัยชนะ พระวันรัตให้เฉลิมพระเกียรติ บำเพ็ญพระราชกุศล พระนเรศวรเฉลิมพระเกียรติด้วยการโปรดให้สร้างพระเจดีย์ยุทธหัตถี ณ ตำบลหนองสาหร่าย พระนเรศวรได้ครองราชย์ ทำสงครามปกป้องบ้านเมืองจนวาระสุดท้ายในพระชนม์ชีพของพระองค์²⁹

ภาพการทำยุทธหัตถีเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญในเรื่อง ละครเรื่องนี้จึงเลือกใช้ภาพดังกล่าวมาปิดท้ายเรื่องและเป็นการเทิดพระเกียรติว่าพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ คอยปกป้องดูแลบ้านเมือง

²⁹ ละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช.

4.1.5 การนำเสนอมุมมองในการเล่าเรื่อง

ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์ กล่าวถึงน้ำเสียงของผู้เล่าเรื่อง (narrative voice) ไว้ว่า “การตอบคำถามว่าใครเป็นผู้เล่าเรื่อง”³⁰ เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประเภทละคร แสดงน้ำเสียงของผู้เล่าเรื่องไว้ในตอนท้ายของบทละครเรื่อง *พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ* ผู้ประพันธ์ได้แสดงทัศนคติผ่านตัวละครสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยพูดจาหว่านล้อมให้คนไทยเห็นความสำคัญของความสามัคคีและความรักชาติ “ไทยจะเจริญ, ไทยจะชนะ, ด้วยกำลังแห่งความรักชาติ” ดังบทเจรจาที่ว่า

นเรศวร - เพื่อนทหารและพลเรือนทั้งหลาย, บัดนี้เราได้ทำการใหญ่, กุ้อิสสรภาพของเราสำเร็จแล้ว, ... ถึงแม้ในภายหน้าจะเปลี่ยงพล้ำปลั่งพลาดอัปราชัยลงไปบ้าง, ก็จะมีคนไทยเก่งกล้าหาทางแก้ไขให้คงคินเป็นอิสระ, ไทยจะเจริญ, ไทยจะชนะ, ด้วยกำลังแห่งความรักชาติ, ขอให้ชาวไทยจงดูเยี่ยงนเรศวรมหาราชที่ได้กุ้อิสสรภาพในครั้งนี่, ขอให้ชาวไทยจงพลีร่างกายและชีวิต, ขอให้ทุกคนจงกล้าเอาโลหิตลงไปทาแผ่นดิน, ประหารศัตรูให้หมดสิ้น, เชิดชูชาติไทยให้วัฒนาถาวรรุ่งโรจน์อยู่ชั่วกัลป์ปาวสาน³¹

ผู้ประพันธ์เน้นย้ำสาระสำคัญของเรื่องที่ต้องการให้ทุกคนรักชาติ สามัคคีปรองดองกันและไม่รบราฆ่ากันเอง ผ่านวีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช บทเจรจาดังกล่าวเป็นโวหารที่คมคายเพื่อหว่านล้อม โน้มน้าวใจให้ชาวไทยรักชาติ ดังรายละเอียดที่จะได้กล่าวถึงต่อไปในบทที่ 5 นอกจากนั้นใน บทละครเรื่อง *พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ* ใช้บทเพลงเพื่อปลุกใจให้รักชาติ เพลงปลุกใจใช้ทำนองร้องง่าย ๆ สร้างความคึกคัก เร้าใจเพื่อให้รักชาติ ดังเพลงที่ว่า

เพลงกราวนอก

ทหารไทยใจเด็ดไม่เข็ดขาม	สงครามแกลัวกล้าจะหาไหน
สละชีพเพื่อชาติจนขาดใจ	ไม่ให้ศัตรูมาดูแคลน
ชาติใดใจพาลรุกรานมา	จะเคียวฆ่ามันให้ยับนับแสน
ก่อกรรมทำทุกชักรุกเขตต์แดน	แก้แค้นให้พันแผ่นดินไทย

³⁰ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์, “มุมมองและเสียงเล่าในวรรณกรรม” *อ่านไม่เอาเรื่อง* (กรุงเทพมหานคร: คบไฟ, 2545), หน้า 66.

³¹หลวงวิจิตรวาทการ, “บทละครเรื่อง พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ” ใน *วารสารศิลปากร*, หน้า 27.

ชาติไทยเคยด้อยย่อยยับ	ยังกลับแก้ฟื้นคืนได้
เพราะไทยใจสมัครรักเป็นไทย	เต็มใจต่อสู้หมู่ไพรี
มาเถอะเหวดยกมาทั่วสากล	ไทยจะทนสู้ตายไม่หน่ายหนี
ถ้าแม่มันมีไชยพวกไพรี	จะได้แต่ปฐพีไม่มีคน
หาเข้ากินค้ำยามสงบ	เกิดศึกก็รบไม่ย่อถน
ชาติใดใจกล้ามาประจน	ทุกคนยอมตายให้บ้านเมือง
มาเถิดชาติชาติไทยทั้งหญิงชาย	ไว้ลายให้โลกเขาลือเลื่อง
ไว้เกียรติกรุงสยามนามประเทือง	ให้รุ่งเรืองวัฒนาชั่วฟ้าดิน ³²

เพลงกราวนอกแสดงให้เห็นความร่วมมือร่วมใจของเหล่าแม่ทัพนายกองที่จะช่วยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้อิสรภาพ ภาพของทหารที่ “แกล้วยกล้า” “สละชีพเพื่อชาติจนขาดใจ” “ไม่ให้ศัตรูมาดูแคลน” “เคี้ยวขามันให้ยับยับแสน” “แก้แค้นให้แผ่นดินไทย” “เต็มใจต่อสู้หมู่ไพรี” “รบไม่ย่อถน” “ยอมตายให้บ้านเมือง” ล้วนเป็นถ้อยคำที่แสดงถึงความกล้าหาญ เต็มใจ มุ่งมั่น ที่จะสละชีพเพื่อชาติ เพลงดังกล่าวชักชวนให้ “ชาติไทยทั้งหญิงชาย” มาช่วยกันกู้อิสรภาพ ส่วนเพลงอื่นๆ ที่ปรากฏในบทละครเป็นเพลงที่ใช้แสดงอารมณ์และเหตุการณ์ในเรื่อง ดังเช่น เพลงธรณีกันแสง

พระนเรศวร-	โอ้วว่า	อนิจจา	คนไทย
	ฆ่าฟัน	กันทำไม	หนักหนา
	นี้จะทำ	ฉนใด	นอกอา
	จึงจะนึก	ได้ว่า	ตนเป็นไทย ³³

เพลงธรณีกันแสงใน บทละครเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช แสดงให้เห็นว่าพระองค์ ทรงเห็นความสำคัญของความสามัคคี ไม่ต้องการให้ “คนไทย ฆ่าฟัน” บทเพลงที่ปรากฏในบทละครจึงสอดคล้องกับแก่นเรื่องที่ต้องการแสดงถึงความสามัคคีของคนในชาติ โดยมีสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นตัวอย่างของผู้รักชาติ

นอกจากมุมมองของผู้เล่าเรื่องแล้ว ในบทละครเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตัวละคร ได้กล่าวยกย่อง เชิดชูสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะนักรบผู้เก่งกาจ เช่น นันทบุเรงเป็น ข้าราชการฝ่ายพม่า ได้กล่าวยกย่องชื่นชมว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงมีความสามารถในการรบ ดังเห็นได้จากเหตุการณ์ไปรบเมืองคัง ความว่า

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 19.

³³ สมภพ จันทรประภา, บทละครเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช, หน้า 132.

นันทบุเรง-	เจรจา	
	พีไซให้	มหา
นัดจินหนอง	ผู้ญาติ	คุมพหล
นเรศวร	น้องยา	อีกคน
รวมเป็นสาม	ขุนพล	หนุ่มฉกรรจ์
กรีธาทัพ	ไปปราบ	ข้าศึก
เหยี้ยมศึก	กำแหง	แข็งขัน
คือเมืองรุม	เมืองคัง	โดยจับปล้น
ประกวด	ฝีมือกัน	สามทัพ
ลูกหลาน	เข้าตีก่อน	ตีไม่ได้
จึงทัพไทย	นเรศวร	กำกับ
บุกขึ้นหัก	เอาเมือง	ย่อยยับ
หักโหม	โจมตี	ได้เจ้าเมือง ³⁴

นันทบุเรงกล่าวยกย่องชื่นชมสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้พระนางสุพรรณกัลยาฟังว่า ทัพที่ไปรบเมืองคังทั้ง 3 ทัพ ไม่มีใครสู้กองทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ ทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชสามารถรบชนะเมืองคัง “บุกขึ้นหัก เอาเมือง ย่อยยับ” จนสามารถจับเจ้าเมืองคังได้ การที่นันทบุเรงกล่าวยกย่องชื่นชมสมเด็จพระนเรศวรมหาราชโดยเปรียบเทียบกับกองทัพของนัดจินหนอง และพระมหาอุปราชาซึ่งเป็นน้องและญาติ ส่วนกองทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นกองทัพของศัตรู แสดงให้เห็นว่านันทบุเรงยอมรับในความสามารถอันยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

4.1.6 การใช้คำเรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทละคร เรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า องค์พระนเรศวรสูงศักดิ์ นเรศวร พระนเรศวร องค์ดำ ซึ่งเป็นคำที่ใช้ยกย่องเชิดชูพระองค์ คำเรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในละครไม่ปรากฏคำเรียกที่เปรียบเทียบกับพระพุทธเจ้า เนื่องจากเรื่องเล่าประเภทละครเน้นสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นสัญลักษณ์ในการสร้างความรักชาติและความสามัคคีของคนในชาติ มากกว่าภาพลักษณ์ของผู้มีบุญบารมี หรือผู้ทรงธรรมในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดารและประเภทบทประพันธ์ร้อยกรอง

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 92-93.

4.1.7 การตั้งชื่อเรื่อง

บทละครเรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* และ ละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ตั้งชื่อเรื่องตามตัวละครเอกของเรื่อง ส่วนบทละครเรื่อง *พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ* ตั้งชื่อเรื่องตามเหตุการณ์สำคัญของเรื่อง คือการประกาศอิสรภาพ การตั้งชื่อเรื่องในเรื่องเล่าประเภทละครจึงเป็นการยกย่องเชิดชูวีรกรรมของพระองค์

สรุปกลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทละคร

จากเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทละครที่นำมาศึกษา คือบทละครเรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* บทละครเรื่อง *พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ* และละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* พบว่ามีความแตกต่างกัน บทละครเรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* เล่าเรื่องตั้งแต่ตอนที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชไปเป็นเชลยของฝ่ายพม่า จนกระทั่งสามารถหลบหนีจากฝ่ายพม่า แล้วมาทำยุทธหัตถีมีชัยเหนือพระมหาอุปราชา และสั่งลงโทษฝ่ายไทยที่เอาใจออกห่างไปเข้ากับพม่า ส่วน บทละครเรื่อง *พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ* กล่าวถึงเฉพาะเหตุการณ์ตอนกบฏเมืองอังวะ ประกาศอิสรภาพที่เมืองแครง และยิงปืนข้ามแม่น้ำสะโตงถูกสุกรรมา ส่วนละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* เน้นเหตุการณ์ตอนที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระนางสุพรรณกัลยาเป็นตัวประกันที่หงสาวดี

ส่วนความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในบทละครนั้นมีความแตกต่างกัน คือ บทละครเรื่อง *พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ* เน้นความขัดแย้งระหว่างฝ่ายไทยกับฝ่ายพม่า จนในที่สุดสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประกาศอิสรภาพ ตัดไมตรีจากฝ่ายพม่า บทละครเรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* และละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* เน้นความขัดแย้งภายในใจระหว่างความรักของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่มีต่อพระนางสุพรรณกัลยากับความรักที่มีต่อชาติบ้านเมือง นอกจากนั้นบทละครเรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ยังเพิ่มความขัดแย้งระหว่างคนไทยด้วยกันเอง ส่วนฉากใน บทละครเรื่อง *พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ* มุ่งเน้นเหตุอัศจรรย์ที่ทำให้เห็นความเป็นผู้มีบุญบารมีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

การเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทละคร เน้นให้ความสำคัญอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นอารมณ์ความรู้สึกของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่มีต่อพระนางสุพรรณกัลยา หรืออารมณ์ความรู้สึกของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่มีต่อการกอบกู้อิสรภาพ เพื่อให้คนดูเกิดอารมณ์ในการชมละคร

ภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ประเภทละคร ยังคงภาพลักษณ์ของผู้มีบุญบารมีเหมือนในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดาร ดังเห็นได้จากฉากยิงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง การปรากฏของพระบรมสารีริกธาตุ เพื่อสนับสนุนว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ผู้มีบุญบารมี อย่างไรก็ตามเรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทละคร ได้เพิ่มภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เป็นสัญลักษณ์และตัวแทนของความรักชาติและสามัคคี ดังนั้นภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในละครจึงเป็นสัญลักษณ์ของความสามัคคี หากเมื่อใดที่ชาติมีปัญหา ถ้าทุกคนมีความสามัคคีดังเช่นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชชาติก็จะพ้นภัยได้ คนไทยทุกคนก็สามารถเป็นเช่นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้เช่นกัน ถ้าคนไทยรักชาติและมีความสามัคคี

4.2 เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทภาพยนตร์

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทภาพยนตร์ในที่นี้ได้แก่ ภาพยนตร์เรื่อง *มหาราชดำ* และภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช*

4.2.1 ภูมิหลังของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทภาพยนตร์

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทภาพยนตร์ที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาคือ

4.2.1.1 ภาพยนตร์เรื่อง *มหาราชดำ* เป็นผลงานการกำกับของทรง ศรีเชื้อ นำแสดงโดย พิศาล อัครเศรณี มนต์รี เจนอักษระ อำภา ภูษิต จูติมา สังขพิทักษ์ เกษา เปลียนวิถิ และนักแสดงอีกคับคั่ง ภาพยนตร์เรื่องนี้มีคำโปรยว่า “เอกราชของชาติไทย แลกมาด้วยเลือดเนื้อและชีวิตของบรรพชน” ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของภาพยนตร์เรื่องนี้ ภาพยนตร์เรื่อง *มหาราชดำ* เปิดเรื่องด้วยภาพเขียนซึ่งเป็นภาพเหตุการณ์สำคัญในเรื่องดังนี้

ภาพ 24 แสดงการทำยุทธหัตถี แล้วพระมหาอุปราชขาดคอช้าง ในภาพยนตร์เรื่อง มหาราชดำ

ภาพ 25 แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชยิงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง ในภาพยนตร์เรื่อง มหาราชดำ

ภาพ 26 แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประกาศอิสรภาพ ในภาพยนตร์เรื่อง *มหาราชดำ*

ภาพ 27 แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชปล้นค่ายพม่า โดยการคาบดาบปีนค่าย
ในภาพยนตร์เรื่อง *มหาราชดำ*

จากภาพเขียนที่ผู้เล่าเรื่องได้นำมาใช้ตอนเปิดเรื่องนั้น ในโคลงภาพพระราชพงศาวดารใช้ภาพเขียนประกอบเรื่องเช่นกัน การใช้ภาพเขียนประกอบการเล่าเรื่องเพื่อแสดงให้เห็นว่าเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีเหตุการณ์ใดบ้าง นอกจากนั้นเหตุการณ์ดังกล่าวล้วนเป็นภาพที่แสดงความกล้าหาญของสมเด็จพระนเรศวร

มหาราช สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักรบ ที่สามารถกอบกู้อิสรภาพ และเอาชนะข้าศึกศัตรูได้

4.2.1.2 ภาพยนตร์เรื่อง ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นผลงานการกำกับของ *ม.จ.ชาตรีเฉลิม ยุคล* ที่สร้างแล้วเสร็จ 2 ภาคคือ ภาค 1 องค์กรกันหงสา และภาค 2 ประกาศอิสรภาพ แล้วนำมาฉายในช่วงปี 2549 *ม.จ.ชาตรีเฉลิม ยุคล* ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการทำภาพยนตร์เรื่องนี้ไว้ว่า

ผมทำภาพยนตร์เรื่อง ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยมีเป้าหมายที่จะให้พวกเราคนไทยได้เรียนรู้ถึงประวัติศาสตร์ของชาติของเรา ซึ่งถึงแม้จะแค่เสี้ยวหนึ่งของการต่อสู้อันยาวนาน แต่ก็หวังว่าภาพยนตร์เรื่องนี้จะเป็นส่วนหนึ่งที่จะกระตุ้นท่านผู้ชมให้สนใจกับรากเหง้าของเราเอง³⁵

นอกจากนั้น *ม.จ.ชาตรีเฉลิม ยุคล* ยังได้กล่าวไว้อีกว่า

หนังเรื่องนี้ผมตั้งใจทำให้คนไทยดู โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ หนึ่ง - สูญสิ้นอิสรภาพ เล่าถึงตอนปฐมวัยที่เราเสียเอกราช สอง - อิสรภาพนั้นยากยิ่งที่จะได้มา พูดถึงการกู้อิสรภาพ และสาม - ยากยิ่งกว่าที่จะรักษาไว้ คือการต่อสู้เพื่อรักษาอิสรภาพนั้นไว้³⁶

การสร้างเรื่องตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมิได้สร้างขึ้นจากประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่ผู้เขียนบทได้กล่าวไว้ว่า สิ่งสำคัญที่นำมาใช้ในการเขียนบทคือ จินตนาการ ดังคำกล่าวที่ว่า

เราต้องเข้าใจว่าประวัติศาสตร์นั้นเขียนถึงแต่บุคคลที่สำคัญ โดยเฉพาะพระมหากษัตริย์ คนอื่นๆ ก็ละไว้ไม่เขียนถึงหรือเขียนก็มีแค่ชื่อว่าใครเป็นใคร ไม่ได้บอกว่ามีบุคลิกอย่างไร นิสัยใจคอเป็นอย่างไร แต่เมื่อจะสร้างเป็นภาพยนตร์ก็ต้องมี

³⁵ *ม.จ.ชาตรีเฉลิม ยุคล, ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (กรุงเทพมหานคร: ก.พล, 2550), หน้า 9.*

³⁶ *เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.*

เรื่องราว มีเหตุมีผล เราจึงต้องใช้จินตนาการสร้างเรื่องราวมา
เติมส่วนที่หายไป³⁷

ส่วนการเล่าเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ม.จ.ชาตรีเฉลิม ยุคล
ได้กล่าวไว้ว่า

การเล่าเรื่องสมเด็จพระนเรศวรในมุมมอง ม.จ.ชาตรี
เฉลิม ยุคล หรือเป็นอีกหนึ่งเวอร์ชันของการเล่าเรื่องเกี่ยวกับ
สมเด็จพระนเรศวร โดยไม่ได้สร้างจากจินตนาการล้วนๆ แต่มา
จากการศึกษาหรือดึงสิ่งที่มองเห็นว่าน่าจะมีเค้าเรื่องจาก
ข้อเท็จจริง แล้วจึงสอดแทรกจินตนาการเข้าไปเพื่อให้เราเข้าใจ
เรื่องราวได้ดีขึ้น³⁸

ภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* เป็นภาพยนตร์เรื่องยิ่งใหญ่ใน
ประวัติศาสตร์ เริ่มต้นเล่าเหตุการณ์ตั้งแต่การเสียกรุงศรีอยุธยาเพราะคนไทยขาดความสามัคคี
เหตุการณ์ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จเป็นองค์ประกัน ณ หงสาวดี การชนไก่ระหว่างพระ
มหาอุปราชากับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช การทำศึกเมืองคังเพื่อแสดงให้เห็นพระปรีชาสามารถ
ในการรบของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช การประกาศอิสรภาพ และการสร้างแม่น้ำสะโตงเพื่อ
นำเชลยคนไทยและมอญกลับอยุธยา

4.2.2 การสร้างความขัดแย้งเพื่อนำเสนอแก่นเรื่อง

ในที่นี้ผู้วิจัยจะแยกอธิบายการสร้างความขัดแย้งเป็นความขัดแย้งภายนอกและความ
ขัดแย้งภายใน เพื่อให้ผู้อ่านเห็นรายละเอียดได้อย่างชัดเจน

4.2.2.1 ความขัดแย้งภายนอก

ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายไทยกับฝ่ายพม่าเป็นความขัดแย้งภายนอก และเป็น
ความขัดแย้งที่ปรากฏในเรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทุกประเภท ในเรื่องเล่า
เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทภาพยนตร์ ได้กล่าวถึงความขัดแย้งระหว่างฝ่ายไทย
กับฝ่ายพม่า ดังรายละเอียด

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.

ภาพยนตร์เรื่อง *มหาราชดำ* และภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* กล่าวถึงความขัดแย้งระหว่างฝ่ายไทยกับพม่าอย่างชัดเจน ความขัดแย้งดังกล่าวเริ่มต้นตั้งแต่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชไปเป็นตัวประกันที่หงสาวดี ฝ่ายหงสาวดีไม่รักษาสัจจะส่งคนมาลอบทำร้ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ส่งผลให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชประกาศอิสรภาพและทำสงครามยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา

ภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* นำเสนอความขัดแย้งระหว่างพระมหินทราราชกับพระเจ้าหงสาวดี เริ่มต้นจากสงครามช้างเผือก เมื่อพม่าได้ทราบข่าวว่าพระมหาจักรพรรดิได้ช้างเผือกมา 7 เชือก พระเจ้าหงสาวดีส่งราชสาสน์มาทูลขอ 2 เชือก แล้วพระมหาจักรพรรดิปฏิเสธ พระเจ้าหงสาวดีจึงส่งกองทัพมาตีอยุธยา โดยเข้าตีพิษณุโลกก่อนเพื่อตัดกำลังของฝ่ายตรงข้าม ขณะเดียวกันทางอยุธยาก็ได้ส่งกำลังมาช่วยเหลือพิษณุโลก ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ฝ่ายพิษณุโลกต้องยอมเข้าร่วมกับฝ่ายพม่า ในหนังสือ *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ได้กล่าวถึงสงครามช้างเผือกไว้ว่า

กองทัพพม่ากับอยุธยาก็เผชิญหน้ากัน ความยิ่งใหญ่ของทัพพม่าทำให้อยุธยาไม่สามารถจะตีให้แตกพ่ายได้อีก จึงต้องแก้ปัญหาด้วยการปิดประตูเมืองรักษาพระนครไว้ หวังให้พม่าขาดเสบียงอาหารจนแพ้ยัยตัวเองไปเสีย ฝ่ายพม่าก็แต่ระดมยิงปืนใหญ่จากนอกประตูเมืองจนชาวเมืองพากันเสียชีวิต พระเจ้าบุเรงนองจึงมีพระราชสาสน์เจรจาว่า หากอยุธยายอมเป็นไมตรีกับพม่าเสียโดยดี ก็จะหย่าศึกกลับไปโดยไม่ถือว่าอยุธยาเป็นเมืองขึ้น สมเด็จพระมหาจักรพรรดิเห็นว่าอยุธยาเองก็สูญเสียทั้งไพร่พลและขวัญกำลังใจไปมากแล้วจึงยอมเป็นไมตรีตามนั้น การปลงใจในข้อตกลงนี้ มีผลให้อยุธยาต้องถวายช้างเผือก 4 เชือกพร้อมสิ่งมีค่าอื่นๆ และที่สำคัญยิ่งคือ ต้องส่งตัว พระรามศวร พระยาจักรี พระยาสุนทรสงคราม ไปเป็นองค์ประกันยังกรุงหงสาวดีด้วย ในส่วนของเมืองพิษณุโลก พระเจ้าหงสาวดีทรงขอตัวพระนเรศวรไปเลี้ยงเป็นพระราชบุตรบุญธรรมโดยอุบายที่จะนำไปเป็นตัวจ่านำเช่นกัน³⁹

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 166-167.

จากเรื่องข้างเผือกนี้เองจึงส่งผลสร้างความขัดแย้งระหว่างพระเจ้าหงสาวดีกับพระมหินทราราชในเวลาที่ต่อมา เมื่อสิ้นสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแล้ว พระเจ้าหงสาวดีจึงส่งกองทัพมาทำสงครามกับพระมหินทราราช ทำให้อยุธยาต้องตกเป็นเมืองขึ้นของหงสาวดีในเวลาต่อมา

ภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* นำเสนอความขัดแย้งระหว่างพระมหาอุปราชากับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเริ่มต้นตั้งแต่วัยเด็กที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชไปเป็นตัวประกันที่หงสาวดี สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้เจอหน้ามังสามเกียด แล้วมังสามเกียดบังคับให้พระองค์ถวายความเคารพ เมื่อพระเจ้าหงสาวดีพบเห็นเหตุการณ์เข้าจึงให้มังสามเกียดถวายความเคารพสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแทน เพราะสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระราชโอรสของพระมหาธรรมราชาและมีบรรดาศักดิ์มากกว่า จากเหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้มังสามเกียดโกรธแค้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชตั้งแต่นั้นมา เมื่อมังสามเกียดนำไกชนมาทำชนกับไกของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช มังสามเกียดก็กล่าวหาว่าไกของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นไก่เฉลย ในที่สุดไกของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นฝ่ายชนะ จึงทำให้มังสามเกียดเกิดความเคืองแค้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเพิ่มขึ้น เมื่อพระเจ้านันทบุเรงให้กองทัพทั้งสาม คือกองทัพของพระมหาอุปราช กองทัพของนัตจินหน่องและกองทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไปทำศึกเมืองคัง กองทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชสามารถทำศึกชนะเมืองคังได้สำเร็จ ทำให้พระมหาอุปราชาก็ตกใจที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชสามารถรบชนะ ความขัดแย้งระหว่างพระมหาอุปราชากับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงทวีขึ้นเป็นลำดับ

ภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* นำเสนอความขัดแย้งระหว่างนันทบุเรงกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเกิดขึ้นจากการที่พระเจ้าหงสาวดีมักให้ความเอ็นดูรักใคร่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมากกว่ามังสามเกียด ซึ่งเป็นบุตรชายของพระเจ้านันทบุเรง เมื่อสิ้นพระเจ้าหงสาวดีแล้ว นันทบุเรงได้ขึ้นครองราชย์สืบแทนก็เกรงว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะเป็นภัยต่อแผ่นดินหงสาวดี นันทบุเรงจึงส่งพระยาเกียรติ พระยาราม ไปลอบทำร้ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

4.2.2.2 ความขัดแย้งภายใน

ความขัดแย้งภายใน แบ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างคนไทยกับคนไทย และความขัดแย้งภายในใจของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ความขัดแย้งภายใน คือความขัดแย้งระหว่างคนไทยกับคนไทยซึ่งเป็นการขัดแย้งที่ได้นำเสนอไว้ใน บทละครเรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ของ *สมภพ จันทระประภา* นอกจากนั้นใน ภาพยนตร์เรื่อง *มหาราชดำ* และภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ได้นำเสนอความขัดแย้งดังกล่าวอีกครั้ง เพื่อแสดงให้เห็นความ

สูญเสียวิสัยภาพของอยุธยาจากคนไทยทรยศและขัดแย้งกันเอง ดังรายละเอียดที่จะได้กล่าวถึงต่อไป

ภาพยนตร์เรื่อง *มหาราชดำ* ได้นำเสนอให้ผู้ชมเห็นว่าความขัดแย้งระหว่างคนในชาติด้วยกันเองทำให้บ้านเมืองล่มสลาย ดังจากเหตุการณ์ตอนเปิดเรื่องบรรยายไว้ว่า “เสียเอกราชแก่พม่า รบกันมา 9 เดือนเศษ ชัยชนะครั้งนี้บุเรงนองใช้พระยาจักรีเป็นไส้ศึก เป็นการขายชาติขายแผ่นดิน” การเสียเอกราชของชาติไทยเป็นผลมาจากพระยาจักรีทรยศต่อประเทศชาติ นอกจากนั้นการสูญเสียนครศรีธรรมราชก็สำคัญก็เป็นเพราะขุนเดียดทรยศต่อประเทศชาติ ยอมเสียศักดิ์ศรีรับใช้พม่า แล้วมาต่อสู้กับขุนศึกซึ่งเป็นคนไทยด้วยกันเอง ดังนั้นความขัดแย้งในภาพยนตร์เรื่อง *มหาราชดำ* ได้เพิ่มความขัดแย้งระหว่างคนไทยกับคนไทยด้วยกันเองเพื่อแสดงให้เห็นว่า การทรยศต่อชาติ ความขัดแย้งของคนในชาติทำให้ไทยต้องเสียเอกราช

ภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ได้เสนอความขัดแย้งระหว่างคนไทยกับคนไทยเหมือนใน ภาพยนตร์เรื่อง *มหาราชดำ* กล่าวคือความขัดแย้งระหว่างราชวงศ์พระร่วงกับราชวงศ์สุพรรณภูมิ เริ่มต้นตั้งแต่ตอนเปิดเรื่องสมัยท้าวศรีสุดาจันทร์มีปัญหา พิษณุโลกได้ส่งกองทัพไปช่วยอยุธยา แต่พอถึงคราวที่พิษณุโลกมีปัญหา พระเจ้าหงสาวดีส่งกองกำลังมาโจมตี อยุธยากลับไม่ส่งกองทัพมาช่วยพิษณุโลก จึงเริ่มต้นความขัดแย้งระหว่างพิษณุโลกกับอยุธยา ซึ่งก็คือความขัดแย้งระหว่างราชวงศ์พระร่วงกับราชวงศ์สุพรรณภูมิ เมื่อพระมหาธรรมราชาเข้าเป็นฝ่ายเดียวกับพระเจ้าหงสาวดีแล้ว พระมหาธรรมราชาลอบส่งข่าวเรื่องพระมหินทราธิราชส่งพระเทพกษัตริย์ไปถวายเป็นเจ้าเมืองล้านช้าง ทำให้พระมหินทราธิราชโกรธพระมหาธรรมราชามาก พระมหินทราธิราชลอบส่งข่าวให้พระไชยเชษฐาามาช่วยตีเมืองพิษณุโลก พระมหินทราธิราชตีเมืองพิษณุโลกได้สำเร็จ แล้วให้นำตัวพระวิสุทธิกษัตริย์ พระนางสุพรรณกัลยา พระเอกาทศรถไปยังอยุธยา จากความขัดแย้งระหว่าง 2 ราชวงศ์ครั้งนี้ทำให้อยุธาต้องเสียเอกราชในเวลาต่อมา

ภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* นอกจากจะนำเสนอความขัดแย้งระหว่างราชวงศ์พระร่วงกับราชวงศ์สุพรรณภูมิแล้ว ยังได้เพิ่มความขัดแย้งระหว่างพระวิสุทธิกษัตริย์กับพระมหาธรรมราชาเหมือนในเรื่องเล่าประเภทนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ ความขัดแย้งระหว่างพระวิสุทธิกษัตริย์กับพระมหาธรรมราชาเริ่มต้นจากพระมหาธรรมราชายอมเข้าเป็นฝ่ายหงสาวดี คอยลอบส่งข่าวให้พระเจ้าหงสาวดีรู้ความเคลื่อนไหวของอยุธยา เหตุการณ์ที่สำคัญเหตุการณ์หนึ่งสร้างความขัดแย้งระหว่างพระวิสุทธิกษัตริย์กับพระมหาธรรมราชาคือ พระมหาธรรมราชาลอบส่งข่าวให้พระเจ้าหงสาวดีรู้ แล้วส่งกองกำลังมาชิงตัวพระเทพกษัตริย์ไปยังหงสาวดี ด้วยความรักศักดิ์ศรีและรักเกียรติยศของพระเทพกษัตริย์ทำให้พระองค์ปลงพระชนม์

ตนเอง จากเหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้พระวิสุทธิกษัตริย์เคืองพระมหากษัตริย์ยิ่งนัก ที่ยอมทำทุกอย่างให้ศัตรู ส่วนอีกเหตุการณ์หนึ่งคือพระมหากษัตริย์สั่งให้พระวิสุทธิกษัตริย์ช่วยส่งดินดำ โดยให้นำดินดำใส่ในหีบศพนางกำนัลของพระวิสุทธิกษัตริย์ออกไปนอกเมือง เมื่อลอบส่งดินดำไป ยังกองทัพหงสาวดีสำเร็จช่วยให้หงสาวดีรบชนะอยุธยา จากเหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้พระวิสุทธิกษัตริย์เสียพระทัยอย่างยิ่งที่มีส่วนทำให้อยุธยาถูกพม่าทำลาย ความขัดแย้งระหว่างพระวิสุทธิกษัตริย์กับพระมหากษัตริย์เกิดจากความไม่เห็นด้วยที่พระมหากษัตริย์เข้าร่วมกับฝ่ายของพระเจ้าหงสาวดี และทำให้อยุธยาต้องตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า

นอกจากนั้นเหตุการณ์ที่พระยาจักรีเป็นไส้ศึกของหงสาวดีแสดงให้เห็นความขัดแย้งระหว่างคนไทยด้วยกันเองจนทำให้บ้านเมืองถูกทำลาย เมื่อพระยาจักรีมาอยู่เป็นตัวประกันที่หงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีส่งกองทัพไปโจมตีอยุธยา แต่ยังไม่มีความหวังที่จะได้รับชัยชนะ พระยาจักรีจึงอาสาหนีทัพจากพม่าไปเป็นไส้ศึกให้เมืองหงสาวดี แล้วเข้าไปปรับเปลี่ยนตำแหน่งทหารมีฝีมือไปยังตำแหน่งที่ไม่สำคัญ แล้วลอบเปิดประตูพระนครให้ทหารหงสาวดีเข้าบุกอยุธยา พระมหินทราราชเห็นว่าเป็นการที่พระยาจักรีมีความจงรักภักดีมาตั้งแต่สมัยพระราชบิดา จึงไว้วางใจให้พระยาจักรีเป็นแม่ทัพของอยุธยา โดยมีลวงรู้กลศึกของพระยาจักรี ในที่สุดพระยาจักรีสามารถลอบเปิดประตูเมืองให้กองทัพพม่าเข้ามาโจมตีอยุธยาได้ ทำให้อยุธยาต้องเสียเอกราชแก่หงสาวดี นับว่าการเสียเอกราชในครั้งนี้มิได้เกิดจากพม่าทำลายอยุธยาหากแต่เกิดจากการทรยศของคนไทยด้วยกันเอง พระยาจักรีอาศัยความไว้วางใจของพระมหินทราราช แต่กลับคิดทรยศต่อประเทศชาติของตนเอง

เมื่อพระยาจักรีทำตามแผนสำเร็จ ได้มาขอรางวัลจากพระเจ้าหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีปูนบำเหน็จเป็นหีบสมบัติแล้วให้พระยาจักรียกออกไป พระเจ้าหงสาวดีให้ทหารมาตอกมือ ตอกเล็บขณะที่พระยาจักรียกหีบสมบัติ เนื่องจากพระเจ้าหงสาวดีเห็นว่าพระยาจักรีคิดทรยศ แม้แต่เจ้าเหนือหัวของตนเอง อนาคตก็อาจจะคิดทรยศต่อหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีสั่งให้นำพระยาจักรีไปถ่วงน้ำพร้อมหีบสมบัติ เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นเหตุการณ์ที่พลิกผันชะตากรรมของพระยาจักรีเป็นอย่างยิ่ง แทนที่พระยาจักรีจะได้รับรางวัล ปูนบำเหน็จ กลับถูกนำไปถ่วงน้ำจนเสียชีวิต

นอกจากความขัดแย้งระหว่างคนไทยกับคนไทยด้วยกันแล้ว ยังปรากฏความขัดแย้งภายในพระทัยของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ความขัดแย้งดังกล่าวมักจะนำเสนอควบคู่กับการสร้างตัวละครพระพี่นางสุพรรณกัลยา และตอนที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชต้องตกเป็นตัวประกันที่หงสาวดี ดังในเรื่อง ลิลิตนเรศวร และ อธิราชา ในเรื่องเล่าประเภทภาพยนตร์นำเสนอ

จากตารางข้างต้น ภาพยนตร์เรื่อง *มหาราชดำ* ได้เพิ่มเติมเหตุการณ์ในตอนต้นเรื่องที่บ้านเมืองอยู่ในภาวะยุคเข็ญ เนื่องจากคนไทยขัดแย้งกันเองจนทำให้สูญเสียอิสรภาพ แล้วสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้นำกองทัพและประชาชนกอบกู้อิสรภาพ ส่วนภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ได้เพิ่มเติมเหตุการณ์ในตอนต้นเรื่องตั้งแต่คราวสงครามช้างเผือก และบ้านเมืองเกิดภาวะยุคเข็ญ จนทำให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชต้องมาเป็นตัวประกันที่หงสาวดี เหตุการณ์ที่เพิ่มเข้ามาในภาพยนตร์เรื่อง *มหาราชดำ* และภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* แสดงให้เห็นความขัดแย้งระหว่างคนไทยด้วยกันเอง และความอ่อนแอของกองทัพอยุธยาจนทำให้อยุธยาต้องตกเป็นเมืองขึ้นของหงสาวดี นอกจากนี้ ภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ได้เน้นเหตุการณ์ศึกเมืองคัง เพื่อแสดงความสามารถในการรบของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

4.2.3 การสร้างตัวละคร

การสร้างตัวละครในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประเภทภาพยนตร์ ผู้เล่าเรื่องสร้างพระมหาอุปราชาให้เป็นคู่ขัดแย้งกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชดังในเรื่องเล่าประเภทอื่นๆ นอกจากนี้ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประเภทภาพยนตร์ ได้เพิ่มบทบาทของตัวละครสำคัญๆ เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับตัวละครอื่น และเพื่อสร้างตัวละครให้เป็นผู้ช่วยเหลือสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังนี้

4.2.3.1 สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ภาพยนตร์เรื่อง *มหาราชดำ* ได้นำเสนอเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไว้ในส่วนครึ่งหลังของเรื่อง เนื่องจากในช่วงแรกกล่าวไว้แต่เพียงว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชต้องไปเป็นตัวจ่านายอู่กรุงหงสาวดี โดยไม่ได้กล่าวถึงเรื่องราวในวัยเด็กของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในช่วงครึ่งแรกของเรื่องกล่าวถึงขุนศึกกรุงศรีอยุธยาที่หนีทัพมาไปอยู่ที่บ้านอรุณภูมิ ภาพยนตร์เรื่อง *มหาราชดำ* เริ่มกล่าวถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในตอนที่พระองค์ให้กองทัพไปตามหาขุนศึกที่ยังมีชีวิตอยู่มารวมกองทัพของพระองค์แล้วประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครง บทบาทของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงเริ่มต้นพร้อมการรวบรวมเหล่าทหารมาร่วมเป็นกองทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช วีรกรรมสำคัญของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ปรากฏในเรื่อง เช่น ตอนประกาศอิสรภาพ ตอนสมเด็จพระนเรศวรมหาราชยิงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง ตอนสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเข้าปล้นค่ายพม่า ตอนสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกระทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นนักรบที่ร่วมรบเคียงบ่าเคียงไหล่กับเหล่าทหาร

ตลอดเวลา ถึงแม้พระองค์จะเป็นพระมหากษัตริย์แต่พระองค์ก็ร่วมรบกับเหล่าทหาร ล้วนแสดงให้เห็นว่าการกอบกู้เอกราชในครั้งนี้ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากทุกฝ่าย นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้นำที่เข้มแข็งจนสามารถนำพากองทัพและประชาชนกอบกู้เอกราชได้สำเร็จ

ภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* เพิ่มเติมเหตุการณ์ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชต้องไปเป็นตัวประกันอยู่หงสาวดี เมื่อพระมหาธรรมราชาเจราจาอรังษกับพระเจ้าหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีขอสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นตัวประกัน แล้วชุบเลี้ยงประจวบบุตรของตนเอง ในขณะที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีพระชันษาเพียง 9 ขวบ ต้องไปเป็นตัวประกัน ณ เมืองศัตถุ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระราชโอรสของพระมหากษัตริย์ แต่ต้องไปอยู่ในฐานะเป็นตัวประกัน เป็นเหตุการณ์ที่สร้างความพลิกผันกับชะตาชีวิตของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่ต้องพลัดบ้านพลัดเมืองไปอยู่หงสาวดี เหตุการณ์ดังกล่าวสร้างอารมณ์สะเทือนใจให้กับผู้ชม

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชใน ภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* เป็นผู้ที่รักศักดิ์ศรีของตนเองเป็นอย่างยิ่ง จากเหตุการณ์ในครั้งแรกที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้พบพระเจ้าหงสาวดี แล้วพระองค์ก็ไม่ยอมหมอบกราบ และยังกล่าวอีกว่า จะหมอบกราบเฉพาะผู้ที่ควรหมอบกราบ ในขณะที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชอยู่ในฐานะตัวประกันแต่พระองค์ก็ยังคงรักศักดิ์ศรีของพระองค์ มิยอมก้มหัวให้ฝ่ายศัตถุ เมื่อมังสามเกียดกล่าวหาว่าไก่ของพระนเรศวรเป็นไก่เชลย มีอาจสู้ไก่ของหงสาวดี ด้วยความมุ่งมั่น มีจิตใจนักสู้ มีต้องการให้หงสาวดีถูกว่าเป็นไก่เชลย สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงตัดสินใจพระทัยนำไก่สยามชนกับไก่หงสาวดีแล้วได้รับชัยชนะในที่สุด สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงเป็นผู้ที่มีเลือดนักสู้มาตั้งแต่เด็ก เมื่อพระองค์อยู่ในฐานะนักรบ พระองค์ก็เข้าร่วมรบอย่างเต็มที่ วางแผนกลศึกอย่างรอบคอบจนสามารถเอาชนะศึกเมืองคังได้

นอกจากนั้นพระองค์ยังเป็นพระมหากษัตริย์ที่จิตใจงดงามมีน้ำใจไมตรีต่อทั้งเชลยศึกและเหล่าทหาร ดังเห็นได้จากการที่พระองค์ได้ขอชีวิตเจ้าฟ้าเมืองคัง ส่วนอีกเหตุการณ์หนึ่งคือการที่พระองค์กลับไปช่วยพระราชมนูคราวที่ถูกยิงแล้วตกอยู่ในวงล้อมของทหารพม่า จากเหตุการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพระองค์เป็นนักรบที่ไม่มีวันทอดทิ้งเหล่าทหารของพระองค์

นอกจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะเป็นนักรบที่มีความกล้าหาญ เข้มแข็ง วางแผนการรบจนสามารถประกาศเอกราชได้สำเร็จ พระองค์ยังเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีน้ำพระทัยเมตตาต่อราษฎรของพระองค์เป็นอย่างดี ดังจากเหตุการณ์ที่พระองค์ได้ไปสำรวจชีวิต

ความเป็นอยู่ของชาวบ้านว่ามีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร เมื่อพระองค์ประกาศอิสรภาพแล้ว ได้เร่งให้สร้างสะพานข้ามแม่น้ำสะโตงเพื่อให้ครว้ไทย ครว้มอญได้อพยพกลับอยุธยาพร้อมพระองค์ แม้กระทั่งขุนเดชซึ่งเป็นเชลยศึกที่ถูกกวาดต้อนไปยังหงสาวดี แล้วแปรผันไปเป็นพวกของหงสาวดี ครว้ที่เทครว้ไทย ครว้มอญกลับอยุธยา สมเด็จพระนเรศวรมหาราชก็ได้ถือโทษโกรธเคืองขุนเดช และอนุญาตให้ขุนเดชข้ามแม่น้ำสะโตงกลับมาด้วย สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงเป็นพระมหากษัตริย์ที่เปี่ยมไปด้วยน้ำใจไมตรี มีเมตตาต่อราษฎรของพระองค์

4.2.3.2 พระมหาอุปราชา

ภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ผู้เล่าเรื่องสร้างให้พระมหาอุปราชาเป็นตัวละครคู่ตรงข้ามกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระมหาอุปราชาเป็นคู่แข่งกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาตั้งแต่ครั้งทรงพระเยาว์ ดังเห็นได้จากเหตุการณ์ที่พระมหาอุปราชายังบังคับให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชถวายความเคารพพระองค์ นอกจากนี้พระมหาอุปราชายังพูดจาดูถูกหยามเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่าเป็นไก่เชลย แต่สิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจนว่าพระมหาอุปราชามีได้มีคุณสมบัติเยี่ยงนักรบ จากเหตุการณ์ที่พระมหาอุปราชาประมาทเข้าศึกศัตรูครว้ที่ไปรบที่เมืองคัง นอกจากนี้พระมหาอุปราชายังเป็นนักรบที่ขาดจารีต ธรรมเนียมในการรบ จากครว้ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชสร้างสะพานข้ามแม่น้ำสะโตงเพื่อเร่งให้ไพร่พลเดินทางกลับอยุธยา พระมหาอุปราชาได้สั่งให้พวกนาคาล่าหัวมนุษย์ไปสังหารสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทั้งๆที่การใช้นาคาล่าหัวมนุษย์ในการศึก เป็นความคิดที่ต่ำช้าและไร้เกียรติมาก แต่พระมหาอุปราชายังมีรับสั่งให้ทำตามนั้น จากเหตุการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพระมหาอุปราชาขาดคุณสมบัติของนักรบ ซึ่งแตกต่างจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เป็นผู้เคารพกฎสงคราม และมีเมตตาต่อราษฎร

4.2.3.3 ผู้ช่วยเหลือในภาพยนตร์เรื่อง *มหาราชดำ*

ภาพยนตร์เรื่อง *มหาราชดำ* เป็นเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่สร้างตัวละครเพิ่มเติมเข้ามาเป็นจำนวนมาก ในที่นี้จะกล่าวถึงตัวละครที่ปรากฏเฉพาะใน ภาพยนตร์เรื่อง *มหาราชดำ* เพื่อแสดงให้เห็นว่าการกู้เอกราชของชาติไทยไม่ได้เกิดจากความสามารถของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเท่านั้น แต่เอกราชของชาติไทยนั้นเกิดจากความร่วมมือร่วมใจของคนไทยทุกคน ซึ่งสอดคล้องกับคำโปรยที่ว่า “เอกราชของชาติไทย แลกมาด้วยเลือดเนื้อและชีวิตของบรรพชน”

ภาพยนตร์เรื่อง *มหาราชดำ* ได้สร้างตัวละครที่เป็นผู้ช่วยเหลือในการกอบกู้
อิสรภาพของสมเด็จพระนเรศวร เช่น ทหาร พระ และประชาชนทั่วไป ดังรายละเอียด

1) จำปา

จำปาเป็นหญิงชาวอยุธยาที่ถูกพม่าข่มขืนในระหว่างการทำสงคราม แล้ว
กรุงศรีอยุธยาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า จำปาต้องกลายเป็นหญิงบำ เสียดสี หวาดระแวง จาก
สภาพของจำปาที่กลายเป็นบ้า ทำให้จำปาซึ่งเป็นน้องสาวของจำปามีความแค้นทหารพม่ายิ่งนัก
ภาพของจำปาที่เป็นบ้าเพราะถูกทหารพม่าข่มขืนสร้างอารมณ์สะเทือนใจให้กับผู้ชม เพราะก่อน
หน้านั้นเป็นภาพที่กรุงศรีอยุธยาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า แล้วตามด้วยภาพที่จำปาเป็นบ้า เสียด
สติ

2) ขุนหาญ

ขุนหาญเป็นขุนศึกของกรุงศรีอยุธยา ต่อสู้กับพม่าจนกระทั่งกรุงศรี
อยุธยาแตก แล้วขุนหาญก็พาทัพหนีมาที่หมู่บ้านอรัญญิก ในระหว่างที่ขุนหาญอยู่ที่บ้านอรัญญิก
ขุนเดียดในฐานะทหารรับใช้ฝายพม่าได้มายึดผู้หญิงไปเป็นดอกเบี๋ยที่บ้านอรัญญิกแข็งข้อไม่ยอม
ส่งส่วยไปให้ เหล่าทหารจะเข้าต่อสู้กับขุนเดียด แต่ขุนหาญห้ามไว้เพราะเกรงว่าจะสร้างความ
เดือดร้อนให้กับชาวบ้านอรัญญิก เมื่อขุนหาญรู้ว่าแม่กับเมียตายเพราะขุนเดียด ทำให้ขุนหาญ
ลุกขึ้นมาต่อสู้กับขุนเดียด ขุนหาญเป็นทหารกล้านำชาวบ้านอรัญญิกเข้าต่อสู้กับฝายพม่า
ถึงแม้ขุนหาญจะต้องเสียแม่ เสียเมียไป แต่ขุนหาญก็ไม่ยอมเสียบ้านเมือง ยอมรบจนตัวตายเพื่อ
รักษาบ้านเมือง

3) ทับทิม

ทับทิมเป็นเมียของขุนหาญ เป็นหญิงที่มีความอดทน เข้มแข็ง ถึงแม้
ขุนหาญจะหนีการจับกุมของฝายพม่าไปแต่ทับทิมก็ไม่ย่อท้อ ไม่ยอมไปเป็นทาสของพม่า
ดังความที่ว่า

ทับทิม พม่ามีชัยครั้งนี้เพราะคนไทยเป็นไส้ศึกกันเอง

ขุนเดียด ทับทิม ขุนหาญหนีทัพไปแล้ว ข้าขุนเดียดยังอยู่

ทับทิม ขุนเดียดใจเป็นขี้ข่า เป็นไทยแต่ใจขี้ข่า

ขุนเดียด หลวงหาญพาขุนศึกหนีทัพไป ให้มายึดสมบัติของ

ขุนหาญเข้าหลวง

ทับทิม พม่าไม่พอใจให้มายึดเอาเอง ไม่ใช่ให้มาเฝ้าบ้าน
มายึดเอา⁴⁰

⁴⁰ ภาพยนตร์เรื่อง *มหาราชดำ* (ซีดี-รอม) กรุงเทพมหานคร: โซลาร์ มาร์เก็ตติ้ง, 2542.

จากเหตุการณ์ตอนที่ทับทิมกล้าพูดกล้าทำกับขุนเดียด แสดงให้เห็นว่า ทับทิมมีความเข้มแข็ง กล้าหาญ ไม่เกรงกลัวขุนเดียด เมื่อแม่ตาย ทับทิมถูกขุนเดียดจับตัวไป มอบให้หัวหน้ากองฝ่ายพม่า ทับทิมใช้ความเฉลียวฉลาดแกล้งยอมให้แม่ทัพพม่าอดจวบ เพื่อหาเวลาที่แม่ทัพผลอแล้วเอามิดฆ่าแม่ทัพนายกอง ถึงแม้ทับทิมจะถูกทหารพม่าฆ่าในระหว่างที่ ขุนพัยกับขุนทับไปช่วยเหลือ แต่ทับทิมก็ไม่เสียดายชีวิต เพราะได้ต่อสู้เพื่อบ้านเมืองของตน แล้ว ทับทิมจึงเป็นตัวอย่างของผู้หญิงที่มีความเข้มแข็ง กล้าหาญ ไม่หวั่นเกรงทหารพม่า

4) ขุนทับ

ขุนทับเป็นหนึ่งในขุนศึกของทหารกรุงศรีอยุธยา ขุนทับต้องหนีทัพถึง 2 ครั้ง ครั้งแรกตอนที่หนีมาบ้านอรัญญิก และอีกครั้งตอนที่ทหารพม่านุกบ้านอรัญญิก แล้วทหารกับชาวบ้านเข้าต่อสู้จนกองทัพฝ่ายไทยแตกพ่าย ขุนทับเป็นขุนศึกคนสุดท้ายที่ได้มาร่วมรบกับกองทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังคำพูดที่ว่า “ในที่สุดข้าจะได้ร่วมรบกับพระองค์ดำ ในที่สุดข้าจะได้ร่วมรบกับพระองค์ดำ ในที่สุดข้าจะได้ร่วมรบกับพระองค์ดำ” ขุนทับได้เข้าพบสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแล้วร่วมประกาศอิสรภาพ ตั้งแต่นั้นมาขุนทับเป็นส่วนหนึ่งในกองทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จนกระทั่งขุนทับถูกทหารพม่าฆ่าตายตอนสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา ขุนทับเป็นทหารที่มีความเข้มแข็ง อดทน ต่อสู้กับข้าศึกศัตรูอย่างไม่กลัวตาย ยอมเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อบ้านเมือง ดังคำที่ขุนทับเคยกล่าวไว้ว่า “ชีวิตคนเรานี้สั้น แต่เอกราชของแผ่นดินเป็นสิ่งที่เราต้องรักษาสืบทอดต่อไป”⁴¹

5) มาลัย

มาลัยเป็นเมียของขุนทับ ได้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับขุนทับมาตลอด เมื่อทหารพม่านุกหมู่บ้านอรัญญิก มาลัยเป็นหญิงคนหนึ่งที่ลุกขึ้นจับดาบเข้าต่อสู้กับพม่า ถึงแม้การต่อสู้ในครั้งนั้นทำให้มาลัยกับขุนทับต้องหนีทหารพม่าเป็นครั้งที่ 2 แต่มาลัยก็ยังไม่ย่อท้อ ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับขุนทับตลอดเวลา เมื่อมาลัยคลอดลูก ขุนทับต้องไปร่วมทัพกับพระนเรศวรมาลัยก็ยินดีให้ขุนทับไปรบแล้วกล่าวว่า “เป็นงานหลวงให้รีบไป เป็นวาสนาที่ลูกจะเกิดมาตอนที่พ่อร่วมรบกับพระองค์ดำ” เมื่อมาลัยรู้ว่าทัพของหงสาวดีเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยาอีกครั้ง มาลัยยังได้กล่าวอีกว่า “ถ้าชาติอยู่ไม่ได้ มาลัยก็อยู่ไม่ได้ มาลัยอยากเป็นชาย” มาลัยจึงเป็นผู้หญิงอีกคนหนึ่งที่มีความเข้มแข็ง อดทน กล้าหาญ ร่วมทุกข์ร่วมสุขและร่วมรบกับขุนทับ

⁴¹ เรื่องเดียวกัน.

6) ขุนพยับ

ขุนพยับเป็นขุนศึกคนสำคัญอีกคนหนึ่งทีหนีทัพพม่ามาที่บ้านอรัญญิก ขุนพยับเป็นทหารที่มีความเสียสละเป็นอย่างยิ่ง เห็นความสุขของเพื่อนสำคัญกว่าความสุขของตน ถึงแม้ขุนพยับจะรักมาลัยเพียงข้างเดียว เมื่อขุนพยับรู้ว่ามาลัยรักกับขุนทับทิมก็ยอมหลีกเลี่ยงให้ ขุนพยับมีความตั้งใจที่จะกู้ชาติ เมื่อรู้ว่าขุนหาญไม่สบายใจที่แม่และเมียยังอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา ขุนพยับก็รับอาสาจะไปรับแม่และเมียของขุนหาญมาให้ เพื่อให้ขุนหาญสบายใจและเตรียมกู้ชาติให้สำเร็จ ขุนพยับจึงเป็นตัวอย่างของทหารที่มีความกล้าหาญและเสียสละทุกอย่างเพื่อความความสุขของเพื่อน

7) จำปี

จำปีเป็นหญิงสาวที่ต้องสูญเสียทุกสิ่งทุกอย่างเมื่อเสียกรุงศรีอยุธยา จำปีต้องเสียพ่อ เสียแม่ เสียจำปาซึ่งเป็นพี่สาว จากความสูญเสียทั้งหลายเหล่านี้ทำให้จำปีลุกขึ้นมาจับดาบ ต่อสู้กับทหารพม่า โดยไม่เกรงกลัวความตาย

8) หลวงพ่อ

หลวงพ่อกับที่พึ่งพาและเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านอรัญญิก ถึงแม้หลวงพ่อกจะอยู่ในสมณเพศ แต่มีความรักชาติบ้านเมืองเหมือนชาวกรุงศรีอยุธยา ดังความที่ว่า “กูเป็นพระอยู่กับเรื่องรบพม่ามันไม่ได้ ถ้ากูไม่ห่มจีวร ใจไม่ถือธรรมะ หัวคงหลุดอยู่กรุงศรีอยุธยา”⁴² เมื่อทหารพม่าบุกเข้าบ้านอรัญญิก หลวงพ่อกก็ลุกขึ้นมาจับดาบต่อสู้จนกระทั่งถูกฆ่าตาย ถึงแม้หลวงพ่อกจะเป็นพระ แต่ก็มีความรักชาติเช่นกัน

ภาพยนตร์เรื่อง *มหาราชดำ* เพิ่มบทบาทของตัวละครต่างๆ เหล่านี้เข้ามา เพื่อแสดงให้เห็นว่าการกู้ชาติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชนั้น ชาวบ้านทุกคนไม่ว่าจะเป็นทหาร ผู้หญิง พระ คนบ้า คนชรา ได้มีส่วนร่วมในการกู้ชาติทั้งสิ้น ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า “เอกราชของชาติไทย แลกมาด้วยเลือดเนื้อและชีวิตของบรรพชน”⁴³

4.2.3.4 ผู้ช่วยเหลือในภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช*

ภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ผู้ช่วยเหลือสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายไทยกับฝ่ายศัตรู ฝ่ายศัตรูเช่น พระเจ้าหงสาวดี เป็น ผู้ช่วยเหลือให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกลับคืนอยุธยาได้อย่างปลอดภัย ส่วนมณีจันทร์กับมหา

⁴² เรื่องเดียวกัน.

⁴³ เรื่องเดียวกัน.

เถรคันฉ่อง เป็นคนของฝ่ายพม่า แต่ช่วยเหลือสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในทุกด้าน มหาเถรคันฉ่องช่วยสอนวิชาการรบให้กับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ส่วนมณีจันทร์คอยดูแลพระนางสุพรรณกัลยาแทนสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แล้วในตอนหลังได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกองทัพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ส่วน เลอซิ่นกับหมอกมู เคยเป็นข้าศึกที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชไปสู้รบเพื่อชิงเมืองคัง ในตอนหลังเลอซิ่นกับหมอกมูได้กลายมาเป็นกองกำลังสำคัญของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) พระเจ้าหงสาวดี

พระเจ้าหงสาวดีเป็นผู้นำสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาเป็นตัวประกัน แล้วรับเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมที่เมืองพม่า พระองค์ให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชศึกษาเล่าเรียนจากมหาเถรคันฉ่อง ถึงแม้พระองค์จะเป็นพระมหากษัตริย์พม่าแต่พระองค์ก็รักใคร่เอ็นดูสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นอย่างยิ่ง พระองค์ช่วยให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกลับอยุธยาได้สำเร็จ พระเจ้าหงสาวดีเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีน้ำใจไมตรี มีเมตตาต่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและพระนางสุพรรณกัลยา แม้พระนางสุพรรณกัลยาจะมาถวายตัวเพื่อแลกกับการให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเดินทางกลับอยุธยาปลอดภัย พระเจ้าหงสาวดีก็ยินดีช่วยเหลือโดยไม่หวังผลตอบแทน เพราะต้องการให้พระนางสุพรรณกัลยารักพระองค์ด้วยใจจริง เมื่อพระมหินทรราชมาเป็นเชลยศึกที่หงสาวดีแล้วเกิดประชวร พระเจ้าหงสาวดีสั่งให้แพทย์หลวงดูแลพระมหินทรราชอย่างเต็มที่เพราะไม่ต้องการถูกครหาว่าทำร้ายศัตรู นอกจากนี้พระเจ้าหงสาวดียังเป็นผู้มีความสามารถ เชี่ยวชาญในการรบอีกด้วย พระเจ้าหงสาวดีจึงเป็นผู้ช่วยเหลือคนสำคัญของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชคราวที่ต้องไปเป็นตัวประกันอยู่หงสาวดี

2) มหาเถรคันฉ่อง

มหาเถรคันฉ่องเป็นผู้ช่วยเหลือสมเด็จพระนเรศวรมหาราชตลอดเวลา เริ่มต้นตั้งแต่เป็นผู้ที่ให้การศึกษ สอนวิชาความรู้ต่างๆ ทั้งเรื่องการปกครองบ้านเมือง วิชาการรบ การใช้อาวุธ นอกจากนี้มหาเถรคันฉ่องยังได้ช่วยชีวิตของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไว้ด้วย ดั้งเห็นได้จากคราวที่พระยาเกียรติ พระยารามมาลอบสังหารสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อมหาเถรคันฉ่องรู้เรื่องก็ได้บอกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และช่วยให้พระองค์รอดจากการถูกลอบสังหาร

3) มณีจันทร์

มณีจันทร์ เป็นเด็กสาวที่อยู่ในความอุปการะของมหาเถรคันฉ่อง แต่แท้จริงแล้วมณีจันทร์เป็นบุตรของพระเจ้าหงสาวดีกับพระนางจันทรา มณีจันทร์แม้จะเป็นคนหงสาวดีแต่นางผูกพันกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาตั้งแต่เยาว์วัย จนกระทั่งนางได้ไปรับใช้

พระพี่นางสุพรรณกัลยา มณีจันทร์เป็นสื่อกลาง คอยส่งข่าวคราวระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระนางสุพรรณกัลยา เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ประกาศอิสรภาพแล้วเร่งเทครัวไทย ครั่วมอญกลับอยุธยา สมเด็จพระนเรศวรมหาราชพามณีจันทร์กลับไปด้วย ในระหว่างศึกที่แม่น้ำสะโตง มณีจันทร์ได้ร่วมรบทำศึกเคียงบ่าเคียงไหล่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเช่นกัน เมื่อพระราชมนูกับเลอชินตกอยู่ในวงล้อมของพม่า มณีจันทร์กับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้เข้าไปช่วยเหลือทั้งสองคนสำเร็จ มณีจันทร์จึงเป็นหญิงสาวที่มีความกล้าหาญและเก่งกล้าสามารถในการรบคนหนึ่ง

4) เลอชิน

เลอชิน เป็นพระราชธิดาของเจ้าฟ้าเมืองคัง ในภาพยนตร์เรื่องนี้เลอชินแสดงให้เห็นว่าเป็นหญิงสาวที่มีความกล้าหาญและสามารถในการรบ ดังเห็นได้จากเลอชินเป็นผู้นำในการรบที่ศึกเมืองคังจนทำให้กองทัพของพระมหาอุปราชากับกองทัพของนัดจินหนองล่าถอยไป เมื่อเลอชินถูกจับเป็นเชลยศึกเมืองคัง เลอชินหาทางหลบหนีจากการเป็นเชลย จากเหตุการณ์ดังกล่าวได้สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างเลอชินกับพระราชมนู ในภาพยนตร์เรื่องนี้เลอชินจึงเป็นตัวแทนของผู้หญิงที่มีความรักชาติบ้านเมือง เมื่อคราวที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชช่วยนางและเจ้าฟ้าเมืองคังรอดจากการถูกประหารชีวิต นางก็รู้สึกซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแล้วได้มาร่วมทำศึกที่แม่น้ำสะโตงกับกองทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อพระราชมนูถูกทหารพม่าทำร้ายจนบาดเจ็บสาหัส เลอชินก็เข้าช่วยเหลือรบเคียงบ่าเคียงไหล่กับพระราชมนู ถึงแม้อยุธยาจะมีไข้บ้านเกิดเมืองนอนของนาง แต่นางก็ได้ร่วมรบกับกองทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประหนึ่งว่านางเป็นส่วนหนึ่งของกองทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

5) หมอกมู

หมอกมู เป็นทหารคนสนิทของเลอชิน นอกจากหมอกมูจะมีความสามารถในการรบแล้ว หมอกมูยังเป็นผู้ที่มีความเสียสละเป็นอย่างมาก เมื่อหมอกมูถูกศรพิษของพวกนาคาล่าหัวมนุษย์ เลอชินนำหมอกมูไปรักษาที่ค่ายของพระราชมนู ในระหว่างนั้นทหารพม่าเข้าโจมตีค่ายของพระราชมนูอย่างหนัก พระราชมนูบอกให้เลอชินนำตัวหมอกมูไปรักษาต่อที่ค่ายของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช หมอกมูไม่ต้องการเป็นตัวถ่วงของเลอชินกับพระราชมนูจึงปลิดชีวิตตนเอง จากเหตุการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าหมอกมูเป็นหญิงสาวที่มีความเสียสละ

6) พระยาเกียรติ พระยาราม

พระยาเกียรติ พระยาราม ได้รับคำสั่งจากนันทบุเรงให้มาลอบประหารชีวิตสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แต่พระเกียรติ พระยารามสำนึกในบุญคุณของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เคยออกรับแทน ไม่ให้ไม่ให้พระยาเกียรติ พระยารามถูกมหาเถรคณฉ่องลงโทษ พระยาเกียรติ พระยารามเปลี่ยนใจไม่ลอบประหารชีวิตสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แล้วนำความลับทั้งหมดมาบอกมหาเถรคณฉ่อง

นอกจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะได้รับการช่วยเหลืออย่างดีจากพระเจ้าหงสาวดี มหาเถรคณฉ่อง มณีจันทร์ เลอชิน หมอกมูแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีบุญบารมีมาก แม้ฝ่ายศัตรูยังรักใคร่เอ็นดู ให้การศึกษาแก่พระองค์ ส่วนฝ่ายที่เคยเป็นข้าศึกศัตรูเช่น หมอกมูและเลอชิน ยังเปลี่ยนใจมาเป็นส่วนหนึ่งของกองทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เพราะซาบซึ้งในความเมตตาของพระองค์

ส่วนตัวละครที่เป็นผู้ช่วยเหลือฝ่ายไทยของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้แก่ พระราชมนู พระนางสุพรรณกัลยา พระเทพกษัตริย์ ดังรายละเอียด

7) พระราชมนู

พระราชมนูหรือบุญทิ่ง เป็นเพื่อนคู่คิดมิตรคู่ใจของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาตั้งแต่ครั้งทรงพระเยาว์ พระราชมนูร่วมทำศึกกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชหลายครั้งหลายครา ไม่ว่าจะเป็นศึกเมืองคัง การประกาศอิสรภาพที่เมืองแครง ทำศึกที่ช่องเขาขาด พระราชมนูเป็นทหารคนสำคัญของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ช่วยเหลือให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกอบกู้อิสรภาพได้สำเร็จ ยามที่พระราชมนูถูกกองทัพพม่าไล่ตามมาทันที่ช่องเขาขาด สมเด็จพระนเรศวรมหาราชก็ได้ทอดทิ้งทหารคนสำคัญ ย้อนกลับไปช่วยเหลือพระราชมนูให้รอดพ้นจากกองทัพพม่าได้สำเร็จ นอกจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะเป็นพระมหากษัตริย์นักรบแล้ว ยังมีเมตตาต่อเหล่าทหารทุกคน

8) พระนางสุพรรณกัลยา

พระนางสุพรรณกัลยา เป็นพระพี่นางของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อคราวที่พระเจ้าหงสาวดีทำศึกชนะอยุธยา ได้ขอพระนางสุพรรณกัลยามาเป็นครุฝึกกรำให้กับหงสาวดี พระพี่นางได้นำดินอยุธยามาสติไว้กลางหงสาวดีเพื่อแสดงให้เห็นว่าพระพี่นางมีความจงรักภักดีต่อแผ่นดินของตน จนได้รับชื่อใหม่ว่า อะเมี้ยวโย ผู้จงรักภักดีในแผ่นดินของตน พระนางสุพรรณกัลยารักและเป็นห่วงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาก ถึงขนาดถวายตัวเพื่อให้พระเจ้าหงสาวดีช่วยเหลือให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเดินทางกลับอยุธยาอย่างปลอดภัย พระ

นางสุพรรณกัลยาเป็นตัวแทนตัวละครฝ่ายหญิงที่มีความเสียสละเพื่อแผ่นดินไม่แพ้สมเด็จพระนเรศวรมหาราช นอกจากนั้นเหตุการณ์ที่พระนางสุพรรณกัลยาต้องมาเป็นตัวจำประกันแทนสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นการเพิ่มความทุกข์และความขัดแย้งภายในใจของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชยิ่งนัก และเป็นแรงผลักดันให้พระองค์กอบกู้อิสรภาพให้สำเร็จ

9) พระเทพกษัตริย์

พระเทพกษัตริย์ได้รับการกล่าวถึงในภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* พระเทพกษัตริย์ได้ยอมทำตามคำสั่งพระมหินทราราช ที่ต้องการให้พระเทพกษัตริย์ไปเป็นพระมเหสีของพระไชยเชษฐาธิราช ซึ่งเป็นเจ้าเมืองล้านช้างเพื่อสร้างสัมพันธไมตรีระหว่างอยุธยากับล้านช้าง ในระหว่างการเดินทางไปล้านช้างพระเทพกษัตริย์ถูกกองทัพพม่าดักรุมโจมตีจับตัวไปให้พระเจ้าหงสาวดี พระเทพกษัตริย์เป็นหญิงสาวที่รักศักดิ์ศรีและเกียรติยศของพระองค์ มีต้องการให้แย่งชิงกันไปมาตั้งสิ่งของ พระนางจึงตัดสินใจปลิดชีวิตตนเองต่อหน้าพระเจ้าหงสาวดีเพื่อปกป้องศักดิ์ศรีของตนเอง พระเทพกษัตริย์เป็นตัวแทนหญิงสาวที่มีเลือดขัตติยนารีอย่างเข้มข้น การสร้างพระเทพกษัตริย์เข้ามาในภาพยนตร์เรื่องนี้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง พระเทพกษัตริย์เป็นตัวอย่างของตัวละครฝ่ายหญิงที่มีความรักชาติบ้านเมืองและรักศักดิ์ศรีของตนเอง ส่วนสมเด็จพระนเรศวรมหาราชก็มีลักษณะเช่นเดียวกับพระเทพกษัตริย์ การตายของพระเทพกษัตริย์ยังเป็นแรงผลักดันให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกอบกู้เอกราช

10) พระวิสุทธิกษัตริย์

พระวิสุทธิกษัตริย์เป็นพระราชมารดาของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ถึงแม้พระวิสุทธิกษัตริย์จะเป็นเชื้อสายราชวงศ์สุพรรณภูมิแล้วมาอภิเษกสมรสกับราชวงศ์พระร่วงก็ตาม แต่พระนางก็มีความจงรักภักดีต่อทั้ง 2 ราชวงศ์ พระวิสุทธิกษัตริย์ต้องผ่านการสูญเสียหลายครั้งหลายครา ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชต้องไปเป็นตัวประกันที่หงสาวดี ต่อมาพระนางสุพรรณกัลยาต้องไปอยู่หงสาวดีอีกเช่นกัน พระเทพกษัตริย์ปลิดชีวิตตนเองเพราะพระสวามีลอบส่งข่าวบอกพระเจ้าหงสาวดี พิษณุโลกถูกกองทัพอยุธยาจับล้านช้างเข้าโจมตี อยุธยาต้องตกเป็นเมืองขึ้นของหงสาวดี พระวิสุทธิกษัตริย์จึงเป็นผู้หญิงที่มีความอดทนเป็นอย่างยิ่ง เพราะพระนางต้องผ่านการสูญเสียหลายครั้งหลายครา การตายของพระวิสุทธิกษัตริย์สร้างอารมณ์สะเทือนใจให้กับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในขณะที่เดียวกันก็เป็นแรงผลักดันให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกอบกู้อิสรภาพ

นอกจากตัวละครฝ่ายไทยจะเป็นผู้ช่วยเหลือคนสำคัญในการผลักดันให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมุ่งมั่น ตั้งใจที่จะกอบกู้อิสรภาพแล้ว การสร้างตัวละครให้ฝ่ายไทยเป็นผู้อ่อนแอ เช่น พระมหินทราราช และพระมหาธรรมราชา หรือฝ่ายไทยผู้ทรยศ ดังพระยาจักรี ก็

เป็นส่วนหนึ่งที่เปิดโอกาสให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้แสดงความกล้าหาญ และความสามารถ ในการรบอย่างเต็มที่ เพื่อจะกอบกู้อิสรภาพคืนมา ดังรายละเอียด

11) พระมหินทราราช

พระมหินทราราช เป็นพระมหากษัตริย์ที่ครองกรุงศรีอยุธยา พระมหินทราราชขัดแย้งกับพระมหาธรรมราชาเพราะเข้าใจว่าพระมหาธรรมราชาต้องการปกครองอยุธยา แล้วไปร่วมมือกับหงสาวดีมาโจมตีอยุธยา พระมหินทราราชร่วมมือกับพระเจ้าล้านช้างส่งกองทัพเข้าไปโจมตีพิษณุโลก ยึดเมืองพิษณุโลกได้สำเร็จ ต่อมาพระมหินทราราชเป็นฝ่ายพ่ายแพ้เพราะประมาทแผนกลศึกของพระยาจักรีจึงทำให้อยุธยาตกเป็นเมืองขึ้นของหงสาวดี การสร้างให้พระมหินทราราชเป็นผู้พ่ายแพ้ เปิดโอกาสให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชแสดงความสามารถที่จะกลับมากอบกู้อิสรภาพ

12) พระมหาธรรมราชา

พระมหาธรรมราชา เป็นพระราชบิดาของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระมหาธรรมราชาเห็นว่าพิษณุโลกไม่สามารถต้านทานศึกหงสาวดีได้ จึงเจรจาขอหย่าศึกกับพระเจ้าหงสาวดีแล้วเข้าเป็นพวกของหงสาวดี ในช่วงเวลาที่พระเจ้าหงสาวดีครองราชย์ พระมหาธรรมราชาเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีไมตรีกับหงสาวดีเป็นอย่างดีเพราะไม่ต้องการสูญเสียไพร่พล และทำให้พิษณุโลกเดือดร้อน

13) พระยาจักรี

พระยาจักรี เคยเป็นแม่ทัพคนสำคัญของอยุธยา เมื่อคราวที่พระเจ้าหงสาวดีขอสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไปเป็นตัวประกัน พระยาจักรีก็เป็นตัวประกันในครั้งนั้นด้วย พระยาจักรีเป็นแม่ทัพใหญ่ของอยุธยา แต่กลับวางแผนกลศึกทำลายทัพอยุธยาซึ่งเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของตนเอง พระยาจักรีจึงเป็นตัวแทนของทหารที่ขาดความจงรักภักดี ละโมภโลภมากจนต้องเสียชีวิตในที่สุด จากเหตุการณ์ดังกล่าวสร้างความคับแค้นใจให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นอย่างยิ่ง และเป็นแรงผลักดันให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกอบกู้อิสรภาพ

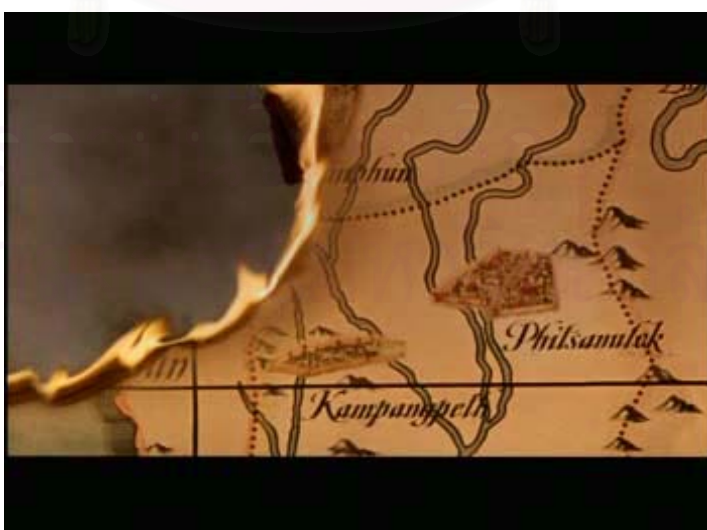
ตัวละครในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ประเภทภาพยนตร์มีความหลากหลาย ทั้งตัวละครที่เป็นคู่ตรงข้ามกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และตัวละครที่เป็นผู้ช่วยเหลือสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจนทำให้พระองค์กอบกู้อิสรภาพได้สำเร็จ

4.2.4 การสร้างฉาก

ฉากสำคัญในภาพยนตร์เรื่อง *มหาราชดำ* และภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* คือ การสูญเสียอิสรภาพของคนไทย บ้านเมืองตกอยู่ในภาวะยุคเข็ญ ประชาชนได้รับความทุกข์ยากลำบาก ดังภาพ

ภาพ 28 แสดงกรุงศรีอยุธยาตกเป็นเมืองขึ้นของหงสาวดี
ในภาพยนตร์เรื่อง *มหาราชดำ*

ภาพ 29 แสดงกรุงศรีอยุธยาตกเป็นเมืองขึ้นของหงสาวดี
ในภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช*

เราจะเริ่มจากท้องฟ้าที่มีดครีมีด้วยเมฆฝน...สายฟ้าแลบ
แปลบแปลบ กล้องแพนลงมาจับที่ตัวเมืองพิษณุโลกที่ถูกล้อม
ด้วยกองทัพของพระเจ้าบุเรงนอง ...เราจะเห็นปืนใหญ่ของฝ่าย
หงสาวดีจำนวนมากตั้งเรียงรายระดมยิงเข้าไปในเมือง ซึ่งใน
ขณะนั้นจะเต็มไปด้วยควันไฟจากเพลิงไหม้ที่ลุกลามอยู่หลัง
กำแพงเมือง (ถ้าทำได้) กล้องจะเคลื่อนไปที่กำแพงเมือง ผ่าน
กำแพงเมืองไปจับภายในตัวเมือง เผยให้เห็นลำน้ำ่านที่ไหล
ผ่านกลางเมือง วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ และบางส่วนของเมืองที่
กำลังถูกไฟไหม้ แต่ที่สำคัญก็คือชาวบ้านที่กำลังป่วยด้วยโรค
ไข้ทรพิษ...มีศพเป็นจำนวนมากนอนตายตามถนนโดยไม่มีใคร
สนใจที่จะเก็บ เพราะผู้คนส่วนใหญ่บาดเจ็บไม่สบายกันถ้วน
หน้า จนไม่มีใครสนใจกับซากศพเหล่านั้น

ตัวอักษรบรรยาย

พระเจ้าบุเรงนองทรงล้อมเมืองพิษณุโลกอยู่สองเดือน
จนอาณาจักรอยุธยาต่างอดอยาก ประจวบกับเกิดมีไข้ทรพิษ
ระบาดหนัก ทำให้ไพร่บ้านพลเมืองและข้าทหารต่างล้มตายลง
เป็นจำนวนมาก⁴⁴

ภาพ 30 แสดงเมืองกรุงศรีอยุธยาถูกปืนใหญ่ของฝ่ายหงสาวดีจำนวนมากตั้งเรียงรายระดมยิงเข้าไปในเมือง ในภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช*

⁴⁴ ภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ภาค 1 องค์ประกันหงสา* (ซีดี-รอม)
กรุงเทพมหานคร: แสบปีโฮม, 2550.

ฉากดังกล่าวสร้างอารมณ์สะท้อนใจให้กับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กล่าวคือ การเปิดฉากด้วย แผนที่สยาม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนความเป็นชาติสยามและอาณาเขตดินแดนของสยาม ถูก “ไฟที่ลุกโผล่เลียตามเส้นทางเดินทัพนั้น” แสดงให้เห็นว่าแผ่นดินสยามกำลังสูญเสียสภาพ เพราะกองทัพของหงสาวดีกำลังบุกเข้ามายึดดินแดน ดังภาพแผนที่สยามถูกไฟลุกโผล่เลียตามเส้นทางเดินทัพ ไฟเป็นสัญลักษณ์แทนความร้อน ความอันตรายของกองทัพหงสาวดีที่กำลังแผดเผาและทำลายสยาม

หลังจากนั้นเป็นภาพของท้องฟ้าที่ “มืดครึ้มด้วยเมฆฝน” น่าจะเป็นนัยที่แสดงให้เห็นว่า สยามกำลังตกอยู่ในภาวะมืดมน อันตรายและกำลังมีศัตรูมาทำลาย ส่วนภาพที่ปืนใหญ่ยิงระดมกลายเป็น “ควันไฟจากเพลิงไหม้ที่ลุกลามอยู่หลังกำแพงเมือง” แสดงให้เห็นว่าบ้านเมืองถูกกองทัพหงสาวดีเผาทำลาย ส่วนประชาชนตกอยู่ในภาวะทุกข์เข็ญ ออดอยากและเป็นไข้ทรพิษ ปรากฏผ่านภาพ “ศพเป็นจำนวนมากนอนตายตามถนนโดยไม่มีใครสนใจที่จะเก็บ” ภาพซากศพที่ตายกันเกลื่อนเมืองสร้างอารมณ์สะท้อนใจให้กับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นอย่างยิ่ง

การที่ภาพยนตร์ทั้ง 2 เรื่องเริ่มต้นด้วยฉากดังกล่าว สร้างอารมณ์สะท้อนใจให้กับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระนเรศวรมหาราชรู้สึกทุกข์ทรมานใจที่คนไทยทรยศต่อชาติแล้วทำให้บ้านเมืองตกเป็นเมืองขึ้นของหงสาวดี ส่วนประชาชนตกอยู่ในภาวะทุกข์เข็ญจึงเป็นแรงผลักดันให้พระองค์กลับมากอบกู้อิสรภาพคืนมา

ส่วนฉากสำคัญในภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* คือ ฉากการทำสงคราม ในหนังสือเรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ได้กล่าวไว้ว่า

15 ปีแห่งการครองราชย์สมบัติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชนั้น แม้ไม่ใช่ระยะเวลายาวนานนัก แต่ก็มากด้วยเรื่องราวแห่งการต่อสู้เพื่อจะถ่ายทอดบรรยากาศนั้นในห้วงเวลานั้น ม.จ.ชาติเฉลิม ยุคล จึงทรงมุ่งมั่นที่จะขบเน้นความยิ่งใหญ่ดุคัตของฉากต่อสู้และฉากสงครามเพื่อให้ผู้ชมเกิดความจับใจสูงสุดในพระปรีชาสามารถและพระทัยกล้าหาญของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช⁴⁵

ในภาพยนตร์ได้กล่าวถึงการทำสงครามไว้หลายครั้ง แต่แต่ละครั้งล้วนแสดงให้เห็นถึงความเก่งกล้า สามารถฝีมือในการรบของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ฉากสำคัญในภาพยนตร์คือ

⁴⁵ ม.จ.ชาติเฉลิม ยุคล, *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช*, หน้า 9.

ฉากตีเมืองคัง จากประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครง ฉากการชุมนุมโจมตีที่ช่องเขาขาด และฉากการยิงพระแสงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง

4.2.4.1 ฉากตีเมืองคัง

ฉากตีเมืองคังเป็นฉากแรกที่แสดงให้เห็นความสามารถทางด้านทหารของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เริ่มต้นฉากตีเมืองคังจากพระเจ้าบุเรงนองสวรรคต พระเจ้านันทบุเรงขึ้นครองราชย์แทน ในหนังสือเรื่องตำนานสมเด็จพระนเรศวร กล่าวไว้ว่า

เมื่อพระเจ้านันทบุเรงขึ้นครองราชย์ และเจ้าเมืองประเทศราชทั้งหลายเดินทางมาเข้าเฝ้าเพื่อแสดงความจงรักภักดีนั้น เจ้าฟ้าเมืองคังกลับไม่ปรากฏตัวอันแสดงสัญญาณของความแข็งข้อ พระเจ้านันทบุเรงจึงจัดทัพขึ้น 3 ทัพ เพื่อส่งไปกำราบเมืองคังเสีย แต่ในจำนวนนั้น มีเพียงทัพของสมเด็จพระนเรศวรที่ตีเมืองคังแตกและสามารถจับเจ้าฟ้าเมืองคังไปปรับโทษได้ตามพระประสงค์ของพระเจ้าบุเรงนอง ดังนั้นฉากตีเมืองคังจึงเป็นฉากสำคัญแรกๆ ที่ฉายชัดถึงพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระนเรศวร นอกจากนี้ยังเป็นฉากที่แนะนำให้เราได้รู้จัก เลอชิน เจ้าหญิงผู้เข้มแข็งแห่งเมืองคังอีกด้วย⁴⁶

ตั้งภาพ

ภาพ 31 สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงนำกองทัพเข้าโจมตีเมืองคัง ในภาพยนตร์เรื่องตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 104.

ฉากตีเมืองคังเป็นฉากที่แสดงให้เห็นความสามารถในเชิงรบของ 3 ทัพ คือ ทัพของพระมหาอุปราช (มังสามเกียด) ทัพของนัดจิ้นหน่อง ทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทัพทั้งสามตกลงกันว่าผลัดกันเข้าโจมตีในเวลากลางคืน ทัพของพระมหาอุปราชและทัพของนัดจิ้นหน่องประมาทต่อศึกเมืองคัง เพราะเห็นว่าเมืองคังเป็นเมืองเล็ก คงไม่แข็งแกร่ง แต่ด้วยชัยภูมิของคังที่อยู่บนที่สูงจึงสามารถต้านทานทัพของพระมหาอุปราชกับนัดจิ้นหน่องได้ ส่วนทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้เข้าสำรวจจุดอ่อนของเมืองคังว่า ถึงแม้จะเป็นเมืองที่อยู่บนภูเขาสูง แต่ขาดแคลนน้ำ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงเข้าสำรวจทางส่งน้ำของเมืองคังแล้ววางแผนการรบใหม่ ตั้งความที่ว่า

สมเด็จพระนเรศวรจึงทรงตรวจท้องที่และพบทางเล็ก ๆ
ที่จะเข้าเมืองคังได้ ทรงแบ่งทหารออกเป็นสองทัพ หลอกล่อให้
ทหารเมืองคังคิดว่าจะโจมตีทางเดิม เมื่อทหารพากันไปต่อต้าน
ข้าศึกที่ประตูเมืองอีกฝั่งหมดแล้ว พระนเรศวรก็นำทัพเข้าจาก
อีกด้าน พอรุ่งเช้าก็เข้าเมืองและจับตัวเจ้าฟ้าเมืองคังได้⁴⁷

ฉากตีเมืองคังนอกจากจะแสดงให้เห็นความเฉลียวฉลาด เก่งกล้าสามารถในการรบของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแล้ว ยังเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างของตัวละครทั้ง 3 ตัว ซึ่งอนาคตจะขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ พระมหาอุปราชกับนัดจิ้นหน่องเป็นนักรบที่ใช้กองกำลังเป็นจำนวนมาก ในการทำสงครามครั้งนี้ทั้ง 2 ทัพต้องเสียไพร่พลเป็นจำนวนมาก ส่วนสมเด็จพระนเรศวรมหาราชอาศัยเขาวัวปัญญา ลอบสำรวจเมืองคังเพื่อหาจุดอ่อนแล้วใช้ช่องทางดังกล่าวเอาชนะเมืองคัง โดยไม่ต้องเสียไพร่พลมากนัก นอกจากฉากตีเมืองคังจะเป็นฉากสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการรบแล้ว ฉากตีเมืองคังยังเป็นชนวนความขัดแย้งอันยิ่งใหญ่ระหว่างพระมหาอุปราชกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และทำให้พระเจ้าันนทบุเรงไม่ไว้วางใจสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเพราะเกรงว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะเป็นศัตรูคนสำคัญของหงสาวดี

จากฉากตีเมืองคังส่งผลให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชขอชีวิตเจ้าฟ้าเมืองคังไว้ เพราะไม่ต้องการให้เจ้าฟ้าองค์อื่นๆ ทางไทยใหญ่แข็งเมือง จากการทำศึกในครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าพระนเรศวรเป็นผู้ที่มีน้ำใจไมตรีเป็นอย่างมาก ถึงแม้จะกวาดต้อนเชลยศึกได้ แต่พระองค์ก็ได้ทำร้ายหรือสังหารเชลยศึก กลับขอชีวิตเชลยศึกเป็นบำเหน็จรางวัลจากพระเจ้าันนทบุเรงแทน

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 168.

4.2.4.2 จากประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครง

จากประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครงเป็นฉากสำคัญฉากหนึ่งในภาพยนตร์เรื่องนี้ เพราะเป็นช่วงเวลาที่ยิ่งใหญ่ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชรอดตายมาเป็นเวลานานที่จะประกาศความเป็นไทให้แก่อยุธยา ไม่ต้องตกเป็นเชลยของฝ่ายพม่า นอกจากนั้นยังเป็นฉากที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างหงสาวดีกับอยุธยาสิ้นสุดลง จากเดิมที่พระเจ้าหงสาวดีมีไมตรีต่อพระมหาธรรมราชา พระราชบิดาของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อสิ้นแผ่นดินของพระเจ้าหงสาวดีแล้ว พระเจ้านันทบุเรงได้ขึ้นครองราชย์แทน พระเจ้านันทบุเรงเห็นฝีมือการรบของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ศึกเมืองคังแล้ว เกรงว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะเป็นภัยต่อแผ่นดินหงสาวดีในอนาคต จึงวางแผนให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาช่วยทำศึก แล้วให้พระยาเกียรติ พระยารามลอบปลงพระชนม์เสีย ความดังกล่าวรู้ถึงหูของมหาเถรคันฉ่อง จึงนำแผนลอบปลงพระชนม์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาบอกแก่พระองค์ จากเหตุดังกล่าวจึงทำให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชตัดสินใจประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครง ดังภาพ

ภาพ 32 แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครง
ในภาพยนตร์เรื่อง ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

คำประกาศอิสรภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังความที่ว่า

ข้าแต่เทพดาฟ้าดินทั้งหลายอันมีมหิทธิฤทธิ์และทิพจักขุ ทิพโสตร ซึ่งสถิตอยู่ทุกทิศานุทิศจงเป็นทิวยาน ด้วยพระเจ้าหงสาวดีมิได้ตั้งอยู่โดยคลองสุจริตมิตรภาพขัดตียาประเพณี

เสียดำคคีรศธรรม ประพฤติพาลทุจริตคิดจะทำภัยอันตรายแก่เรา ตั้งแต่นั้นไป กรุงพระมหานครศรีอยุธยา กับเมืองหงสาวดี มิได้เป็นสุวรรณภูมิที่เดียวดุจหนึ่งแต่ก่อน ขาดจากกันแต่นั้นไป トラบเท่ากัลปาวสาน⁴⁸

จากฉกประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครงแสดงให้เห็นว่าพระเจ้านั้นทบุเรงมิได้ซื่อสัตย์ต่ออยุธยา ก่อน ต้องการลอบทำร้ายพระองค์ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงอาศัยความชอบธรรมดังกล่าวตัดสัมพันธ์ไมตรีและประกาศอิสรภาพ มิขึ้นตรงต่อหงสาวดีอีกต่อไป นอกจากนั้นฉกนี้ยังเป็นจุดเริ่มต้นของการทำสงครามระหว่างหงสาวดีกับอยุธยาในเวลาต่อมา

4.2.4.3 ฉกการประชุมโจมตีที่ช่องเขาขาด

ฉกการประชุมโจมตีที่ช่องเขาขาด ในหนังสือตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กล่าวไว้ว่า

หลังจากหลังทักษิโณทกประกาศอิสรภาพแล้ว สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงตระหนักดีว่า พระเจ้านันทบุเรงจะต้องยกทัพตามติดมาเป็นแน่ จึงทรงสั่งไพร่พลให้เร่งสร้างสะพานข้ามแม่น้ำสะโตง เพื่อนำชาวไทยชาวมอญทั้งหลายกลับสู่แผ่นดินอยุธยา โดยระหว่างนั้นพระองค์ได้มอบหมายให้ออกยาราชมนู้นำกำลังบางส่วนไปประชุมโจมตีพม่าที่ช่องเขาขาด และยังให้กองกำลังของออกพระชัยบุรีและออกพระศรีธมมรัตน์ดักทัพพม่าอีกเป็นระยะๆ เพื่อถ่วงเวลาจนกว่างานสร้างสะพานข้ามแม่น้ำสะโตงจะสำเร็จเสร็จสิ้น⁴⁹

ฉกการประชุมโจมตีที่ช่องเขาขาดแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการวางแผนการรบของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้เป็นอย่างดี เพราะการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำสะโตงนั้นต้องใช้ระยะเวลาพอสมควร อีกทั้งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชยังเป็นห่วงครวัไทย ครวัมอญที่ร่วมเดินทางกลับมายังอยุธยาพร้อมกองทัพของพระองค์ด้วย สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงวางแผนให้ประชุมโจมตีที่ช่องเขาขาดเพื่อสกัดกองทัพของฝ่ายหงสาวดี นอกจากฉกที่ช่องเขาขาดจะแสดงให้เห็น

⁴⁸ ภาพยนตร์เรื่อง ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ภาค 2 ประกาศอิสรภาพ (ซีดี-รอม) กรุงเทพมหานคร: แสบปีโฮม, 2550.

⁴⁹ ม.จ.ชาติเฉลิม ยุคล, ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช, หน้า 109.

เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระองค์แล้วยังแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการรบของเหล่าทหารเอกคู่ใจของพระองค์ด้วย ดังภาพ

ภาพ 33 แสดงเหล่าทหารกล้าของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชต่อสู้กับข้าศึกศัตรูที่ช่องเขาขาด ในภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช*

ฉากที่ช่องเขาขาดยังแสดงให้เห็นถึงความมีน้ำใจไมตรีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชต่อเหล่าทหารหาญของพระองค์ เมื่อพระราชมนูมีอาจตำหนานกำลังของกองทัพพม่าที่ติดตามมาถึงช่องเขาขาดได้ พระราชมนูเข้าต่อสู้กับพม่าที่ช่องเขาขาดจนได้รับบาดเจ็บ เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทราบข่าวว่าพระราชมนูได้รับบาดเจ็บและตกอยู่ในวงล้อมของพม่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชซึ่งในขณะนั้นอยู่ที่แม่น้ำสะโตงตัดสินใจกลับไปช่วยเหลือพระราชมนูที่กำลังตกอยู่ในอันตราย จากฉากดังกล่าวแสดงให้เห็นความมีน้ำใจของพระองค์ ที่ไม่ทอดทิ้งเหล่าทหารที่ได้ร่วมทัพจับศึกมาด้วยกัน

4.2.4.4 ฉากการยิงพระแสงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง

ฉากพระแสงปืนข้ามแม่น้ำสะโตงเป็นฉากจบของภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ภาค 2 ประกาศอิสรภาพ* ในหนังสือ *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* กล่าวถึงฉากนี้ไว้ว่า

ในช่วงเวลาที่สมเด็จพระนเรศวรนำพาทหารไทยชาวมอญข้ามแม่น้ำสะโตงโดยมีทัพของพระองค์รั้งท้ายไว้นั่นเอง ทหารพม่าก็ตามมาทัน ณ อีกฝั่งของแม่น้ำสะโตง สมเด็จพระนเรศวรจึงมีพระราชดำริให้เผาสะพานทิ้งทันที ส่งผลให้ทัพพม่าไม่อาจติดตามมาได้ ทำได้เพียงระดมยิงปืนข้ามแม่น้ำ แต่เพราะแม่น้ำนั้นกว้างใหญ่เหลือกำลัง ปืนจึงไม่สามารถวิ่งทะลวงอากาศผ่านระยะยาวไกลไปสร้างความเสียหายแก่กันและกันได้ ทว่าพริบตานั่นเองลูกกระสุนที่พุ่งออกมาจากพระแสงปืนนกสับยาวแกว่งของสมเด็จพระนเรศวรกลับข้ามไปถูกสุระกำมาแม่ทัพพม่าเสียชีวิตโดยไม่มีใครคาดคิด รั้วพลของพม่าถึงแก่ตกตะลึงพริ้งเพริดในเหตุอัศจรรย์นี้เป็นอันมาก จึงพากันครั่นคร้ามแตกตื่นเลิกทัพกลับไปทูลพระมหาอุปราชาที่กำลังตามมา ยังผลให้พระองค์ตัดสินพระทัยยกทัพกลับหงสาวดีทันที ปล่อยให้สมเด็จพระนเรศวรนำไพร่พลกลับอยุธยาได้อย่างปลอดภัย⁵⁰

ภาพ 34 แสดงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงยิงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง
ในภาพยนตร์เรื่อง ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

จากการยิงพระแสงปืนข้ามแม่น้ำสะโตงเป็นฉากที่แสดงให้เห็นถึงความอัศจรรย์ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากผู้เล่าเรื่องได้กล่าวถึงพระแสงปืนต้นไว้ครั้งที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชยังทรงพระเยาว์อยู่ แล้วสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทอดพระเนตรเห็นพระแสงปืนต้น มหาเถรคันทองกล่าวไว้ว่า ตอนนี้อยู่ไม่ถึงเวลาที่พระองค์จะตะตองอาวุธเหล่านี้ได้ ผู้มีบารมีถึงพระ

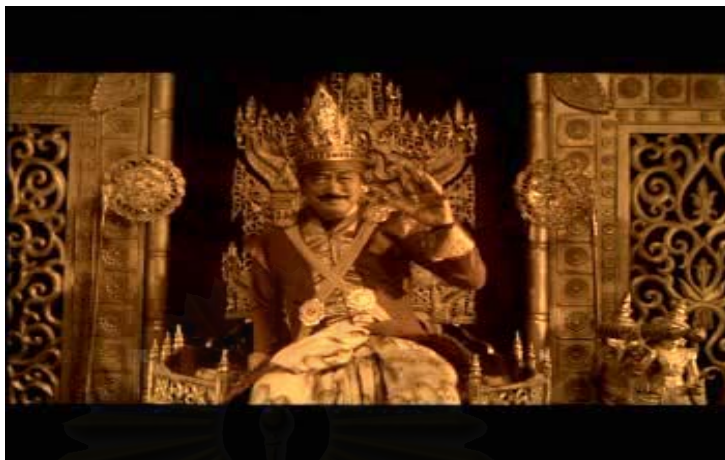
⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 111.

จักรพรรดิจึงแต่งตั้งได้ พระโหราธิบดียังคงทำนายไว้ว่า ต่อไปจะเกิดผู้ทรงบารมีครอบครอง ศาสตราวุธเหล่านี้ การที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชสามารถทรงปืนข้ามแม่น้ำสะโตงได้ นอกจากจะเป็นฉากที่แสดงให้เห็นถึงความอัจฉริยะแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีบุญบารมี สามารถครอบครองพระแสงปืนต้น อีกทั้งจะกลายเป็น พระจักรพรรดิที่ยิ่งใหญ่ต่อไปในอนาคต ฉากพระแสงปืนข้ามแม่น้ำสะโตงจึงเป็นฉากที่แสดงให้เห็นบุญบารมีของพระองค์ได้เป็นอย่างดี

4.2.5 การนำเสนอมุมมองในการเล่าเรื่อง

ภาพยนตร์เรื่อง *มหาราชดำ* เสนอภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีความเข้มแข็ง กล้าหาญ ถึงแม้จะเพลิงพล้ำต่อศัตรูก็อาศัยความฉลาด แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าจนกระทั่งเอาชนะมาได้สำเร็จ ตัวอย่างเช่น ตอนขุนทักกล่าวชื่นชมสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า “แม่น้ำสะโตงกว้างยิ่งนัก ยิ่งปืนข้ามได้ ข้าเป็นไทยแล้ว ๆ” นอกจากนั้นฝ่ายพม่าผ่านการรับรู้ของคนไทยยังได้กล่าวชื่นชมสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไว้ว่า “ไม่ยากเชื่อว่ากษัตริย์กรุงศรีอยุธยากล้าบ้าบิ่น โจมตีค่ายหลวงเราด้วยองค์เอง พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์นักรบ พระองค์ปฏิบัติตนเยี่ยงทหาร” ในภาพยนตร์เรื่อง *มหาราชดำ* ฝ่ายพม่าผ่านการรับรู้ของคนไทยกล่าวชื่นชมว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็น “พระมหากษัตริย์นักรบ” ช่วยยืนยันให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้ยิ่งใหญ่มากยิ่งขึ้น แม้กระทั่งฝ่ายศัตรูยังกล่าวยกย่อง ชื่นชม

ภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ใช้การย้อนรำลึกภาพในอดีตเพื่อเล่าประวัติความเป็นมาของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช การย้อนภาพเพื่ออธิบายเหตุผลที่พระเจ้าหงสาวดีไม่ประหารสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเมื่อครั้งวัยเยาว์ เนื่องจากว่าดวงชะตาของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชอนุเคราะห์ผูกพันอยู่กับดวงชะตาของพระเจ้าหงสาวดี หากสังหารสมเด็จพระนเรศวรมหาราชก็ทำให้ราชวงศ์ของหงสาวดีดับสูญ มังสามเกียดไม่สามารถเป็นพระมหากษัตริย์ได้ ประเทศชาติก็จะพินาศย่อยยับ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเท่านั้นที่จะช่วยสืบสายเลือดให้กับพระเจ้าหงสาวดีได้ ดังภาพ

ภาพ 35 แสดงพระตำหนักของพระเจ้าหงสาวดีไหว่คราวที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จมาเข้าเฝ้า ในภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช*

ภาพที่พระตำหนักของพระเจ้าหงสาวดีไหว่ได้ เป็นเหตุอัศจรรย์ประการหนึ่งที่ปรากฏในเรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทพระราชพงศาวดาร เหตุอัศจรรย์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่าเป็นผู้มีบุญบารมี ดวงชะตาของพระเจ้าหงสาวดีสามารถกำหนดดวงชะตาของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ อีกทั้งพระเจ้าหงสาวดียังได้กล่าวยกย่องชื่นชมว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบุญบารมีที่จะ “สืบสายเลือดให้กับพระเจ้าหงสาวดี”

4.2.6 การใช้คำเรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

คำเรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในเรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทภาพยนตร์ คือ สมเด็จพระนเรศวร พระนเรศวร องค์ดำ ในภาพยนตร์มักจะเรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า องค์ดำ เพื่อแสดงความใกล้ชิดระหว่างพระมหากษัตริย์กับทหารและประชาชน ฝ่ายพม่าเรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า ไก่เซलय เซลยชั้นดำ คำต่างๆ เหล่านี้เป็นแรงผลักดันให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชออกบวชอุปสมบท

4.2.7 การตั้งชื่อเรื่อง

ภาพยนตร์เรื่อง *มหาราชดำ* ตั้งชื่อเรื่องตามลักษณะของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่คนมักจะจดจำว่าเป็นพระองค์ดำ แล้วได้รับการยกย่องว่าเป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ เจกเช่น “มหาราช” จนได้รับการยกย่องว่าเป็น “มหาราชดำ”

ภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ได้กล่าวถึงการตั้งชื่อเรื่อง
ภาพยนตร์ไว้ว่า

ถ้าบางคนบอกว่า ทำไมไม่เห็นเหมือนในประวัติศาสตร์
เลย ก็ต้องถามว่าแล้วประวัติศาสตร์ที่พูดถึงนั้นเป็น
ประวัติศาสตร์ชุดไหน เป็นประวัติศาสตร์หรือตำนาน ดังนั้นการ
ที่ ม.จ.ชาติเฉลิมเรียกหนังเรื่องนี้ว่า ตำนาน ก็ปลอดภัยที่สุด
เป็นการประกาศว่าเป็นตำนาน ไม่ต้องมีใครทักท้วงว่าเป็น
ประวัติศาสตร์⁵¹

การที่ตั้งชื่อเรื่องว่าเป็น *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* เพื่อแสดงให้เห็นว่า
ภาพยนตร์เรื่องนี้มีส่วนที่เป็นประวัติศาสตร์และส่วนที่เสริมสร้างจินตนาการเข้าไปในเรื่องเล่า
หากเรื่องราวบางส่วนบางตอนมิได้กล่าวไว้ในประวัติศาสตร์ แต่มีปรากฏอยู่ในภาพยนตร์ก็มี
เป็นไร เพราะเรื่องเล่าที่เล่ามาทั้งหมดผู้เล่าเรื่องต้องการสร้างให้ภาพยนตร์เรื่องนี้เป็นตำนานอีก
ชุดหนึ่งที่ว่าด้วย *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* นอกจากนั้นการตั้งชื่อเรื่องว่า *ตำนาน
สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* เป็นการผสมผสานการสร้างตัวละครสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้
เป็นผู้มีบุญบารมี ผู้มีเมตตาตามแบบเรื่องเล่าประเภทพระราชพงศาวดาร สมเด็จพระนเรศวร
มหาราชเป็นวีรบุรุษที่มีความกล้าหาญตามแบบเรื่องเล่าในความเรียง และเป็นผู้เสียสละตามแบบ
เรื่องเล่าในนวนิยาย *ตำนานสมเด็จพระนเรศวร* จึงเป็นเรื่องเล่าของพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ใน
ทุก ๆ ด้าน

**สรุปกลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวร
มหาราชประเภทภาพยนตร์**

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทภาพยนตร์เพิ่มความ
ขัดแย้งระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับสิ่งต่างๆ เช่น ความขัดแย้งระหว่างคนไทย
ด้วยกันเอง ความขัดแย้งภายในจิตใจของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และการเปิดเรื่องด้วยฉาก
การสูญเสียอิสรภาพเป็นแรงผลักดันให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกอบกู้อิสรภาพ เรื่องเล่า
ประเภทภาพยนตร์เพิ่มบทบาทของตัวละครไว้อย่างหลากหลาย โดยเฉพาะภาพยนตร์เรื่อง
ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เพิ่มตัวละครเข้ามาเป็นผู้ช่วยเหลือพระองค์ จากการที่ตัวละคร
ต่างๆ ที่ให้ความร่วมมือและยินดีมาเป็นกองทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแสดงให้เห็นว่า
พระองค์เป็นผู้มีบุญบารมี มีเมตตา ทำให้คนที่เคยสู้รบกันมา กลายมาเป็นกองทัพเดียวกัน

⁵¹ ม.จ.ชาติเฉลิม ยุคล, *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช*, หน้า 31.

ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงเป็นทั้งผู้นำทัพที่ยิ่งใหญ่จนสามารถกอบกู้อิสรภาพได้สำเร็จ ภาพลักษณ์ของผู้มีบุญบารมีและมีเมตตาต่อเหล่าทหารหาญและเชลยศึก และภาพลักษณ์ของผู้เสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อความสงบสุขของบ้านเมือง ดังนั้นภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในเรื่องเล่าประเภทภาพยนตร์จึงเป็นการผสมผสานภาพลักษณ์ของเรื่องเล่าประเภทพระราชพงศาวดารและเรื่องเล่าประเภทนวนิยายได้อย่างกลมกลืน ดังตารางข้างล่าง

**ตาราง 10 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีการเล่าเรื่องกับการสร้างภาพลักษณ์
ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
ที่เป็นการแสดง**

ประเภทของเรื่องเล่า	กลวิธีการเล่าเรื่อง	การสร้างภาพลักษณ์
ละคร	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายไทยกับพม่า ความขัดแย้งระหว่างคนไทยด้วยกันเอง (บทละครเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช) ความขัดแย้งภายในใจของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (บทละครเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช และ ละครอิงประวัติศาสตร์ เรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช) 2. การเพิ่มตัวละครฝ่ายหญิง เช่น พระนางสุพรรณกัลยา มณีจัน ลำเพา พระชายา สนมจัน มักกะเลง 3. จากประภาศิวภาพ และการยิงประแสงปืนต้นข้ามแม่น้ำสะโตง 	ผู้รักชาติและสร้างความสามัคคีให้กับคนในชาติ
ภาพยนตร์	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายไทยกับพม่า ความขัดแย้งระหว่างคนไทยด้วยกันเอง ความขัดแย้งภายในใจของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช 2. การเพิ่มตัวละครที่เป็นผู้ช่วยเหลือของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เช่น ทหาร พระและประชาชนที่ร่วมรบกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในภาพยนตร์เรื่อง มหาราชดำ และตัวละครที่เป็นผู้ช่วยเหลือสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในภาพยนตร์เรื่อง ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช 3. จากการสูญเสียอิสรภาพ บ้านเมืองตกอยู่ในภาวะยุคเข็ญ ฉากตีเมืองคัง จากประภาศิวภาพ และจากการยิงประแสงปืนต้นข้ามแม่น้ำสะโตง 	ผู้มีบุญบารมี ผู้ปราบยุคเข็ญ ผู้มีเมตตา และผู้เสียสละ

ในบทที่ 4 ผู้วิจัยแสดงให้เห็นว่าเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เป็นการแสดง คือ ละคร และภาพยนตร์ สร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไว้อย่างหลากหลายดังตารางข้างต้น ในบทต่อไป ผู้วิจัยจะอธิบายถึงปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีส่วนกำหนดภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

บริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทยที่สัมพันธ์กับเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

บทที่ผ่านมา ผู้วิจัยได้กล่าวถึงกลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่วรรณกรรมร้อยแก้วร้อยกรอง และที่เป็นการแสดง โดยแสดงให้เห็นถึงกลวิธีการเล่าเรื่องที่แตกต่างกันไปตามประเภทของเรื่องเล่า ผลการวิจัยพบว่า ถึงแม้เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแต่ละประเภทจะใช้กลวิธีการเล่าเรื่องที่แตกต่างกัน ภาพลักษณ์ของพระองค์ก็ยังคงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่และได้รับการยกย่องเชิดชูในลักษณะต่างๆ ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการประกอบสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช อาจกล่าวได้ว่าปัจจัยต่างๆ เหล่านี้คือบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทยในยุคสมัยของการประพันธ์ที่เป็นตัวกำหนดการประกอบสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชผ่านเรื่องเล่า

ในการสร้างงานเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ผู้ประพันธ์ต้องอาศัยระบบความคิดความเชื่อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นค่านิยม ความรู้ ความคิด ศาสนา เหตุการณ์ ประสบการณ์ ฯลฯ ที่ปรากฏอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมขณะนั้นเป็นเครื่องมือในการสร้างเรื่องเล่า ซึ่งอาจเรียกว่าเป็น โลกทัศน์ (conceptual world) “โลกทัศน์” ตามความหมายของ พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ - ไทย อธิบายไว้ว่า “โลกทัศน์ คือ การมองโลก ในทางวรรณกรรมอาจหมายถึงทัศนคติที่เกี่ยวกับโลกของผู้เขียนคนใดคนหนึ่งหรือสมัยใดสมัยหนึ่ง”¹ โลกทัศน์ของผู้ประพันธ์จึงสัมพันธ์กับระบบความคิด ความเชื่อในสังคมนั้นๆ หรือบริบททางสังคมและวัฒนธรรมนั่นเอง

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่นำมาใช้ในการวิจัยนี้สร้างขึ้นจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทยที่แตกต่างกัน กล่าวคือ เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพระองค์เริ่มต้นตั้งแต่ พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ที่สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในสมัยอยุธยาจุลศักราช 1042 ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์จนถึงการชุมนุมมหาภคย์กู้แผ่นดิน ซึ่งแต่งขึ้นในพ.ศ.2550 เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงถูกสร้างขึ้นมาในระยะเวลาที่ยาวนาน ผู้สร้างงานอาจมีความคิดแตกต่างกันไปตามช่วงยุค ช่วงสมัยในการประพันธ์ ดังที่ นาฏวิภา ชลิตานนท์ กล่าวไว้

---

¹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ - ไทย (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2545), หน้า 471.

“มนุษย์มีความคิดเป็นสมบัติโดยกำเนิด และโดยความคิดนี้มนุษย์ได้สร้างพฤติกรรมต่าง ๆ ขึ้น ภายใต้เงื่อนไขของสภาวะแวดล้อมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม กาลเวลา และประสบการณ์ พฤติกรรมของมนุษย์ในแต่ละสังคมและแต่ละสมัยจึงแตกต่างกัน”²

จากที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ระบบความคิดของมนุษย์ที่ผ่านช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์อันยาวนานมีความเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคม วัฒนธรรมและการเมือง บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในแต่ละยุคสมัยของการประพันธ์จึงมีความสัมพันธ์กับ เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังนั้นบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ไทยที่แตกต่างกันไปตามยุคสมัยของการประพันธ์ส่งผลต่อระบบความคิดความเชื่อของผู้ประพันธ์ เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงได้ประกอบสร้างภาพลักษณ์แก่ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้เป็นผู้มีบุญญาธิการ ผู้มีบารมี ผู้ทรงธรรม ผู้ปราบยุคเข็ญ ผู้กล้าหาญ ผู้รักชาติ ผู้เสียสละ ฯลฯ ผ่านเรื่องเล่าแต่ละเรื่องที่ได้ประพันธ์ขึ้นมา

การศึกษาบริบทเป็นส่วนสำคัญของการศึกษาตัวบท (text) เพราะการศึกษาบริบทจะช่วยให้เกิดความเข้าใจในตัวบทมากยิ่งขึ้น กว่าการศึกษาตัวบทแต่เพียงอย่างเดียว บริบทในการศึกษาเรื่องเล่าอาจหมายรวมได้ ทั้งในแง่ของสภาพแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ สังคมและ วัฒนธรรม ของยุคสมัยที่ตัวบทนั้นถูกสร้างขึ้น³

ส่วนแนวคิดเรื่องบริบททางสังคมของคติชน (social context of folklore) อลัน ดันดีส์ (Alan Dundes) ได้อธิบายเรื่องบริบทไว้ดังนี้ ประการแรกข้อมูลคติชนหลายประเภทเล่าในเวลาใด และสถานที่ใด ประการต่อมาใครเป็นผู้เล่า ใครเป็นเจ้าของงาน ใครเป็นผู้กำหนดกลุ่มผู้ฟัง ประการต่อมาใช้กลวิธีในการเล่า/ การแสดงอย่างไร ประการต่อมาผู้ฟังมีส่วนร่วม/ แสดงปฏิกิริยาโต้ตอบอย่างไร ประการต่อมาชาวบ้านแบ่งประเภทของคติชนอย่างไร และประการสุดท้ายทัศนคติของชาวบ้านต่อเรื่องแต่ละประเภทเป็นอย่างไร⁴

² นาฏวิภา ชลิตานนท์, *ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์, 2524), หน้า 3.

³ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Baldick, C. *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms*. (New York: Oxford University Press, 2004), p. 50.

⁴ Dundes, Alan, ed. อ้างถึงใน สุกัญญา สุจฉายา, *พิธีกรรม ตำนาน นิทาน เพลง: บทบาทของคติชนกับสังคมไทย* (กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548), หน้า 5-6.

จากแนวคิดเรื่องบริบททางสังคมของคติชนสามารถนำมาประมวลความคิดเรื่องบริบททางสังคมและวัฒนธรรมได้ว่า บริบททางสังคมและวัฒนธรรมในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ประกอบด้วยบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในยุคสมัยของการประพันธ์ รวมทั้งความคิด ความเชื่อ ค่านิยมต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในการสร้างงาน ในที่นี้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทยจึงหมายถึง บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ประพันธ์ขึ้นในยุคสมัยต่าง ๆ อันส่งผลให้เกิดการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

เมื่อนำแนวคิดเรื่องบริบททางสังคมและวัฒนธรรมมาใช้ในการศึกษาเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พบว่าบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทยที่สัมพันธ์กับเรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และส่งผลต่อการประกอบสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผู้วิจัยจำแนกประเด็นการศึกษา 2 ประเด็นคือ

5.1 บริบททางสังคมที่สัมพันธ์กับการเมือง ได้แก่ การชำระพระราชพงศาวดาร วาทกรรมชาตินิยมและความขัดแย้งทางความคิดทางการเมืองในสังคมไทย

5.2 บริบททางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับคติความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรมวรรณศิลป์ ได้แก่ คติความเชื่อทางศาสนา แนวคิดเรื่องการสร้างวีรบุรุษ และวัฒนธรรมวรรณศิลป์ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์

5.1 บริบททางสังคมที่สัมพันธ์กับการเมือง

บริบททางสังคมที่สัมพันธ์กับการเมือง หมายถึง เหตุการณ์ทางการเมืองในยุคสมัยของการประพันธ์ที่ส่งผลต่อความคิด ความเชื่อของผู้ประพันธ์ในการสร้างเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช บริบททางสังคมอันสัมพันธ์กับการเมืองในประวัติศาสตร์ส่งผลต่อการสร้างวาทกรรมเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

discourse (วาทกรรม) หมายถึง “a group of statements which provide a language for talking about – a way of representing the knowledge about – a particular topic at a particular historical moment”⁵ วาทกรรมเป็นกลไกทางภาษาที่ใช้อภิปราย นำเสนอความรู้เกี่ยวกับประเด็นใดประเด็นหนึ่ง ณ จุดหนึ่งของเวลา แนวคิดเรื่องวาทกรรมของ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) สัมพันธ์กับเรื่องอำนาจ ดังที่ อภิญา เฟื่องฟูสกุล กล่าวไว้

⁵ Michel Foucault อ้างถึงใน Stuart Hall, **Representation: Cultural Representations and Signifying Practices Conception** (London: Sage, 1997), p. 44.

ความคิดเรื่องอำนาจของฟูโกต์นี้เป็นอิสระจากการผูกติดกับปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดโดยเฉพาะ เนื่องจากวาทกรรมเป็นเครือข่ายที่กว้างขวางครอบคลุมสถาบันหลายสถาบันและกิจกรรมหลายอย่าง ดังนั้นถึงแม้เราจะระบุคร่าวๆ ได้ว่า ความคิดหรือทฤษฎีต่างๆ เสนอโดยคนกลุ่มใดใครเป็นคนบังคับใช้ เช่น จอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นผู้เสนอวาทกรรมชาตินิยม หลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้ตอบสนองโดยผลิตวรรณกรรมและศิลปะการแสดงที่ตอกย้ำ หรือผลิตซ้ำวาทกรรมชาตินิยม นั้น จึงอาจจะกล่าวว่าคุณทั้งสองเป็นผู้ใช้อำนาจ แต่บุคคลทั้งสองย่อมไม่มีทางทราบเลยว่า ผลของความพยายามใช้อำนาจผ่านวาทกรรมนั้นเป็นอย่างไรบ้าง เพราะสถาบันและกลุ่มคนในสังคมต่างๆ ก็จะรับรู้และตอบสนองการใช้อำนาจผ่านวาทกรรมต่างกันไป⁶

แนวคิดเรื่องวาทกรรมในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชปรากฏอย่างชัดเจนในการชำระพระราชพงศาวดารในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และการสร้างวาทกรรมเรื่องชาตินิยม

5.1.1 การชำระพระราชพงศาวดาร: การสืบสานภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ในอุดมคติ

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในพระราชพงศาวดารฉบับต่างๆ ได้รับการชำระและเรียบเรียงขึ้นมาใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ การชำระพระราชพงศาวดารเป็นสิ่งที่พระมหากษัตริย์โปรดให้สร้างขึ้น ดังนั้นการเขียนพระราชพงศาวดารจึงมุ่งเน้นการยกย่อง เชิดชูและยกย่องพระเกียรติพระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ การชำระพระราชพงศาวดารแต่ละฉบับนั้นมีเหตุผลเรื่องการเมืองการปกครองเข้ามาเกี่ยวข้องทั้งสิ้น

พัฒนาการของการเขียนพระราชพงศาวดารเริ่มต้นมาตั้งแต่ในสมัยอยุธยาตอนต้น และมีพัฒนาการที่แตกต่างกันไปตามยุคสมัย ดังที่ *อุษณีย์ ชงไชย* กล่าวถึงพัฒนาการของการเขียนพระราชพงศาวดารไว้ว่า

⁶ อภิญา เฟื่องฟูสกุล, *อัตลักษณ์ การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด* (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการสภาการวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา, 2546), หน้า 54-55.

พระราชพงศาวดารสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ยุค คือ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา และพระราชพงศาวดารสมัยกรุงธนบุรีกับรัตนโกสินทร์ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาเป็นงานเขียนที่มีลักษณะการนำเอาเหตุการณ์และเรื่องราวต่างๆ มาเรียงต่อๆ กัน การให้เหตุผลของปรากฏการณ์ต่างๆ ในพระราชพงศาวดารขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ นอกจากนี้พระราชพงศาวดารยังเป็นหลักฐานที่ทำหน้าที่รวบรวมแนวความคิดต่างๆ ที่มีอิทธิพลและมีบทบาทในการเสริมสร้างและรองรับอำนาจของสถาบันกษัตริย์ไม่ว่าจะเป็นปรากฏการณ์ต่างๆ เนื้อหาธรรมชาติ ทฤษฎีอวตาร และแนวความคิดพุทธศาสนาหลังท้าววงศ์ด้วย ... งานสร้างพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ที่หมายถึงการเขียนและเรียบเรียงเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ที่ศูนย์กลางยังคงมีอยู่ แต่ก็น้อยมากเมื่อเทียบกับสมัยอยุธยา⁷

พระราชพงศาวดารสมัยกรุงศรีอยุธยามีทั้งฉบับที่ผ่านการชำระและไม่ชำระ พระราชพงศาวดารสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ไม่ได้รับการชำระ คือ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ฉบับหอวังโบราณ ฉบับความเก่า และฉบับวันวลิต ส่วนพระราชพงศาวดารฉบับอื่นๆ ได้มีการนำมาชำระเรียบเรียงใหม่ ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้กล่าวถึงการชำระพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาไว้ว่า

การชำระพระราชพงศาวดารเป็นกิจกรรมที่กระทำด้วยคำสั่งหรือการอุปถัมภ์จากกษัตริย์ทั้งสิ้น ดูเหมือนสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพจะทรงแยกการ “ชำระ” ออกจากการ “แต่ง” แต่แท้ที่จริงแล้ว การชำระพระราชพงศาวดารนั้นได้รวมเอาไว้หมดทุกอย่าง นับตั้งแต่การแก้ไขสำนวนโวหาร ตัวสะกด แต่งเรื่องต่อ แทรกเรื่องใหม่ลงไปในเรื่องเก่า และแก้เรื่องเก่าให้ต่างออกไป เพราะฉะนั้นการชำระพระราชพงศาวดารจึงมิใช่เป็นเพียงการเติมเนื้อความให้บริบูรณ์จากพระราชพงศาวดารฉบับเก่าเท่านั้น แต่หมายถึงการแก้ไขตัดแปลงแนวคิดที่มีต่ออดีตทั้งหมดของสมัยที่ชำระพระราชพงศาวดารอีกด้วย

⁷ ฤษณี รัชไชย, พระราชพงศาวดาร และพงศาวดาร: หลักฐานที่สร้างขึ้นเพื่อสถาบันกษัตริย์ (ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540), หน้า 16.

ผลประโยชน์ทางการเมืองของปัจจุบัน ความหวัง ความกลัว และความต้องการของรัฐบาลที่อำนาจการชำระพระราชพงศาวดารจึงถูกแทรกเข้าไปในภาพของอดีตที่จงใจวาดขึ้นใหม่นั้นโดยไม่ได้ตั้งใจ พระราชพงศาวดารบันทึกความเปลี่ยนแปลงจากยุคหนึ่งไปสู่อีกยุคหนึ่ง โดยอาศัยการชำระ ซึ่งกระทำต่อหลักฐานนี้เป็นครั้งคราวตลอดมา การเปลี่ยนแปลงสำนวนโวหารในการชำระ ได้แฝงเอาความเปลี่ยนแปลงในมาตรฐานความงามของภาษาจากยุคหนึ่งมาสู่อีกยุคหนึ่ง เบื้องหลังความเปลี่ยนแปลงในแง่ความงามของภาษานี้คือความเปลี่ยนแปลงในแนวคิดของรัฐบาลที่มีต่อสถาบันการเมือง บุคคลและเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์⁸

นอกจากการชำระพระราชพงศาวดารสมัยกรุงศรีอยุธยาเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่างแล้ว *อุษณีย์ ชงไชย* ได้กล่าวถึง “แนวความคิดในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา: อีกอำนาจที่รองรับความชอบธรรมของสถาบันกษัตริย์อยุธยา” ว่า

ปัจจัยที่สำคัญที่มีส่วนในการกำหนดตัวผู้ปกครอง เช่น การมีพลังหรืออำนาจที่สามารถครอบครองกำลังคนเป็นจำนวนมาก เพราะกำลังคนคือที่มาของอำนาจ ทั้งอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ แนวความคิดทางศาสนา เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เข้ามามีบทบาทสูงมากในการสร้างสถานะและการขึ้นครองราชย์สมบัติของพระมหากษัตริย์อยุธยาให้มีความชอบธรรมมากขึ้น สถาบันกษัตริย์ในอยุธยาได้ผสมผสานคติเทวราชาในศาสนาฮินดูกับลักษณะธรรมราชาและจักรพรรดิราชเข้าด้วยกัน ดังนั้นสถาบันกษัตริย์อยุธยาที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารจึงมิใช่แต่เพียง ผู้มีบุญยิ่งกว่าคนทั้งปวง เท่านั้น แต่สถาบันกษัตริย์จะถูกยกย่องว่าเป็นเทพผู้อวตารลงมาในโลกมนุษย์ มีสถานะเท่ากับเทพองค์หนึ่ง⁹

⁸ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2543), หน้า 5-6.

⁹ อุษณีย์ ชงไชย, พระราชพงศาวดาร และพงศาวดาร: หลักฐานที่สร้างขึ้นเพื่อสถาบันกษัตริย์, หน้า 89.

การชำระพระราชพงศาวดารในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เช่น พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ที่ชำระในสมัยรัชกาลที่ 1 พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพน ชำระในสมัยรัชกาลที่ 1 พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาต) ชำระในสมัยรัชกาลที่ 3 พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระราชหัตถเลขา ชำระในสมัยรัชกาลที่ 4 พระราชพงศาวดารแต่ละฉบับได้ให้รายละเอียดเกี่ยวสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมากกว่าพระมหากษัตริย์พระองค์อื่นๆ โดยสร้างให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นทั้งผู้นำทางโลกและผู้นำทางธรรม กล่าวคือเป็นพระมหากษัตริย์ในอุดมคติ สอดคล้องกับบริบททางการเมืองในสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่มีนัยทางการเมืองสำหรับพระมหากษัตริย์ในการเสด็จขึ้นครองราชย์ เนื่องจากสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ที่ผ่านการรบการทำสงครามเฉกเช่นสมเด็จพระนเรศวรมหาราช นอกจากนั้นพระองค์ยังเป็นพระมหากษัตริย์ที่อุปถัมภ์ค้ำจุนศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองอีกประการหนึ่งด้วย ดังที่ วินัย พงศ์ศรีเพียร กล่าวว่า

เราสามารถหาคำตอบนี้ได้อย่างกว้างๆ โดยพิจารณาจากพระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ (ที่ตีพิมพ์แล้ว) โดยวินัย ได้ชี้ให้เห็นว่าผู้ชำระพงศาวดารฉบับดังกล่าวได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์อยุธยาทั้งสมัยด้วยความยาว 655 หน้ากระดาษ แต่กล่าวพรรณนาถึงรัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชาและรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร ยาว 187 หน้ากระดาษ ซึ่งจะเห็นได้ว่าเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรเพียงพระองค์เดียวใน 2 รัชกาลกินเนื้อที่ราวร้อยละ 30 ของทั้งหมด และหากรวมเรื่องสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเข้าไปในโครงสร้างของประวัติศาสตร์การเสียกรุงครั้งที่ 1 และการกอบกู้สภาพของกรุงศรีอยุธยาแล้ว ก็มีความยาวไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 เลยทีเดียว¹⁰

นอกจากการชำระพระราชพงศาวดารจะให้ความสำคัญกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมากกว่าพระมหากษัตริย์พระองค์อื่นๆ แล้ว ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 1 เป็นช่วงเวลาการผลิตแผ่นดินมาสู่ราชวงศ์จักรี และผ่านการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ในช่วงเวลาดังกล่าวบ้านเมืองเพิ่งผ่านพ้นจากภาวะยุคเข็ญ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงมีพระประสงค์สร้างขวัญกำลังใจและรวมจิตใจของคนในชาติเข้าด้วยกัน จึงชำระเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

¹⁰วินัย พงศ์ศรีเพียร, สมเด็จพระนเรศวรมหาราช 400 ปีของการครองราชย์ (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย, 2533), หน้า 63.

ที่เป็นวีรบุรุษผู้กู้ชาติและช่วยเหลือให้บ้านเมืองผ่านพ้นจากภาวะยุคเข็ญเฉกเช่นพระองค์ การชำระพระราชพงศาวดารในช่วงเวลาดังกล่าวจึงสร้างให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นวีรบุรุษของคนในชาติและเป็นพระมหากษัตริย์ในอุดมคติ ที่มีความสามารถในการรบและปกครองบ้านเมือง อีกทั้งการทำยุทธหัตถีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชยังช่วยปลุกใจให้ราษฎรมีความฮึกเหิมมากยิ่งขึ้น ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวไว้ว่า

ข้อความที่เกี่ยวกับพระนเรศวรหรือสงครามใหญ่ครั้งแรกกับพม่าทั้งหมดนั้น น่าสงสัยอย่างยิ่งว่าเป็นสิ่งที่เขียนขึ้นใหม่ในสมัยธนบุรี-รัตนโกสินทร์นี้เอง อาจจะโดยอาศัยพระราชพงศาวดารเก่าที่มีมาแต่ครั้งกรุงอยุธยา เนื่องจากสำนวนโวหารเป็นของรัตนโกสินทร์อย่างเห็นได้ชัด ... สมเด็จพระนเรศวรอาจเป็นวีรบุรุษของคนอยุธยาอยู่แล้วก็ได้ แต่พระราชพงศาวดารทำให้พระองค์เป็นวีรบุรุษยิ่งใหญ่ที่สุดของสมัยรัตนโกสินทร์ ทรงเป็นกษัตริย์ในอุดมคติ คือ ฉลาด เป็นนักรบกล้าหาญ และทรงทำนุบำรุงพุทธศาสนา.... เนื้อเรื่องของพระราชพงศาวดารในตอนนี้อาจเป็นที่น่าประทับใจแก่คนไทยในต้นรัตนโกสินทร์ ซึ่งเพิ่งได้ประสบความหายนะของชาติและการคุกคามอย่างต่อเนื่องกันจากพม่า¹¹

ความคิดดังกล่าวสอดคล้องกับ นาฏวิภา ชลิตานนท์ ที่กล่าวถึงการชำระพระราชพงศาวดารในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีขึ้นเพื่อสร้างผู้นำที่มีความเข้มแข็ง ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชน ดังความที่ว่า

การเสียดกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าครั้งที่สองทำให้ขวัญของคนไทยกระเจิดกระเจิงยิ่งหลังจากการฟื้นฟูบูรณะบ้านเมืองทางวัตถุแล้ว สิ่งสำคัญเร่งด่วนซึ่งต้องสร้างขึ้นเพื่อรวบรวมขวัญของประชาชนคือภาพพจน์ที่มั่นคงของสถาบันกษัตริย์ ฉะนั้นการสร้างผู้นำที่มีลักษณะเฉพาะกับสังคมและกาลเวลาจึงเป็นการสร้างความรู้สึกรักชาติที่เข้มแข็งและจำเป็น ผู้นำซึ่งประกอบไปด้วยทศพิชราชธรรมหรือรัฐธรรมนูญเท่านั้นไม่เป็นการเพียงพอต่อสังคมนะบบใหม่นี้ ผู้นำซึ่งเป็นที่ต้องการคือผู้นำที่มีลักษณะของนักรบอันห้าวหาญ เข้มแข็งทรงอำนาจเด็ดขาด การบันทึก

¹¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา, หน้า 50.

พงศาวดารโดยเน้นเรื่องราวเกี่ยวกับกษัตริย์ในลักษณะใหม่และราชวงศ์เป็นวิธีหนึ่งซึ่งสามารถสร้างความรู้สึกร่วมกันได้ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจึงเป็นสมัยหนึ่งที่มีการชำระรวบรวมเรียบเรียงพงศาวดารขึ้นอย่างกว้างขวาง เพราะต้องการมีเครื่องยึดเหนี่ยวให้ต่อเนื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน¹²

ดังนั้นภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในพระราชพงศาวดารที่ชำระขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ ในฐานะนักรบที่กล้าหาญ ส่งผลต่อนัยทางการเมืองสำหรับรัชกาลที่ 1 ที่ขึ้นครองราชย์ในช่วงที่บ้านเมืองเพิ่งผ่านพ้นภาวะวิกฤติมาไม่นาน การสร้างให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นนักรบที่เข้มแข็งกล้าหาญในการทำสงครามยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา จึงมีความสัมพันธ์กับภาพลักษณ์ของรัชกาลที่ 1 ในฐานะผู้นำบ้านเมืองให้ผ่านพ้นจากการสูญเสียดินแดนรวบรวมขวัญกำลังของราษฎรให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นอกจากนี้การชำระพงศาวดารในแต่ละครั้งยังคงสืบสานภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้เป็นพระมหากษัตริย์ในอุดมคติเสมอมา

เมื่อพิจารณาแนวคิดต่าง ๆ ในการชำระพระราชพงศาวดารแล้วพบว่าพระราชพงศาวดารที่เล่าเรื่องเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้สร้างให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ในอุดมคติ กล่าวคือ เป็นผู้มียุญบารมี ผู้ทรงธรรม นักรบและนักปกครองในอุดมคติ อีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นทั้งผู้นำทางโลกและผู้นำทางธรรม สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะผู้นำทางโลกกล่าวอย่างชัดเจนในเหตุการณ์การประกาศอิสรภาพ และการทำสงครามยุทธหัตถี ส่วนสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะผู้นำทางธรรมจะกล่าวถึงในหัวข้อคติความเชื่อทางศาสนา ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้นำทางโลก เช่น

สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้านักรบกล้าหาญมาตยาโยธาทหาร
ทั้งปวงว่า เราหาความผิดมิได้ ซึ่งพระเจ้าหงสาวดีคิดร้ายต่อ
เราก่อนนั้น อันแผ่นดินพระมหานครศรีอยุธยาอยู่กับแผ่นดินเมือง
หงสาวดีขาดจากทางพระราชไมตรีกัน เพราะเป็นอกุศลกรรม
นิยมสำหรับที่จะให้สมณพราหมณาประชาราษฎร์ได้ความ
เดือดร้อน ตรัสแล้วพระหัตถ์ขวาทรงพระสุวรรณภิงคาร หลัง
อุทกธารลงเหนือพื้นพสุธาตล จึงออกพระโอษฐ์ตรัสแก่เทพเจ้า
ทั้งหลาย อันมีมหิทฤทธิและที่ทิพจักขุทิพโสต ซึ่งสถิตอยู่ทุก

¹² นาฏวิภา ขลิदानนท์, ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย, หน้า 239.

ที่ศานุกุทิศจงเป็นทิพพยาน ด้วยพระเจ้าหงสาวดีมิได้ตั้งอยู่โดย
 ครองสุจริตมิตรภาพขัตติยราชประเพณีเสียสามัคคีธรรม
 ประพฤติพาลทุจริตคิดจะทำกษัตริย์เรา ตั้งแต่นั้นไปเรา
 กรุงพระมหานครศรีอยุธยา กับเมืองหงสาวดีมิได้เป็นสุวรรณ
 บัณฑิตีเดียวดูจึ่งหนึ่งแต่ก่อน ขาดจากกันแต่นั้นไป¹³

เหตุการณ์ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้เชื่อเชิญให้พระมหาอุปราชามากระทำยุทธหัตถี
 กับพระองค์ การกระทำยุทธหัตถีนี้ถือว่าเป็นการรบอันยิ่งใหญ่และสมพระเกียรติของทั้ง 2
 พระองค์ และเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ยากยิ่ง ต้องเกิดจากพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระ
 นเรศวรมหาราชที่เชื่อเชิญให้พระมหาอุปราชามาร่วมทำยุทธหัตถี เหตุการณ์ครั้งนี้จึงเป็น
 เหตุการณ์ที่ไม่ธรรมดา เกิดขึ้นกับพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่มีพระปรีชาสามารถ ดังความที่ว่า

สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า จึงตรัสร้องเรียกด้วยพระ

สุรเสียงอันดังว่า พระเจ้าพี่เราจะยืนอยู่ใใดในร่มไม้เล่า เชิญ
 ออกมาทำยุทธหัตถีด้วยกันให้เป็นเกียรติยศไว้ในแผ่นดินเถิด
 ภายหน้าไปไม่มีกษัตริย์ที่จะได้กระทำยุทธหัตถีแล้ว พระมหา
 อุปราชาได้ฟังดังนั้น ละอายพระทัยมีขัตติยราชมานะก็บ้ายพระ
 คชาธารออกมารับ เจ้าพญาไชยานุภาพเห็นช้างเข้าศึกก็ไปด้วย
 ฝืนน้ำมนต์ยังเสียที่ พลายพัทธกอดได้ล่างแบกรุนมา พระ
 มหาอุปราชาจ้วงฟันด้วยพระแสงของ้าว สมเด็จพระนเรศวรเป็น
 เจ้าเปียงพระมารับ พระแสงของ้าวมิได้ต้องพระองค์ เจ้าพญา
 ไชยานุภาพสะบัดลงได้ล่างแบกถนัด พลายพัทธกอดเปลี่ยกเบนไป
 สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าได้ที่จ้วงฟันด้วยพระแสงพลพ่าย
 ต้องพระอังสาเบื้องขวาพระมหาอุปราชา ตลอดลงมาจนประจิม
 มุราประเทศชลบลงกับคอช้าง และนายมหานุภาพถวายพระ
 คชาธารพระนเรศวรเป็นเจ้านั้นต้องปืนเข้าศึกตาย¹⁴

¹³ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) (กรุงเทพมหานคร:
 กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2542), หน้า 302.

¹⁴ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), หน้า 310-311.

การทำสงครามยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชาจึงเป็น
การทำสงครามครั้งยิ่งใหญ่ อีกทั้งแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระนเรศวร
มหาราชได้อย่างยอดเยี่ยม ถึงแม้พระองค์จะตกอยู่ในวงล้อม กำลังเสียเปรียบข้าศึกศัตรู แต่
พระองค์ก็ได้ยื้อท่าที สามารถเชื่อเชิญให้พระมหาอุปราชามาทำยุทธหัตถี จนพระองค์ได้รับ
ชัยชนะในที่สุด

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารนั้น จะ
เห็นได้ว่าเรื่องเล่านี้ได้เริ่มต้นตั้งแต่วัยเด็กของพระองค์ ลักษณะการเขียนหรือชำระพระราช
พงศาวดารจะมุ่งเน้นที่พระราชกรณียกิจอันสำคัญในรัชสมัยของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์
การเล่าเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในพระราชพงศาวดารจึงมุ่งเน้นเรื่องการทำ
สงครามยุทธหัตถีระหว่างพระองค์กับพระมหาอุปราชา โดยดำเนินตามขนบของการเล่าเรื่อง
เกี่ยวกับพระราชพงศาวดาร กล่าวคือ การสร้างให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้ยิ่งใหญ่และศักดิ์สิทธิ์
ด้านบุญบารมี ทรงธรรม นอกจากนี้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชยังทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่
ยิ่งใหญ่เหนือพระมหากษัตริย์พระองค์อื่นในด้านพระปรีชาสามารถในการรบ ดังนั้นการชำระพระ
ราชพงศาวดารในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นสร้าง ภาพลักษณ์ให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็น
พระมหากษัตริย์ในอุดมคติ

ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ปรากฏในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์
ประเภทพระราชพงศาวดาร อาจกล่าวได้ว่าเป็นภาพลักษณ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ตาม
ความคิดความเชื่อของคนในสังคมแต่ดั้งเดิม ที่พระมหากษัตริย์เป็นเทวราชา ที่สืบเชื้อสายมาจาก
เทพเจ้า หรือเปรียบได้กับเทพเจ้า ดังปรากฏจากเหตุอัศจรรย์ต่างๆ ที่แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระ
นเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบุญบารมี นอกจากนี้การชำระพงศาวดารในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
ยังได้สร้างภาพลักษณ์ให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์นักรบและนักปกครอง
สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในพระราชพงศาวดารจึงเป็นภาพของพระมหากษัตริย์ในอุดมคติที่
ดำเนินไปตามขนบของการสร้างและชำระพระราชพงศาวดาร ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

5.1.2 วาทกรรมชาตินิยม: ภาพลักษณ์ของผู้สร้างชาติ

แอนโทนี สมิธ (Anthony Smith) อธิบายคำว่า ชาตินิยม (nationalism) ไว้ว่า “an ideology movement for the attainment and maintenance of autonomy, unity, and identity on behalf of a population deemed by some of its members to constitute an actual or potential ‘nation’.”¹⁵ ชาตินิยมจึงได้แก่ การเคลื่อนไหวบางอย่างเพื่อให้ได้มา และดำรงไว้ซึ่งการปกครองตนเอง เอกภาพและอัตลักษณ์ในนามของกลุ่มคนที่มีการรับรู้ร่วมกันถึงความเป็นชาติเดียวกัน ชาตินิยมจึงอาจนับเป็นการเคลื่อนไหวทางความคิด เพื่อชักจูงให้คนคิดเห็นเหมือนกัน

นอกจากนั้น ปิยนาท บุณนาค ได้กล่าวถึงความคิดเรื่องชาตินิยมไว้ว่า

ลัทธิชาตินิยม หมายถึง การปลุกเร้าสำนึกของประชาชนให้เกิดความรู้สึกรักชาติ ทั้งความรู้สึกชาตินิยมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยมีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเพื่อสร้างชาติให้มีความยิ่งใหญ่และก้าวหน้า¹⁶

วาทกรรมชาตินิยมในงานวิจัยฉบับนี้ หมายถึง การสร้างสำนึกให้คนในชาติเกิดความรู้สึกรักชาติและสามัคคีกันในชาติ เพื่อสร้างชาติตนให้ยิ่งใหญ่เหนือชาติอื่นและธำรงความเป็นชาติ

แนวคิดเรื่องชาตินิยมเริ่มปรากฏอย่างชัดเจนในสมัยรัชกาลที่ 4 - 5 เนื่องจากในช่วงเวลานั้นอิทธิพลของมหาอำนาจตะวันตกได้เริ่มเข้ามามีบทบาท และขยายดินแดน พระมหากษัตริย์จึงต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดจากรัฐจารีตมาสู่ความเป็นรัฐชาติ เพื่อปกป้องประเทศชาติจากอำนาจของตะวันตก ดังที่ ฐิตา สาระยา กล่าวว่า

¹⁵ Anthony Smith อ้างถึงใน Andreas Stum, **The King's Nation: A Study of The Emergence and Development of Nation and Nationalism in Thailand** (Doctoral dissertation London School of Economics and Political Science University of London, 2006), p. 23.

¹⁶ ปิยนาท บุณนาค, **ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่** (ตั้งแต่การทำสนธิสัญญาบาวริง ถึง “เหตุการณ์ 14 ตุลาคม” พ.ศ.2516) (โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), หน้า 174.

การคุกคามทางการเมืองของมหาอำนาจตะวันตกได้ ทำให้สมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้อง สร้างสำนึกแห่งเอกภาพ (sense of unity) ขึ้นในรัชสมัยของ พระองค์จึงเริ่มมีการเน้นแนวคิดเกี่ยวกับ “สยามประเทศ” และ ทรงประกาศพระองค์เป็นเจ้าแห่งสยามรัฐหรือสยามประเทศ มี อำนาจเหนือเจ้าประเทศราชทั้งหลาย มีลาว กัมพูชาและหัวเมือง ทางเหนือ จะกล่าวก็ได้ว่าสิ่งนี้เป็นจุดเริ่มต้นของแนวความคิดที่ จะสร้างเอกภาพของประเทศโดยมีกษัตริย์เป็นศูนย์กลางและ สัญลักษณ์แห่งเอกภาพภายในราชอาณาจักรและเป็นรากฐาน ของการสร้างระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่แข็งแกร่งขึ้นในสมัย รัชกาลที่ 5¹⁷

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชใน พงศาวดารกรุงศรี อโยธยา ฉบับพระราชหัตถเลขา ที่ชำระขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 โดยสมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุ ภาพได้อธิบายในคำนำและบทความเพิ่มเติมว่า สงครามยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระนเรศวร มหาราชกับพระมหาอุปราช เป็น “สงครามกู่อิสรภาพของกรุงสยาม”¹⁸ การปรับเปลี่ยนแนวคิด จากสงครามยุทธหัตถีเพื่อแสดงบารมีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราช มาสู่ สงครามกู่อิสรภาพของกรุงสยามใน พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระราชหัตถเลขา จึง เป็นต้นคำของการสร้างวาทกรรมเรื่องชาตินิยม ดังที่ สุเนตร ชุตินธรานนท์ กล่าวว่า

พงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขานับได้ว่าเป็นต้นคำ ของการเขียนประวัติศาสตร์ในแนวใหม่คือ แนว “ประวัติศาสตร์ ชาติ” ในกรอบการเขียนประวัติศาสตร์แนวนี้สงครามระหว่าง ไทยกับพม่าถูกให้ความหมายใหม่ไปจากเดิม คือถูกอธิบายว่า เป็นสงครามกอบกู้เอกราชหรืออิสรภาพของชาติ โฉมหน้าของ พม่าในฐานะปัจเจกมีตรึงก็ถูกให้ความหมายใหม่พร้อมกันไปด้วย เดิมทีพม่าถูกเข้าใจว่าเป็นศัตรูพระพุทธศาสนา และตัวแทนฝ่าย อธรรมตาม คติความเชื่อพุทธ แต่ในกรอบการเขียน

¹⁷ ธิดา สาระยา, ตำนานและตำนานประวัติศาสตร์กับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2525), หน้า 10-12.

¹⁸ พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระราชหัตถเลขา (กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2534)

ประวัติศาสตร์ชาติ พม่าคือผู้รุกรานความสงบสุขและอธิปไตย
ของชาติและประเทศไทย¹⁹

จาก พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระราชหัตถเลขา ที่เป็นต้นเค้าเรื่องการทำ
สงครามเพื่อกู้อิสรภาพของกรุงสยาม มาสู่ความเรียงเรื่อง ไทยรบพม่า และ พระประวัติของ
สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ของ สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุภาพ พบว่า เรื่องเล่าทาง
ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้เน้นการทำสงครามระหว่างชาติไทยกับชาติ
พม่า กล่าวคือ ไทยรบพม่า โดยมีสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้กู้ชาติ ดังคำนำที่ว่า

สมเด็จพระนเรศวรก็ทรงพระคุณสมบัติดังกล่าวมา
บริบูรณ์ทุกอย่าง ดังจะพึงเห็นได้ในเรื่องพระประวัติต่อไป
ข้างหน้า อันจะเขียนนับเป็น 3 ภาค คือ เรื่องบ้านเมืองเกิดยุค
เข็ญ ภาค 1 เรื่องสมเด็จพระนเรศวรทรงกู้บ้านเมืองเมื่อยังเป็น
สมเด็จพระราชโอรส ภาค 1 และเรื่องสมเด็จพระนเรศวรทรงแผ่
พระราชอาณาเขตเมื่อเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ภาค 1²⁰

การทำสงครามระหว่างไทยกับพม่าจึงเป็นการต่อสู้เพื่อสร้างชาติไทยให้ปรากฏและ “แผ่
พระราชอาณาเขต” ให้ยิ่งใหญ่เหนือชาติอื่นๆ ดังความที่ว่า

สมเด็จพระนเรศวรได้ทรงทำสงครามกับพม่ามาแต่พระ
ชันษาได้ 20 ปี การสงครามในชั้นต้นเป็นการกู้สยามประเทศให้
พ้นจากอำนาจพม่า พยายามรบพุ่งมา 9 ปี เมืองไทยจึงได้เป็น
อิสรภาพสมดังพระราชประสงค์เมื่อคราวชนช้างชนะพระมหา
อุปราช การสงครามต่อมาในตอนกลางเป็นการรวบรวมเขต
แดนของสยามประเทศที่ได้เสียไป คือ เมืองทวาย เมืองตะนาว
ศรี ซึ่งเสียไปแก่พม่า กับทั้งกรุงกัมพูชาซึ่งกลับเป็นศัตรูเองโดย
ลำพัง ได้กลับมาเป็นของไทยหมดภายในระยะเวลา 4 ปี เป็น
การแผ่พระราชอาณาจักรให้กว้างขวางออกไป²¹

¹⁹ สุนทร ชูตินทรานนท์, พม่ารบไทย (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2537), หน้า 36.

²⁰ สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุภาพ, พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (กรุงเทพมหานคร
: ศิลปวัฒนธรรม, 2547), หน้า 11.

²¹ สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุภาพ, ไทยรบพม่า (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2549),
หน้า 153.

ใน *ไทยรบพม่า* กล่าวถึงการทำสงครามยุทธหัตถีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นการทำสงครามเพื่อ “กู้สยามประเทศ” ไม่ต้องตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าอีกต่อไป นอกจากนั้นยังเป็นการสร้างชาติไทยด้วยการ “รวบรวมเขตแดนของสยามประเทศที่ได้เสียไป” และสร้างความยิ่งใหญ่ของชาติไทยด้วยการ “แผ่พระราชอาณาจักรให้กว้างขวาง”

นอกจากแนวคิดเรื่องการสร้างชาติที่ปรากฏในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ของ *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* จะเน้นเรื่องการสร้างชาติไทยให้ยิ่งใหญ่แล้ว วาทกรรมเรื่องชาตินิยมมิได้จำกัดขอบเขตอยู่เพียงแต่ความยิ่งใหญ่ภายในชาติเท่านั้น ความคิดดังกล่าวได้ขยายขอบเขตออกไปว่า “ชาตินิยม” จะต้องขยายอาณาเขตดินแดนให้ยิ่งใหญ่เหนือชาติอื่น ซึ่งสอดคล้องกับบริบททางการเมืองในช่วงเวลานั้น ชาติตะวันตกกำลังแผ่ขยายอำนาจมายังประเทศต่างๆ เพื่อแย่งชิงอาณาเขตและดินแดน ประเทศสยามจึงต้องพยายามรวมชาติ รักษาชาติและขยายดินแดนออกไป ไม่ให้ตกเป็นเมืองขึ้นของตะวันตก ดังความที่ว่า “ความเปลี่ยนแปลงของแนวคิดรัฐและกษัตริย์ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับคนทั้งหลายในรัฐนี้ ในที่สุดได้ทำให้เกิดความสำนึกของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ 5 ในความเป็น “รัฐชาติ” โดยถือว่า ชาติ เป็นผลรวมของหน่วยย่อยทุกหน่วยในรัฐ จนมีเอกภาพหรือมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างแท้จริงนั่นเอง”²²

แนวคิดเรื่อง “รัฐชาติไทย” ในสมัยรัชกาลที่ 5 ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นส่งอิทธิพลต่อการเขียนเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชอย่างชัดเจน จากเดิมเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ในพระราชพงศาวดารจะเกี่ยวข้องกับศาสนา ได้แปรเปลี่ยนเป็นเรื่องราวของชาติไทยหรือ “รัฐชาติไทย” ดังปรากฏใน *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* และ บทละครเรื่อง *พระนเรศวรประกาศอิสสรภาพ*

โคลงภาพพระราชพงศาวดาร พระราชนิพนธ์ใน *พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการทำสงครามของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชครั้งแล้วครั้งเล่าภายใต้ภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะ “ผู้ผดุงสยาม” ที่ทำสงครามมีชัยเมืองต่างๆ ให้มานอบน้อมสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์จึงอยู่ในฐานะผู้ปกครอง “รัฐ” ที่เหนือรัฐอื่นๆ แนวคิดเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้ปกครองรัฐชาติ และขยายอาณาจักร ขอบเขตดินแดนไปสู่เมืองต่างๆ ดังโคลงที่ว่า

²²สายชล วรรณรัตน์, *ประวัติศาสตร์ไทย* (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2525), หน้า

รูปที่ 35 แผ่นดินพระนเรศวรมหาราช / ภาพเสด็จเลียบเมืองละแวก

สมเด็จพระนเรศวรผู้	ผดุงสยาม ราษฎร์เฮย
ดีลแวกแตกขอมขาม	เดชให้
ดำริห์ว่าสงคราม	ก็เสร็จ แล้วนอ
ควรแผ่พระเกียรติให้	เฟื่องฟุ้งกรุงเขมร
นรินทรนเรศนี้	เรื่องฤทธิ์ นักเฮย
ผจญหมู่ปัจจามิตร	มากครั้ง
ทุกเขตที่เคียงชิด	สยามยัน เดชนา
เป็นปิ่นถิ่นไทยทั้ง	ต่างด้าวหลายแดน ²³

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีความสามารถในการรบ “เรื่องฤทธิ์” เป็นอย่างยิ่ง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงรบ “มากครั้ง” ทำให้เหล่า “หมู่ปัจจามิตร” น้อยใหญ่ที่มีอาณาเขต “เคียงชิด” ติดต่อกับสยามต่างเกรงกลัว “ยันเดช” ในความสามารถของพระองค์ จากความสามารถในการรบและการทำศึกสงครามจนสามารถตีเมืองน้อยใหญ่ เช่น “ลแวกแตก” ทำให้พระองค์ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ “ผดุงสยาม” เป็น “ปิ่นถิ่นไทย” ผู้ยิ่งใหญ่ในชาติตน และผู้ยิ่งใหญ่เหนือชาติอื่น ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรทรงเป็นผู้ยิ่งใหญ่ในชาติตนและชาติอื่น ทำให้ “ต่างด้าวหลายแดน” ต่างเกรงกลัวในฤทธิ์เดชและอำนาจของพระองค์ จึงส่งราชบรรณาการมานอบน้อม ดังความที่ว่า

รูปที่ 31 แผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช / ภาพทูตเชียงใหม่

เฝ้าถวายราชบรรณาการ	
จอมเวียงเชียงใหม่แจ้ง เกียรติสยาม	
แสดงพระยศเอยขาม	ขาดหัว
ตรัสไคร่มอบภพตาม	ขนอบฟิ่ง นุภาพแฮ
ทวยพระยาแสนท้าว	ท้าวพร้อมยอมคัล
อภิปรายลักษณะตบเจ้า	ลาวถวาย เมืองเฮย
อีกราชบ้านาญหลาย	แขกเมื่อ
คมบาทมาตย์ชั้นผาย	ดลประเทศ ทูลนอ
เชียงใหม่ทราบบิจเกื้อ	ม่นสปล้อมเปรมเกษม ²⁴

²³ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, โคลงภาพพระราชพงศาวดาร (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, 2526 พิมพ์ในงานพระราชพิธีฉลองพระชนมายุ 5 รอบ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา), หน้า 43.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.

เรื่องราวการทำสงครามระหว่างสยามกับเชียงใหม่ได้บรรยายเป็นโคลงภาพ จำนวน 3 ภาพ กล่าวคือ รูปที่ 23 แผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช / ภาพสมเด็จพระนเรศวรรบศึกเชียงใหม่ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรง “ลั่นพระแสง ปืนฤก ท้าวแล”²⁵ จนทำให้ฝ่าย “ลาว พ่ายร้ายไปยั้ง แยกย้ายขยาดหนี”²⁶ เชียงใหม่พ่ายแพ้ไป รูปที่ 25 แผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช / ภาพสมเด็จพระนเรศวรเสด็จกลับจากศึกเชียงใหม่ สมเด็จพระนเรศวรทรงตัดหัว “เซलयลาวเสียบผจางตรง เรือจอด นั้นแล”²⁷ ทำให้เหล่าเชลยศึกของเชียงใหม่และบรรดาหัวเมืองน้อยใหญ่ต่างเกรงกลัวในพระราชอำนาจของพระองค์ ดังความที่ว่า “ระบือเดชพระสาธาณร์ทุกเทศ แสงนา”²⁸ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชสามารถ “เผด็จเสี้ยนศึกสลาย”²⁹ จนทำให้หัวเมืองน้อยใหญ่มากมายเครื่องราชบรรณาการ ดังรูปที่ 31 แผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช / ภาพทูลเชียงใหม่เฝ้าถวายราชบรรณาการ

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงมีพระราชอำนาจเหนือเจ้าเมืองเชียงใหม่ ทรงรบชนะเมืองเชียงใหม่ แล้วตัดหัวเซलयเสียบประจาน จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ “จอมเวียงเชียงใหม่” เกรงกลัวใน “พระยศเฆงขาม” จน “ลาวถวาย เมืองเฮย” มอบเครื่องราชบรรณาการเพื่อ “พียงนุภาพ” ของพระองค์ เจ้าเมืองเชียงใหม่รู้สึก “มนัสปลื้มเปรมเกษม” ยอมอยู่ภายใต้การปกครองของ “สยาม” ภาพลักษณะของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็น “จอมสยาม” ที่ปกครองรัฐสยามและรัฐอื่นๆ ที่ยอมมาสวามิภักดิ์ จนสามารถขยายอำนาจและดินแดนไปสู่หัวเมืองต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับบริบททางสังคมและการเมืองในช่วงเวลานั้นที่เป็นยุคแห่งการล่าอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งเป็นผู้ปกครองสยามในขณะนั้นต้องการรวบรวมหัวเมืองทางเหนือ โดยเฉพาะเชียงใหม่ให้อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐสยาม ภาพลักษณะของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชใน *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* จึงเป็นตัวแทนของพระมหากษัตริย์ที่สามารถปกครองรัฐสยาม และเชิดชูรัฐของตนให้เหนือรัฐอื่นๆ

นอกจาก *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* จะเน้นภาพลักษณะของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะผู้สร้างชาติให้ยิ่งใหญ่และยิ่งใหญ่เหนือชาติอื่นแล้ว บทละครเรื่อง *พระนเรศวรประกาศอิสสรภาพ* ของ *หลวงวิจิตรวาทการ* ยังได้สร้างวาทกรรมชาตินิยมเช่นเดียวกับ *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* บทละครเรื่อง *พระนเรศวรประกาศอิสสรภาพ* ประพันธ์ขึ้นเมื่อพ.ศ.2477 ซึ่ง

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32.

เป็นช่วงเวลาใกล้เคียงกับแนวคิดเรื่องอุดมการณ์ชาตินิยมหรือ การสร้างชาติ ได้รับการกล่าวถึงอย่างแพร่หลาย ดังความที่ว่า

แนวความคิดและงานเขียนของหลวงวิจิตรวาทการ ต่างมีข้อสรุปร่วมกันว่าหลวงวิจิตรวาทการเป็นปัญญาชนของลัทธิชาตินิยมไทย และการศึกษาในที่นี่ ซึ่งพยายามทำความเข้าใจแนวความคิดชาตินิยมและภูมิปัญญาอย่างเป็นองค์รวมพิจารณาความคิดและงานเขียนของหลวงวิจิตรวาทการในช่วงทศวรรษที่ 2470 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความคิดชาตินิยม ว่าอาจแบ่งออกได้เป็นสามกลุ่ม ได้แก่ความคิดชาตินิยมในงานประวัติศาสตร์ชาตินิยมในบทความทางการเมืองกับความคิดชาตินิยมในบทละครและนวนิยาย โดยที่หลวงวิจิตรวาทการมีความมุ่งหมายโดยรวมต้องการให้อ่านเกิดความรู้สึกรักชาติ อันจะเป็นเหตุให้ชาติมีความเจริญรุ่งเรือง และเจริญอย่างยาวนานเท่าที่จะเป็นไปได้ ทั้งนี้มีงานเขียนทางประวัติศาสตร์เป็นพื้นฐานของความคิดและการดำเนินกิจกรรมในด้านต่าง ๆ³⁰

นอกจากนั้น ประจักษ์ บูรณมาตร์ ได้กล่าวถึง บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ ไว้ว่า

บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ แต่ละเรื่องมีเนื้อหาปลุกเร้าใจให้รักชาติบ้านเมือง โดยเน้นให้เห็นถึงถิ่นกำเนิดของชนชาติไทย การถูกชาติอื่นมารุกราน การกอบกู้เอกราชของชาติ ความเจริญรุ่งเรืองและความยิ่งใหญ่ของชาติในอดีต ทั้งนี้ได้สอดแทรกทัศนคติเกี่ยวกับ “ลัทธิชาตินิยม” ให้แก่ประชาชนโดยการย้าอยู่เสมอว่าความรักชาติต้องอยู่เหนือสิ่งอื่นใด³¹

³⁰ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “พลังของแนวคิดชาติ – ชาตินิยมกับการเมืองไทยในสมัยแรกเริ่มของรัฐประชาชาติ” ใน วารสารรัฐศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542-2543), หน้า 47.

³¹ ประจักษ์ บูรณมาตร์, หลวงวิจิตรวาทการกับละครประวัติศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528), หน้า 79.

ในขณะนั้น หลวงวิจิตรวาทการ ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร ได้ถ่ายทอดความคิดเรื่อง “ลัทธิชาตินิยม” ผ่านงานประพันธ์ของท่าน หลวงวิจิตรวาทการ ได้เสนอแนวคิดชาตินิยมผ่านบทเพลงกราวนอก ในบทละครเรื่อง พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ เพื่อปลุกใจคนไทยให้ฮึกเหิมว่า

ชาติไทยเคยด้อยย่อยยับ	ยังกลับแก้ฟื้นคืนได้
เพราะไทยใจสมัครรักเป็นไทย	เต็มใจต่อสู้ห่มุไฟรี
มาเถอะเหวยยกมาทั่วสากล	ไทยจะทนสู้ตายไม่หน่ายหนี
ถ้าแม้มันไม่ไชยพวกไฟรี	จะได้แต่ปฐพีไม่มีคน
หาเข้ากินค้ำยามสงบ	เกิดศึกก็รบไม่ยอตน
ชาติใดใจกล้ามาประจน	ทุกคนยอมตายให้บ้านเมือง
มาเถิดชาติชาติไทยทั้งหญิงชาย	ไว่ลายให้โลกเขาสื่อเลื่อง
ไว้เกียรติกรุงสยามนามประเทือง	ให้รุ่งเรืองวัฒนาชั่วฟ้าดิน ³²

หลวงวิจิตรวาทการ ได้นำเสนอวาทกรรมชาตินิยมให้คนไทยทุกคนรักชาติดังปรากฏในถ้อยคำที่ว่า “ใจสมัครรักเป็นไทย” “ทนสู้ตายไม่หน่ายหนี” “ยอมตายให้บ้านเมือง” ถ้อยคำต่างๆ เหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นว่าชาติบ้านเมืองสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด และคนไทยยอมสละชีพเพื่อชาติ หลวงวิจิตรวาทการได้เน้นย้ำให้คนไทยรัก “ชาติไทย” โดยชักชวน “ทุกคน” “ไทย” “ทั้งหญิงชาย” ยอมตายเพื่อ “ให้โลกเขาสื่อเลื่อง” ว่าชาติไทยยิ่งใหญ่ วาทกรรมชาตินิยมในบทละครดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของชาติ เพื่อให้คนไทยรักชาติและสร้างชาติให้ยิ่งใหญ่มีชื่อเสียงไปทั่วโลก นอกจากนั้นหลวงวิจิตรวาทการ ยังได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการสร้างชาติไว้ว่า “ไทยจะเจริญ ไทยจะชนะ ด้วยกำลังแห่งความรักชาติ”³³ คนในชาติต้อง “พลีร่างกายและชีวิต” “กล้าเอาโลหิตลงไปทาแผ่นดิน” “ประหารศัตรูให้หมดสิ้น”³⁴ ดังเช่นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ได้ “เชิดชูชาติไทยให้วัฒนาถาวรรุ่งโรจน์”³⁵ ถ้อยคำต่างๆ เหล่านี้ล้วนแฝงวาทกรรมชาตินิยมผ่านบทเจรจาของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเพื่อให้ทุกคน “รักชาติ” ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงมิใช่ภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เป็นตัวบุคคลหรือพระมหากษัตริย์ในอุดมคติ แต่เป็นภาพสัญลักษณ์ของอุดมการณ์บางอย่างที่ต้องการให้ผู้อ่านรับรู้และปลุกสำนึกให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงอุดมการณ์ดังกล่าว ซึ่งก็คือ วาทกรรมชาตินิยม

³² หลวงวิจิตรวาทการ, “บทละครเรื่อง พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ” ใน วารสารศิลปากร

1 (มิถุนายน 2480): 17.

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

5.1.3 ความขัดแย้งทางความคิดทางการเมืองในสังคมไทย: ภาพลักษณ์ของผู้สร้างความสามัคคีของคนในชาติ

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชใน บทละครเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ของ สมภพ จันทรประภา และ มหาราชโสด ของ ประชา พูนวิวัฒน์ ประพันธ์ขึ้นช่วงพ.ศ. 2515 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ความขัดแย้งทางความคิดทางการเมืองในสังคมไทยมีการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ ผู้ประพันธ์ได้สอดแทรกความคิดเรื่องความรักชาติและความสามัคคีของคนในชาติไว้อย่างชัดเจนผ่านโครงเรื่องที่ว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงปราบศัตรูภายนอกหรือพม่า “ต่อสู้กอบกู้ชาติด้วยพระวีรภาพอันเอกอุษฎฐ์ให้พ้นอำนาจราชศัตรู” และศัตรูภายในหรือความขัดแย้งของคนในชาติด้วยตนเอง พระองค์ทรงปลุกใจให้รักชาติและสามัคคีกัน ดังบทประกาศบวงสรวงได้กล่าวไว้ว่า

ขอเดชะบารมีพระวีรมหากษัตริย์จตุรมุขประเทศ และ
ประชาชนชาวไทย ให้ผ่านพ้นสรรพอุปัทวภัยทั้งปวง อริ
ราชศัตรูภายนอกอย่าล่วงเข้าทำอันตรายได้ ศัตรูหมู่พาลภายใน
จงวอดวายพ่ายแพ้แก่ภัยตัว บันดาลความมั่นคงให้บังเกิดทั่ว
ภูมิมณฑล บันดาลความร่มเย็นแก่นิกรชนครบคามเขตขอบ
ขัณฑสีมา³⁹

บทละครเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช แตกต่างจากเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เรื่องอื่นๆ กล่าวคือ ผู้ประพันธ์ได้มุ่งเน้นเรื่องความขัดแย้งภายนอกคือ ความขัดแย้งระหว่างไทยกับพม่าเป็นสำคัญ ผู้ประพันธ์ได้เน้นความขัดแย้งระหว่างคนไทยด้วยกันเอง จนทำให้คนไทยต้องเสียกรุง ดังฉากนำที่กล่าวไว้ว่า “เมื่อพ.ศ.2099 กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พระเจ้าบุเรงนองแห่งกรุงหงสาวดี เหตุเพราะไทยแตกสามัคคีและช่วยข้าศึกบ่อนทำลายความมั่นคงของประเทศ”⁴⁰ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีต้องการให้คนไทยมารบราฆ่าฟันกัน คนไทยควรรักและสามัคคีกัน ดังความที่ว่า

³⁹ สมภพ จันทรประภา, บทละครเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พระนคร: อักษรสยามการพิมพ์, 2515), หน้า 17.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 73.

เพลงทะเลบัว

พระนเรศวร -

เจ็บใจ	กูนี่	เหลือแสน
พม่าทำ	กวยังแค้น	ไม่เท่าไร
เจ็บที่ตรง	มึงนั้น	มันเป็นไทย
ไอ้จัญไร	อย่าอยู่	หนักภารา ⁴¹

บริบททางสังคมอันสัมพันธ์กับการเมืองในยุคสมัยที่ประพันธ์ ในช่วงพ.ศ.2515 มีการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์เข้ามาในสังคมไทย ผู้ประพันธ์ได้นำความคิดเรื่องคนไทยทำลายชาติมาสร้างเป็นความขัดแย้งในบทละครเฉลิมพระเกียรติศึกดาบรพรพ์เรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กล่าวคือ ความขัดแย้งระหว่างไทยกับพม่าไม่สำคัญเท่ากับความขัดแย้งระหว่างคนไทยด้วยกันเอง “พม่าทำ กวยังแค้น ไม่เท่าไร เจ็บที่ตรง มึงนั้น มันเป็นไทย” ในบทละครเรื่องดังกล่าว ศัตรูคนสำคัญจึงมิใช่พม่า แต่เป็นคนไทยที่มาทำลายชาติกันเอง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงมีพระประสงค์ให้คนไทยมีความสามัคคีปรองดอง รักใคร่กัน ดังความที่ว่า “ขอชาวไทย สามัคคีปรองดอง ร่วมปกป้อง ธรณินทร์ สันกาลนาน”⁴²

นวนิยายเรื่อง *มหาราชโสด* ในตอนท้ายของเรื่อง ผู้ประพันธ์ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีชาติและการธำรงรักษาชาติไว้ว่า

ในทุกช่วงสองร้อยปีนั้นชาติไทยมักมีเหตุให้สูญเสียชีวิต อิศรภาพ ถึงแก่บ้านแตกสาแหรกขาดกันทุกระยะเวลาที่กล่าวมา เพราะเหตุว่าคนไทยเราเองเห็นแก่ตัว ตั้งหน้าตั้งตาคดโกง ฉ้อราษฎร์บังหลวงเพื่อหาความสุขสบายใส่ตนเองและครอบครัว ตลอดจนบริวาร โดยมีได้คำนึงถึงความฉิบหายล่มจมของบ้านเมือง .... เมื่อเป็นเช่นนี้ผมจึงวิงวอนขอท่านผู้อ่านคงร่วมมือร่วมใจกันจรโลงผืนแผ่นดินไทย อย่าให้ประวัติศาสตร์ต้องซ้ำรอยกลายเป็นซ้ำซ้ำอีกเลย⁴³

⁴¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 131-132.

⁴² เรื่องเดียวกัน หน้า 136.

⁴³ ประชา พูนวิวัฒน์. *มหาราชโสด* (กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า, 2536), หน้า 448.

ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในบทละครเรื่อง *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* และ *มหาราชโสด* จึงเป็นตัวแทนของอุดมการณ์เรื่องความรักและความสามัคคีของคนในชาติ เพื่อธำรงความเป็นชาติให้คงอยู่ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงเป็นสัญลักษณ์ในการสร้างอุดมการณ์เรื่องความรักและความสามัคคีของคนในชาติ

นอกจากความขัดแย้งทางความคิดทางการเมืองในสังคมไทยในพ.ศ.2515 ที่มีการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์แล้ว ในพ.ศ.2547-2550 เป็นช่วงเวลาที่สังคมไทยเกิดความขัดแย้งทางความคิดในเรื่องการเมือง แล้วส่งผลให้คนในชาติขาดความสามัคคี จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดเรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เช่น ภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* การ์ตูนเรื่อง *มหากาพย์กู้แผ่นดิน* เพื่อสร้างอุดมการณ์เรื่องความรักชาติและความสามัคคีของคนในชาติผ่านตัวละครสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

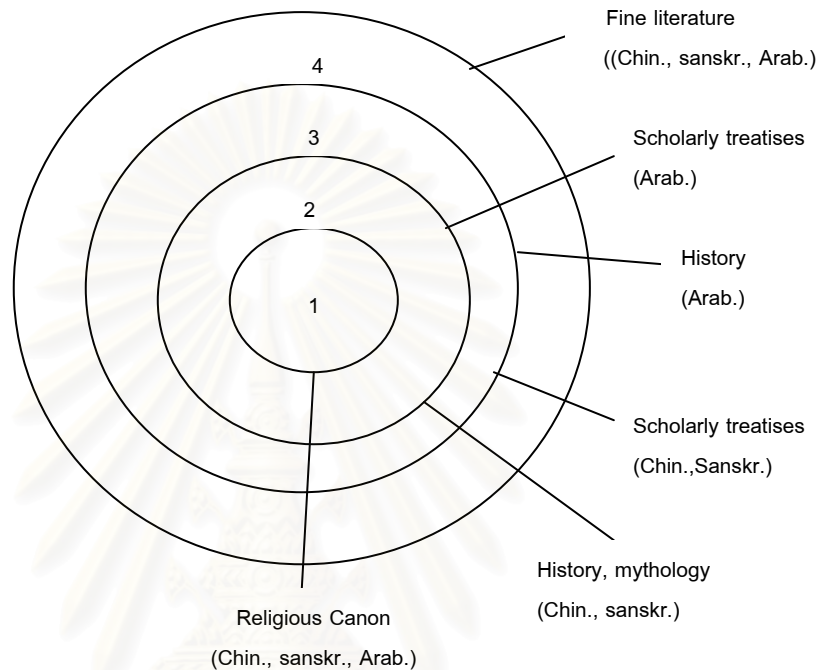
5.2 บริบททางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับคติความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรมวรรณศิลป์

นอกจากบริบททางสังคมอันสัมพันธ์กับการเมืองในยุคสมัยของการประพันธ์จะส่งผลต่อการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแล้ว บริบททางวัฒนธรรมเป็นอีกปัจจัยหนึ่งในการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเช่นกัน บริบททางวัฒนธรรมประกอบด้วย คติความเชื่อทางศาสนา แนวคิดเรื่องวีรบุรุษและวัฒนธรรมวรรณศิลป์

5.2.1 คติความเชื่อทางศาสนา

คติความเชื่อทางศาสนาเป็นสิ่งที่อยู่ควบคู่กับสังคมไทยมาอย่างช้านาน ศาสนาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างวรรณคดีเรื่องสำคัญมากมาย ดังแนวคิดของ *บรากินสกี (Braginsky)* กล่าวว่าในสังคมจารีตโบราณความเชื่อสูงสุดของสังคม คือ ศาสนา และเป็นบ่อเกิดในการสร้างวรรณคดีในระดับต่าง ๆ ดังแผนภูมิข้างล่างนี้

แผนภูมิ 5 แสดงระบบการเขียนตามแนวคิดของบรากินสกี
Comparison of Chinese, Sanskrit and Arabic System of Writings⁴⁴

แนวคิดของ บรากินสกี เชื่อว่าศาสนาเป็นความเชื่อสูงสุดและเป็นแกนกลางของสังคม ศาสนาเป็นแรงบันดาลใจสำคัญในการสร้างสรรค์วรรณคดี เนื้อหาของวรรณคดีส่วนใหญ่มีบ่อเกิดมาจากปรัชญาและความเชื่อศาสนา คัมภีร์ทางศาสนา เช่น พระไตรปิฎก คัมภีร์พระเวท เป็นตัวบทที่มีความใกล้ชิดกับปรัชญาความคิด ความเชื่อทางศาสนามากที่สุด ถัดออกมาได้แก่พงศาวดาร ประวัติศาสตร์ (History, mythology) ถัดออกมาไกลที่สุดได้แก่ วรรณคดี (Fine literature) ศาสนาจึงเปรียบเสมือนศูนย์กลางและบ่อเกิดของการสร้างสรรค์วรรณคดี และในทางกลับกันวรรณคดีเหล่านั้นล้วนสามารถเชื่อมโยงความคิดและสร้างความเข้าใจสู่อุดมคติของสังคมจารีต กล่าวคือ อุดมคติสูงสุดของศาสนาในสังคมนั้นๆ

แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับความคิดของ อุษณีย์ ชงไชย ที่กล่าวว่า แนวคิดพุทธศาสนา ในทัศนะของผู้เขียนพระราชพงศาวดารมองว่าศาสนาพุทธมีบทบาทในฐานะเป็นตัวเสริมอำนาจของการเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงทศพิธราชธรรม เพื่อสร้างความชอบธรรมในการขึ้นครองราชย์ แต่ไม่ได้มีส่วนเป็นตัวกำหนดว่าผู้ใดจะขึ้นครองราชย์ได้หรือไม่ ตัวกำหนดที่สำคัญกว่าก็คือการมีพลังอำนาจที่สามารถควบคุมกำลังคนเป็นจำนวนมากได้ ส่วนใหญ่แล้วแนวความ

⁴⁴V.I. Braginsky, **The Comparative Study of Traditional Asian Literatures** (Great Britain: Curzon Press, 2001), p. 51.

เชื่อในพุทธศาสนาจะเข้ามามีบทบาทหลังจากที่ทรงขึ้นครองราชย์ โดยเป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งในการปกครอง นอกเหนือจากความสามารถในการควบคุมกำลังคนและแบ่งสรรอำนาจระหว่างขุนนางให้ลงตัวแล้ว แนวความเชื่อทางพุทธศาสนาที่สำคัญประกอบด้วย ธรรมเนียมทศพิธราชธรรม ความเชื่อเรื่องบุญและบาป⁴⁵

ดังนั้นศาสนาจึงเป็นความเชื่อสูงสุดของสังคมมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วรรณคดี คติความเชื่อทางศาสนาในที่นี้ได้ผสมคตินิยมเชื่อของพราหมณ์และคติความเชื่อของพุทธเข้าด้วยกัน เนื่องจากคติความเชื่อดังกล่าวปรากฏอยู่ในสังคมไทยมาตั้งแต่โบราณกาล แล้วใช้เป็นแนวคิดหลักในการสร้างภาพลักษณ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ เช่น ภาพลักษณ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบุญญาธิการ และภาพลักษณ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบารมีในทำนองเดียวกับพระพุทธเจ้า ดังนี้

5.2.1.1 ผู้มีบุญญาธิการ

คำว่า “บุญญาธิการ” หมายถึง บุญที่ได้กระทำไว้มากยิ่ง⁴⁶ ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้แสดงให้เห็นว่าพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ผู้มีบุญญาธิการผ่านเหตุการณ์ต่างๆ ที่ปรากฏในเรื่อง

การปรากฏของพระบรมสารีริกธาตุซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอิทธิพลแสดงถึงความเป็นผู้มีบุญญาธิการของพระมหากษัตริย์ พระบรมสารีริกธาตุมิได้ปรากฏบ่อยครั้ง จะปรากฏเฉพาะช่วงเวลาสำคัญๆ ให้ผู้มีบุญได้เห็น นอกจากนั้นการปรากฏของพระบรมสารีริกธาตุมีนัยว่าเป็นศุภนิมิตอันเป็นมงคล

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชปรากฏพระบรมสารีริกธาตุในห้วงเวลาสำคัญๆ หลายครั้ง ดังเช่น เหตุการณ์ก่อนที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะนำกองทัพไปรบกับพม่า บังเกิด “ทอดพระเนตรเห็นพระสารีริกบรมธาตุเสด็จปาฏิหาริย์” พระโหราธิบดีได้ทำนายว่า “พระสารีริกบรมธาตุเสด็จปาฏิหาริย์” เป็น “บุญญาภิหาร” ลางบอกเหตุล่วงหน้าว่าพระองค์จะได้รับชัยชนะ ทั้งใน พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด ดังความว่า

⁴⁵ อุษณีย์ ธงไชย, พระราชพงศาวดาร และพงศาวดาร: หลักฐานที่สร้างขึ้นเพื่อสถาบันกษัตริย์, หน้า 90.

⁴⁶ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์, 2542), หน้า 630.

พระโหราธิบดีทูลทำนายว่าศึกครั้งนี้ใหญ่หลวง จะได้ถึงซึ่งมหายุทธหัตถี แต่ทว่าพระองค์จะมีชัย จะลุยกองทัพไปประหารปัจเจกมิตรข้าศึก ดุจพระสุบินว่าเที่ยวลุยกระแสน้ำจะนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงฟังดีพระทัยนัก ทรงเครื่องสำหรับราชรณยุทธสรรพเสร็จ เสด็จยังเกยคอยฤกษ์ ทอดพระเนตรเห็นพระสารีริกบรมธาตุเสด็จปาฏิหาริย์ ช่างเท่าผลส้มเกลี้ยงมาแต่ทักษิณทิศ เวียนเป็นทักษิณาวฏแล้วเสด็จผ่านไปอุดรทิศ ทรงพระปิตุสราญไปทั้งพระองค์ ยกพระหัตถ์ถวายนักษัตรนักษัตรโมทาน อธิษฐานขอสวัสดิชัยแก่ปรปักษ์⁴⁷

ในขณะนั้น ด้วยบุญญาภิหารของพระนเรศวรที่จะได้ไชยชนะแก่พระมหาอุปราช ทั้งจะได้เป็นกระษัตริย์ใหญ่ด้วยก้อนเมฆบนอากาศบันดานให้รูปเศวตฉัตรกางกั้นอยู่ตรงพระคชาธาร พระบรมธาตุโตเท่าผลมะงั่วก็ทำปาฏิหาริย์เสด็จผ่านมาทางกองทัพพระนเรศวร พระองค์ก็ทรงยินดี ยกพระหัตถ์ขึ้นนมัสการ⁴⁸

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะทำสงครามยุทธหัตถี ซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ก็ได้ปรากฏพระบรมสารีริกธาตุเสด็จผ่านเช่นกัน “ก้อนเมฆบนอากาศบันดานให้รูปเศวตฉัตรกางกั้นอยู่ตรงพระคชาธาร” การปรากฏของก้อนเมฆเป็นรูปเศวตฉัตร ซึ่งเป็นตัวแทนของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกางกั้นข้างพระที่นั่ง แสดงให้เห็นว่าการทำสงครามในครั้งนี้เกิดขึ้นด้วยความชอบธรรม นอกจากนั้นเหตุการณ์การประกาศอิสรภาพของสมเด็จพระนเรศวรสร้างความชอบธรรมและเป็นนิมิตหมายให้เห็นว่าพระองค์น่าจะได้รับชัยชนะในภาคหน้า ดังความที่ว่า

ครั้น ณ วันศุกร์ แรม 3 ค่ำ เดือน 6 เพลา 11 ทุ้ม ให้เอาพระคชาธารเข้าเทียบเกย ทอดพระเนตรเห็นพระบรมสารีริกธาตุเสด็จปาฏิหาริย์ แต่ปัจเจกมิตรผ่านพระคชาธารไปโดยบุรพาทิศ จึงเสด็จพยุหบาตรราห์พออกจากเมืองแครง พระมหาเถรคันฉ่อง พระยาพระราม พระยาเกียรติ และญาติโยมก็มา

⁴⁷ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), หน้า 306.

⁴⁸ คำให้การชาวกรุงเก่า (พระนคร: คลังวิทยา, 2515), หน้า 93.

โดยเสด็จ ฝ่ายนายทัพนายกองทั้งปวงก็แยกย้ายกันตีคร้วต้อน
คร้วรายทางมาได้ประมาณหมื่นเศษ⁴⁹

นอกจากการปรากฏของพระบรมสารีริกธาตุจะแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้มี
บุญญาธิการของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแล้ว หลักฐานอีกประการหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า
พระองค์เป็นกษัตริย์ผู้มีบุญก็คือ ช้างแก้ว สมเด็จพระนเรศวรมีช้างคู่บุญชื่อ เจ้าพญาไชยานุภาพ
คอยร่วมรบเคียงบ่าเคียงไหล่กับพระองค์ ดังความที่ว่า

สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ยาตราพระ
คชาธารเป็นบาทอย่างสะเทินมาเบื่องขวาปะฝ่ายซ้ายเข้าศึกเจ้า
พญาไชยานุภาพ เจ้าพญาปราบไตรจักร ได้ยินเสียงพลและ
เสียงฆ้องกลองศึกอึงครื้น ก็เรียกมันครั้นครั้น ทางหูซู่ทางกิริยา
ป่วนเดินเป็นบาท ใหญ่ไปด้วยกำลังน้ำมัน ช้างทำพระยา
มุขมนตรีและโยธาหาญซ้ายขวาหน้าหลังทั้งนั้นตกลง ไปมีทัน
เสด็จพระคชาธาร สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ใกล้ทัพ
หน้าเข้าศึก ตรัสทอดพระเนตรเห็นพลพม่ารามัญยกมานั้นเต็ม
ท้องทุ่ง เดินดุจคลื่นในพระมหาสมุทร เข้าศึกไล่พลชาวพระนคร
มาครั้งนั้น สลับซับซ้อนกันมิได้เป็นกระบวน สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็ขับพระคชาธารเข้าโจมตีแทงข้างม้ารี้
พลไล่ส่วนเสยถีบฉัดตะลุมบอน พลพม่ารามัญล้มตายเกลื่อน
กลาด ช้างเข้าศึกได้กลืนน้ำมันพระคชาธาร ก็หกหันตลบปะกัน
ไปเป็นอลหม่าน⁵⁰

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ “อธิษฐานเสียงบารมี” ว่าถ้าพระองค์เป็นผู้มี
“บุญญาธิการ” ขอให้ยิงปืนข้าม “แม่น้ำสโตงอันกว้างใหญ่” การที่พระองค์สามารถยิงปืนข้ามแม่น้ำ
สโตงถูกสุกรรมาตาย เป็นความมหัศจรรย์ที่แสดงถึงความเป็นผู้มีบุญญาธิการของพระองค์
ดังความที่ว่า

แม่ทัพรอง – เป็นการมหัศจรรย์ที่พระองค์ทรงสามารถ
ทรงพระแสงปืน ยิงข้ามแม่น้ำสโตงอันกว้างใหญ่ ไปถูกสุกรรมา
แม่ทัพพะม่าที่อยู่ปากข้างโน้นตายได้

⁴⁹ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระราชหัตถเลขา, หน้า 113.

⁵⁰ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), หน้า 309 -310.

นเรศวร – เราได้ลองอธิษฐานเสี่ยงบารมี ว่าถ้าบุญญา-
 ธิการของเรามีมากพอที่จะกู้ประเทศไทยให้พ้นมือพะมาเข้าศึก
 ทำประเทศสยามให้กลับรุ่งโรจน์ได้แล้ว ขอให้ปืนที่เรายิงไปนั้น
 ถูกแม่ทัพพะมา⁵¹

นอกจากการปรากฏของพระบรมสารีริกธาตุครั้งเมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
 จะทำสงครามแล้ว หรือการยิงปืนข้ามแม่น้ำสะโตงได้ เหตุการณ์แผ่นดินไหวก็เป็นเครื่องบ่งบอก
 ว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบุญญาธิการเช่นกัน ดังความที่ว่า “วันหนึ่งบิดาเรียกพระ
 นเรศวรเข้ามาเฝ้า พอพระนเรศวรย่างเข้ามาถึงอัมจันทร์ ตำหนักที่บิดาอยู่นั้นหวั่นไหวไปทั้ง
 ตำหนัก”⁵² การที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในขณะนั้นมีสถานภาพเป็นเพียงตัวจํานำของพม่า
 สามารถทำให้ตำหนักของพระเจ้าหงสาวดีหวั่นไหวได้ แสดงถึงความเป็นผู้มีบุญญาธิการของ
 พระองค์ ดังนั้นเหตุอัศจรรย์ในเรื่องแผ่นดินไหว การปรากฏของพระบรมสารีริกธาตุ ช่างคู่ใจ
 ซึ่งเป็นช่างแก้ว การยิงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง ล้วนเป็นเครื่องยืนยันความเป็นผู้มีบุญญาธิการของ
 สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้อย่างชัดเจน

5.2.1.2 ผู้มีบารมี

คำว่า “บารมี” หมายถึง “คุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยั้งยวด เพื่อบรรลุจุดหมายอัน
 สูงยิ่ง มี 10 ประการ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา
 อุเบกขา”⁵³ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้กระทำคุณความดีในการสู้รบกับเหล่าศัตรู เพื่อให้บรรลุ
 จุดหมายสูงส่งคือ บ้านเมืองได้รับอิสรภาพ การทำสงครามยุทธหัตถีของสมเด็จพระนเรศวร
 มหาราชเป็นการบำเพ็ญบารมีประการหนึ่ง เนื่องจากพระองค์ได้เสียสละเพื่อช่วยกู้วิกฤติของ
 บ้านเมือง ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ปรากฏภาพลักษณ์อีกประการหนึ่งของพระองค์คือ ผู้มี
 บารมีคล้ายคลึงกับพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าครั้งเมื่อเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญบารมีต่าง ๆ
 เพื่อให้ได้เป็นพระพุทธเจ้า ตัวอย่างเช่นชาดกเรื่อง *นิโครธมคชาดก* พระโพธิสัตว์เมื่อ
 เสวยพระชาติเป็นพญาเนื้อนิโครธ แล้วมีเนื้ออีกตัวหนึ่งชื่อสาขะมีบริวารมาก บรรดาเนื้อ

⁵¹ หลวงวิจิตรวาทการ, “บทละครเรื่อง พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ” ใน *วารสารศิลปากร*

1 (มิถุนายน 2480): 25.

⁵² คำให้การชาวกรุงเก่า, หน้า 80.

⁵³ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ 10.
 (กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์.พรินติ้ง, 2546), หน้า 111.

ทั้งหลายต่างถูกฆ่าเพื่อเป็นอาหารของพระเจ้าพาราณสี พญาเนื้อนิโครทจึงปรึกษากับสาขะว่าจะส่งบริวารให้เป็นอาหารวันละตัว เนื้อบริวารของสาขะตัวหนึ่งตั้งท้องและถึงเวรของตนที่จะถูกฆ่า นางเนื้อขอผัดผ่อนเพื่อให้คลอดลูกเสียก่อน แต่สาขะไม่ยอม นางเนื้อจึงนำเรื่องราวดังกล่าวไปบอกพญาเนื้อนิโครท พญาเนื้อนิโครทยอมสละชีวิตตนเองตายแทนนางเนื้อ เมื่อพระราชาทราบเรื่องก็เสด็จมาสอบถาม พญาเนื้อนิโครทเทศนาขอพระราชทานชีวิตสัตว์ทั้งปวงและขอให้พระราชประพฤติธรรม ดังความที่ว่า

วันหนึ่งถึงเวรของนางกวางท้องแก่ นางจึงไปหาสาขะจำฝูงขอให้ส่งกวางตัวอื่นไปแทนนางจนกว่านางจะคลอดลูก สาขะไม่ยอมช่วย นางจึงไปหานิโครทมิคจำฝูงอีกฝูงหนึ่ง นิโครทมิคจึงไปนอนรอพ่อครวที่ที่ประหาร พ่อครวรู้ว่าพระยากวางได้รับการอภัยโทษ จึงไปทูลพระราชชา เมื่อพระราชชกถามได้ความจริงก็สรรเสริญว่าเป็นผู้มีขันติและเมตตา พระองค์ทรงอภัยโทษให้ฝูงกวางทั้งหมด แม้จนหมูนกและปลาในพระราชอุทยานด้วย พระยากวางจึงสรรเสริญว่าพระราชชาติตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรม

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้กล่าวถึงความเสียสละของพระองค์ในการกอบกู้เอกราช ทำให้บ้านเมืองมีความสุขและเจริญรุ่งเรือง วีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เสียสละพระองค์เพื่อช่วยผู้อื่นให้พ้นทุกข์ สามารถนำมาเปรียบเทียบกับกรบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกล่าวถึงการเสียสละของพระองค์ไว้ในหลายตอน เช่น ตอนที่พระองค์ต้องเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อไปเป็นตัวประกันที่หงสาวดี เสียสละความรักที่มีต่อหญิงสาวเพื่อ กอบกู้เอกราช ดังความที่ว่า

มีบันทึกว่า มีพระอัศรมหเสี ปีนั้น
แล้วแทนที่จะ...ประทับเวียงวังให้ผาสุก
สนุกในหมู่สาวสวรรค์ พรั่งพร้อมมเหสีมณีจันทร์
กลับละทุกอย่าง...ไปรบ
ทั้งพระราชมารดา ทั้งพระมเหสี คงได้แต่ทอดถอน
พระหทัย ผู้อ่านและผู้เขียนก็คงทำเหมือนๆ กัน
ขึ้นมามาแม่ที่ไร ลาไปรบทุกที⁵⁴

⁵⁴ ทมยันตี, อธิราช (กรุงเทพมหานคร: ณ บ้านวรรณกรรม), หน้า 408-409.

จากความข้างต้นในเรื่อง *อิริราช* แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้เสียสละอย่างแท้จริง พระองค์เสียสละความ “สนุก” ความ “ผาสุก” ความสุขสบาย ที่จะอยู่เคียงข้าง “หม่อมสาวสวรรค์” และ “มเหสีมณีจันทร์” ในเวียงวัง เพื่อ “ละทุกอย่าง...ไปรบ” ตามหน้าที่ของกษัตริย์ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อความสุขส่วนรวม กล่าวคือ บ้านเมืองได้รับอิสรภาพ ภาวลักษณะของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เป็นผู้เสียสละ สอดคล้องกับภาพของพระโพธิสัตว์ที่ทรงช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์

นอกจากเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้กล่าวถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะผู้เสียสละแล้ว เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพระองค์ได้พรรณนาเปรียบเทียบการทำสงครามยุทธหัตถีกับการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าที่สามารถรบชนะหมู่มาร ดังความที่ว่า

อาตมภาพพิเคราะห์ดูอันข้าราชการเหล่านี้ ที่จะไม่รัก ไม่กลัวพระราชสมภารเจ้านั้นหาไม่ได้ และเหตุทั้งนี้จำเป็นที่จะให้พระเกียรติยศพระราชสมภารเจ้าเป็นมหัศจรรย์ เหมือนสมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธเจ้า เมื่อพระองค์เสด็จเห็นอุปราชิตบัลลังก์ใต้ดวงพระมหาโพธิ ธิ์ เพลสาชัยชนะครั้งนั้นเทพเจ้ามาเฝ้าพร้อมอยู่ทั้งหมื่นจักรวาลและพระยาศิวสดีมารยกพลพลเสนามารมาประจัญครั้งนั้น ถ้าได้เทพเจ้าเป็นบริวาร และมีชัยแก่พระยามารก็หาผู้เป็นมหัศจรรย์นักไม่ นี้ผจญให้หม่อมอินทร์อินทร์พรหมทั้งปวงปลาสนาการหนีไปสิ้น ยิ่งแต่พระองค์เดียวอาจสามารถผจญพระยามาราราชกับพลเสนามาร ให้อุปราชัยพ่ายแพ้ได้ จึงสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเจ้าได้พระนามว่า พระพิชิตมารโมลีศรีสรรเพชดาญาณเป็นมหามหัศจรรย์ดาลติเรกทั่วอันตโลกธาตุเบื้องบนตราบเท่าถึงภวัคพรหม เบื้องต่ำตลอดถึงอโรคาคอเวจีเป็นที่สุด ก็เหมือนพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ครั้งนี้ถ้าเสด็จพร้อมด้วยเสนางคนิกรโยธาทวยหาญมาก และมีชัยแก่พระมหาอุปราชา นั้นหาผู้เป็นมหัศจรรย์แม้ พระเกียรติยศปรากฏไปในนานาประเทศธานีใหญ่่น้อยทั้งนั้นไม่ พระราชสมภารเจ้าอย่าทรงปริวิตกโทมัสน้อยพระทัยเลยอันเหตุที่เป็นนี้เพื่อเทพเจ้าทั้งปวงอันรักษาพระองค์จักสำแดงเกียรติยศดูอาตมภาพถวายพระพรเป็นแท้⁵⁵

⁵⁵ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม), หน้า 312 – 313.

การกล่าวเปรียบเทียบการทำสงครามยุทธหัตถีกับการรบชนะหมู่มารของ พระพุทธเจ้าเป็นหลักฐานยืนยันว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงมีเมตตาและบำเพ็ญบารมีใน ทำนองเดียวกับพระพุทธเจ้า การทำสงครามยุทธหัตถีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเพื่อกอบกู้ เอกราช เปรียบเทียบได้กับการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ได้เสียสละพระองค์เพื่อช่วยเหลือ ผู้อื่นให้พ้นทุกข์ สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องพุทธราชาที่ว่า

กษัตริย์กำลังสั่งสมบารมีเพื่อบรรลุผลในอนาคต เปรียบเสมือนพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ แนวคิดนี้จะเน้น การเชื่อมโยงกษัตริย์เข้ากับพระพุทธเจ้า และพระโพธิสัตว์ ตลอดจนแนวคิดเกี่ยวกับกษัตริย์ในอุดมคติ เมื่อพิจารณาจาก หลักฐานที่เขียนในสมัยรัตนโกสินทร์ สิ่งที่มองเห็นได้เด่นชัด อย่างหนึ่งก็คือ การกล่าวถึงกษัตริย์ในอุดมคติว่าต้องเป็นผู้มี อัจฉริยภาพพิเศษที่สำคัญ 2 ประการ คือ กษัตริย์จะต้องมี ความสามารถในการผดุงธรรม กษัตริย์จะต้องเป็นผู้นำ ประชาชนให้พ้นทุกข์ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า⁵⁶

ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงเป็นผู้มีบารมีที่สามารถนำ ประชาชนและบ้านเมืองให้พ้นทุกข์จากการตกเป็นเมืองขึ้นของหงสาวดีได้

นอกจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะเป็นผู้บำเพ็ญบารมีในทำนองเดียวกับ พระพุทธเจ้าแล้ว สมเด็จพระนเรศวรยังมี “บรมโพธิสมภาร” แสดงให้เห็นจากธรรมชาติบันดาลให้ “พระอาทิตย์ทรงกลด” ซึ่งมีความร้อนมาก “มิได้ต้องพระองค์” กลับกลายเป็น “ร่มอยู่สักคอก ปลาย ส่วนที่นอกนั้นก็สว่างเป็นแสงแดดอยู่” จากเหตุการณ์ในครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระ นเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบารมีคล้ายคลึงกับพระพุทธเจ้า เนื่องจากเหตุการณ์ในครั้งนี้คล้ายกับ เหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ใต้ร่มโพธิ์ “บรมโพธิสมภาร” นั่นเอง ดังความที่ว่า

อันช้างพระที่นั่งอยู่ที่ริมเกยกับนายความช้าง เมื่อจักมี บรมโพธิสมภาร จึงบันดาลให้ประจักษ์ในทัพขันธุ์ ในเวลา กลางวันก็บันดาลให้มีอัศจรรย์มา พระอาทิตย์นั้นก็ทรงกลด อันแดดนั้นก็มิได้ต้องพระองค์ ร่มอยู่สักคอกปลาย ส่วนที่ นอกนั้นก็สว่างเป็นแสงแดดอยู่ ก็เห็นเป็นอัศจรรย์ทั่วกันไปสิ้น

⁵⁶ สมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพน, สังคิตวงศ์ พงศาวดารเรื่องสังคายนาพระธรรมวินัย, แปล โดยพระปริยธรรมธาดา (แพ ตาละลักษณ์) (กรุงเทพมหานคร: ศิวพร, 2521), หน้า 425.

ทั้งทัพ แล้วแลเป็นพระบรมธาตุเสด็จมาบนกลางอากาศ มีพระ
 รัศมีเป็นอันมาก ปาฏิหาริย์แล้วผ่านมาที่หน้าพลับพลาไป
 ก็เห็นเป็นมหาพิชัยฤกษ์ใหญ่หน้าหน้า⁵⁷

ข้อนำสังเกตประการหนึ่งคือ เรื่องเล่าประเภทนวนิยายไม่ปรากฏคติความเชื่อ
 ทางศาสนาอย่างเด่นชัดเหมือนในเรื่องเล่าประเภทพระราชพงศาวดารและบทประพันธ์ร้อยกรองก็
 ตาม นวนิยายซึ่งเป็นเรื่องเล่าในยุคสมัยหลังยังคงสืบทอดความคิดเรื่องที่มีสมเด็จพระนเรศวร
 มหาราชเป็นผู้เสียสละชีวิตตนเองเพื่อนำพาให้บ้านเมืองได้พ้นทุกข์ในทำนองเดียวกับการบำเพ็ญ
 บารมีของพระโพธิสัตว์

5.2.1.3 ผู้ทรงธรรม

คติความเชื่อทางศาสนาสัมพันธ์กับการสร้างภาพลักษณ์ให้สมเด็จพระนเรศวร
 มหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ผู้มีบุญญาธิการ ผู้มีบารมีคล้ายคลึงกับพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ยัง
 ปรากฏภาพลักษณ์ของพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรม สลาวิตรี เจริญพงศ์ อธิบายคำว่า
 ผู้ทรงธรรม หมายถึง “ต้องปฏิบัติตามธรรม ดำรงชีวิตอยู่ในศีลธรรมทั้งกาย วาจา ใจ และต้องใช้
 ธรรมในการปกครองราษฎรและข้าราชการ เอาชนะด้วยธรรม แก้ปัญหาด้วยธรรม บริหาร
 บ้านเมืองด้วยธรรม”⁵⁸ ผู้ทรงธรรมจึงต้องเป็นผู้ครองธรรมและใช้ธรรมในการปกครอง
 พระมหากษัตริย์ที่เป็นผู้ทรงธรรมเช่นพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ทำทานแก่มนุษย์ อุปลัมภ
 นักบวช สั่งสอนธรรมแก่ประชาชน เผยแพร่ธรรมะไปสู่สัตว์ต่าง ๆ ส่งสมณทูตไปยังดินแดนต่าง ๆ
 9 แห่งเพื่อเผยแพร่พุทธศาสนา

นอกจากพระพุทธเจ้าจะเป็นตัวอย่างของผู้ทรงธรรมแล้ว ในไตรภูมิพระร่วงได้
 ยกตัวอย่างพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรมไว้เช่นกัน พญาจักรพรรดิราชเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรง
 ธรรม ปฏิบัติตามหลักธรรมในพุทธศาสนาและใช้ธรรมะในการปกครอง ดังความที่ว่า

คนผู้ใดที่ได้กระทำบุญแต่ก่อน คือว่าได้ปฏิบัติบูชาแก่
 พระศรีรัตนตรัยและรู้จักคุณพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า
 พระสงฆ์เจ้า และให้ทานรักษาศีลเมตตา ภาวนา ครั้นตายไปเกิด

⁵⁷ คำให้การขุนหลวงหาวัด (พระนคร: คลังวิทยา, 2515), หน้า 305.

⁵⁸ สลาวิตรี เจริญพงศ์, “ธรรมราชา: ผู้ทรงเมตตาต่อเหล่าสรรพชีวิต” ใน พระบรมธรรมมิกราชกับอักษร
 ศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
 2549), หน้า 38.

ในสวรรค์ ลางคาบเล่าได้ไปเกิดเป็นท้าวเป็นพระญาผู้ใหญ่ แลมีศักดิ์ศรียศมีบริวารเป็นอเนกอนันต์ได้ ได้ปราบทั่วทั้งจักรวาลแลพระญามีบุญดั่งนั้นมักใคร่ฟังธรรมเทศนานักย่อมฟังธรรมเทศนา แต่สำนักนี้สมณพรหมณาจารย์แลนักปราชญ์ผู้รู้ธรรมฯ แลพระญานั้น ร ทรงศีลทุกวารบมิได้ขาด ในวันอุโบสถได้ย้อมทรงอัญฐศีลทุกวันอุโบสถศีลมิขาด

แม้ว่าท่านกล่าวถ้อยคำสิ่งใดก็ดีแล บังคับบัญชาสิ่งใดก็เยี่ยรอย่อมชอบด้วยทรงธรรมทุกประการแล ท่านนั้นเป็นพระญาทรงพระนามชื่อว่า พระญาจักรพรรดิราชแล⁵⁹

เหตุการณ์ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นกษัตริย์ผู้ทรงธรรม คือ การที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ยื่นคำถวายพระพรที่เปรียบเทียบกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระพุทธเจ้า “พระเกียรติยศพระราชสมภารเจ้าเป็นมหัศจรรย์ เหมือนสมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธเจ้า” ก็ทรงมีเมตตา พระราชทานอภัยโทษให้ ดังความที่ว่า

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงถวายพระพรว่า อาตมาภาพพิเคราะห์ดูอันข้าราชการเหล่านี้ ที่จะไม่รักไม่กลัวพระราชสมภารเจ้านั้นหามิได้และเหตุทั้งนี้จำเป็นที่จะให้พระเกียรติยศพระราชสมภารเจ้าเป็นมหัศจรรย์ เหมือนสมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธเจ้า เมื่อพระองค์เสด็จเหนือปราสาทบัลลังก์ได้ดวงพระมหาโพธิ ฌ เพลสาชัยชนะครั้งนั้นเทพยเจ้ามาเฝ้าพร้อมอยู่ทั้งหมื่นจักรวาล และพระยาศิวสตีมารยกพลเสนามารมาประจัญครั้นนั้น ถ้าได้เทพเจ้าเป็นบริวาร และมีชัยแก่พระยามารก็หาผู้เป็นมหัศจรรย์นักไม่ นี้เผอิญให้หม่อมมรอินทร์พรหมทั้งปวงปลาสนาการหนีไปสิ้น ยิ่งแต่พระองค์เดียวอาจสามารถผจญพระยามารราชกับพลเสนามารให้อัปราชัยพ่ายแพ้ได้ จึงสมเด็จพระบรมโลกนาถเจ้าได้พระนามว่า พระพิชิตมารโมลีศรีสรรเพชดาญาณเป็นมหามหัศจรรย์ดลดิเรก ท้าวอนันต์โลกธาต

⁵⁹ พญาลีไท, ไตรภูมิพระร่วง (กรุงเทพมหานคร: อรุณสภา), หน้า 148.

เบื้องบนตราบเท้าถึงภักพรหม เบื้องต่ำตลอดถึงอโธภาค
อเวจีเป็นที่สุด⁶⁰

จากข้อความข้างต้น เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ฟังคำถวายพระพรจาก สมเด็จพระพนรัตน์ พระองค์จึงยกโทษให้เหล่าแม่ทัพนายกอง โดยการให้ไปตีเมืองตะนาวศรี เมืองทวายแก่งตัว สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ผู้มีเมตตา ให้อภัยแก่แม่ทัพ นายกองที่ทำผิด แสดงให้เห็นว่าพระองค์เป็นผู้ครองธรรมและใช้ธรรมในการปกครองบ้านเมือง ความคิดเรื่องกษัตริย์ผู้ทรงธรรมนี้ได้รับการสืบทอดมาตั้งแต่ดั้งเดิม เนื่องจากสังคมไทยผูกพันกับ พุทธศาสนา สิ่งที่อยู่คู่กับสถาบันพระมหากษัตริย์คือสถาบันศาสนา หน้าที่ของพระมหากษัตริย์ ประการหนึ่งคือการทำนุบำรุงศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง ดังความที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชตรัส แก่เทพยดาเรื่องการบำรุงพระพุทธศาสนาว่า “พระบาทสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า จึงตรัสประกาศ แก่เทพยดาทั้งปวงว่า ให้บังเกิดในประยูรมหาเศวตฉัตร จะให้บำรุงพระบวรพุทธศาสนา ไฉนจึงมิ ช่วยให้สว่างแลเห็นข้าศึกเล่า พอตกพระโอษฐ์ลงพระพายก็พัดควันอันเป็นหมอกมืดนั้นสว่างไป”⁶¹

นอกจากการทำยุทธหัตถีชนะจะเป็นการเปิดโอกาสให้สมเด็จพระนเรศวร มหาราชบำรุงพระพุทธศาสนาตามหน้าที่ของพระมหากษัตริย์แล้ว สมเด็จพระนเรศวรมหาราชยัง เป็นผู้ทรงธรรมที่เปี่ยมล้นด้วยทศพิธราชธรรม 10 ประการ ราชสังคหวัตถุ 5 ประการ และ จักรพรรดิวัตร 12 ประการ ดังความที่ว่า

ไปวางขัตติยวัตรเว้น	สักอัน
ทั่วทศพิธราชธรรม	ท่านสร้าง
สงเคราะห์จัตุราบรร	ล้ำสุข เสมอมา
สังคหวัตถุอย่าง	สี่สี่สิบผล ฯ ⁶²
.....	.....
พิชิตท้าวทศพร้อง	พรรณา นี้ฤา
จักรพรรดิวัตรจรรยา	ชื่อชี้
เรื่องรุ่งราชกฤษฎา	ธิการเกียรติ เกรอกแฮ
เจอรอญสวัสดิขัตติยศกั	ก่อสร้างสืบแสวง ฯ ⁶³

⁶⁰ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), หน้า 312-313.

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 310.

⁶² สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ลิลิตตะเลงพ่าย (พระนคร: บรรณาการ, 2505), หน้า 194.

⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 189.

จากโคลงใน ลิลิตตะเลงพ่าย แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้ทรงธรรม กล่าวคือ พระองค์ปฏิบัติธรรมไม่เว้นว่าง “ไปวางขัตติยวัตรวัน สักอัน” ทั่วทั้งแผ่นดินของพระองค์ท่านสร้างจาก “ทศพิธราชธรรม” ตลอดช่วงชีวิตของพระองค์ได้ “สงเคราะห์” สนับสนุน อุปถัมภ์ผู้คนแวดล้อมให้มีความสุข “เสมอมา” พระองค์เอื้อเฟื้อไพร่ฟ้าประชาชนอยู่เป็นนิจ สงเคราะห์ให้บ้านเมืองสงบสุข ไพร่ฟ้าได้รับ “สืบผล” ที่พระองค์ท่านได้ขึ้นจากธรรมทั้งปวง นอกจากนั้นพระองค์ยังมี “จักรพรรดิวัตร” อย่างครบถ้วน สมควรได้รับการยกย่องเชิดชูให้ชื่อเสียงของพระองค์ “เรื่องรุ่ง” และเป็นเกียรติประวัติ

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้ทรงธรรม ไม่ว่าจะเป็ทศพิธราชธรรม ราชสังคหวัตถุ และจักรพรรดิวัตร ซึ่งเป็นธรรมะสำหรับพระราชา ทศพิธราชธรรม 10 ประการเป็นธรรมสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน คุณสมบัติของนักปกครองที่ดี สามารถปกครองโดยธรรมและยังประโยชน์สุขให้เกิดแก่ประชาชนจนเกิดความชื่นชมยินดี มี 10 ประการได้แก่

1. ทาน คือการให้ทรัพย์สินสิ่งของ
2. ศีล คือประพฤติดีงาม
3. บริจาค คือ การเสียสละ
4. อาชวะ คือความซื่อตรง
5. มัทวะ คือความอ่อนโยน
6. ตปะ คือความทรงเดชเผากิเลสตัณหา
7. อักโกธะ คือความไม่กริ้วโกรธ
8. อวิหิงสา คือความไม่ข่มเหงเบียดเบียน
9. ขันติ คือความอดทนเข้มแข็งไม่ท้อถอย
10. อวิโรธนะ คือความไม่คลาดธรรม⁶⁴

ราชสังคหวัตถุ 5 ประการ คือหลักการสงเคราะห์ที่พระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครองบ้านเมืองพึงยึดเป็นหลักปฏิบัติเพื่อให้ประชาชนเป็นสุข และบ้านเมืองมีความสงบเรียบร้อยได้แก่ ทรงส่งเสริมการกสิกรรม การพาณิชย์กรรม ทรงส่งเสริมข้าราชการ พระราชทานทุนให้ประกอบการค้า ทรงเชิดชูและพระราชทานรางวัลแก่ผู้ทำความดี⁶⁵

⁶⁴ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 210.

⁶⁵ เสาวณิต วิงวอน, “การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมยอพระเกียรติ,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 119.

จักรพรรดิวัตร 12 ประการ คือความประพฤติของพระจักรพรรดิ

1. อนุเคราะห์คนในราชสำนัก และคนภายนอกให้มีความสุข
2. การผูกไมตรีกับประเทศอื่น
3. อนุเคราะห์พระราชวงศานวงศ์
4. เกื้อกูลพราหมณ์และคฤหบดี
5. อนุเคราะห์ประชาชนในชนบท
6. อุปการะสมณพราหมณ์ผู้มีศีล
7. สงเคราะห์ฝูงเนื้อ นก และสัตว์ทั้งปวงมิให้สูญพันธุ์
8. ห้ามคนทั้งหลายประพฤติผิดธรรม
9. เลี้ยงดูคนจนมิให้ประกอบการทุจริต
10. ทรงเห็นบุญบาป กุศลและอกุศลแจ้งชัด
11. ทรงละเว้นในสิ่งที่มีควร
12. ทรงดับความปรารถนาลาภสักการ⁶⁶

หลักธรรมที่กล่าวมาข้างต้นนอกจากเป็นหลักธรรมทางศาสนาแล้ว ยังเป็นธรรมะสำคัญของพระมหากษัตริย์ที่พึงปฏิบัติ เพื่อบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช นอกจากจะสร้างภาพลักษณ์พระองค์ให้เป็นผู้มีบุญบารมีแล้ว ยังปรากฏภาพลักษณ์ของพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรมเพื่อเป็นการยกย่องเชิดชูสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในทุกๆ ด้าน คติความเชื่อทางศาสนาเป็นบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่สำคัญในการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้เป็นผู้มีบุญญาธิการ ผู้มีบารมีและผู้ทรงธรรม ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ยกย่องให้พระองค์ยิ่งใหญ่เหนือคนทั่วไป

5.2.2 แนวคิดเรื่องการสร้างวีรบุรุษ

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชสอดคล้องกับอนุภาคเรื่องวีรบุรุษ ในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน ตามประเด็นต่างๆ ดังนี้ “วีรบุรุษมีความสามารถเหนือมนุษย์ธรรมดา” กล่าวคือสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบุญบารมีเหนือคนทั่วไป “วีรบุรุษเป็นเด็กที่มีความกล้าหาญเกินตัว” ในวัยเด็กที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ไปเป็นตัวจำนำที่หงสาวดี พระองค์ชนะโทษและแสดงความมุ่งมั่นว่าจะกอบกู้อิสรภาพกลับคืนมา “วีรบุรุษมีเพื่อนเป็นสัตว์วิเศษ” ในหนังสือการ์ตูนสร้างให้ม้าพิชิตปรกาการเป็นม้าคู่พระทัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ส่วนเรื่องเล่าอื่นๆ สร้างซ้ำให้เป็นสัตว์คู่บุญบารมีของพระองค์

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 164.

การศึกษาเรื่อง ความขัดแย้งและความประนีประนอมในตำนานปรัมปราไทย ของ ประมินทร์ จารูวร กล่าวถึงตำนานวีรบุรุษไว้ว่า ตำนานวีรบุรุษมีเนื้อหาที่ปรากฏซ้ำในประเด็นต่างๆ คือ

- ก) วีรบุรุษมักมีชาติกำเนิดแตกต่างจากบุคคลธรรมดา
- ข) วีรบุรุษมีคุณลักษณะพิเศษต่างจากคนธรรมดา
- ค) วีรบุรุษได้ของกลุ่มบารมี
- ง) วีรบุรุษแสดงความสามารถหรือวีรกรรมทางใดทางหนึ่ง
- จ) วีรบุรุษไปสร้างบ้านแปงเมืองหรือครอบครองเมืองต่างๆ⁶⁷

เมื่อพิจารณาเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผลการศึกษาพบว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีอนุภาคของความเป็นวีรบุรุษตามแบบตำนานทั้ง 5 ประเด็น ดังนี้ วีรบุรุษมักมีชาติกำเนิดแตกต่างจากบุคคลธรรมดา ตัวอย่างเช่นในบทประพันธ์ร้อยกรองกล่าวว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชสืบเชื้อสายมาจากเทพเจ้า วีรบุรุษมีคุณลักษณะพิเศษต่างจากคนธรรมดา กล่าวคือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบุญญาธิการ ผู้มีบารมีและผู้ทรงธรรม วีรบุรุษได้ของกลุ่มบารมี กล่าวคือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีช้างคู่บุญในการทำยุทธหัตถี วีรบุรุษแสดงความสามารถหรือวีรกรรมทางใดทางหนึ่ง กล่าวคือ การทำสงครามยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชา และวีรบุรุษไปสร้างบ้านแปงเมืองหรือครอบครองเมืองต่างๆ กล่าวคือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ขึ้นครองราชย์และขยายดินแดนไปยังหัวเมืองต่างๆ จากข้างต้นแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีคุณลักษณะตั้งวีรบุรุษในตำนานทั้ง 5 ประการ

นอกจากนั้น “ของกลุ่มบารมี” ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เช่น เจ้าพระยาไชยานุภาพ พระแสงปืนต้นที่ยิงข้ามแม่น้ำสะโตง พระมาลาเบี่ยง ถูกสร้างให้มีอิทธิฤทธิ์ มหัศจรรย์และยิ่งใหญ่ กล่าวคือ ของกลุ่มบารมีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชถูกสร้างให้เป็นตำนานเพื่อประกาศเกียรติคุณพระองค์ให้เป็นพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ตามแบบตำนานวีรบุรุษ ดังที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกล่าวไว้ว่า “พระเกียรติยศของสมเด็จพระนเรศวรจึงถึงที่เป็นวีรกษัตริย์สมบุรณ์เมื่อมีชัยชนะครั้งนี้ แม้เครื่องทรงเมื่อทำยุทธหัตถีคือพระมาลา ก็ได้นามว่า “พระมาลาเบี่ยง” พระแสงที่ฟันพระมหาอุปราชาก็ได้นามว่า “พระแสงของ้าวเจ้าพระยาแสนพลพ่าย” นับในเครื่องราชูปโภคศักดิ์สิทธิ์ด้วยกันกับ “พระแสงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง” และ “พระแสงดาบคาบ

⁶⁷ ประมินทร์ จารูวร, “ความขัดแย้งและการประนีประนอมในตำนานปรัมปราไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548), หน้า 130-131.

ค่าย”⁶⁸ ของคู่บุญบารมีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชถูกนำไปสร้างให้เป็นตำนานเพื่อเพิ่ม “พระเกียรติยศ” และความยิ่งใหญ่ให้กับพระองค์

นิตยา วรณกิติร์ ศึกษาโครงสร้างชีวิตของวีรบุรุษว่ามีลักษณะแตกต่างจากบุคคลธรรมดาทั่วไป และอธิบายโครงสร้างชีวิต ไว้ว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งถึงจุดจบของชีวิต อาจกล่าวได้ว่าเป็นลำดับความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องของพฤติกรรมหลักที่กำหนดเนื้อเรื่องหรือการดำเนินชีวิตของตัวละคร การศึกษาโครงสร้างชีวิตของวีรบุรุษแบ่งช่วงชีวิตของวีรบุรุษเป็น 3 ช่วงคือ

1. ช่วงเริ่มต้นของชีวิต เป็นเหตุการณ์หรือพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับวีรบุรุษตั้งแต่ยังไม่เกิด จนกระทั่งคลอดออกมาจนถึงช่วงชีวิตในวัยเด็ก ถือเป็นเหตุการณ์ตอนต้นเรื่องที่กำลังกล่าวถึงความเป็มาของวีรบุรุษ
2. ช่วงผจญภัย / เผชิญอุปสรรค เป็นช่วงชีวิตที่เริ่มมีการเดินทางหรือการดำเนินชีวิตที่ต้องเผชิญกับอุปสรรคต่างๆ และถือเป็นช่วงที่มีความสำคัญที่ทำให้วีรบุรุษเหล่านั้นได้รับการยกย่องในเวลาต่อมา
3. ช่วงสุดท้ายของชีวิต เป็นช่วงชีวิตในตอนสุดท้ายหรือเป็นตอนจบของเรื่องราวของวีรบุรุษ⁶⁹

เรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นเรื่องราวที่เขียนขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนกระทั่งได้นำมาเล่าขานเป็นภาพยนตร์ในปัจจุบัน เนื่องจากเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้นำเสนอในหลากหลายรูปแบบและในช่วงเวลายาวนาน การนำเสนอความคิดเรื่องการสร้างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้เป็นวีรบุรุษได้ปรับเปลี่ยนไปตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ในพระราชพงศาวดาร ไคลงภาพพระราชพงศาวดาร และเรื่องเล่าที่เป็นความเรียงจะเล่าเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเฉพาะในช่วงผจญภัยหรือเผชิญอุปสรรคเป็นหลัก ใน คำให้การขุนหลวงหาวัด คำให้การชาวกรุงเก่า ลิลิตนเรศวรมหาราช นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ หนังสือการ์ตูน ละครและภาพยนตร์ได้นำเรื่องราวในช่วงต้นของชีวิตมาเล่าขาน

⁶⁸ สมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช. (กรุงเทพมหานคร: ศิลปวัฒนธรรม, 2547), หน้า 87.

⁶⁹ นิตยา วรณกิติร์, “ลักษณะเด่นของตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านล้านนา,” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 177.

เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระองค์เสียสละความสุขส่วนตัวไปเป็นตัวประกันที่หงสาวดี แม้กระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต พระองค์ยังได้เสียสละเพื่อบ้านเมือง ดังตารางข้างล่าง

ตาราง 11 แสดงการเปรียบเทียบโครงสร้างชีวิตของวีรบุรุษในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทต่าง ๆ

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช	ช่วงต้นของชีวิต	ช่วงผจญภัย	ช่วงสุดท้ายของชีวิต
พระราชพงศาวดาร		✓	✓
บทประพันธ์ร้อยกรอง	✓	✓	✓
ความเรียง		✓	
นวนิยายอิงประวัติศาสตร์	✓	✓	✓
หนังสือการ์ตูน	✓	✓	✓
ละคร	✓	✓	
ภาพยนตร์	✓	✓	

ในยุคแรกของการเล่าเรื่องเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในรูปแบบของพระราชพงศาวดาร จะเน้นภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะพระมหากษัตริย์แบบอุดมคติ กล่าวคือ ผู้มีบุญบารมี ผู้ทรงธรรม นักรบและนักปกครอง เมื่อเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้นำมาเล่าในรูปแบบอื่นๆ ได้เน้นภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะวีรบุรุษที่มีความกล้าหาญในการปราบยุคเข็ญ และภาพลักษณ์ของบุคคลที่เสียสละเพื่อชาติบ้านเมือง จากการศึกษาร่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชพบว่า เรื่องเล่าดังกล่าวได้นำเสนอภาพลักษณ์ของวีรบุรุษใน 2 ลักษณะ คือ

5.2.2.1 วีรบุรุษแบบวีรมหาราช

คำว่า “วีระ” หมายถึง ความกล้าหาญ ส่วนคำว่า “มหาราช” สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมทรงอธิบายไว้ว่า

คำว่า มหาราช ว่าโดยคำ “ราช” ว่าเกิดเป็นเจ้า เช่น ราชกุมาร เป็นต้น หมายถึงผู้เป็นใหญ่ในหมู่ “ราช” คือพระเจ้าแผ่นดิน... เช่น “พระปิยมหาราชเจ้า” เป็นมดที่มหาชนทั้งประเทศสรรบรอง เพราะเป็นที่รักของมหาชนจริงๆ ไม่ใช่จะเป็นที่

บุคคลคณะหนึ่งพวกหนึ่งนั่งพร้อมกันชี้เอาตามใจตัว เป็นด้วยคน
ทั้งหลายยินยอมเพราะเขาเห็นว่าเป็นจริง⁷⁰

คำว่า “วีรมหาราช” จึงหมายถึง พระราชาที่แสดงความกล้าหาญจนเป็นที่ยอมรับ
ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะพระมหากษัตริย์ผู้มีความกล้าหาญ เข้มแข็ง
กอบกู้เอกราชจนได้รับการยกย่องว่าเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ นั้น ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนใน
พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระนิพนธ์ใน สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพว่า
เป็นวีรบุรุษมหาราช ดังความว่า

สังเกตในเรื่องประวัติของวีรมหาราชทั้งหลายดูมีเค้า
คล้ายกันหมด คือบ้านเมืองต้องมียุคเข็ญจึงมีวีรมหาราชอย่าง 1
วีรมหาราชยอมเป็นบุรุษพิเศษมีสติปัญญาและความกล้าหาญ
เด็ดเดี่ยวผัดกับผู้อื่นมาในอุปนิสัยอย่าง 1 และสามารถทำให้
ผู้อื่นเชื่อถือไว้วางใจในพระปรีชาสามารถมั่นคงอย่าง 1 จึง
สามารถบำเพ็ญอภิการกับ้านเมืองและแผ่ราชอาณาจักรจนเป็น
พระราชาธิราชได้⁷¹

จากพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระยาตำราจราช
านุภาพ ทรงสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้เป็นวีรบุรุษมหาราช กล่าวคือ
“บ้านเมืองต้องมียุคเข็ญจึงมีวีรมหาราชอย่าง 1” ดังความว่า

ครั้งนั้นไทยเพิ่งแพ้ศึกใหญ่เป็นครั้งแรกคงเป็นเวลากำลัง
ท้อใจ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิตรัสปรึกษาข้าราชการเห็นว่าไม่
มีทางที่จะเอาชนะชนะข้าศึกได้แล้ว ควรยอมเป็นไมตรีเสียโดยดี
ถึงจะต้องเสียสินไหมอย่างใดบ้างก็ยังมีปริมาณ ดีกว่าให้ข้าศึก
ล้างผลาญบ้านเมืองฉิบหายหมด สมเด็จพระมหาจักรพรรดิจึง
รับเป็นไมตรี คือยอมแพ้แต่โดยดี⁷²

⁷⁰ สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ และ ม.ร.ว.สุมนชาติ สวัสดิ์กุล, *บันทึกฉบับสั่ง สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ*, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, 2550), หน้า 24.

⁷¹ สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ, *พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช*, หน้า 11.

⁷² เรื่องเดียวกัน, หน้า 19.

พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้กล่าวถึงบ้านเมืองเกิดภาวะยุคเข็ญ เพราะอยู่ขยายเข้ามาเป็นพวกเดียวกับกรุงหงสาวดีเพื่อรักษาบ้านเมืองไม่ให้ฉิบหายจากการทำสงคราม ส่วนลักษณะของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่สอดคล้องกับวีรบุรุษมหาราช จะต้อง “เป็นบุรุษพิเศษมีสติปัญญาและความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวผิตกับผู้อื่นมาในอุปนิสัยอย่าง 1” กล่าวคือสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นบุรุษพิเศษที่มีความอัจฉริยะ เหนือธรรมชาติ และบุรุษพิเศษที่มีความสามารถเหนือคนธรรมดาทั่วไป ลักษณะของบุรุษพิเศษนี้ได้กล่าวถึงในภาพลักษณ์ของผู้มีบุญบารมีในเรื่องเล่าประเภทพระราชพงศาวดาร และภาพลักษณ์ของผู้ปราบยุคเข็ญในเรื่องเล่าประเภทบทประพันธ์ร้อยกรอง

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้รับการยกย่องว่าเป็นบุรุษพิเศษ ดังเช่นเรื่อง ลิลิตตะเลงพ่าย ยกย่องว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราช “พระฤทธิตั้งฤทธิราม รอดูราพณ์ แลฤๅ”⁷³ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีฤทธิ์อำนาจตั้งพระรามที่ลงมาปราบทศกัณฐ์ให้พ่ายแพ้ไป นอกจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะมีฤทธิ์อำนาจตั้งพระรามแล้ว สมเด็จพระนเรศวรมหาราชยังมีคุณลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากคนธรรมดา คือ เป็นบุคคลที่มีบุญที่ลงอวดารลงเกิดเป็นวีรบุรุษผู้กล้าหาญ “พระตั้งองค์อวดาร”⁷⁴

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีคุณลักษณะพิเศษในทำนองเดียวกับพระพุทธเจ้าที่ลงมาปราบหมู่มาร ดังความที่ว่า “สรรเพชญ์พิชิตรามา เรศเรียก นามฤๅ”⁷⁵ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะบุรุษพิเศษปรากฏให้เห็นมาตั้งแต่เรื่องเล่าประเภทพระราชพงศาวดารและบทประพันธ์ร้อยกรองดังอธิบายจากตัวอย่างเรื่อง ลิลิตตะเลงพ่าย แนวคิดเรื่อง “บุรุษพิเศษ” ได้นำเสนอและสืบทอดกันมาใน ลิลิตนเรศวร และสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกัชาติไทย ที่ได้กล่าวยกย่องว่าพระองค์เปรียบเสมือน “กฤษณาพระองค์ราม” ที่ลงมาช่วยปราบเหล่าอริศัตรูให้พ่ายแพ้ไป ดังความที่ว่า

จํารูญเกียรติเกริกก้อง	ภูมิสยาม ไทยเฮย
อริราชศัตรูขาม	เดชท้าว
กฤษณาพระองค์ราม	กำหราบ สยองแฮ
บุญครอบเมืองถิ่นด้าว	ไพร่ฟ้าเริงเกษม ⁷⁶

⁷³ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ลิลิตตะเลงพ่าย, หน้า 4.

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 162.

⁷⁶ ชุมพร แสนเสนา, ลิลิตนเรศวร (พระนคร: แผนกการพิมพ์วิทยาลัยครูสวนสุนันทา, 2517),

นอกจาก สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกษัตริย์ไทย จะได้รับการยกย่องว่าเป็น พระรามที่มาปราบอริราชศัตรูแล้ว ยังเน้นย้ำว่า พระองค์เป็นวีรมหาราช ดังความที่ว่า

วีรมหาราช	ทรงสามารถเชี่ยวชาญ
ปัญญาและกล้าหาญ	เด็ดเดี่ยวผิผู้อื่นใจ
สามารถทำการให้	ผู้อื่นได้ไว้วางใจ
ปรีชาสามารถใน	ความมั่นคงวงการณ์
เป็นราชาธิราช	ประชาชาติสวัสดิ
สมเด็จพระนเรศนี้	บริบูรณ์พูนพิสดาร ⁷⁷

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชใน สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกษัตริย์ไทย เป็นวีรบุรุษที่มีความกล้าหาญ มีปัญญา สามารถปกป้องบ้านเมือง และทำให้ผู้อื่นไว้วางใจได้ อันสอดคล้องกับแนวคิดของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่อธิบายคำว่า “วีรมหาราช” มาแล้วข้างต้น

นอกจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะเป็น “บุรุษพิเศษ” แล้ว พระองค์ต้อง “สามารถทำให้ผู้อื่นเชื่อถือไว้วางใจในพระปรีชาสามารถมั่นคงอย่าง 1” กล่าวคือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชแสดงความสามารถกล้าหาญในการรบจนสามารถขยายอาณาเขตดินแดนไปได้กว้างใหญ่ไพศาล ซึ่งเป็นความพิเศษที่เหนือคนธรรมดาทั่วไป ตัวอย่างเช่น “พอเสร็จสงครามตีเมืองทวายเมืองตะนาวศรีแล้ว สมเด็จพระนเรศวรเสด็จยกกองทัพไปตีเมืองเขมรในปลายปีมะเส็ง พ.ศ. 2136 นั้น ตามที่มุ่งหมายมาช้านาน”⁷⁸ เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชรบชนะเมืองหนึ่งแล้ว พระองค์ก็ยกกองทัพไปรบกับเมืองหนึ่งทันที เพื่อขยายอาณาเขตให้กว้างใหญ่ไพศาล เรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงเป็นเรื่องราวของวีรบุรุษผู้กล้าหาญ มีความมุ่งมั่นที่จะกอบกู้เอกราชและสร้างชาติตนให้ยิ่งใหญ่ ดังคำยกย่องพระองค์ว่าเป็น วีรบุรุษมหาราช ความว่า

การที่สมเด็จพระนเรศวรทรงทำสงครามจึงได้ผลในที่สุด
ทั้งสามารถทำลายอาณาจักรเมืองหงสาวดีมิให้เป็นมหาประเทศ
และกู้เมืองไทยให้คืนเป็นอิสระ แล้วได้เป็นมหาประเทศ มี
อาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาลยิ่งกว่าเคยมีมาแต่ก่อนหรือแม้ใน
ภายหลังต่อมา⁷⁹

⁷⁷ พระเทพรัตนกวี, สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกษัตริย์ไทย (สุราษฎร์ธานี: รัตนมีศรี, 2525), หน้า 5.

⁷⁸ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช, พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช, หน้า 95.

⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 132.

จากการศึกษาเรื่องการสร้างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้เป็นวีรบุรุษมหาราชนี้ ได้แนวคิดมาจากการสร้างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้เป็น “บุรุษพิเศษ” ในเรื่องเล่าประเภท พระราชพงศาวดารและบทประพันธ์ร้อยกรอง ที่นำมาถ่ายทอดและปรับเปลี่ยนให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นวีรบุรุษแบบวีรบุรุษตามแนวคิดของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชดิเรก ราชานุภาพ แนวคิดเรื่องวีรบุรุษยังคงได้รับการสืบทอดต่อมาในเรื่องเล่าประเภทต่าง ๆ

5.2.2.2 วีรบุรุษแบบมนุษยปุกุชน

วีรบุรุษแบบมนุษยปุกุชน หมายถึง วีรบุรุษที่ต้องต่อสู้กับศัตรูภายนอก กล่าวคือ การสู้รบกับพม่า และวีรบุรุษที่ต้องต่อสู้กับศัตรูภายใน กล่าวคือ ความทุกข์ใจ ความเศร้าใจ ความลำบากใจ วีรบุรุษแบบมนุษยปุกุชนจึงเป็นวีรบุรุษผู้เสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อความสุขของชาติบ้านเมือง

ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภท นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ ได้นำเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาสร้างปมปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ กล่าวคือ ความขัดแย้งของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีได้อยู่ที่ความขัดแย้งระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชเท่านั้น แต่ได้นำเสนอความขัดแย้งในหลากหลายลักษณะ เช่น ความขัดแย้งระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาธรรมราชา ความขัดแย้งระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับบุคคลอื่น ๆ ความขัดแย้งภายในใจของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเอง ปมปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ เหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่าพระองค์มิได้เป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่หรือผู้มีบุญญาบารมีเท่านั้น สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีอารมณ์รัก โกรธ หลง เหมือนมนุษย์ทั่ว ๆ ไป อย่างไรก็ตาม พระองค์ได้เสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อบ้านเมืองเป็นสำคัญ ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ปรากฏในนวนิยายจึงเป็นภาพของวีรบุรุษแบบมนุษยปุกุชนธรรมดาที่เสียสละเพื่อบ้านเมือง ตัวอย่างเช่นนวนิยายเรื่อง *อิทธิราชา* สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อบ้านเมือง จวบจนกระทั่งวาระสุดท้ายพระองค์ก็ยังคงห่วงใยบ้านเมือง ดังความที่ว่า

พระสติเริ่มถดถอยลงทุกที ทรงรู้พระองค์บ้าง สิ่งที
มักจะรับสั่งซ้ำ ๆ

อังวะ...เอกราช...ไปตีอังวะให้ได้ อย่าถอยกลับ

พระเจ้าค่ะ แต่เราต้องไปด้วยกัน

ไปซิ ทำไมพี่จะไม่ไป ต้องไปแน่นอน

บรรทมเสียก่อน

ทำไมมันหนาวจัง บางคราทรงสั้นสะท้าน พระภูษา
 คลุมเท่าใดก็ยังไม่หนาว แต่อีกบางคราว
 ร้อน...ร้อน...เอาผ้าออกไป
 ร้อน...หนาวสลับกันไป ทำยสุดตันพระหนุ...ขากรรไกร
 เริ่มกระด้าง เวลาจะวางยาถวาย พระอนุชาต้องพยายามง้างให้
 หมอ เป็นยังไง?
 แพทย์...ส่ายหน้า หากกราบทูลความใดไม่ กระแสรับสั่ง
 สุดทำยที่ยังพอได้ความ
 อัง-วะ
 จวบจนใกล้ยามหายพระทัยสุดท้าย ขุนศึกผู้ยิ่งใหญ่ยัง
 ทรงมาดหมาย นำชัยชนะสู่แผ่นดิน⁸⁰

ในนวนิยายเรื่อง *อิริราชา* ได้สร้างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้เป็นตัวละครที่มี
 อารมณ์ความรู้สึก เจกเช่นมนุษย์ปุถุชนทั่วไป ถึงแม้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในนวนิยายจะ
 สร้างพระองค์ให้เป็นบุคลลธรรมดากลับไป แต่สิ่งหนึ่งที่ยังเป็นแกนหลักของเรื่องคือ การเสียสละ
 ความสุขส่วนตัวเพื่อความสุขส่วนรวม และประเทศชาติเป็นสำคัญ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช
 ทรงคิดถึงเรื่องบ้านเมืองเป็นสิ่งสำคัญและยิ่งใหญ่สำหรับพระองค์ ทุกลมหายใจเข้าออกของ
 พระองค์คำนึงถึงความสงบสุขของบ้านเมือง “อังวะ...เอกราช...ไปตีอังวะให้ได้ อย่าถอยกลับ”
 แม้กระทั่งในวาระสุดท้ายของชีวิต คำพูดสุดท้าย “กระแสรับสั่งสุดท้ายที่ยังพอได้ความ อัง-วะ”
 ลมหายใจสุดท้ายของพระองค์ยังคิดถึงชัยชนะของแผ่นดิน “จวบจนใกล้ยามหายพระทัยสุดท้าย
 ขุนศึกผู้ยิ่งใหญ่ยังทรงมาดหมาย นำชัยชนะสู่แผ่นดิน”

การสร้างให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นวีรบุรุษแบบมนุษย์ปุถุชนนี้ทำให้
 ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความยิ่งใหญ่มากยิ่งขึ้น เนื่องจากพระองค์ต้องต่อสู้
 กับอารมณ์ความรู้สึกภายในใจเพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์ ความทุกข์ทั้งปวง สมเด็จพระนเรศวร
 มหาราชเป็นแบบอย่างของวีรบุรุษที่ทุกคนสามารถนำมาประพฤติปฏิบัติตามในแง่ของการ
 เสียสละ การเสียสละของพระองค์เปรียบได้กับการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ที่ต้องเสียสละ
 ตนเองเพื่อช่วยเหลือเหล่าสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ อันนำไปสู่การค้นพบทางธรรม ในทำนองเดียวกัน
 สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเสียสละความสุขทางโลกเพื่อช่วยเหลือเหล่าประชาชนชาวไทยให้
 พ้นทุกข์จากการถูกพม่ากดขี่ข่มเหง อันนำไปสู่ความสงบสุขของบ้านเมือง ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระ

⁸⁰ ทมยันตี, *อิริราชา*, หน้า 685-686.

พระนเรศวรมหาราชจึงเป็นวีรบุรุษแบบมนุษย์ปุถุชนที่เสียสละเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น

5.2.3 วัฒนธรรมวรรณศิลป์

องค์ประกอบสำคัญของวรรณคดีคือ วรรณศิลป์ ปัญญา วรรณสุนทรีย์ อธิบาย “วรรณศิลป์” ไว้ว่า

ศิลปะในการแต่งหนังสือ อธิบายได้ว่าการแต่งหนังสือหรือคำประพันธ์ทุกประเภท นอกจากจะต้องมีรูปแบบโดยเฉพาะแล้ว ยังต้องตกแต่งให้เกิดความงดงาม ไพเราะแตกต่าง ๆ อีกด้วย เพื่อให้บทประพันธ์เป็นอมตะ เป็นเรื่องที่ดึงดูดใจผู้อ่านอยู่เป็นนิจ⁸¹

ในที่นี้วรรณศิลป์จึงหมายถึง คำดี ไพเราะ งดงาม และก่อให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจ ส่วนวัฒนธรรมวรรณศิลป์ หมายถึง การสร้างและการสืบทอดวรรณคดีให้ดำรงอยู่ในสังคมไทย เช่น วรรณคดีศาสนาสร้างเพื่อสวด บทเสภาสร้างเพื่อขับ บทละครพูดเพื่อชี้้นำความคิดหรือสืบทอดอุดมการณ์บางอย่าง ในงานวิจัยฉบับนี้วัฒนธรรมวรรณศิลป์ หมายถึง การสร้างวรรณกรรมยอพระเกียรติและการสร้างอารมณ์สะท้อนใจ

5.2.3.1 การสร้างวรรณกรรมยอพระเกียรติ

เรื่อง ลิลิตตะเลงพ่าย ลิลิตนเรศวร และ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย ประพันธ์ขึ้นเพื่อสดุดีวีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช บทประพันธ์ร้อยกรองทั้ง 3 เรื่อง ดำเนินเรื่องตามขนบของวรรณกรรมยอพระเกียรติ

1) ลักษณะคำประพันธ์

ลิลิตตะเลงพ่าย ประพันธ์ด้วยคำประพันธ์ประเภทร่ายกับโคลงสี่ โคลงสาม และโคลงสอง ลิลิตนเรศวร ประพันธ์ด้วยคำประพันธ์ประเภทร่ายกับโคลงสี่ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทโคลงกับกาพย์ยานี 11 จากลักษณะคำประพันธ์ข้างต้น เช่นร่าย โคลง กาพย์ยานี เป็นคำประพันธ์ชั้นสูงที่นิยมใช้ในการแต่งวรรณกรรม

⁸¹ปัญญา บริสุทธ์, “วรรณศิลป์” ใน วิชาปัญญญา (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2544), หน้า 20.

ยอพระเกียรติ สอดคล้องกับที่เสาวณิต ริงวอน กล่าวไว้ว่า “ในระยะแรกตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น วรรณกรรมยอพระเกียรตินิยมแต่งด้วยโคลง เรื่องแรกคือยวนพ่าย”⁸² วรรณกรรมทั้ง 3 เรื่องแต่งด้วยลักษณะคำประพันธ์ที่นิยมใช้ในวรรณกรรมยอพระเกียรติ เพื่อยกย่องและสดุดีสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ลักษณะคำประพันธ์ในบทร้อยกรองทั้ง 3 เรื่อง โดยเฉพาะ “ลิลิต” สอดคล้องกับขนบของการแต่งเรื่องยอพระเกียรติในสังคมไทยอยู่แล้วว่า เรื่องของบุคคลที่ยิ่งใหญ่และต้องการยกย่องชื่นชมนิยมแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทลิลิต

2) การยอพระเกียรติ

ลิลิตตะเลงพ่าย ลิลิตนเรศวร และ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย ผู้ประพันธ์ดำเนินเรื่องตามองค์ประกอบของวรรณกรรมยอพระเกียรติอย่างครบถ้วน เริ่มต้นเรื่องด้วยบทประณามพจน์ เนื้อเรื่องที่แสดงถึงพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ในด้านต่างๆ และสรุปท้ายเรื่องโดยกล่าวถึงจุดประสงค์ในการแต่ง หรือการขอพรให้กับผู้แต่ง จุดประสงค์ในการสร้างวรรณกรรมยอพระเกียรติ คือ การยกย่องเชิดชู สรรเสริญคุณความดีของพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ เสาวณิต ริงวอน กล่าวถึงการสร้างงานยอพระเกียรติไว้ว่า

โดยทั่วไป มักจะสร้างจากพระเกียรติคุณในพระมหากษัตริย์โดยตรง จะประกอบด้วยพระคุณสมบัติหลายด้าน ได้แก่ พระโอบพระไม้มงามสง่า ทรงทราบศิลปะวิทยาการหลายแขนง ทรงพระปรีชาสามารถในการนำประเทศไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ... นอกจากพระคุณสมบัติแล้วพระเกียรติคุณยังเนื่องมาจากพระราชกรณียกิจนานัปการ⁸³

เรื่อง ลิลิตนเรศวร และ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย ยอพระเกียรติผ่านการกอบกู้เอกราชของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ส่วนลิลิตตะเลงพ่าย เป็นวรรณคดีที่มีกลวิธีการยอพระเกียรติต่างจากลิลิตนเรศวร และ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย ลิลิตตะเลงพ่าย ยอพระเกียรติด้วยการยกย่องเชิดชูสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้เหนือพระมหากษัตริย์ในทุกๆ ด้าน กล่าวคือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความมุ่งมั่นทำสงครามเพื่อชาติบ้านเมือง ส่วนพระมหากษัตริย์มีอารมณ์ความรู้สึกอ่อนไหวแบบปุถุชนทั่วไป สิ่งที่พระมหากษัตริย์ทำล้วนเพื่อความสุขของตนเป็นหลัก การยอพระเกียรติใน ลิลิตตะเลงพ่าย จึงแตกต่างจากการยอพระเกียรติในวรรณคดีเรื่องอื่นๆ กล่าวคือ เรื่อง ลิลิตตะเลงพ่าย ยอพระเกียรติด้วยการสร้างพระมหา

⁸²เสาวณิต ริงวอน. “การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมยอพระเกียรติ” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 320.

⁸³เรื่องเดียวกัน, หน้า 193.

อุปราชามาคู่ขนานกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างของพระมหากษัตริย์ในอุดมคติอย่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหากษัตริย์แบบปฤชชนธรรมดาแบบพระมหาอุปราชา ลิลิตตะเลงพ่ายยกพระเกียรติให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชยิ่งใหญ่เหนือพระมหาอุปราชา ด้วยบุญบารมีและความเป็นผู้ทรงธรรม ดังนั้นการยกพระเกียรติใน ลิลิตตะเลงพ่าย จึงเป็นการยกพระเกียรติผ่านความแตกต่างของตัวละคร

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างวรรณกรรมยกพระเกียรติ การนำเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาเล่าในรูปแบบของพระราชพงศาวดารเพื่อต้องการยกย่อง เชิดชูพระองค์ในด้านต่างๆ ส่วนการสร้างงานยกพระเกียรติแต่เดิมนั้นมักสร้างให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ผู้มีบุญบารมีในทำนองเดียวกับพระพุทธเจ้า ดังปรากฏจากเหตุอัศจรรย์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพระราชพงศาวดารและบทประพันธ์ร้อยกรอง และการทำสงครามยุทธหัตถีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้ารบชนะหุมมาร นอกจากนี้วรรณกรรมยกพระเกียรติยังกล่าวยกย่องเชิดชูสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่าเป็นพระมหากษัตริย์นักรบ ผู้เล่าเรื่องในวรรณกรรมยกพระเกียรติได้เปรียบเทียบพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระราม พระนารายณ์ ดังปรากฏในบทประพันธ์ร้อยกรองที่กล่าวยกย่องว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้ปราบยุคเข็ญ

เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไปการยกพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราชก็ปรับเปลี่ยนไปตามประเภทของเรื่องเล่าและบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ตัวอย่างเช่นในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทบทละคร ผู้เล่าเรื่องสร้างภาพลักษณ์ให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชถูกนำไปเชื่อมโยงกับความเป็นชาติ เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงมิใช่การยกพระเกียรติพระองค์ในฐานะพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่เท่านั้น สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้กลายเป็นสัญลักษณ์ในการกู้ชาติ สร้างชาติ สร้างความสามัคคี และความเสียสละเพื่อชาติ

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชนอกจากจะเป็น “ตัวบท” ในฐานะวรรณกรรมยกพระเกียรติแล้ว สิ่งที่ปรากฏอย่างประจักษ์ชัดอีกประการหนึ่งคือเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้สอดแทรกคุณธรรมไว้อย่างงดงาม ถึงแม้เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะมีได้ปรากฏว่าแต่งขึ้นเพื่ออบรม จริยธรรมหรือมุ่งสอนคติธรรมเป็นสำคัญ ผู้เล่าเรื่องได้นำประวัติและวีรกรรมของพระองค์ท่านมาเป็นแบบอย่างในการสั่งสอนคนในชาติให้มีความรัก ความสามัคคี ดังความที่ปรากฏไว้ในตอนท้ายของเรื่อง

เฉลิมเกียรติวีระกรรม	ทรงกระทำสิ่งสำคัญ
คืองานผลาญชีวิต	ทัพหงสาฯ มาผจญ
เพื่อชาวไทยทั้งหลาย	โดยมุ่งหมายอนุชน
ทั่วไปอาศัยผล	บรรพบุรุษอุดมการ
ท่านเสียซึ่งเลือดเนื้อ	ไว้แผ่เผื่อแก่ลูกหลาน
ขอไทยเราวิจารณ์	ในเหตุผลตามหนทาง
สมัยท่านรักษา	แผ่นดินมาพันภยวงศ์
สมัยเราเอาบ้าง	อย่าปล่อยให้แผ่นดินไทย
ตกไปแก่ใครอื่น	ให้ยังยืนสุดสมัย
ชาติไทยอย่าเป็นไฉ	จงเป็นไทยตลอดกาลปี
.....	.....
ทั่วไปไทยสถาน	ท่านสมานมีไมตรี
ร่วมรักสามัคคี	ทำความดีอย่ามีภัย
ขอสัตว์ทั่วสากล	รักษาตนให้สุขใส
อย่าเบียดเบียนอย่างไร	ซึ่งกันและกันนั้น เทอญ ⁸⁴

เรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย ผู้ประพันธ์ใช้วีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเพื่อสั่งสอนประชาชน ภารกิจสำคัญของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชคือ การต่อสู้กับทัพของหงสาวดีที่มารุกรานอยุธยา เพื่อดำรงชาติไทยให้เป็นมรดกของลูกหลานต่อไป เรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย ไม่ได้สร้างสมเด็จพระนเรศวรเพื่อให้นักยกย่อง และนำมาเป็นเยี่ยงอย่างเท่านั้น ผู้ประพันธ์ต้องการให้ผู้อ่านรักษาอุดมการณ์เรื่อง การธำรงรักษาชาติไปสู่รุ่นลูกรุ่นหลาน ซึ่งเป็นการสืบทอดมรดกทางอุดมการณ์ให้ “ยังยืนสุดสมัย” นอกจากนี้ผู้ประพันธ์ได้แนะนำวิธีในการธำรงรักษาชาติให้ยังยืนด้วยการ “สมานไมตรี” “รักสามัคคี” ประรองตองกัน “อย่าเบียดเบียน” ถ้าหากทำได้ตามที่ผู้ประพันธ์ได้แนะนำ ชาติไทยก็มีต้องตกเป็นเมืองขึ้นของใครและ “เป็นไทยตลอดกาลปี”

นอกจากเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย จะนำสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาเป็นแบบอย่างในการสั่งสอนเยาวชนให้รักษาชาติและมีความสามัคคีแล้ว บทละครเรื่อง พระนเรศวรประกาศอิสสรภาพ ในตอนท้ายเรื่องผู้แต่งแสดงทัศนะเกี่ยวกับความรักชาติและความสามัคคีของคนในชาติ ดังบทเจรจาที่ว่า

⁸⁴ พระเทพรัตนกวี, สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย, หน้า 265-266.

นเรศวร - เพื่อนทหารและพลเรือนทั้งหลาย, บัดนี้เราได้ทำการใหญ่, กู้อิสระภาพของเราสำเร็จแล้ว, ... ถึงแม้ในภายหน้าจะเพลิงพล้ำปลั่งพลาตอัปราชัยลงไปบ้าง, ก็จะมีคนไทยเก่งกล้าหาทางแก้ไขให้คงคืบเป็นอิสระ, ไทยจะเจริญ, ไทยจะชนะ, ด้วยกำลังแห่งความรักชาติ, ขอให้ชาวไทยจงดูเยี่ยงนเรศวรมหาราชที่ได้กู้อิสระภาพในครั้งนี้, ขอให้ชาวไทยจงพลีร่างกายและชีวิต, ขอให้ทุกคนจงกล้าเอาโลหิตลงไปทาแผ่นดิน, ประหารศัตรูให้หมดสิ้น, เชิดชูชาติไทยให้วัฒนาถาวรรุ่งโรจน์อยู่ชั่วกัลป์ปาวสาน.⁸⁵

บทเจรจาในตอนท้ายเรื่อง ได้เน้นย้ำให้ผู้อ่านเห็นวีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวรเป็นเยี่ยงอย่าง “ชาวไทยจงดูเยี่ยงนเรศวรมหาราชที่ได้กู้อิสระภาพในครั้งนี้” “ขอให้ชาวไทยจงพลีร่างกายและชีวิต” เจกเช่นที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้แสดงความกล้าหาญและเสียสละและช่วยกัน “เชิดชูชาติไทยให้วัฒนาถาวรรุ่งโรจน์อยู่ชั่วกัลป์ปาวสาน” มีความรักชาติ สามัคคีปรองดองกัน และไม่รบราฆ่ากันเอง อีกทั้งคนไทยทุกคนสามารถสร้างวีรกรรมเจกเช่นพระองค์ได้ ในยามที่บ้านเมืองมีภัย ถ้าหากคนไทยมีความกล้าหาญ “คนไทยเก่งกล้า” “กล้าเอาโลหิตลงไปทาแผ่นดิน” ชาติบ้านเมืองก็จะเจริญรุ่งเรือง บทละครเรื่องดังกล่าวจึงแฝงคำสอนให้ทุกคนมีความรักชาติและสามัคคีปรองดองกัน จากเดิมเรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชสร้างขึ้นมาเพื่อยกย่อง เชิดชูวีรกรรมของพระองค์ แต่เรื่องเล่าประเภทบทละครได้สร้างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นสัญลักษณ์ของความรักชาติและความสามัคคีของคนในชาติ นอกจากนั้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชยังเป็นต้นแบบให้คนในชาติเอาเยี่ยงอย่างวีรกรรมของพระองค์

เรื่อง ลิลิตตะเลงพ่าย เป็นวรรณคดีเรื่องหนึ่งที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นแบบเรียนวิชาภาษาไทย ชุดวรรณวิจักษ์ เล่ม 2 ของกระทรวงศึกษาธิการ ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 5 มาเป็นระยะเวลายาวนาน จนกระทั่งปัจจุบัน ในแบบเรียนได้กล่าวว่า

⁸⁵ หลวงวิจิตรวาทการ, “บทละครเรื่อง พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ” ใน วารสารศิลปากร, หน้า

ลิลิตตะเลงพ่ายที่นักเรียนจะได้อ่านในหนังสือเล่มนี้
ได้ละบางตอนออกเสียเพราะถ้านำมาทั้งหมดจะยืดยาว
จนเกินไป นักเรียนจะได้อ่านเฉพาะบางตอนที่เห็นว่าคนไทย
น่าจะมีส่วนชื่นชมวรรณคดีที่วิจิตรของตน⁸⁶

แบบเรียนเรื่อง ลิลิตตะเลงพ่าย ได้คัดเลือกตอนต่างๆ มาใช้เป็นแบบเรียน 12
ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 บทสดุดีสมาเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงมีชัยชนะในการทำยุทธหัตถีต่อพระ
มหาอุปราช ตอนที่ 2 เหตุการณ์ทางเมืองหงสาวดี ตอนที่ 3 พระมหาอุปราชยกทัพเข้าเมือง
กาญจนบุรี ตอนที่ 4 สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงปรารภเรื่องตีเขมร ตอนที่ 5 สมเด็จพระ
นเรศวรมหาราชทรงเตรียมการสู้ศึกเมืองพม่า ตอนที่ 6 สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงตรวจ
เตรียมทัพ ตอนที่ 7 พระมหาอุปราชทรงปรึกษาการศึกษาแล้วยกทัพเข้าปะทะทัพหน้าไทย ตอนที่ 8
ทัพหน้าไทยถอยไม่เป็นขบวน ตอนที่ 9 ทัพหลวงเคลื่อนพล ช้างทรงสมเด็จพระนเรศวร
มหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถฝ่าเข้าไปในกองทัพข้าศึก ตอนที่ 10 การกระทำยุทธหัตถีและ
ชัยชนะของไทย ตอนที่ 11 สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงสร้างสถูปและปูนบำเหน็จทหาร
ตอนที่ 12 สมเด็จพระวันรัตขอพระราชทานอภัยโทษ

การคัดเลือกตอนต่างๆ มาเป็นแบบเรียนเรื่องลิลิตตะเลงพ่ายสอดคล้องกับ
จุดประสงค์รายวิชาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่ว่า

เพื่อให้เห็นคุณค่าของวรรณคดี และงานประพันธ์ที่ใช้
ภาษาอย่างมีรสนิยมในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมของชาติ และ
เพื่อให้ตระหนักในคุณค่าของวรรณคดีที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม
ที่สร้างสรรค์ขึ้นในปัจจุบัน ด้วยเล็งเห็นคุณค่าของวรรณคดีเรื่อง
นี้ว่าเป็นแบบอย่างที่มีคุณธรรม และข้อคิดที่อยู่ในเนื้อเรื่องอัน
สมควรเป็นแนวทางที่เยาวชนได้ปฏิบัติตามและซาบซึ้งใน
อรรถรสของเรื่อง⁸⁷

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในแบบเรียนเป็นแบบอย่างทั้งในด้านความกล้าหาญ
เสียสละ และผู้ทรงธรรม ให้เยาวชนได้ประพฤติปฏิบัติตาม ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ

⁸⁶ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดวรรณวิจิตร เล่ม 2 ชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2525)

⁸⁷ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับ
ปรับปรุง พ.ศ.2533) (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศาสนา, 2533) หน้า 9.

ชะลอ รอดลอย ที่ว่า “แนวคิดของวรรณคดีเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย สะท้อนให้เห็นคุณธรรมหลายประการ ได้แก่ ความกล้าหาญ ความเสียสละ ความรักชาติ ตลอดจนชี้ให้เห็นว่าสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นมาแต่โบราณ”⁸⁸ คุณธรรมของ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงเป็นแบบอย่างสำหรับเยาวชน นอกจากนี้เรื่องเล่าเกี่ยวกับ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในแบบเรียนยังเป็นการปลูกฝังความคิดเรื่องชาติ ความจงรักภักดีต่อ พระมหากษัตริย์ และคุณธรรมที่พึงประสงค์สำหรับเยาวชนมากระทั่งปัจจุบัน

นอกจากเรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในแบบเรียนแล้ว ยังมีหนังสือการ์ตูนเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยเน้นย้ำให้เห็นถึงความอุทิศตน และความเสียสละของพระองค์ท่าน ที่ได้กอบกู้เอกราชไทย “ชาวไทยทุกคนจึงแซ่ซ้องสดุดีพระมหาวีรประวัติของ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่ทรงอุทิศตนทำให้ไทยได้มีเอกราชคืนเป็นไทยอย่างแท้จริง”⁸⁹ ดังที่ผู้แต่งได้กล่าวถึงจุดประสงค์ในการสร้างงานไว้ว่า

สถาบันพระมหากษัตริย์ของไทย ยังเป็นสถาบันที่คนในชาติควรให้ความเคารพนับถือไว้อย่างสูงสุด และยังเป็นบ่อเกิดของเรื่องราวและความเจริญก้าวหน้าในหลายๆ ด้านของประเทศไทย สมควรที่เด็กและเยาวชนไทยควรรู้จักและนำหลายๆ ส่วนมาเป็นแบบอย่างในชีวิต เพื่อความเจริญก้าวหน้าในชีวิต และของชาติไทยในอนาคต⁹⁰

เรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราชนำมาถ่ายทอดเป็นหนังสือการ์ตูนเพื่อให้เด็กและเยาวชนได้รู้จักและนำมาเป็นแบบอย่างในชีวิตในด้านความกล้าหาญ ความเสียสละ และรักชาติบ้านเมือง เรื่องราวที่ของพระองค์ท่านที่เป็นหนังสือการ์ตูนจึงมิได้มีไว้เพื่อความบันเทิงเท่านั้น แต่อีกนัยหนึ่งได้แฝงแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของเยาวชนไว้อย่างแยบยล

⁸⁸ ชะลอ รอดลอย, “การศึกษาวรรณคดีเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย พระนิพนธ์ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เพื่อการสอนภาษาไทย” ใน วารสารเกษตรศาสตร์ (สังคม) 16 (2538), หน้า 129.

⁸⁹ การ์ตูนเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (กรุงเทพมหานคร: อี.คิว.พลัส, 2547), หน้า 122.

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า คำนำ.

5.2.3.2 การสร้างอารมณ์สะท้อนใจ

อารมณ์สะท้อนใจ (emotion) หมายถึง “ปฏิกิริยาทางอารมณ์ในใจของผู้อ่านที่เกิดขึ้นเป็นการตอบสนองเมื่อได้รับรู้อารมณ์ในวรรณกรรม จนเกิดความเข้าใจและตระหนักรู้ในสังขารของชีวิตที่รับรู้จากเรื่อง ซึ่งเกิดขึ้นจากการที่มีอะไรมากระทบใจ”⁹¹ อารมณ์สะท้อนใจเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้งานเขียนเรื่องใดเรื่องหนึ่งมีความเป็นวรรณคดี ดังคำกล่าวในวรรณคดีทศนา ที่ว่า “สุนทรียะที่สำคัญประการหนึ่งของวรรณคดีก็คือ จะต้องให้อารมณ์สะท้อนใจ อารมณ์สะท้อนใจเป็นหัวใจของศิลปะวรรณกรรม วรรณกรรมชิ้นใดไม่ก่อให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจก็มิหนับว่าเป็นวรรณศิลป์”⁹²

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้แตกแขนงเป็นเรื่องราวประเภทต่างๆ เช่นพระราชพงศาวดาร บทละคร นวนิยาย บทประพันธ์ร้อยกรอง เป็นต้น ลักษณะสำคัญร่วมกันประการหนึ่งของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เหล่านั้นคือ การสร้างอารมณ์สะท้อนใจ อาจกล่าวได้ว่า เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์แต่ละประเภทมีกลวิธีการสร้างอารมณ์สะท้อนใจที่แตกต่างกันไป

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับวีรบุรุษ เมื่อนำแนวคิดเรื่อง ตรรกะของอารมณ์สะท้อนใจ (*The Logic of the emotions*) มาพิจารณาแล้วพบว่า “เรื่องเกี่ยวกับวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่เป็นการผสมผสานอารมณ์ระหว่าง สิ่งมหัศจรรย์ ความโกรธ และความรัก”⁹³ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีเรื่องรสของสันสกฤตที่เรื่องราวของวีรบุรุษจะเกี่ยวข้องกับอัทฤตส วิรสและกรุณารส ดังที่จะกล่าวถึงต่อไป

1) “อัทฤตส” สะท้อนใจในความสูงส่งและยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช *กุสุมา รัชมนี* อธิบายคำว่า อัทฤตส ว่า

ความอัศจรรย์ใจ เป็นปฏิกิริยาทางอารมณ์ที่เกิดจากการรับรู้ภาวะน่าพิศวง ซึ่งอาจเกิดจากการเห็นสิ่งที่เป็นทิพย์ เช่น เทวดา วิมาน สวรรค์ ฯลฯ การได้ยินเสียงทิพย์ เช่น พรจาก

⁹¹ เสฐียรโกเศศ, การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์ (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2546), หน้า 26.

⁹² คณาจารย์คณะอักษรศาสตร์, วรรณคดีทศนา (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), หน้า 80.

⁹³ V.K. Chari, *Sanskrit Criticism* (Delhi: Motilal Banarsidass, 1990), p. 67.

เทพเจ้า เสียงดนตรีจากคนธรรมดา ฯลฯ การไปเที่ยวในสถานที่
งดงาม น่ารื่นรมย์ เช่นอุทยาน วิหาร ป่าเขาลำเนาไพร ฯลฯ การ
เห็นอภินิหาร... การได้รับสิ่งที่ปรารถนา⁹⁴

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภท
พระราชพงศาวดารเน้นให้เห็นความสูงส่งและยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ การเล่าเรื่องในพระราช
พงศาวดารจึงเน้นเรื่องอิทธิฤทธิ์หรือความมหัศจรรย์ต่างๆ ที่สร้างให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้มี
บุญญาธิการ

เรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในพระราชพงศาวดารเน้น
ให้พระองค์เป็นผู้มีบุญบารมีผ่านความมหัศจรรย์ของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ กวีแสดงความ
น่าพิศวงของบุญบารมีและเดชาานุภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเพื่อให้ผู้อ่านอัศจรรย์ใจใน
คุณลักษณะของพระองค์ หรืออภุทธรส ซึ่งช่วยทำให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชสมควรได้รับการ
ยกพระเกียรติ เนื่องจากพระองค์ทรงสูงส่งด้วยบุญบารมี ดังการปรากฏของพระบรมสารีริกธาตุ
ในตอนที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระสุบิน โหรทำนายว่าเป็นนิมิตดีที่พระองค์จะได้รับชัย
ชนะ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

เสด็จยังเกยคอยฤกษ์ ทอดพระเนตรเห็นพระบรม
สารีริกธาตุเสด็จปาฏิหาริย์ช่วงเท่าผลส้มเกลี้ยง มาแต่ทักษิณ
ทิศเวียนเป็นทักษิณาวรรตแล้วเสด็จผ่านไปอุดรทิศ ทรงพระปิติ
ชานไปทั้งพระองค์ ยกพระหัตถ์ถวายทักษิณสมโภชฐาน
ขอสวัสดิชัยแก่ปรีกษ์⁹⁵

พระอาทิตย์ทรงกลด “เสด็จพยุหยาตราทัพโดยแถวสถลมารค ไปเข้าที่
เสวยตำบลด่านละแก้วละเล่า แล้วเสด็จยกไปตามท้องทุ่งเพลาเที่ยง พระอาทิตย์ทรงกลดร่มช้าง
พระที่นั่งไปจนบ่าย 3 โมง”⁹⁶

⁹⁴ กุสุมา รัชมณี, การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต, พิมพ์ครั้งที่ 2
(ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549), หน้า 188.

⁹⁵ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันพระจักรพรรดิพงศ์(จาด) (พระนคร: คลังวิทยา,
2507), หน้า 712.

⁹⁶ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), หน้า 306.

เกิดแผ่นดินไหว “วันหนึ่งบิดาเรียกพระนเรศวรเข้ามาเฝ้า พอพระนเรศวรย่างเข้ามาถึงอัมรินทร์ ตำหนักที่บิดาอยู่นั้นหวั่นไหวไปทั้งตำหนัก”⁹⁷ หรือจากท้องฟ้าที่มีดมิต ลมพัดบังเกิดให้เห็นแสงสว่าง “ให้บังเกิดมาในประยูรมหาเศวตฉัตร จะให้บำรุงพระบวรพุทธศาสนา ไฉนจึงมิช่วยให้สว่างแลเห็นข้าศึกเล่า พอตกพระโอษฐ์ลงพระพายก็พัดควันอันเป็นหมอกมิดนั้นสว่างไป ทอดพระเนตรเห็นช้างเศวตฉัตร 16 ช้าง”⁹⁸ ปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นเหตุอัศจรรย์ที่เกิดกับผู้ที่มีบุญญาธิการเท่านั้น

นอกจากนั้น การที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชสามารถยิงปืนข้ามแม่น้ำสะโตงได้ ก็เป็นเหตุอัศจรรย์ที่แสดงถึงความเป็นผู้มีบุญบารมีของพระองค์ได้อีกทางหนึ่ง เนื่องจากแม่น้ำสะโตงเป็นแม่น้ำที่มีความกว้างใหญ่ไพศาลมาก การที่พระองค์ยิงปืนข้ามแม่น้ำไป ถูกศัตรูแสดงให้เห็นว่า “เป็นการมหัศจรรย์” ที่พระองค์ “ลองอธิษฐานเสียดบารมี” จนทำให้ “ลูกปืนของเราก็ไปถูกสุกรรมาสมหวัง” แสดงว่าพระองค์เป็นผู้มีบุญ “กู้ประเทศไทยให้พ้นมือพะม่าข้าศึก” ดังความที่ว่า

แม่ทัพรอง - เป็นการมหัศจรรย์ที่พระองค์ทรงสามารถทรงพระแสงปืน ยิงข้ามแม่น้ำสะโตงอันกว้างใหญ่ ไปถูกสุกรรมา แม่ทัพพะม่าที่อยู่ปากข้างโน้นตายได้

นเรศวร - เราได้ลองอธิษฐานเสียดบารมี ว่าถ้าบุญญาธิการของเรามีมากพอที่จะกู้ประเทศไทยให้พ้นมือพะม่าข้าศึก ทำประเทศสยามให้กลับรุ่งโรจน์ได้แล้ว ขอให้ปืนที่เรายิงไปนั้น ถูกแม่ทัพพะม่า ลูกปืนของเราก็ไปถูกสุกรรมาสมหวัง เป็นกลางดีว่าไทยจะมีกำลังสู้พะม่าได้ในครั้งนี้⁹⁹

เหตุอัศจรรย์ต่างๆ ที่ปรากฏในเรื่องเล่าประเภทพระราชพงศาวดารยังได้สืบทอดมายังเรื่องเล่าประเภทอื่นๆ อย่างไรก็ตามเหตุอัศจรรย์จะปรากฏมากน้อยต่างกัน ขึ้นอยู่กับขอบของเรื่องเล่า การศึกษาเรื่องเหตุอัศจรรย์ที่ผ่านมาพบว่า ผู้เล่าเรื่องในเรื่องเล่าประเภทพระราชพงศาวดารและบทประพันธ์ร้อยกรองมักเน้นการสร้างเหตุอัศจรรย์ต่างๆ เพื่อสร้างภาพลักษณ์ให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบุญบารมี ส่วนเรื่องเล่าประเภทอื่นๆ ก็ได้

⁹⁷ พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, 2547), หน้า 55.

⁹⁸ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), หน้า 310.

⁹⁹ หลวงวิจิตรวาทการ, “บทละครเรื่อง พระนเรศวรประกาศอิสสรภาพ” ใน วารสารศิลปากร, หน้า 25.

กล่าวถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะผู้มีบุญบารมีเช่นกัน แต่ไม่เด่นชัดเท่าในเรื่องเล่าประเภทพระราชพงศาวดารและบทประพันธ์ร้อยกรอง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้เล่าเรื่องต้องการขับเน้นภาพลักษณ์อื่นๆ ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้เด่นชัดขึ้น นอกจากนั้นเหตุอัศจรรย์ต่างๆ ยังเป็นอภิปุทธที่ช่วยเสริมให้วีรกรรมมีความเด่นชัดยิ่งขึ้น ดังรายละเอียดที่จะได้กล่าวถึงต่อไป เรื่องเล่าประเภทพระราชพงศาวดารและบทประพันธ์ร้อยกรองเน้นการสร้างอภิปุทธเพื่อให้ผู้อ่านอัศจรรย์ใจในบุญบารมีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการสร้างอารมณ์สะท้อนใจไว้อย่างแยบคาย กล่าวคือ การสร้างให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบุญบารมีหรือผู้มีจริยาในทำนองเดียวกับพระพุทธเจ้า ส่งผลให้ผู้อ่านรู้สึกซาบซึ้งและประทับใจที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้ยิ่งใหญ่ สูงส่งและศักดิ์สิทธิ์ แต่เสียดสละพระองค์ต่อสู้กับข้าศึกศัตรูอย่างไม่ท้อถอยจนทำสงครามยุทธหัตถีชนะ ดังนั้นอภิปุทธในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์จึงทำให้ผู้อ่านตระหนักรู้ว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้สูงส่งและศักดิ์สิทธิ์ ที่เสียดสละพระองค์มาสร้างวีรกรรมที่ยิ่งใหญ่เพื่อทำให้บ้านเมืองเกิดความสงบสุข

2) “วีรกรรม” เสริมด้วย “อภิปุทธ” สะท้อนใจในความยิ่งใหญ่ของผู้มีบุญบารมีและนักรบผู้กล้าหาญ *กุสุมา รัชมนณี* อธิบายคำว่า วีรกรรม ว่า

เป็นปฏิกิริยาทางอารมณ์ที่เกิดจากการรับรู้ความมุ่งมั่น (อุตสาหะ) ในการต่อสู้ของวีรบุรุษ อาจเป็นความอุตสาหะในการเสียดสละ การปฏิบัติหน้าที่ (ธรรมะ) หรือการสู้รบก็ได้ เพราะต่างก็เป็นการต่อสู้เพื่อแลกกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง¹⁰⁰

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เน้นความเป็นผู้มุ่งมั่น อุตสาหะในการต่อสู้กับข้าศึกศัตรู เช่น *ลิลิตตะเลงพ่าย ลิลิตนเรศวร สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติไทย* ตัวอย่างวรรณกรรมทั้ง 3 เรื่องประพันธ์ขึ้นตามขอบของการแต่งวรรณกรรมยอพระเกียรติโดยมีวีรกรรมเป็นรสหลัก แล้วเสริมด้วยอภิปุทธ ดังที่ *กุสุมา รัชมนณี* ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของวรรณกรรมยอพระเกียรติหรือวรรณกรรมสดุดีไว้ว่า

วรรณคดีประเภทนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความชื่นชมในวีรกรรมหรือความอัศจรรย์ในบุญญาธิการของวีรบุรุษ ภาวะที่กวีต้องการแสดงคือ ความอุตสาหะในวีรกรรม หรือความน่าพิศวงของคุณลักษณะของวีรบุรุษ¹⁰¹

¹⁰⁰ กุสุมา รัชมนณี, การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต, หน้า 161.

¹⁰¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 225.

ในวรรณกรรมขอพระเกียรติกวีได้แสดงภาวะอุตสาหะของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในการปราบข้าศึกศัตรู ตัวละครที่เป็นเหตุ (วิภาวะ) ของความอุตสาหะ คือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่จัดเตรียมกองทัพมาทำศึกด้วยใจฮึกเหิม แล้วเชิญชวนพระมหาอุปราชากรุณาทำยุทธหัตถี กวีได้แสดงให้เห็นผล (อนุภาวะ) ของความอุตสาหะที่ทำสงครามยุทธหัตถีชนะ โดยที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ “ฟอนฟาดแสงของง้าว อยู่เพียงจักรพรร”¹⁰² จนฝ่ายพระมหาอุปราช “วายชีวาตม์สุดสิ้น สู้ฟ้าเสวยสวรรค”¹⁰³

นอกจากวรรณกรรมขอพระเกียรติจะแสดงให้เห็นวีรรส ซึ่งเป็นรสเอกแล้ว ภาวนาพิศวงมีเหตุ (วิภาวะ) คือ คุณลักษณะของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่มีคุณสมบัติพิเศษเหนือคนธรรมดาทั่วไป กวีแสดงวิภาวะความน่าพิศวงของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชด้วยการเปรียบเทียบสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่ามีฤทธิ์ดังพระราม “พระฤทธิ์ดังฤทธิราม รอดูราพณ์ แลฤา”¹⁰⁴ หรือ “กฤษฏาพระองค์ราม กำราบ สยองแธ”¹⁰⁵ ที่สามารถปราบศัตรูให้พ่ายแพ้ได้

นอกจากนั้นพระองค์ยังเปรียบดังพระนารายณ์อวตาร “พระตั้งองค์อวตาร แต่กั”¹⁰⁶ มาทำศึกด้วยความกล้าหาญจนศัตรูเกรงกลัวในฤทธิ์เดชของพระองค์จนพ่ายแพ้หนีไป กวีแสดงความน่าพิศวงของบุญญาธิการและเดชาานุภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเพื่อให้ผู้อ่านอัศจรรย์ใจในคุณลักษณะของพระองค์ หรืออัทภุตรส ซึ่งช่วยทำให้ความชื่นชมในความอุตสาหะเด่นชัดยิ่งขึ้น จากการสร้างวีรรสควบคู่กับอัทภุตรสทำให้ภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้ยิ่งใหญ่ในทุกๆ ด้าน กล่าวคือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นทั้งผู้มีบุญบารมี และเป็นผู้มีความมุ่งมั่น กล้าหาญในการรบ ซึ่งเป็นคุณสมบัติของพระมหากษัตริย์ที่ควรค่าแก่การถวายพระเกียรติ

ดังนั้นเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทที่มีจุดมุ่งหมายในการประพันธ์เพื่อขอพระเกียรติ ส่งผลให้ผู้อ่านสะเทือนใจกับ “ความอุตสาหะในวีรกรรม หรือความน่าพิศวงของคุณลักษณะของวีรบุรุษ” กล่าวคือ ผู้อ่านสะเทือนใจในความกล้าหาญและความเป็นผู้มีบุญบารมีของพระองค์ โดยมีวีรรสเป็นรสหลักแล้วเสริมด้วยอัทภุตรส ดังที่ *แย้ม ประพัฒน์ทอง* ได้กล่าวไว้ว่า “วีรรสเป็นรสของความกล้าหาญที่เกิดจาก

¹⁰² สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, *ลิลิตตะเลงพ่าย*, หน้า 149.

¹⁰³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 150.

¹⁰⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

¹⁰⁵ ชูมพร แสนเสนา. *ลิลิตนเรศวร*, หน้า 1.

¹⁰⁶ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, *ลิลิตตะเลงพ่าย*, หน้า 4.

สาเหตุ 3 ประการ คือ ธรณีวิระ คือ ความกล้าหาญในการรบ ทานวิระ คือ ความกล้าหาญในการให้ทาน ทยาวิระ คือ ความกล้าหาญในการช่วยเหลือ”¹⁰⁷ เรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทขอพระเกียรติเน้นการสร้าง “ธรณีวิระ” ดังปรากฏในเหตุการณ์การทำสงครามยุทธหัตถี และ “ทยาวิระ” ดังปรากฏในเหตุการณ์พระวันรัตทูลขอพระราชทานอภัยโทษ

เรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทำให้ผู้อ่านตระหนักรู้ในความมุ่งมั่น กล้าหาญในการทำสงครามที่ยิ่งใหญ่ ในขณะที่เดียวกันพระองค์ยังเป็นผู้ให้ที่ยิ่งใหญ่ที่พระราชทานอภัยโทษให้กับเหล่าแม่ทัพนายกอง จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ผู้อ่านซาบซึ้งในความเสียสละของพระองค์ที่ทำให้บ้านเมืองและเหล่าแม่ทัพนายกองพ้นทุกข์ จนก่อให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจอย่างงดงาม

3) “กฤษฎา” สะท้อนใจในความเสียสละของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กุสุมา รัชสมัย อธิบายคำว่า กฤษฎา ว่า “เป็นปฏิกริยาทางอารมณ์ที่เกิดจากการรับรู้ความทุกข์โศก กฤษฎาในที่นี้มีความหมายเดียวกับหลักธรรมข้อหนึ่งในพรหมวิหาร 4 ตามแนวคิดของพุทธศาสนา กฤษฎา คือความสงสาร คิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์”¹⁰⁸

ในลิลิตตะเลงพ่าย ผู้ประพันธ์นำเสนอกรฤษฎา ผ่านเหตุการณ์การพลัดพรากและสูญเสียของพระมหาอุปราชฯ ดังที่ปรากฏในบทนิราศ ลิลิตตะเลงพ่ายเน้นการพลัดพรากของพระมหาอุปราชฯที่ต้องจากบ้านเมือง จากพระสนม เพื่อมารบกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช การพลัดพรากของสมเด็จพระมหาอุปราชฯที่เสียบ้านเมืองมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากผู้เล่าเรื่องได้นำเสนอความทุกข์ความโศกผ่านบทนิราศของพระมหาอุปราชฯ ส่งผลให้เห็นความแตกต่างของตัวละครสำคัญ 2 ตัว กล่าวคือ บทนิราศแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระมหาอุปราชฯทรงคิดและคำนึงถึงความรู้สึกส่วนตนเป็นสำคัญ ซึ่งแตกต่างจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ทรงมุ่งมั่นในเรื่องการรบและบ้านเมือง

ส่วนเรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในเรื่องอื่นๆ ได้เล่าถึงความทุกข์โศกของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ต้องมาเป็นตัวประกันที่หงสาวดี เช่น ลิลิตนเรศวร อธิราชฯ ภาพยนตร์เรื่องตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช การนำเสนอเรื่องราวตอนที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาเป็นตัวประกัน สามารถแสดงถึงความงดงามทางวรรณศิลป์ กล่าวคือสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาเป็นตัวประกันที่หงสาวดีเป็นการพลิกผันสถานการณ์ (irony) เป็นอย่างยิ่ง พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ – ไทย อธิบายคำว่า การพลิกผันสถานการณ์

¹⁰⁷ แยม ประพัฒน์ทอง, พระคัมภีร์สุโขทัย (มปท: 2522), 343.

¹⁰⁸ กุสุมา รัชสมัย, การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต, หน้า 176.

(irony) iva “การขัดกันระหว่างความเป็นจริงกับสิ่งที่ปรากฏให้เห็น”¹⁰⁹ เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาเป็นตัวประกัน หรือเป็นเชลย แต่ได้รับการดูแลเอาใจใส่จากพระเจ้าหงสาวดีเป็นอย่างดี พระเจ้าหงสาวดีให้มหาเถรคณนงมาสอนวิชาต่างๆ เพื่อสร้างให้พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ในอนาคต แล้วในที่สุดสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เคยอยู่ในฐานะตัวประกันหรือเชลย ได้กลับมาสู้รบกับกองทัพพม่าและสังหารพระมหาอุปราชจนได้รับอิสรภาพ

นอกจากนั้นการเปิดเรื่องด้วยภาวะบ้านเมืองตกอยู่ในยุคเข็ญ เช่น ภาพยนตร์เรื่อง *มหาราชดำ* ภาพยนตร์เรื่อง *ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* เป็นต้น ได้สร้างความทุกข์โศกให้กับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และความทุกข์โศกดังกล่าวย้อนกลับมาเป็นแรงผลักดันให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกู้ชาติได้สำเร็จ เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่แสดงถึงความทุกข์ ทรมานภายในใจของพระองค์อย่างเด่นชัด ดังตอนที่พระนางสุพรรณกัลยาถูกประหารชีวิต ทำให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชรู้สึกทุกข์ใจเป็นอย่างยิ่งแต่พระองค์ไม่สามารถแสดงอารมณ์ความรู้สึกใดๆ ได้ ดังความที่ว่า

น้ำตาที่หยาดหยด	บอกระทระทมทรวง
น้ำตาที่ไม่ร่วง	สะอึกเจ็บอุระราน
น้ำตาที่ปริ่มไหล	ระบายความทรมาน
น้ำตาไหลย้อนผ่าน	คืนสู่ออกฟกระบม

สมเด็จพระนเรศวรเจ้าวางพระหัตถ์ถึงบนเส้นพระเกศาพระอัศรมเหสี ภายในที่ประทับสังัดเงียบ ความโศกเศร้าอาดูรแผ่ขยาย กษัตริย์กำลังรบกับความวิปโยค

โศก รัก ชัง ต้องเก็บไว้

หน้าเดียวที่กษัตริย์มีได้ คือหน้าที่¹¹⁰

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทราบข่าวการสวรรคตของพระนางสุพรรณกัลยา พระองค์ก็สามารถแสดงความรู้สึกใดๆ ได้ คำว่า “น้ำตา” ที่นำมาเสนอซ้ำๆ กัน แสดงให้เห็นว่าพระองค์ไม่สามารถที่จะแสดงน้ำตาออกมาให้ใครเห็น สมเด็จพระนเรศวรมหาราชต้องต่อสู้กับความทุกข์ภายในใจของตัวเอง พระองค์ต้องบังคับให้น้ำตา “ไม่ร่วง” กลั้นน้ำตาที่ “ปริ่มไหล” และทำให้น้ำตาที่ไหลออกมานั้น “ย้อนผ่าน” กลับเข้าไปภายในใจที่เจ็บช้ำ ทุกข์ทรมาน และระบมซ้ำเป็นอย่างยิ่ง ถึงแม้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่

¹⁰⁹ พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ – ไทย, หน้า 229.

¹¹⁰ ทมยันตี, อธิราชา, หน้า 493.

เพียงใด พระองค์ก็มีความเป็นมนุษย์เฉกเช่นคนทั่วไป ส่งผลให้พระองค์ต้องสู้รบกับความรู้สึกภายในใจ

ในเวลา “ที่ประทับสงบเงียบ” ซึ่งเป็นเวลาส่วนตัวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์ยังต้อง “รบกับความวิปโยค” ความทุกข์โศกของตนเอง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชต้องสะกดกลั้นอารมณ์ทุกข์โศก มิให้มีอารมณ์ความรู้สึกเหมือนปุถุชนธรรมดาทั่วไป “หน้าเดียวที่กษัตริย์มีได้ คือหน้าที” ทุกเวลาทุกนาทีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชต้องทำหน้าที่ของกษัตริย์ ผู้ยิ่งใหญ่ ความรู้สึกดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพระองค์เกิดความทุกข์ ทรมานใจ เพียงใดที่ไม่สามารถแสดงความรู้สึกใดๆ ให้ผู้อื่นรับรู้ได้ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชต้องเก็บอารมณ์ความรู้สึกต่างๆ และเสียดสละที่จะไม่มีอารมณ์ความรู้สึกใดๆ จากความดังกล่าวส่งผลให้ผู้อ่านสะท้อนอารมณ์กับความทุกข์ทรมานใจของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ต้องสู้รบกับความวิปโยค กล่าวคือในเวลาทีพระองค์ทุกข์ใจ เศร้าใจยังต้องมาต่อสู้กับอารมณ์ความรู้สึกของตนเอง ดังนั้นชีวิตของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชต้องต่อสู้ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้กับข้าศึกศัตรูและต่อสู้กับความรู้สึกภายในใจเพื่อเป้าหมายสูงสุด คือบ้านเมืองได้รับอิสรภาพ

จากการศึกษาบริบททางสังคมและวัฒนธรรม แสดงให้เห็นว่าภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชถูกกำหนดด้วยปัจจัยของยุคสมัยในการประพันธ์ และบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่แวดล้อมอยู่รอบตัวผู้ประพันธ์ ผู้ประพันธ์จึงขบเห็นภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้สอดคล้องกับบริบท ดังที่ได้กล่าวรายละเอียดมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยได้สรุปบริบททางสังคมและวัฒนธรรมอันสัมพันธ์กับการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชดังตารางข้างล่าง

ตาราง 12 แสดงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

บริบททางสังคมและวัฒนธรรม	การสร้างภาพลักษณ์	เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
1. บริบททางสังคมที่สัมพันธ์กับการเมือง		
1.1 การชำระพระราชพงศาวดาร	พระมหากษัตริย์ผู้มีบุญบารมี นักรบและนักปกครองในอุดมคติ	พระราชพงศาวดารที่ชำระในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

บริบททางสังคมและวัฒนธรรม	การสร้างภาพลักษณ์	เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
1.2 วาทกรรมชาตินิยม	ผู้ยิ่งใหญ่ในชาติตนและยิ่งใหญ่เหนือชาติคนอื่น ผู้รักชาติและสร้างความสามัคคีภายในชาติ	โคลงภาพพระราชพงศาวดาร บทละครเรื่อง พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ มหาราชโสด
1.3 ความขัดแย้งทางความคิดทางการเมืองในสังคมไทย	ผู้รักชาติและสร้างความสามัคคีภายในชาติ	บทละครดึกดำบรรพ์ฯ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช
2. บริบททางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับคติความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรมวรรณศิลป์		
2.1 คติความเชื่อทางศาสนา	1.ผู้มีบุญญาธิการ 2.ผู้มีบารมี 3.ผู้ทรงธรรม	เรื่องเล่าทุกประเภท เรื่องเล่าทุกประเภท บทประพันธ์ร้อยกรอง
2.2 แนวคิดเรื่องวีรบุรุษ		
2.2.1 วีรบุรุษมหาราช	ผู้มีบุญบารมีและผู้กล้าหาญในการรบ	พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ไทยรบพม่า
2.2.2 วีรบุรุษแบบมนุษย์ปुरुชธรรมดา	ผู้เสียสละ	หนังสือการ์ตูน นวนิยายและภาพยนตร์
2.3 วัฒนธรรมวรรณศิลป์		
2.3.1 การสร้างวรรณกรรมขอพระเกียรติ	ผู้มีบุญบารมี ผู้ปราบยุคเข็ญ ผู้เสียสละ ผู้รักชาติและสร้างความสามัคคีในชาติ	เรื่องเล่าทุกประเภท
2.3.2 การสร้างอารมณ์สะท้อนใจ		
2.3.2.1 อัททรส	ผู้มีบุญบารมี	เรื่องเล่าทุกประเภท
2.3.2.2 วีรสและอัททรส	ผู้มีบุญบารมีและกล้าหาญ	เรื่องเล่าทุกประเภท
2.3.2.3 กรุณารส	ผู้เสียสละ	นวนิยาย ภาพยนตร์เรื่อง ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

จากตาราง ผู้วิจัยแสดงให้เห็นว่าบริบททางสังคมและวัฒนธรรม คือ การชำระพระราชพงศาวดาร วาทกรรมชาตินิยม ความขัดแย้งทางความคิดทางการเมืองในสังคมไทย คติความเชื่อทางศาสนา แนวคิดเรื่องการสร้างวีรบุรุษ และวัฒนธรรมวรรณศิลป์ ส่งผลต่อการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประเภทต่างๆ

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่องนี้ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของกลวิธีการเล่าเรื่องกับการสร้างภาพลักษณ์ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช บทวิเคราะห์ที่ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชสัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทย ผู้วิจัยจะได้อภิปรายผลการวิจัยเพื่อยืนยันให้เห็นว่ากลวิธีการเล่าเรื่องที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทยสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ประเภทต่างๆ ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

6.1 สรุปผลการวิจัย

6.1.1 กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไม่ว่าจะในรูปแบบใดก็ตามจัดเป็นตัวบท (text) ที่มีการประกอบสร้างความหมาย อาจจะเป็นความหมายแบบเดิมตามขนบของการสร้างพระราชพงศาวดาร หรือความหมายแบบใหม่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และกลวิธีการเล่าเรื่องนั้นๆ ความคิดดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ วี.เค.ชารี (V.K.Chari) ที่ว่า “The difference between history and poetry is that, in the latter they are shown to be affecting someone's feelings.”¹ ความแตกต่างระหว่างประวัติศาสตร์กับวรรณคดีคือ การกระทบอารมณ์ผู้อ่าน

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแต่ละประเภท อาจจะมี ความเข้มข้นทางประวัติศาสตร์แตกต่างกัน บางประเภทอาจจะมีข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เป็นแกนหลักในการสร้างเรื่อง บางประเภทอาจจะมีการผสมผสานข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์กับจินตนาการของผู้เล่าเรื่อง แต่เรื่องเล่าต่างๆ เหล่านี้จัดเป็นเรื่องเล่า (narrative) ทั้งสิ้นเพราะผู้เล่าเรื่องมีการคัดเลือกเหตุการณ์ที่จะนำมาเล่า โดยใช้กลวิธีการเล่าเรื่องที่แตกต่างกันไป

¹V.K.Chari, **Sanskrit Criticism** (Delhi: Motilal Banarsidass,1990), p. 40.

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีมาตั้งแต่ในพระราชพงศาวดาร จวบจนกระทั่งในปัจจุบัน เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพระองค์ยังได้นำมาเล่าขานในรูปแบบต่างๆ กันไป เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพระองค์ในแต่ละประเภทได้ใช้กลวิธีการเล่าเรื่องที่แตกต่างกันไปตามจุดประสงค์และขอบของการสร้างงานนั้น ซึ่งในที่นี้ก็คือความเป็น เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีทั้งกลวิธีที่ใช้ร่วมกันและกลวิธีที่ใช้แตกต่างกัน ดังนี้

6.1.1.1 กลวิธีการเล่าเรื่องที่เป็นลักษณะร่วมกันของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

การใช้เหตุอัศจรรย์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เหตุุนิimitต่างๆ หรือการกล่าวเกินจริงในเหตุการณ์ต่างๆ เพื่อสร้างให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ผู้มีบุญบารมี มีปรากฏในพระราชพงศาวดารอย่างเด่นชัดและยังคงสืบเนื่องจนถึงเรื่องเล่าในยุคปัจจุบัน การสร้างให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ผู้มีบุญบารมีช่วยยกย่อง เชิดชูและยกย่องเกียรติพระองค์

6.1.1.2 กลวิธีการเล่าเรื่องที่เป็นลักษณะต่างกันของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

1) การสร้างความขัดแย้ง ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีการสร้างความขัดแย้งในหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการสร้าง ความขัดแย้งระหว่างไทยกับพม่า ซึ่งเป็นความขัดแย้งที่ปรากฏในเรื่องเล่าแทบทุกเรื่อง การสร้างความขัดแย้งระหว่างคนไทยด้วยกันเอง โดยนำสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาเป็นสัญลักษณ์สร้างความรักและความสามัคคีของคนในชาติ การสร้างความขัดแย้งภายในใจของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งต้องต่อสู้กับความรู้สึกภายในใจ เลือกระหว่างบ้านเมืองกับความสุขส่วนตัวอันสัมพันธ์กับภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่าเป็นผู้เสียสละ ชื่อนำสังเกตประการหนึ่งคือ ลิลิตตะเลงพ่าย ไม่ปรากฏความขัดแย้งระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชในวัยเด็ก ส่งผลให้เรื่องเล่าดังกล่าวเป็นเรื่องบุญบารมีและความสามารถของพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ ทั้งสองพระองค์ เมื่อทั้งสองพระองค์ไม่ขัดแย้งกัน มีบารมีเทียบเคียงกัน และดีเสมอกัน ชัยชนะของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเหนือพระมหาอุปราชจึงมีความยิ่งใหญ่ยิ่งขึ้น เรื่อง ลิลิตตะเลงพ่าย เป็นการสร้างภาพลักษณ์ให้สมเด็จพระนเรศวรเหนือพระมหาอุปราชได้อย่างแยบยลและงดงาม

2) การเพิ่มเติมเหตุการณ์บางเหตุการณ์ เช่น ช่วงเวลาในวัยเด็กที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชต้องพลัดพรากจากบ้านเมืองและครอบครัวไปอยู่หงสาวดี หรือการที่ไก่ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชถูกดูหมิ่น ดูแคลนว่าเป็นไก่เชลย หรือเหตุการณ์ที่พระนางสุพรรณภักถยาต้องไปเป็นตัวประกันแทน และถูกประหารในที่สุด หรือเหตุการณ์ในช่วงสุดท้ายของชีวิตของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จากเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชต้องผ่านการพลัดพราก และการสูญเสียไม่ว่าจะเป็นศักดิ์ศรีหรือบุคคลอันเป็นที่รักเพื่อเป็นแบบทดสอบความมุ่งมั่น อดทนที่จะเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ในภายภาคหน้า นอกจากนี้ยังเป็นแรงผลักดันให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกอบกู้เอกราชได้สำเร็จ

3) การสร้างตัวละคร ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์มีทั้งการสร้างตัวละครที่เป็นแนวเทียบและการสร้างตัวละครที่เป็นคู่ตรงข้าม การสร้างตัวละครที่แนวเทียบเช่น การสร้างพระมหาอุปราชามาเทียบเคียงกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเพื่อเป็นการยกย่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้เป็นที่ผู้นำทางโลกและผู้ทรงธรรม การสร้างพระนางสุพรรณภักถยาเพื่อแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชต้องทุกข์ทรมานกายและใจที่บุคคลอันเป็นที่รักต้องไปเป็นตัวประกันแทน และถูกสังหาร ตัวละครพระนางสุพรรณภักถยาที่สร้างเพิ่มเข้ามาเพื่อสร้างภาพลักษณ์ให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้เสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อความสุขของบ้านเมือง การสร้างตัวละครหญิงอย่างพระนางศุภยาลักษณ์ในนวนิยายเพื่อแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเห็นความสำคัญของบ้านเมืองมากกว่าเรื่องส่วนตัว เพื่อสร้างภาพลักษณ์ให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่มากยิ่งขึ้น ส่วนการสร้างตัวละครที่เป็นคู่ตรงข้ามทำให้เห็นความสามารถในการกู้ชาติ สร้างชาติและดำรงชาติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

4) มุมมองในการเล่าเรื่อง ผู้เล่าเรื่องกล่าวยกย่องว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้มีบุญบารมีและมีพระบรมเดชานุภาพมาก ดังปรากฏในเรื่องเล่าประเภทพระราชพงศาวดารและบทประพันธ์ร้อยกรอง เรื่องเล่าประเภทบทประพันธ์ร้อยกรอง ความเรียง หนังสือการ์ตูน ผู้เล่าเรื่องเน้นภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะพระมหากษัตริย์นักรบ เรื่องเล่าประเภทบทละครผู้เล่าเรื่องเน้นภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่าเป็นสัญลักษณ์ของการสร้างความสามัคคี ส่วนเรื่องเล่าประเภทนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ ละครและภาพยนตร์ เน้นภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่าเป็นพระมหากษัตริย์ผู้เสียสละ

นอกจากเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จะมีลักษณะร่วมและลักษณะที่แตกต่างกันในกลวิธีการเล่าเรื่องแล้ว ประเภทของตัวบทก็มีส่วนในการกำหนดกลวิธีและภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเช่นกัน เรื่องเล่าที่เป็นพระราชพงศาวดารและวรรณกรรมยอพระเกียรติมีขอบในการเขียนเพื่อชี้ให้เห็นความสูงส่งและศักดิ์สิทธิ์

ของพระมหากษัตริย์ โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลาง กลวิธีการเล่าเรื่องในพระราชพงศาวดารจึงใช้เหตุอัศจรรย์และการบรรยาย พรรณาเพื่อให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นกษัตริย์ที่มีบุญบารมีทำนองเดียวกับพระพุทธเจ้า อันสอดคล้องกับชนบของงานเขียนประเภทพระราชพงศาวดาร ส่วนเรื่องเล่าประเภทอื่นๆ โดยเฉพาะนวนิยาย ภาพยนตร์ ผู้เล่าเรื่องสามารถนำจินตนาการต่างๆ มาผสมผสานกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เรื่องเล่าต่างๆ เหล่านี้จึงมีการสร้างตัวละคร เพิ่มเติมเหตุการณ์ หรือสร้างความขัดแย้งอื่นๆ แทรกเข้ามาเพื่อให้เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความสนุกสนาน และมีชีวิตชีวามากยิ่งขึ้น แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น เรื่องเล่าต่างๆ เหล่านี้ก็ยังคงอ้างอิงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พระราชพงศาวดารต่างๆ หรือวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้เรื่องเล่าดังกล่าวมีความน่าเชื่อถือ จากกลวิธีต่างๆ เหล่านี้ทำให้เรื่องเล่าเกี่ยวกับพระองค์มีความเป็นเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์มากกว่าจะเป็นข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นเรื่องราวการทำสงครามของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในที่นี้สงครามหมายถึง สงครามภายนอกกับข้าศึกที่มารุกรานบ้านเมือง สงครามภายในที่คนไทยขัดแย้งกันเอง และสงครามภายในใจของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ต้องเลือกระหว่างบ้านเมืองกับความสุขส่วนตัว ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงหลากหลายตามการสร้างความขัดแย้งในเรื่องการทำสงคราม ถ้าเรื่องใดเน้นสงครามภายนอกที่ข้าศึกมารุกราน ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะขบขันเน้นภาพนักรบ ผู้กล้าหาญ ถ้าเรื่องใดเน้นสงครามภายในที่เป็นความขัดแย้งระหว่างคนไทยด้วยกันเอง ภาพลักษณ์ของพระองค์จะขบขันเน้นภาพผู้รักชาติและผู้สร้างความสามัคคีภายในชาติ ถ้าเรื่องใดเน้นการทำสงครามภายในจิตใจของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เรื่องนั้นจะขบขันเน้นภาพลักษณ์ของผู้เสียสละ

นอกจากนั้น ชนบของเรื่องเล่าแต่ละประเภทมีความสัมพันธ์กับการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตัวอย่างเช่น ชนบของการแต่งพระราชพงศาวดารจะขบขันเน้นภาพของผู้มีบุญบารมี ชนบของการแต่งบทละครต้องสอดแทรกอุดมการณ์บางอย่าง จะขบขันเน้นภาพของผู้รักชาติและผู้สร้างความสามัคคีภายในชาติ ชนบของการแต่งหนังสือการ์ตูนจะขบขันเน้นภาพของผู้กล้าหาญ ผู้เสียสละเพื่อแผ่นดิน อย่างไรก็ตามก็ดีภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชยังสัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในยุคสมัยของการประพันธ์อีกด้วย

6.2 ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทย

การสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชสัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในยุคสมัยต่างๆ ที่ได้สร้างงานเรื่องนั้นๆ ขึ้นมา อาจกล่าวได้ว่าบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในแต่ละยุคสมัยของการประพันธ์มีความสัมพันธ์กับการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

6.2.1 บริบททางสังคมที่สัมพันธ์กับการเมือง

บริบททางสังคมที่สัมพันธ์กับการเมืองส่งผลต่อการสร้างภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช คือ การชำระพระราชพงศาวดารในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีความหมายทางการเมืองแฝงอยู่ และมีความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ที่ปกครองบ้านเมืองในขณะนั้น ส่วนอุดมการณ์ต่างๆ ที่ปรากฏในแต่ละยุคแต่ละสมัยของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ล้วนเป็นอุดมการณ์ที่สร้างชาติและดำรงความเป็นชาติ เช่น *สมเด็จพระยาตากษัตริย์เอกาทศรถ* ทรงนิพนธ์เรื่องเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเพื่อแสดงนัยทางการเมือง ในขณะนั้นชาติตะวันตกเข้ามาล่าอาณานิคมทำให้ *สมเด็จพระยาตากษัตริย์เอกาทศรถ* และ *พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* นำเรื่องของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาเล่าเพื่อนัยการสร้างชาติและปกป้องชาติ นอกจากนี้อุดมการณ์เรื่องชาตินิยมยังคงสืบสานมาถึงปัจจุบัน เนื่องจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของการสร้างความรักและสามัคคีของคนในชาติ จากเดิมที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้รับการยกย่องเชิดชูเห็นอบุคคลทั่วไป สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ถูกประกอบสร้างให้ประชาชนศรัทธาและเป็นแรงบันดาลใจให้ทำตามอย่างวีรกรรมของพระองค์ ดังนั้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้กลายเป็นต้นแบบให้เยาวชนและคนในชาติได้ดำเนินรอยตามความยิ่งใหญ่ของพระองค์

6.2.2 บริบททางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับคติความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรมวรรณศิลป์

บริบททางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับคติความเชื่อทางศาสนา และวัฒนธรรมวรรณศิลป์ส่งผลต่อการสร้างภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังนี้ คติความเชื่อทางศาสนามีผลต่อการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในเรื่องเล่าประเภทพระราชพงศาวดาร ให้ใกล้เคียงกับพระพุทธเจ้าในด้านผู้มีบารมี พระพุทธเจ้ากับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีลักษณะคู่ขนานกันในแง่ที่พระพุทธเจ้าเป็นผู้นำไปสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ กิเลส และ

วิภูสงสารทั้งปวง ส่วนสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้นำในการกู้ชาติให้หลุดพ้นจากการเป็นทาสของหงสาวดี คติความเชื่อทางศาสนาดังกล่าวยังได้ส่งผลสืบสายธารมายังเรื่องเล่าในสังคมสมัยใหม่ เช่น *การ์ตูนเรื่อง มหาเทพกู้แผ่นดิน* ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชยังคงเป็นภาพผู้มีบุญบารมีในทำนองเดียวกับพระโพธิสัตว์ ผู้เสียสละความสุขส่วนตนเพื่อความสุขส่วนรวมเป็นหลัก

แนวคิดเรื่องวีรบุรุษในสังคมไทยได้ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย แต่เดิมความเป็นวีรบุรุษจะเชื่อมโยงกับความเป็นมหาบุรุษ ความเป็นผู้มีบุญบารมีเป็นหลัก เมื่อ *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ทรงนิพนธ์ *ประวัติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ว่าเป็น “วีรมหาราช” แสดงความสามารถเป็นบุรุษพิเศษและผู้ปราบยุคเข็ญเพื่อกอบกู้เอกราช ส่วนเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ที่เน้นความขัดแย้งภายในใจของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นหลัก เช่น *อิริยาตรา* สร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้เป็นวีรบุรุษแบบมนุษย์ปุถุชน ที่เสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อความสุขส่วนรวม

วัฒนธรรมวรรณศิลป์ในการสร้างเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ นอกจากเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์จะเป็นตัวบทที่เขียนขึ้นมาเพื่อยอพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราชโดยตรงแล้ว การนำเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาเล่าซ้ำในรูปแบบต่างๆ ก็เป็นการยอพระเกียรติในอีกรูปแบบหนึ่งเช่นกัน เพราะเป็นการยกย่อง เชิดชูให้พระองค์เป็นแบบอย่างสำหรับเยาวชนและคนไทย ส่วนการสร้างอารมณ์สะท้อนใจซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างวรรณศิลป์นั้น เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ปรับเปลี่ยนการสร้างอารมณ์สะท้อนใจ กล่าวคือ เรื่อง *ลิลิตตะเลงพ่าย* สร้างอารมณ์รักและโศกผ่านตัวละครอื่นที่ใช้สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังปรากฏบทนิราศผ่านพระมหาอุปราช แต่ในเรื่องเล่าประเภทนวนิยายและภาพยนตร์ ผู้เล่าเรื่องสร้างให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชต้องเผชิญกับทั้งความรักและความโศก เพื่อให้เห็นว่าพระองค์สามารถเอาชนะอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ เหล่านี้จนสามารถกอบกู้อิสรภาพได้สำเร็จ แล้วยังสร้างภาพลักษณ์ให้พระองค์เป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่และเสียสละ

6.2 อภิปรายผลการวิจัย

6.2.1 เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับการสร้างสรรค์วรรณคดี

คติความเชื่อทางศาสนาเป็นแรงบันดาลใจในการรังสรรค์วรรณคดี ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชก็เช่นกัน คติความเชื่อทางศาสนาเป็นส่วนสำคัญในการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในทำนองเดียวกับพระพุทธเจ้า กล่าวคือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้นำให้หลุดพ้นจากความทุกข์ อย่างไรก็ตามเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์สมัยใหม่เช่น ภาพยนตร์และนวนิยาย ได้นำความเป็นมนุษย์ (human) มาสร้างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้เป็นวีรบุรุษ (hero) ไม่ว่าเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะปรากฏในรูปลักษณะหรือสื่อใดก็ตาม ภาพลักษณ์หนึ่งที่ปรากฏเป็นสายธารวรรณศิลป์เสมอมาคือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้เสียสละที่ยิ่งใหญ่ พระองค์มีความพากเพียรและกล้าหาญต่อสู้เพื่อให้บ้านเมืองหลุดพ้นจากการเป็นเมืองขึ้นของพม่า แล้วนำเอกราช ความสงบสุขและความเจริญรุ่งเรืองทางศาสนาคืนสู่บ้านเมืองอีกครั้ง

จากเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแสดงให้เห็นว่าด้วยกลวิธีต่างๆ ที่นำมาใช้ในการเล่าเรื่อง ล้วนสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชอย่างหลากหลาย แต่ภาพลักษณ์ที่ยังคงอยู่ไม่เปลี่ยนแปลงคือ พระองค์เป็นผู้นำทางโลกและผู้นำทางธรรมที่เสียสละเพื่อบ้านเมือง กลวิธีการเล่าเรื่องดังกล่าวยังเป็นเครื่องมือในการพิสูจน์ความเป็นวรรณคดีในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช อันสอดคล้องกับแนวคิดของ *บรากินสกี* ที่ว่า “the aesthetic field of culture appeared as the all-embracing entirety of existing things endowed with beauty and perfection.”² มิติทางสุนทรียะของวัฒนธรรมเป็นผลรวมของทั้งหมด สิ่งสมบูรณ์สูงสุดเป็นความงาม การเข้าถึงความงามที่สูงที่สุดคือ การเข้าถึงสิ่งนั้นเป็นปิติ เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้สร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเทียบเคียงกับพระพุทธเจ้า ซึ่งถือว่าเป็นภาพที่ยิ่งใหญ่และงดงาม ส่งผลให้ผู้อ่านซาบซึ้งและปิติในวีรกรรมอันยิ่งใหญ่ของพระองค์

---

²V.I. Braginsky, *The Comparative Study of Traditional Asian Literatures* (Great Britain: Curzon Press, 2001), p. 29.

นอกจากนั้นเหตุการณ์การเสียดวงศรียุทธยาเป็นเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่มีกนิยมนนำมาสร้างเป็นโครงเรื่องในวรรณคดี เนื่องจากเหตุการณ์การเสียดวงศรียุทธยาเป็นเหตุการณ์ที่สร้างความสะท้อนอารมณ์ให้กับผู้อ่านได้เป็นอย่างดี เมื่อเสียดวงศรียุทธยาจึงต้องมีผู้มากู้ชาติ จึงทำให้เกิดเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่แตกต่างกันไปตามการสร้างโครงเรื่องของผู้เล่าเรื่อง

6.2.2 เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับการยกพระเกียรติ

ขอบของการสร้างวรรณกรรมยกพระเกียรติคือ การยกย่อง เชิดชูพระมหากษัตริย์ในด้านใดด้านหนึ่ง เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ดำเนินตามขอบของการสร้างวรรณกรรมยกพระเกียรติ คือ ยกย่องเชิดชูสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะพระมหากษัตริย์ผู้มีบุญบารมี พระมหากษัตริย์นักรบ นอกจากนี้เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นเรื่องราวการทำสงครามเพื่อกู้ชาติ สร้างชาติและดำรงความเป็นชาติ การยกพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความแตกต่างจากพระมหากษัตริย์พระองค์อื่นๆ เนื่องจากเรื่องราวของพระองค์ถูกนำไปเชื่อมโยงกับความเป็นชาติ ชาติไทยอยู่ เรื่องราวของพระองค์ก็ถูกนำมาเล่าขานอย่างต่อเนื่องจนทำให้เรื่องเล่าของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความเป็นอมตะ เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงมิใช่การยกพระเกียรติพระองค์ในฐานะพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่เท่านั้น แต่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้กลายเป็นสัญลักษณ์ในการกู้ชาติ สร้างชาติ สร้างความสามัคคี และความเสียสละเพื่อชาติ เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงเป็นการยกพระเกียรติพระองค์ที่เป็นสัญลักษณ์ของชาติไทย

6.2.3 การสร้างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ให้เป็นวีรบุรุษ

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชผ่านการผลิตซ้ำหลากหลายยุค หลากสมัย หลากหลายสื่อ จนวีรกรรมของพระองค์เป็นที่จดจำและกล่าวขานตลอดมา เหตุการณ์ที่ทุกคนตราตรึงและประทับใจในความยิ่งใหญ่ของพระองค์ ที่สามารถทำสงครามยุทธหัตถีชนะพระมหาอุปราช หรือการกอบกู้อิสรภาพได้สำเร็จ ล้วนส่งผลต่อความรู้สึกนึกคิดของคนไทยที่มีต่อพระองค์ จากเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ที่นำมาวิจัยในครั้งนี้ปรากฏภาพลักษณ์หลักของพระองค์คือ พระมหากษัตริย์ผู้มีบุญบารมี ที่สามารถทำเหตุการณ์หรือเรื่องที่ยากยิ่ง เช่น การทำสงครามยุทธหัตถี หรือการยิงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง ปรากฏอยู่ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์

แทบทุกเรื่อง แต่มีบางเรื่องได้แทรกภาพลักษณ์ของผู้นำทางธรรมเพื่อสร้างให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ในอุดมคติ

นอกจากนั้นความแพร่หลายของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในหลากหลายสื่อ ไม่ว่าจะเป็นพระราชพงศาวดาร วรรณกรรมยอพระเกียรติ บทละคร นวนิยาย ความเรียง ภาพยนตร์ หนังสือการ์ตูน ล้วนสร้างสำนักทางประวัติศาสตร์ให้กับเยาวชนและคนในชาติได้รับรู้เรื่องราวอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพระองค์ถูกนำมาเล่าขานในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน โดยมีเงื่อนไขของบริบททางสังคมและวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนด

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพระองค์ถูกสร้างความหมายให้เป็นวีรบุรุษของชาติไทย สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีลักษณะที่สอดคล้องกับความเป็นวีรบุรุษและเป็นที่น่าสนใจของผู้คนในสังคม เรื่องราวชีวิตของพระองค์สามารถสร้างความสะท้อนอารมณ์ให้กับผู้อ่านได้ตลอดเวลา เช่นการไปเป็นตัวประกันที่หงสาวดี การถูกดูหมิ่นดูแคลนจากศัตรู การพลัดพรากจากบ้านเมืองและบุคคลอันเป็นที่รัก การสูญเสียอิสรภาพในชีวิตตนและบ้านเมือง การถูกทรยศหักหลัง เหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้เป็นแบบทดสอบความอดทนของพระองค์ได้เป็นอย่างดี สมเด็จพระนเรศวรมหาราชต้องต่อสู้กับอุปสรรคและความทุกข์ที่มาล้อมรื้อรอบด้าน เพื่อนำชาติและประชาชนให้หลุดพ้นจากการเป็นทาสของหงสาวดี

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นวีรบุรุษที่เสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อความสุขของคนส่วนรวม อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ถูกสร้างให้เป็นต้นแบบและเป็นแรงบันดาลใจให้เยาวชนและคนในชาติ รัก สามัคคีและภาคภูมิใจในชาติ เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชถูกนำมาเล่าด้วยกลวิธีต่างๆ เพื่อให้คนอ่านได้สะท้อนอารมณ์กับวีรกรรมอันยิ่งใหญ่ และกลายเป็นแรงศรัทธาให้ประชาชนรัก สามัคคีและจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ดังนั้นเรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่นำมาผลิตซ้ำในหลากหลายสื่อ เป็นการสร้างจิตวิญญาณร่วมกันของสังคม กล่าวคือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นแรงศรัทธาให้คนไทยรักชาติและจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นอุดมคติสูงส่งของสังคมไทย

6.2.4 การสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

การสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชสัมพันธ์กับกลวิธีการเล่าเรื่อง หากผู้เล่าเรื่องต้องการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้เป็นผู้เสียสละ ผู้เล่าเรื่องจะ

สร้างความขัดแย้งภายในใจของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเลือกระหว่างความสุขส่วนตัวกับความสงบสุขของบ้านเมือง หากผู้เล่าเรื่องต้องการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้เป็นพระมหากษัตริย์นักรบ ผู้เล่าเรื่องจะสร้างความขัดแย้งระหว่างฝ่ายไทยกับพม่า หรือฝ่ายไทยกับหัวเมืองต่างๆ เพื่อเปิดโอกาสให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้แสดงพระปรีชาสามารถในการรบ การสร้างภาพลักษณ์ให้สมเด็จพระนเรศวรให้เป็นภาพใดก็ตามจึงขึ้นอยู่กับกลวิธีการเล่าเรื่องเป็นหลัก การศึกษาเรื่องการสร้างภาพลักษณ์จึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งที่ทำให้ผู้อ่านเห็นองค์ประกอบต่างๆ ของการสร้างวรรณคดี ในการเล่าเรื่องใดเรื่องหนึ่งผู้เล่าเรื่องจึงต้องคำนึงถึงองค์ประกอบต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในการสร้างงาน

6.3 ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช: กลวิธีการเล่าเรื่องกับการสร้างภาพลักษณ์ โดยเน้นการวิเคราะห์กลวิธีและการสร้างภาพลักษณ์อันสัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทยเป็นสำคัญ ยังมีประเด็นการศึกษาเปรียบเทียบกับบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์อื่นๆ เพื่อให้เห็นลักษณะร่วมและลักษณะต่างของวีรบุรุษในสังคมไทย อันจะทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ในสังคมไทยได้อย่างชัดเจน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กฤษณะ นาถประสงค์. การสื่อสารการเมืองของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาบริหารธุรกิจ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

กาญจนา แก้วเทพ. สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา.

กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, 2551.

กาญจนา ธรรมเมธี. วิเคราะห์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์มหาราช

พ.ศ. 2325-2411. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาภาษาไทย

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2519.

การ์ตูนเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราช. กรุงเทพมหานคร: อี.คิว.พลัส, 2547.

กิ่งแก้ว อัดถากร. คติชนวิทยา. กรุงเทพมหานคร: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู,

2519.

กิจจา รัตนการุณย์. นิทานในคอมพิวเตอร์: การสืบสานและการสร้างสรรค์.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

กุกุมา รัชชมนี. วรรณกรรมสุดดีของอินเดียและตะวันออกกลาง. ใน วรรณกรรม-ศิลปะ

หน้า 116-120. ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,

2538. (จัดพิมพ์เนื่องในการสัมมนาทางวิชาการ “ยอยศธรรมิกราช” ในวโรกาส

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์สมบัติครบ 50 ปี 6-7 กรกฎาคม 2538).

กุกุมา รัชชมนี. การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต. ภาควิชา

ภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549.

คณาจารย์คณะอักษรศาสตร์. วรรณคดีที่ศนา. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

2544.

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. กฤษณากนิหาคารอันจบดั่งมิได้. กรุงเทพมหานคร: สยามรัฐ,

2533.

คำให้การชาวกรุงเก่า. พระนคร: คลังวิทยา, 2515.

คำให้การขุนหลวงหาวัด. พระนคร: คลังวิทยา, 2515.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. โคลงภาพพระราชพงศาวดาร.

กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, 2526 พิมพ์ในงานพระราชพิธีฉลองพระชนมายุ 5 รอบ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา.

ฉัฐรินทร์ โพธิ์ศิริ. การวิเคราะห์ลักษณะความเป็น “ธรรมราชา” ของกษัตริย์ใน

วรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ.2394-2325. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2542.

เฉลิมพล แซ่กั้น. พระนเรศวร: วาทกรรมจากอดีตที่แปรเปลี่ยนไปสู่วาทกรรมเชิง

สัญลักษณ์แห่งกองทัพไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการ ปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

ชาติรีเฉลิม ยุคล, ม.จ. ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช. กรุงเทพมหานคร: ก.พล, 2550.

ชลดา ศิริวิทย์เจริญ. การศึกษาลิลิตตะเลงพ่ายในแนวสุนทรียศาสตร์. วิทยานิพนธ์ ปริญญา มหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต. คติเรื่องพุทธราชาในวรรณคดีไทย. ใน **วรรณกรรม-ศิลปะสุดดี**. หน้า 57-75. ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2538.

(จัดพิมพ์เนื่องในการสัมมนาทางวิชาการ “ยอยศธรรมิกราช” ในวโรกาส

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์สมบัติครบ 50 ปี 6-7 กรกฎาคม 2538).

ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต. ตะเลงพ่าย ศรีมหาเทพ. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2541.

(พิมพ์ประกาศเกียรติคุณสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส 9-10-11 ธันวาคม 2541).

ชลอ รอดลอย. การศึกษาวรรณคดีเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย พระนิพนธ์ในสมเด็จพระมหา สมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เพื่อการสอนภาษาไทย. **วารสารเกษตรศาสตร์ สังคม**. 16 (กรกฎาคม 2538): 125-130.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. รัฐศาสตร์ การบริหารรัฐกิจ ทฤษฎี: **หนึ่งทศวรรษรัฐศาสตร์**

แนววิพากษ์. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก, 2540.

ชุมพร แสนเสนา. **ลิลิตนเรศวร**. พระนคร :แผนกการพิมพ์วิทยาลัยครูสวนสุนันทา, 2517.

ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. มุมมองและเสียงเล่าในวรรณกรรม ใน **อ่านไม่เอาเรื่อง**. หน้า 63-76.

กรุงเทพมหานคร: คบไฟ, 2545.

- ตินาร์ บุญธรรม. คติธรรมนิยมการสดุดีพระเกียรติและถวายราชสักการะสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในพระบรมราชจักรีวงศ์. วารสารไทยศึกษา. วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์.
บรรณาธิการ 4 (กุมภาพันธ์-กรกฎาคม 2551): 71-96.
- ตำราฐานภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ไทยรบพม่า. กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2545.
- ตำราฐานภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช. กรุงเทพมหานคร: ศิลปวัฒนธรรม, 2547.
- ตำราฐานภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา และ สุนันทา สวัสดิกุล, ม.ร.ว. บันทึกรับสั่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราฐานภาพ ประทาน หม่อมราชวงศ์สุนันทา สวัสดิกุล. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, 2550.
- ตรี อมาตยกุล. เรื่องเจตีย์ยุทธหัตถี. พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2498. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ คุณแม่มะลิ ปุระณะโชติ).
- ทมยันตี. อธิราชา. กรุงเทพมหานคร: ณ บ้านวรรณกรรม, 2547.
- ธงชัย ดิษโส. การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.
- ธงชัย วินิจจะกุล. ผู้ร้ายในประวัติศาสตร์ไทย กรณีพระมหาธรรมราชา ผู้ร้ายกลับใจหรือถูกใส่ความโดย plot ของนักประวัติศาสตร์. ใน การเมืองในประวัติศาสตร์ยุคสุโขทัย - อยุธยา. หน้า 146-181. กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2546.
- ธงชัย วินิจจะกุล. รายงานโครงการวิจัยเสริมหลักสูตร เรื่องวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์แบบวงศาวิทยา. กรุงเทพมหานคร: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.
- ธรรมปิฎก, พระ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์, 2543.
- ธานีรัตน์ จัตตะศรี. บทอาศรัยเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ: ภาพของพระราชินีในอุดมคติ. วารสารภาษาและวรรณคดีไทย. 21 (ธันวาคม 2547): 1-26.
- ธิดา สาระยา. ตำนานและตำนานประวัติศาสตร์กับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2525.
- ธิดา สาระยา. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, 2529.

- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. พลังของแนวคิดชาติ – ชาตินิยมกับการเมืองไทยในสมัยแรกเริ่มของ
รัฐประชาชาติ ใน วารสารรัฐศาสตร์. หน้า 1-103. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, 2542-2543.
- นพพร ประชากุล. การอภิปรายเชิงวิชาการนิเทศศาสตร์กับทิศทางการศึกษาเรื่องเล่า
สมัยใหม่. ใน ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์ และคณะ (บรรณาธิการ), **สุนทรียศาสตร์:
การศึกษาสื่อสารการแสดงและสื่อจินตคดี**. หน้า 237-268. โครงการพัฒนาองค์
ความรู้นิเทศศาสตร์ตะวันออก ภาควิชาวาทยวิทยาและสื่อสารการแสดงร่วมกับ
โครงการสื่อสันติภาพ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- นพพร ประชากุล. **มายาคติ**. กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2544.
- นาฏวิภา ชลิตานนท์. **ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์,
2524.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ และ อาคม พัตถิยะ. **หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย**.
กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ, 2525.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. **การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี**. พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพมหานคร:
มติชน, 2536.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. **ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา**.
กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2543.
- นิตยา วรรณกิติร์. **ลักษณะเด่นของตัวละครเอกกำพวดในชาดกพื้นบ้านล้านนา**.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, สาขาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2547.
- ณัฐกานต์ คูสมิทธิ. **ภาพวีรบุรุษที่ถูกประกอบสร้างผ่านกระบวนการข่าวสารของหนังสือพิมพ์
ประชานิยม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, สาขาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศ
ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- บาหยัน อิมสำราญ. **วิพากษ์วรรณกรรม**. กรุงเทพมหานคร: ตุลาจำลอง, 2548.
- ป.ส.ศาสตร์. **อลังการศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2550.
- ปัญญา บริสุทธิ์. **วรรณศิลป์**. ใน **วิษณุปัญญา**. หน้า 20. กรุงเทพมหานคร:
ราชบัณฑิตยสถาน, 2544. (พิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในโอกาสอายุครบ 5 รอบ ของ
ศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา บริสุทธิ์ วันที่ 9 มีนาคม 2544).

- ประมินท์ จารุวร. **ความขัดแย้งและการประนีประนอมในตำนานปรัมปราไทย.**
 วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- ปรมาณูชิตชิโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ. **ลิลิตตะเลงพ่าย.** พระนคร:
 บรรณาการ, 2505.
- ปรมาณูชิตชิโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ. **ปฐมสมโพธิกถา.** กรุงเทพมหานคร:
 สหธรรมิก, 2537. พิมพ์ประกาศเกียรติคุณสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมา
 นูชิตชิโนรส.
- ประคอง เจริญจิตรกรรม. **การศึกษานวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยระหว่าง พ.ศ.2490-
 2525.** โครงการวิจัยเสริมหลักสูตร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. **มหากาพย์เรื่องท้าวบาเจือง: การศึกษาเชิงวิเคราะห์.**
 วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย, 2530.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. ภาพพระมหากษัตริย์ไทยจากวรรณคดีของพระเกียรติ. **วารสาร
 ภาษาและวรรณคดีไทย.** 16 (ธันวาคม 2542): 1-25.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. ความเป็นมาของผู้ปกครอง: จากตำนานไทย-ไทถึงไตรภูมิพระร่วง.
วารสารภาษาและวรรณคดีไทย. 17 (ธันวาคม 2543): 63-75.
- ประชา พูนวิวัฒน์. **มหาราชโศก.** กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า, 2536.
- ประชุมพงศาวดารภาคที่ 82 เรื่อง พระราชพงศาวดารกรุงสยามจากต้นฉบับของบริติช
 มิวเซียมกรุงลอนดอน.** กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2537.
- ประอรรัตน์ บุรณมาตร์. **หลวงวิจิตรวาทการกับละครประวัติศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร:
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.
- ปิยนัด บุนนาค. **ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่.** (ตั้งแต่การทำสนธิสัญญาบาวริง ถึง
 “เหตุการณ์ 14 ตุลาคม” พ.ศ.2516) โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษร
 ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- เปลื้อง ณ นคร. **นิราศ 25 เรื่องและวรรณคดีวิจักขณ์.** พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2509.
- ผู้สดี ศรีเขียว และคณะ. **ประวัติวรรณคดีเยอรมันเบื้องต้น.** กรุงเทพมหานคร:
 สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2528.
- พนรัตน์, สมเด็จพระ วัดพระเชตุพน. **สังคีตวงศ์ พงศาวดารเรื่องสังคายนาพระธรรมวินัย.
 แปลโดยพระปริยธรรมธาดา. (แพ ตาละลักษณ์)** กรุงเทพมหานคร: ศิวพร, 2521.

- พระธรรมปิฎก. (ป.อ. ปยุตโต) **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. พรินติ้ง, 2546.
- พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2547.
- พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด)**. พระนคร: คลังวิทยา, 2507.
- พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)**. กรุงเทพมหานคร: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2542.
- พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระราชหัตถเลขา**. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2534.
- พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบรัดเล**. กรุงเทพมหานคร: ไชยิต, ม.ป.ท.
- พระเทพรัตนกวี. **สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกษัตริย์ไทย**. สุราษฎร์ธานี: รัตนมีศรี, 2525.
- พัชรี วราศรัย. **นวนิยายที่เสนอภาพสังคมชาวจีนในเมืองไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- ภัทรหทัย มังคะदानะธา. **การนำเสนอลักษณะวีรบุรุษในหนังสือการ์ตูนญี่ปุ่นในประเทศไทย พ.ศ.2536-2540**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- ภาพยนตร์เรื่อง มหาราชโสด**. (ซีดี-รอม) กรุงเทพมหานคร: โซล่าห์ มาร์เก็ตติ้ง, 2542.
- ภาพยนตร์เรื่อง ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ภาค 1 องค์ประกันหงสา**. (ซีดี-รอม) กรุงเทพมหานคร: แสบปีโฮม, 2550.
- ภาพยนตร์เรื่อง ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ภาค 2 ประกาศอิสรภาพ**. (ซีดี-รอม) กรุงเทพมหานคร: แสบปีโฮม, 2550.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **พระเป็นเจ้าของพราหมณ์**. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายปลาเงิน กนิษฐานนท์ วัดโสมนัสวิหาร 28 เมษายน 2517.
- มรกต เจวจินดา. **ภาพลักษณ์ปรีดี พนมยงค์ กับการเมืองไทย พ.ศ.2475-2526**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- มหากาพย์กู่แผ่นดิน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลีเนทีฟ, 2549.

- ยุพร แสงทักษิณ. **วรรณคดียอพระเกียรติ**. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2537.
- ยุวรี อภิรักษ์ภูสิทธิ์. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องขุนบรม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.
- แย้ม ประพัฒน์ทอง. **พระคัมภีร์สุโขธาหลังการ**. มปท, 2522.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์, 2542.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ - ไทย**. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2545.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย เล่ม 2**. อักษร ข-จ. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2545.
- รณี เลิศเลื่อมใส. เลงตอน: วีรบุรุษสมัยปรัมปราแห่งอาณาจักรอหมยุดัน. ใน สวัสดิ์ อ่องสกุล และ โยชัยิกิ มาซุฮาร่า (บรรณาธิการ), **การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท**. หน้า 299-331. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.
- รัชนิกร แทนทอง. **วิเคราะห์นวนิยายอิงประวัติศาสตร์เรื่องฟ้าใหม่**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, สาขาวิชาภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2539.
- รินฤทัย สัจจพันธ์. **สุนทรียรสแห่งวรรณคดี**. กรุงเทพมหานคร: ณ เพชร, 2549.
- ละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง **สมเด็จพระนเรศวรมหาราช**. (ซีดี-รอม) กรุงเทพมหานคร: เอ.พี.เอส.อินเตอร์มีวสิค, 2547.
- ลิไท, พญา. **ไตรภูมิพระร่วง**. กรุงเทพมหานคร: คุรุสภา, 2545.
- วินิตา ดิถียนต์. **คุณค่าของนวนิยายอิงประวัติศาสตร์**. โครงการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง วรรณกรรมไทยและอินเดีย จัดโดย ศูนย์อินเดียศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 29-30 มกราคม 2539.
- วิโรจน์ ตั้งวาณิชย์. **ยอยศธรรมิกราชแบบจีน**. **วรรณกรรม-ศิลปะสุดดี**. หน้า 121-130. ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2538. (จัดพิมพ์เนื่องในการสัมมนาทางวิชาการ “ยอยศธรรมิกราช” ในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์สมบัติครบ 50 ปี 6-7 กรกฎาคม 2538).

- วันชนะ ทองคำเภา. ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- วิจิตรวาทการ, หลวง. บทละครเรื่องพระนเรศวรประกาศอิสสรภาพ. วารสารศิลปากร. 1 (มี.ย. 2480): 1-27.
- วิทยา ประทุมธารรัตน์. พระบรมสารีริกธาตุ. กรุงเทพมหานคร: ชารบัวแก้ว, 2541.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร. สมเด็จพระนเรศวรมหาราช 400 ปี ของการครองราชย์. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย, 2533.
- สมภพ จันทรประภา. บทละครเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราช. พระนคร: อักษรสยามการพิมพ์, 2515.
- สมศรี ชัยวณิชยา. คติความเชื่อเรื่องพระร่วงในงานเขียนประวัติศาสตร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 6 พ.ศ. 2325-2468. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- สรณี วงศ์เบ็ญสัจจ์ และคณะ. หนังสือนิทานภาพทั้งสะท้อนภาพความเป็นมา และเป็นไปของสังคมไทย. ใน กฤษดาพรรณ หงส์ลดาภรณ์ และ จันทิมา เอี่ยมานนท์ (บรรณาธิการ), มองสังคมผ่านวาทกรรม. หน้า 185-222. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- สายชล วรรณรัตน์. ประวัติศาสตร์ไทย. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2525.
- สายพิน แก้วงามประเสริฐ. ภาพลักษณ์ท้าวสุรนารีในประวัติศาสตร์ไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- สาวิตรี เจริญพงศ์. ธรรมราชา: ผู้ทรงเมตตาต่อเหล่าสรรพชีวิต. ชีรนุช โชคสุวนิช, บรรณาธิการ. พระบรมมหาราชวังกับอักษรศาสตร์. หน้า 37-92. กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- สิทธา พินิจภูวดล. ยอยศธรรมิกราชในมหากาพย์ของยุโรป. ใน วรรณกรรม-ศิลปะสุดดี. หน้า 94-102. ภาคศึกษาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2538. (จัดพิมพ์เนื่องในการสัมมนาทางวิชาการ “ยอยศธรรมิกราช” ในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์สมบัติครบ 50 ปี 6-7 กรกฎาคม 2538).

- สุกัญญา สุจนายา. พระร่วง: วีรบุรุษในประวัติศาสตร์และวีรบุรุษทางวัฒนธรรม. วารสาร
ภาษาและวรรณคดีไทย. 16 (ธันวาคม 2542): 212-216.
- สุกัญญา สุจนายา. พิธีกรรมตำนาน นิทาน เพลง: บทบาทของคติชนกับสังคมไทย.
กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- สุนทร ชุตินทรานนท์. พม่ารบไทย. กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2537.
- สุภา จิตติวิสุรัตน์. การสร้างความหมายทางสังคมและการรับรู้ “ความเป็นจริงใน
ภาพยนตร์อิงเรื่องจริง”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาการสื่อสารมวลชน
คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- สุภิญญา ยงศิริ. การศึกษาเชิงวิเคราะห์นวนิยายอิงประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2545.
- เสาวณิต วิงวอน. การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมยอพระเกียรติ. วิทยานิพนธ์ปริญญา
ดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- เสาวณิต วิงวอน. เทวราชาและธรรมราชาในวรรณกรรมยอพระเกียรติ. ใน วรรณกรรม-
ศิลปะสุดดี. หน้า 76-87. ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2538. (จัดพิมพ์เนื่องในการสัมมนาทางวิชาการ “ยอยศ
ธรรมิกราช” ในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์สมบัติครบ 50 ปี
6-7 กรกฎาคม 2538).
- เสาวรส มิตรปิยานุรักษ์. นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นของเจมส์ คลาเวลล์:
การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับประวัติศาสตร์. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2539.
- เสฐียรโกเศศ. การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน,
2546.
- เสนาะ เจริญพร. ภาพเสนอผู้หญิงในวรรณกรรมไทยช่วงทศวรรษ 2530: วิเคราะห์
ความโยงใยกับประเด็นทางสังคม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาการ
พัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2546.
- เสนาะ เจริญพร. ผู้หญิงกับสังคมในวรรณกรรมไทยยุคฟองสบู่. กรุงเทพมหานคร:
มติชน, 2548.

- ศึกษาศึกษา, กระทรวง. กรมวิชาการ. **หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดวรรณวิจักษ์ณ์ เล่ม 2**
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. 2525.
- ศึกษาศึกษา, กระทรวง. กรมวิชาการ. **หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524.**
(ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศาสนา, 2533.
- อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. **อัตลักษณ์ การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด.**
 กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการสภาการวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา, 2546.
- อภิรักษ์ ชัยปัญหา. **วิเคราะห์นวนิยายอิงประวัติศาสตร์การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2.**
 วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์
 มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.
- อิรวดี ไตลังคะ. **ศาสตร์และศิลป์แห่งการเล่าเรื่อง.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย
 เกษตรศาสตร์, 2546.
- อิรวดี ไตลังคะ. **ประวัติศาสตร์นิพนธ์กับโฉมหน้าบันเทิงคดีร้อยแก้วยุคแรกในสมัย
 รัตนโกสินทร์. วารสารภาษาและหนังสือ ฉบับวรรณกรรมกับประวัติศาสตร์.**
 37 (มกราคม 2549): 31-56.
- อุษณีย์ ธงไชย. **พระราชพงศาวดาร และพงศาวดาร: หลักฐานที่สร้างขึ้นเพื่อสถาบัน
 กษัตริย์. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540.**

ภาษาอังกฤษ

- Aristotle. **Classical Literary Criticism.** London: Penguin Books, 1965.
- Bal, M. **Narratology: Introduction to the Theory of Narrative.** Toronto: University of
 Toronto Press, 1997.
- Baldick, C. **The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms.** New York: Oxford
 University Press, 2004.
- Braginsky, V.I. **The Comparative Study of Traditional Asian Literatures.** Great
 Britain: Curzon Press, 2001.
- Chatman, S. **Story and Discourse.** Ithaca: Cornell University Press, 1993.
- Chari, V.K. **Sanskrit Criticism.** Delhi: Motilal Banarsidass, 1990.
- Campbell, J. **The Power of Myth.** New York: Anchor Books, 1991.
- Goodman, S. and O'Halloran. **The Arts of English: Literary Creativity.** London:
 Palgrave Macmillan, 2006.

- Hall, S. **Representation: Cultural Representations and Signifying Practices**
Conception. London: Sage, 2003.
- Harmon, W. and Holman H. **A Handbook to Literature.** New Jersey: Prentice Hall,
2003.
- Jobes, G. **Dictionary of Mythology Folklore and Symbol.** New York: The
Scarecrow Press Inc.,1962.
- Munslow, A. **Narrative and History.** Hampshire: Palgrave Macmillan, 2007.
- O'Shaughnessy, M. and Stadler J. **Media and Society: an introduction.** Victoria:
Oxford University Press, 2005.
- Prince, G. **A Dictionary of Narratology.** revised ed. Nebraska: University of
Nebraska Press, 2003.
- Sillar, M.O. **Message meaning and Culture: Approaches to Communication**
Criticism. New York: Harper Collins Publisher, 1991.
- Stum, A. **The King's Nation: A Study of the Emergence and Development of**
Nation and Nationalism in Thailand. Doctoral Dissertation. London Scholl of
Economics and Political Science. University of London, 2006.
- Thompson, S. **Motif-index of Folk-Literature.** Vol.5. Bloomington: Indiana University
Press, 1989.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวมารศรี สอทิพย์ เกิดเมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2516 ที่จังหวัดราชบุรี จบการศึกษา ระดับศึกษาศาสตรบัณฑิต เกียรตินิยมอันดับ 2 จากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อปีการศึกษา 2538 ระดับอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2542 และเข้าศึกษาต่อระดับอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2547 ปัจจุบันทำงานตำแหน่งพนักงานมหาวิทยาลัย สายผู้สอน สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย